TÖRÖK NYELVTAN

Külföldieknek

Yabancılar İçin Türkçe Dilbilgisi

Írta: HENGIRMEN Mehmet

Fordította: GÜNGÖRMÜŞ Naciye

Minden jog fenntartva, beleértve a sokszorositást is.
Her hakkı saklıdır. Kopya edilemez.

ISBN 975-320-096-X

Fordította: Dr. Güngörmüş Naciye

A fedéltervet készítette: Erdem Aylin

Grafikai szerkesztõ: Eryurt Nisa

Felelõs kiadó:
ENGIN KÖNYVKIADÓ
Selânik Caddesi 28/6
06650 Kızılay-Ankara-Törökország
Tel: 0 312 419 49 20-21
Fax: 0 312 419 49 22

A könyv REKMAY nyomdában készült.
Tel: 231 09 26

1. kiadás. Megjelent: 2001. augusztusa

TARTALOM

ELŐSZÓ 13
ÁLTALÁNOS NYELVTANI FOGALMAK 15
Nyelv, Szó, Szótag, Tő, Toldalék, Mondat, Alany, Állítmány, Tárgy, Bővitmény

1. RÉSZ- A HANGTAN (FONETIKA) 19
A hangtan 19
A hangok kiejtése 19
HANGTANI SAJÁTOSSÁGOK A TÖRÖKBEN 21
A MAGÁNHANGZÓK 21
A mély- és a magashangzók 21
A nyílt labiális magánhangzók 21
A zárt labiális magánhangzók 22
A MÁSSALHANGZÓK 22
A mássalhangzók 23
A MAGÁNHANGZÓK HATÁSA A MÁSSALHANGZÓKRA 25
Az összefoglaló rész 27
A TÖRÖK NYELV HANGTANI SZABÁLYAI 28
A palatális hangilleszkedés 28
A palatális hangilleszkedés és a jelek, a ragok használata 29
A palatális hangilleszkedési szabályokkal ütköző toldalékok, a kivételek 29
A labiális hangilleszkedés 29
A MAGÁNHANGZÓ KIESÉSE 29
A testrészeket jelelő szavakban a hangkiesés 29
Az idegen eredetű szavakban a hangkiesés 30
A szótagkiesés (az összetett szavak és a magánhangzó kiesés) 31
A magánhangzó kiesés a szótagban 31
A MAGÁNHANGZÓ BETOLDÁS 31
Az első szótag elejére került magánhangzók 31
A belső magánhangzó betoldás 31
A két magánhangzó egymás után használata 32
A HANGOLVADÁS A MÁSSALHANGZÓKNÁL 32
A MÁSSALHANGZÓ HASONULÁS 34
A mássalhangzó hasonulás a szó végén 34
A KEMÉNY MÁSSALHANGZÓK 34
A lágy mássalhangzók 34

A mássalhangzó illeszkedés és a ragok használata.....35
A hangilleszkedés az esetragoknál, ill. a segédigénél.....35
A LÁGY MÁSSALHANGZÓK.....36
A mássalhangzó kiesése.....37
A mássalhangzó betoldása.....38
A mássalhangzó betoldás a szó eléjén.....38
A mássalhangzó betoldás a középsõ vagy az utolsó szótagban.....38
A szóvégi hangnyúlások.....39
A kemény mássalhangzók lágyulása.....39
Az összefoglaló rész.....41

2. RÉSZ-AZ ALAKTAN (A MORFOLÓGIA).....44
A SZÓ ÉS A SZÓFAJOK.....44
A FÕNEVEK.....44
A fõnév.....45
A köznév-tulajdonnév.....45
Az elvont tulajdonnév.....45
A köznév-egyedinév.....45
A tulajdonnév.....45
A személynév.....45
Az állatnév.....45
A földrajzi nevek.....45
A nyelv nevek.....45
A vallás nevek.....45
Az ország nevek.....45
A könyv- ujság címek.....45
Az intézménynevek.....45
A BIRTOKOS FÕNÉVI ÖSSZETÉTEL(Genitivus possesivus).....46
A HATÁROZOTT GENITIVUSSI ÖSSZETÉTEL.....46
A HATÁROZATLAN GENITIVUSSI ÖSSZETÉTEL.....47
A MELLÉRENDELT BIRTOKOS FÕNÉVI ÖSSZETÉTEL.....48
A FÕNEVEK ALAKTANI TULAJDONSÁGAI.....49
Az egyszerû fõnevek.....49
A képzett fõnevek.....49
Az összetett fõnevek~ a fõnévi összetételek.....49
A kicsinyítõ képzõ használata a fõneveknél.....50
Az összefoglaló rész.....52
A MELLÉKNEVEK.....54

A melléknevek, mint jelzõ..... 54
A hasonlító határozói melléknevek..... 54
A melléknév minõsítõ és megkülönböztetõ szerepe..... 55
A kicsinyítés a melléknevek nél..... 57
A rang, a címjelölõ, ill. szólításokat kifejezõ melléknevek..... 59
A HATÁROZOTT MELLÉKNEVEK..... 60
A MUTATÓ MELLÉKNEVEK..... 60
A KÉRDÔ MELLÉKNEVEK..... 61
A HATÁROZATLAN MELLÉKNÉV..... 61
A SZÁM(MELLÉK)NEVEK..... 62
A tõszám(mellék)név (a tõszámnevek)..... 62
A sorszám(mellék)név..... 63
Az osztószám(mellék)név..... 63
A törtszám(mellék)név..... 63
A MELLÉKNÉVI KONSTRUKCIÓ- A MINÔSÉG- ÉS A MENYISÉGJELZÔ..... 64
A mellérendelt, alárendelt melléknévi szószerkezet..... 64
A MELLÉKNEVEK ALAKTANI TULAJDONSÁGAI..... 65
Az egyszerû melléknevek..... 65
A képzett melléknevek..... 65
A fõnévbõl származó melléknevek..... 65
Az igébõl származó melléknevek..... 65
Az összetett melléknevek~ A melléknévi összetételek..... 66
Az összefoglaló rész..... 68
A NÉVMÁSOK..... 71
A SZEMÉLYES NÉVMÁSOK..... 71
A személyes névmások és a fõnévi esetragok használata..... 71
A MUTATÓ NÉVMÁSOK..... 73
A mutató névmások és az esetragok használata..... 73
A mutató névmások használatáról..... 74
A mutató névmások és a többes szám..... 74
A KÉRDÔ NÉVMÁSOK..... 75
A kérdõ névmások és az esetragok használatáról..... 75
A kérdõ névmások használatáról..... 75
A VISSZAHATÓ NÉVMÁSOK..... 76
A visszaható névmások és az az esetragok..... 77
A visszaható névmások használatáról..... 77
A HATÁROZATLAN ÉS AZ ÁLTALÁNOS NÉVMÁSOK..... 79
Az általános, ill. a határozatlan névmások..... 79

Az általános névmások használatáról....79
A VONATKOZÓ NÉVMÁSOK....80
A vonatkozó névmás és a többes jel....80
A BIRTOKOS NÉVMÁS....81
A NÉVMÁSI ÖSSZETÉTELEK~ SZERKEZETEK....81
A névmási birtokos jelzős szerkezetek és a magánhangzó illeszkedés....82
A NÉVMÁSOK ÉS AZ EGYEZTETŐ KÉPZŐ....83
Az összefoglaló rész....84
A HATÁROZÓSZÓK....87
AZ IDŐHATÁROZÓSZÓK....87
Ne zaman....88
Ne zamana kadar....88
Ne kadar....88
Ne zamandan beri....89
Ne zamandır....89
A HELY- ÉS AZ IRÁNYHATÁROZÓSZÓK....89
Nereye....89
Nerede....90
Nereden....90
A SZÁM, A MÉRTÉKHATÁROZÓSZÓK....91
A MÓDHATÁROZÓSZÓ ÉS AZ ÁLLAPOTHATÁROZÓSZÓ....92
A KÉRDŐHATÁROZÓSZÓK....93
Az összefoglaló rész....94
A NÉVUTÓK....96
gibi....96
kadar....97
için....97
ile....97
göre....99
üzere....100
A NÉVUTÓK ÉS AZ ESETRAGOK....101
Az alanyi esetragot kívánó névutók....101
Az irányt jelölő esetragot kívánó névutók....102
A távolító esetragot kívánó névutók....102
A birtokos ezsetragot kívánó névutók....102
Az összefoglaló rész....103
A KÖTŐSZÓK....104
A kötőszavak alaktani tulajdonságai....104

Az egyszerü kötõszavak 104
A da, de kötõszó különbözõ jelentésárnyalatai 104
A da, de kötõszó és a -da, -de toldalék helyesírási szabályairól 117
dahi 121
ki 121
A ki kötõszó és a -ki birtoklást kifejezõ toldalék helyesírásáról 122
oysa, oysaki 123
halbuki 124
sanki 124
A PÁROS KÖTÔSZAVAK 125
A ne...ne páros kötõszó használatáról 125
A hem...hem páros kötõszó használatáról 126
A gerek...gerek (gerekse).... páros kötõszó használatáról 127
Az ister...ister páros kötõszó 128
Az olsun...olsun páros kötõszó 128
A kâh...kâh páros kötõszó 128
A ya.....ya(da) páros kötõszó 129
Az összefoglaló rész 130
AZ INDULATSZÓK 133
A VALÓDI INDULATSZÓK 133
NYOMOSITÁST KIFEJEZÔ INDULATSZÓK 134
AZ IGÉK 135
AZ IGE SZERKEZETE 135
Az igei személyragok és az igeidõk 136
AZ IGE FAJAI 137
Az igefaj 137
AZ IGEFAJOK ÉS A TÁRGY VISZONYA 139
A TÁRGYAS IGÉK 139
A tárgy és az igék 139
A TÁRGYATLAN IGÉK-AZ INTRANZITÍV IGÉK 140
A tárgyas és a tárgyatlan igék 140
A tárgyatlan igék tárgyas igévé válása 141
AZ IGEFAJ ÉS AZ ALANY KAPCSOLATA 141
A cselekvõ ige 141
AZ IGESZERKESZTÉS ÉS AZ IGEFAJOK 142
A szenvedõ ige 143
A visszaható ige 143
A kölcsönös ige 145

A mûveltetõ ige 146
A müveltetõ igék és a többszörösen képzett mûveltetõ igék 146
A kauzatív és a faktitív igék 147
A mûveltetõ igeképzõk 148
A homonim igeképzõk 150
Az alternáns tövû igék 150
Az összefoglaló rész 152
AZ IGERAGOZÁS ÉS AZ IGEIDõK, IGEMÓDOK 155
AZ IGEIDÔK 155
AZ IGEMÓDOK 155
Az egyszerû és az összetett analitikus felépítésû igék 156
A KIJELENTÔ IGEMÓDOK 156
A jelen idõ 156
A határozott múlt idõ 157
A határozatlan múlt idõ 158
A jövõ idõ 159
A folyamatos idõ 160
AZ ÓHAJTÓ MÓDOK 161
Az óhajtó (kívánó) mód: -a, -e 161
Az óhajtó-feltételes mód: -sa,-se 162
Az óhajtó-feltételes módjelekkel szerkesztett közmondások 162
A feltételes mód 163
A felszólító mód 164
Az össszefoglaló rész 165
AZ IGÉK ÉS AZ ÖSSZETETT IGEIDÔK 167
A RÉGMULT ÖSSZETETT IGEIDÔ 167
A jelen idõ régmúlt alakja 167
A határozott múlt idõ régmúlt alakja 169
A határozatlan múlt idõ régmúlt alakja 170
A folyamatos idõ régmúlt alakja 170
A jövõ idõ régmúlt alakja 170
Az óhajtó-feltételes mód régmúlt alakja 172
Az óhajtó mód régmúlt alakja 173
A feltételes mód régmúlt alakja 173
AZ ÖSSZETETT IGEIDÔ- A DUBITÁCIÓ 174
A jelen idõ elbeszélõ múlt alakja 174
A határozatlan múlt idõ elbeszélõ múlt alakja 175
A folyamatos idõ elbeszélõ múlt alakja 175

A jövõ idõ elebeszélõ múlt alakja....176
Az óhajtó(kívánó)-feltételes (szükségesség) mód elbeszélõ múlt alakja....177
Az óhajtó mód elbeszélõ múlt alakja....177
A feltételes mód elbeszélõ múlt alakja....178
A FELTÉTELES ÖSSZETETT IDÔ....179
A jelen idõ feltételes módja....179
A határozott múlt idõ feltételes módja....179
A határozatlan múlt idõ feltételes módja....180
A folyamatos idõ feltételes módja....181
A jövõ idõ feltételes módja....181
A feltételes mód összetett feltételes alakja....182
Az összefoglaló rész....183
A SEGÉDIGE, A VERBUM SUBSTANTIVUM, VAR,YOK SZAVAK....185
A SEGÊDIGE, A MAGÁNHANGZÓ ILLESZKEDÊS ÉS A MÁSSALHANGZÓ HASONULÁS....185
A SEGÉDIGE RAGOZÁSA....186
A határozott múlt idõ....186
A határozatlan múlt idõ....187
A folyamatos idõ....187
Az óhajtó-feltételes mód....188
A SEGÉDIGE RAGOZÁSA....189
A -ken segédige....189
A SEGÉDIGE ÉS AZ ÖSSZETETT IGEIDÕK HASZNÁLATA....190
A VAN ÉS A NINCS....190
A folyamatos idõ....190
A határozott múlt idõ....191
A határozatlan múlt idõ....191
Az óhajtó-feltételes mód....192
Az összefoglaló rész....193
AZ IGENEVEK....195
A FÕNÉVI IGENEVEK....196
A fõnévi igenév képzõi....196
A fõnévi összetételek, az ikerszavak....198
A MELLÉKNÉVI IGENÉV....198
A folyamatos melléknévi igenév....198
A beálló melléknévi igenév....200
A befejezett melléknévi igenév....201

A HATÁROZÓI IGENÉV....202
A módhatározók....203
A módhatározói igenév....204
Az időhatározói igenevek....207
Az okhatározói igenevek....210
A hasonlító határozói igenevek....211
Az összefoglaló rész....213
A SEGÉD IGÉK....216
Olmak segéd ige....216
Etmek segéd ige....218
Kılmak, eylemek segéd igék....219
A HATÁROZÓI IGENÉVI ÖSSZETETT IGÉK....220
A HATÓ IGE....220
A ható ige ragozása....221
A PILLANATNYI IDEIG TARTÓ CSELEKVÉST KIFEJEZÔ IGE....222
A pillanatnyi ideig tartó cselekvést kifejezõ ige ragozása....222
A TARTÓS -HUZAMOS CSELEKVÉST KIFEJEZÔ IGE....224
Az összefoglaló rész....226
A TOLDALÉKOK....229
A RAGOK ÉS A JELEK....229
A fõnevekhez járuló toldalékok....230
A birtokos jelek....230
A birtokos jelek és a magánhangzó harmonia....230
Az esetragok....231
Az esetragok és a hangilleszkedés, ill. a hanghasonulás....231
A vonatkozó kötõszó jele: -ki....232
AZ IGÉKHEZ JÁRULÓ TOLDALÉKOK, ILL. AZ IGEIDÕ-
ÉS AZ IGEMÓD JELEI....233
Az igékhez és a névszókhoz járuló többes jel....235
A többes jel és a névszók....235
A többes jel és az igék....237
A kérdõ toldalék....237
Az összefoglaló rész....240
A KÉPZÔK....243
A névszóból névszót alkotó képzõk:....244
-lık, -lik, -luk,-lük; -lı,-li,-lu,-lü; -sız, -siz, -suz,-süz; -ca, -ce; -ça,-çe; -cı,
-ci,-cu,-cü; -cık, -cik, -cuk, -cük; -daş, -deş; -ncı, -nci, -ncu, -ncü; -r, -ar,
-er; -sal, -sel; -mısı, -msi, -msu, -msü; -cak, -cek; -sı, -si, -su, -sü; çıl, -

çil, -çul, -çül; -mtırak, -ımtırak, -imtırak, -umtırak, -ümtırak; -tay; -z, -iz, -ız; -sak, -sek; - msar,- mser; -t, -at,-et

A névszóból igét képezõ képzõk:....257

-laş, -leş; -la, -le; -lan, -len; -da,-de; -l, -al, -el; -r, -ar, -er; -ımsa, -imse, -umsa, -ümse; -a, -e; -k, -ık, -ik, -uk, -ük; -kır, -kir, kur, -kür; -sı, -si, -su, sü

Az igéből névszót alkotó képzõk:....262

-sal,-sel; -m, -im, -ım, -um, -üm; -ıcı, -ici, -ucu, -ücü; -gın, -gin,-gun,-gün; -kın, -kin, -kun, kün; -gı, -gi, -gu, -gü; -kı, -ki, -ku, -kü; -ı, -i, -u, -ü; -k, -ak, -ek; -ık, -ik, -uk, -ük ; -ş, -ış, -iş, -uş, -üş; -gan, -gen; -kan, -ken; -n, -ın, -in, -un, ün; -t, -ıt, -it, -ut, üt; -r, -ar, er,-ır, -ir, ur, -ür; -nç, -inç, -ınç, -unç, -ünç; -maca, -mece; -man,-men; -tı, -ti, -tu,- tü; -ntı, -ıntı, -inti, -untu, -üntü; -acak, -ecek; -anak, -enek; -an, -en; -ma, -me; -mak, -mek; -maç, -meç; -ga, -ge; -gaç, -geç; gıç-,-giç,-guç,-güç; -dı, -di, -du, -dü; -agan, -egen; -ağan, -eğen; -a, -e; -l, -ıl, -il, -ul, -ül; -amak, -emek; -mar, -mer, -mur; -maz, -mez; -mık, -mik, -muk, -mük; -sak, -sek; -cık, -cik; -alga,-elge; -gıt,-git

Az igéből igéket alkotó képzõk: 273

-akla, -ekle, -ıkla, -ikle, -ukla, -ükle; -ala, -ele; -ımsa, -imse, -umsa, -ümse; -l, -ıl, -il, -ul, -ül; -n, -ın, -in, -un, -ün; -r, ar,-er, -ır, -ir, -ur, -ür; -ş, -ış, -iş, -uş, -üş; -t; -tır, -tir, -tur, -tür; -dır, -dir, -dur, -dür; -zir

As összefoglaló rész....280

3. RÉSZ A MONDATTAN (A SZINTAKSZIS) ÉS A MONDAT ELEMEI 282

A MONDATRÉSZEK....282

Az állítmány....283

A değil 283

A var, yok....284

Az állítmányok az összetett mondatokban....284

Az alany....284

A hiányos alany....285

Az alany és az állítmány egyeztetése....286

A többes számú alanyok és az egyes számú állítmányok....286

A személybeli egyeztetéztetés az alany és az állítmány között....287

A tárgy....288

A határozott tárgy....289

A határozatlan tárgy....290

A határozók 292
Az indirekt határozók 292
A helyhatározók 294
A távolító esetben található indirekt bővítmények 295
Az eszköz és a társhatározók 296
Az esetragok és a névutók használatáról 298
A határozói bővítmények 299
Az összefoglaló rész 302
A MONDATRÉSZEK, A SZÓREND A MONDATBAN 305
Az alanyi szócsoport 306
Az alanyi összetétel 307
Az egyező, ill. azonos értékû mondatrészek 308
Az egyező alanyok 308
Az egyező tárgyak 308
Egyező bővitmények 308
Egyező állítmányok 308
AZ ÁLLÍTMÁNY ÉS A MONDAT KAPCSOLATA 309
A névszói mondatok 309
Az igei mondatok 309
A MONDAT FAJAI 310
A szabályos mondat 310
A szabálytalan mondat 311
Az összefoglaló rész 313

A NYELVTANI KIFEJEZÉSEK SZÓTÁRA 317
Török-Magyar 317
Magyar-Török 323

TÁRGYMUTATÓ 328

A FELHASZNÁLT SZAKIRODALOM 331

Elõszó

A mai napig nagyon sok országban, különösen az idegen nyelvtanítás során, mindig figyelembe vettek a nyelvtant is. Azonban az utóbbi idõkben egyre elterjedõ és növekedõ kommunikáció lehetõségeknek köszönhetõen egyesek az idegennyelv tanulásról, ill. tanitásról azt szoktak állitani, hogy az anyanyelvi ismeretek alapján a nyelvtani szabályok ismerete nélkül is meg lehet tanulni egy idegen nyelvet. Véleményünk szerint mind két esetben is a megközelités nem helyes. Mert csak a nyelvtani szabályokat figyelembe véve nem lehet egy idegen nyelvet teljesen megtanulni.

Manapságban mindenki elismeri azt is, hogy a nyelvtanuláshoz nélkülözhetetlen négy dolog kell, és ezek közül a nyelvtan nem szerepel. A mai nézetek szerint megállapított ez a négy alap dolog a következõkbõl áll: a beszéd, az irás, a megértés, az olvasás. Ezek szerint az idegen nyelvtanuláshoz szükséges feltételek között a nyelvtannak nem adtak helyet. Azonban az alap nyelvtani ismeretek hiányával nem lehet megtanulni egy nyelvet helyesen beszélni, írni, olvasni vagy megérteni. Ezért a TÖMER-ben elkészült sorozatban megjelent könyvekben az ötödik pont is szerepel, ami nem más mint a szöveg diktálás, de ez nálunk nem cél, hanem csak egy eszköz a helyesebb idegen nyelvtanításhoz. A mi nézetünk szerint az idegen nyelvtanításkor nem kell a nyelvtani szabályok tanitását túlzásba vinni, de ugyanakkor ezt figyelmen kívül hagyni sem szabad. Mert maga a nyelvtan igen fontos szerepet játszik a nyelvtanításban, és sokat segít abban, hogy könnyebben megértsünk valamelyik nyelv mûködését, rendszerét. De emellett a nyelvtani szabályok részletezése unalmas lehet a nyelvtanulónak.

E sorozat elkészítése során sok gondot okoztak nekünk a nyelvtani kifejezések. Nem volt könnyû eldönteni, hogy miszerint és hogyan tanítsunk a török nyelvet külföldieknek. De végül is megállapítottunk azokat a problémákat, amelyek nehézséget okoznak a külföldieknek a török nyelvtanulás során. És ezeket a problematikus részeket egymást között tárgyalva a legfontosabbakat figyelembe vettünk, és így készítettünk ezt a sorozatot.

A török nyelv nem egy indo-európai nyelv mint az angol, a német vagy a francia nyelv. A török nyelv egy ural-altaji nyelv és alaktanilag különbözik az elõbb megemlített nyelvektõl. Ezért, azoknak, akik törökül kezdenek tanulni eleinte egy kicsit nehéznek tûnik a nyelvtanulás, de azután, nagyon rövid idõ után, megtanulnak a nyelv mûködési rendszerét.

A török nyelvben sok minden logikus, és igen kevés számban vannak a kivételek. A törökben a szótövek nem változnak meg. Az alapszóhoz különbözõ toldalékokat csatlakoztatva több ezer új szót lehet létrehozni. A szórend, a mondattan hasonló a latin nyelvhez. Az alany általában a mondat végén található meg.

32 nyelvet tudó híres belgiai nyelvész Vandewalle Johan a következõket mondja a törökrõl: "A törökben a nyelvtani szabályok olyanok, mint a matematikai szabályok, vagyis nincs kivétel. Évek óta a török nyelvet kutatok, illetve annak szabályait, valamint mûködését, és rajöttem arra, hogy a török nyelv logikailag nagyon közel áll a sakkhoz. A sakk játék szabályai logikusak, egyszerûek és kevesek. Nagyon rövid idõ alatt meg lehet tanulni sakkozni, sõt egy hétéves gyerek is megtanulhat sakkozni. De alapvetõen ilyen egyszerû létére sem, aki sakkozik, az, az élete végig unalom nélkül sakkozhat. A sakk játékszabályai rengeteg lehetõséget adnak annak, aki játszik és így több kombinációval folytatni lehet a játékot. Rendkívüli tehetség és képesség kell ahhoz, hogy valaki elnyerjen a világbajnokságot. Mindezek után mondhatjuk azt is, hogy a sakk, mint játék, egy ideális játék. A török nyelv rendszere is ehhez hasonló rendszer, és szerintem ez a török nyelvnek a legérdekesebb tulajdonsága."

Az egész világon körülbelül öt ezer nyelvet beszélnek. A török nyelv ezek közül a hetedik helyen áll. Az idegen nyelvtanításban a videónak, a televizíónok, a CD-Roumnak nagyon fontos helye és szerepe van. Emiatt a Türkçe Öğreniyoruz címû sorozattal párhuzamosan ezeket a körszerû eszközeket is kezdtünk készíteni.

Azonban a török nyelvben a legnagyobb gondot a nyelvtani terminusok okoznak. Sajnos az eddigi összes törekvések ellenére még mindig nincs egy közös nyelvi útmutatónk. Emiatt a könyv végén a török nyelvtani terminusokat a többi nyelvekkel összevetve készített egy külön fejezet található.

Ez a könyv inkább azok számára készült el, akik már valamit tudnak a török nyelvrõl, valamennyire ismernek a török nyelvet, és ennek a könyvnek segítségével tovább tanulhatnak. E könyv mellett a külföldiek számára angol, német, francia valamint orosz nyelven segédkönyvek is kèszültek el.

Az emberek, ha tudnak valamit az országról, vagy ismernek valamennyire az adott ország népének a nyelvét, akkor sokkal könnyebben megszeretnek egymást. Örülni fogunk annak, hogyha e könyv segítségével az országok, ill. a nemzetek között új barátságok alakulnának.

Hengirmen Mehmet

Ankara, 2001

ÁLTALÁNOS NYELVTANI FOGALMAK

A nyelv *(tör. dil; ang.language; ném. Sprache; fr. langue)*
A nyelv: az emberi társadalomban kialakult sajátos jelrendszer, amely az emberek közötti érintkezések, a gondolatok és az érzelmek közlésének legfőbb eszköze. Az emberek általában a hangokat, a beszédet és az írasjeleket használva kapcsolatot teremtenek egymással.

A szó *(tör. sözcük; ang. word; ném. Wort; fr. mot)*
A szó a nyelvnek meghatározott hangalakú és jelentésű, viszonylag önálló egysége.
insan, erkek, kadın, çocuk, okul.... stb.

A török nyelvben nyolc szófaj létezik:
Főnév, Melléknév, Névmás, Határozószó, Névelő, Kötőszó, Indulatszó, Ige.

A törökben a főnévnek nincs neme. A németben a szavak előtt található *der, die, das* a szavak nembeli tulajdonsága szerint változnak meg. Például:

der Mann (férfi)
die Frau (nő)
das Buch (könyv)

A török nyelvben a hímbeli különbségeket külön külön szavakkal fejezünk ki:

tavuk	→	horoz	koyun	→	koç
inek	→	öküz	kadın	→	erkek
kısrak	→	aygır	kız	→	oğlan

A török nyelvben a melléknév mindig a főnév előtt található a mondatban. A melléknév a főnévtől függetlenül használható.

güzel kız	**mavi** çiçek	**uzun** ağaç	**beş** kalem
küçük ev	**üç** çocuk	**utangaç** delikanlı	**tertemiz** oda

A szótag *(tör. hece; ang. syllable; néem. Silbe; fr. syllabe)*

A szótag a szónak egy magánhangzót tartalmazó kisebb hangtani egysége.

ev, in-san, er-kek, ka-dın, ço-cuk, o-kul, bu, şu, o... gibi.

A tõ~ a szótõ~ a tõszó *(tör. kök; ang. root; ném. Wurzel; fr. racine)*

A szótõ~ a tõszó olyan szó, amely szerkezeti felépítés szempontjából képzõ morfémát nem tartalmaz, de önálló jelentése van. A törökben a szótövek nem változnak meg. Azonban a toldalékok a hangtani illeszkedési szabályok szerint járulnak a szótõhöz.

insanlar → insan + lar
(szótõ) (a többes jel)

insan insanlar

gözlük → göz + lük
(szótõ) (a képzõ)

göz gözlük

Az alapszó~ a származékszó *(tör. gövde; ang. Stem; ném. Stamm; fr. Théme)*

Az alapszó ~ a származékszó: A szerkezeti felépítési szempontból képzõmorfémát tartalmazó lexikai egység.

A toldalék *(tör: ek; ang. affix; ném. affix; fr. affixe)*

A toldalék a szóvégéhez kapcsolódó, szóképzõ vagy mondattani viszonyító szerepü szóelem. A török nyelvben nincs prefixum. Ezenkívül mint egyes nyelvekben különbözõ képzõk vagy egyéb toldalékok használata során a szó tõvében nem történik változás. A toldalékok csakis a szótõhöz járulnak. A törökben a toldalékokat két csoportra lehet osztani:

Jelek, Ragok
yaz-ıyor-um bil-iyor-sun gel-di-m

Képzők
söz-lük göz-cü bil-gi

A mondat *(tör: cümle: ang. sentence; ném. Satz; fr. phrase)*

A mondat a beszédnek az a legkisebb, és több szóból álló egysége, amellyel valamit kijelentünk, kívánunk vagy pedig kérdezünk. A török mondat négy alap részből áll: az alany, az állitmány, a tárgy és a bővitmény. A törökben általában az alany a mondat elején, az állitmány viszont a mondat végén található. Például:

Ayşe kitap okuyor.
(alany) (tárgy) (állitmány)

Az alany *(tör. özne; ang. subject; ném. subject; fr. sujet)*

Az alany a mondatnak az a része, amely megjelöli azt, amiről, akiről az állitmánnyal mondunk valamit. A törökben az alany általában a mondat elejen szerepel.

Engin ders çalışıyor.
(alany)

Araba hızlı gidiyor.
(alany)

Az állitmány *(tör. yüklem; ang. predicate; ném. prädikat; fr. prédicat)*

Az állitmány egy mondatban valamilyen történést, cselekvést, minősöget vagy más körülményt kifejező igei, igei-névszói vagy pedig névszói rész. A törökben az állitmány általában a mondat végén található.

Maria Türkçe öğreniyor.
(állitmány)

Bu ev büyüktür.
(állitmány)

A tárgy *(tör. nesne; ang. object; ném. bestimmtes nöberes Object; fr. complement d'objet)*

A tárgy olyan szóelem, amelyre az alany közvetlenül hat, és amely bizonyos szempontból meghatározza az állitmány jelentéskörét is.

Esen	suyu	içti.
(alany)	(tárgy)	(állitmány)

A törökben kétféle tárgy van.

A határozott tárgy	a következõ ragokkal használható: ı, i, u, ü Ayşe'ye kalemi verdim.
A határozatlan tárgy	a tárgy alanyi esetben található Ayşe'ye kalem verdim.

A bõvitmény *(tör. tümleç; ang. complement; ném. Ergänzungs; fr. complement)*

A bõvitmény nek nevezünk azt a (a határozó, a jelzõ) mondatrészt, amely általában az állitmánynak alárendelt másik mondatrész.

Ben	sinemaya	gidiyorum.
(alany)	(határozó)	(állitmány)

1. RÉSZ

A HANGTAN (A FONETIKA)

(tör. sesbilim; ang. phonetics; ném. phonologie; fr. phonologie)

A fonológia *(tör: sesbilim; Alm. Phonologie; Fr. phonologie)*

A hangtan valamely nyelv hangkészletét, a hangok megkülönböztető jegyjeit, variánsait vizsgáló, ezek leírasával foglalkozó nyelvtudománynak az egyik ágazata. A török nyelvben 29 alap hang van.

a, b, c, ç, d, e, f, g, ğ, h, ı, i, j, k, l, m, n, o, ö, p, r, s, ş, t, u, ü, v, y, z

A, B, C, Ç, D, E, F, G, Ğ, H, I, İ, J, K, L, M, N, O, Ö, P, R, S, Ş, T, U, Ü, V, Y, Z

a, b, c, ç, d, e, f, g, ğ, h, ı, i, j, k, l, m, n, o, ö, p, r, s, ş, t, u, ü, v, y, z

A hangok kiejtése, olvasása

Ağaç

Balık

Cüzdan

Çanta

Dondurma

Eldiven

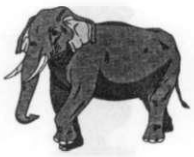

Fil

Gül

Havuç

Istakoz

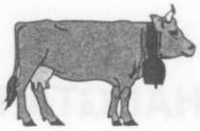

İnek

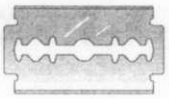

Jilet

Köpek

Limon

Mum

Nal

Otomobil

Ördek

Pul

Radyo

Sandalye

Şemsiye

Tarak

Uçak

Ütü

Vazo

Yumurta

Zeytin

HANGTANI SAJÁTOSSÁGOK A TÖRÖKBEN

A törökben a hangokat a magánhangzókra és a mássalhangókra különböztetjük meg.

A MAGÁNHANGZÓK *(tör. ünlüler; ang. vowels; ném. Vokales/ Selbslaut; fr. voyelles)*
A magánhangzó a szájürügben képzett beszédhang, illetve ennek írott jele.

a, e, ı, i, o, ö, u, ü

A magánhangzókat két csoportban lehet vizsgálni.

a mély hangrendû hangok	a, ı, o, u
a magas hangrendû hangok	e, i, ö, ü

A magánhangzók hangrendjét a törökben egyes hangilleszkedési szabályok határoznak meg.

A MÉLY ÉS A MAGASHANGOK

A magánhangzók kiejtése során az ajkunk különbözőképpen formálodik. Emiatt a hangok az ajak alakjától függően más-más kategóriába sorolhatók, illetve a nyílt labiális hangok, és a zárt labiális hangokat különböztetjük meg.

A nyílt labiális magánhangzók

A hangok kiejtése közben alakuló nyílt szájürügben képzett sima vagy nyílt labiális hangok

a, e, ı, i

A zárt labiális magánhangzók

A hang képzésekör a száj ill. az ajak zárttá válik. Ezek a magánhangzók a következõk:

o, ö, u, ü

A NYÍLT ÉS ZÁRT MAGÁNHANGZÓK

A magánhangzók képzésekor az állunk kinyílik és szúkül. Így a szájürügben a hangok nyílt vagy zárt hangokká válnak. A törökben a hangok a szájürügben alakulásuk, illetve az száj állapota szerint két külön csoportban tárgyálhatók.

A mély, ill. nyílt magánhangzók

Az alsó áll és a szájürügben képzett magánhangzók:

a, e, o, ö

A zárt magánhangzók

Az alsóáll egy kicsit szûkül és a szájürüg is elég szűkül, és igy létrejött hangokat nevezünk a **zárt magánhangzóknak.**

ı, i, u, ü

A MÁSSALHANGZÓK *(tör. ünsüzler; ang. consonants; ném. konsonanten; fr. consonnes)*

A mássalhangzó olyan beszédhang, amelynek képzésekor a tüdõbõl kiáramló levegõ a szájban valamilyen akadályba ütközik. A török nyelvrendszerben 21 mássalhangzó van.

b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z

A mássalhangzókat két csoportban lehet vizsgálni.

a zöngés hangok	ç, f, h, k, p, t, s, ş
a zöngétlen hangok	b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z

A mássalhangzók ez a két külön típusa a törökben egyes hangtani szabályokra is hatásos. A török nyelvrendszerben a hangok következőképpen szerepelnek az abécében:

a	-	elõhang:	[a]	a zárthang:	[a]	hosszúhang: [á]
b	-		[b]			
c	-		[dzs]			
ç	-		[cs]			
d	-		[d]			
e	-	nyílthang:	[é]	zárthang:	[e]	hosszú: [é:]
f	-		[f]			
g	-		[g]			
ğ	-	lágyhang	[j]			
h	-		[h]			
ı	-	veláris i	[ı]			
i	-		[i]			
j	-		[zs]			
k	-		[k]			
l	-		[l]			
m	-		[m]			
n	-		[n]			
o	-		[o]			
ö	-		[ö]			
p	-		[p]			
r	-		[r]			
s	-		[sz]			
ş	-		[s]			
t	-		[t]			
u	-		[u]			
ü	-		[ü]			
v	-		[v]			
y	-		[j, ly, y]			
z	-		[z]			

A magánhangzók önmagában is külön szótagot alkothatnak. Azonban a mássalhangzókat nem lehet önálló szótagként fogadni. Ezért ezeket a hangokat mindig egy magánhangzóval együtt kell használni. Ennek következtében a török nyelvben 160 alap szótag alakul ki.

	a	e	ı	i	o	ö	u	ü
b	ba	be	bı	bi	bo	bö	bu	bü
c	ca	ce	cı	ci	co	cö	cu	cü
ç	ça	çe	çı	çi	ço	çö	çu	çü
d	da	de	dı	di	do	dö	du	dü
f	fa	fe	fı	fi	fo	fö	fu	fü
g	ga	ge	gı	gi	go	gö	gu	gü
h	ha	he	hı	hi	ho	hö	hu	hü
j	ja	je	jı	ji	jo	jö	ju	jü
k	ka	ke	kı	ki	ko	kö	ku	kü
l	la	le	lı	li	lo	lö	lu	lü
m	ma	me	mı	mi	mo	mö	mu	mü
n	na	ne	nı	ni	no	nö	nu	nü
p	pa	pe	pı	pi	po	pö	pu	pü
r	ra	re	rı	ri	ro	rö	ru	rü
s	sa	se	sı	si	so	sö	su	sü
ş	şa	şe	şı	şi	şo	şö	şu	şü
t	ta	te	tı	ti	to	tö	tu	tü
v	va	ve	vı	vi	vo	vö	vu	vü
y	ya	ye	yı	yi	yo	yö	yu	yü
z	za	ze	zı	zi	zo	zö	zu	zü

A MAGÁNHANGZÓK HATÁSA A MÁSSALHANGZÓKRA

A magánhangzóknak nagy hatása van a mássalhangzókra. Néhány példa ezekre az esetekre:

b	ba, be, bı, bi, bo, bö, bu, bü

balon

bebek

bıçak

bitki

bomba

böcek

buğday

büyüteç

k	ka, ke, kı, ki, ko, kö, ku, kü

kalp

kelebek

kılıç

kitap

koltuk

köprü

kulak

küpe

m | **ma, me, mı, mi, mo, mö, mu, mü**

makas

mektup

mızrak

mide

motosiklet

mönü

mum

mürekkep

y | **ya, ye, yı, yi, yo, yö, yu, yü**

yaprak

yelken

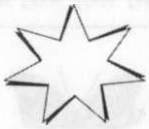
yıldız

yonca

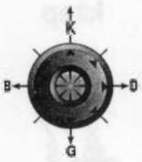

yön

yiyecek

yumurta

yüzük

TESSÉK MEGJEGYEZNI!

A HANGTAN

A hangtan egy olyan tudományág, amely egy adott nyelvben a hangok sajátosságait és a hangtani illeszkedési szabályokat elemzi. A hangtanon belül különbözö szabályok léteznek.

A TÖRÖK NYELVRENDSZER HANGJAI

A török nyelvben 29 alap hang van. A hangok alakulásuk szerint különbözõ tulajdonságokat mutatnak. A törökben a hangokat két csoportban szokás tárgyalni: a magánhangzók és a mássalhangzók.

A MAGÁNHANGZÓK

Nyílt szájürügben képzett beszédhangokat általában magánhangzónak nevezzük.

a, e, ı, i, o, ö, u, ü

A magánhangzókat két csoportban lehet vizsgálni.

Mely, zárt, kemény magánhangzók	a, ı, o, u
Magas, keskény magánhangzók	e, i, ö, ü

A MÁSSALHANGZÓK

A mássalhangzó, olyan beszédhang, amely képzésekor a szájban valamilyen akadályba ütközik

b, c, ç, d, f, g, ğ, h, j, k, l, m, n, p, r, s, ş, t, v, y, z

A mássalhangzók sajátosságai

A mássalhangzók a hangtani sajátossagai szempontból kétté válnak:

a zöngés hangok	ç, f, h, k, p, t, s, ş
a zöngétlen hangok	b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z

A TÖRÖK NYELV HANGTANI SZABÁLYAI

A törökben a magánhangzóknak, illetve a mássalhangzóknak használati szabályai vannak. Ezek közül a legfontosabbak a következők:

A palatális hangilleszkedés *(tör. büyük ünlü uyumu; ang. palatal harmony; ném. Palatalharmonie; fr. harmonie vocalique)*

A törökben, ha egy mélyhang után a következő szótagban magashang következik azt büyük ünlü uyumunak nevezük. Ez a hangilleszkedési szabály a legfontosabb török nyelvtani szabályok egyike. Egyébbként ez a szabály a többi ural-altaji nyelvekben is látható.

mélyhangok a, ı, o, u

A következő szavakban például *araba, baba, çocuk, uçak, kapı, masa..* szavakban a mélyhangok után szinte mélyhangok következnek. Ezek a szavak tulajdonképpen a szabályoknak megfelelően léteznek.

magashangok e, i, ö, ü

A következő szavakban például a magashang után a következő szótagban szinte magashang következik. Pl.: *öğrenci, öğretmen, ödev, işçi, silgi, defter* stb.

A palatális hangilleszkedési szabályokkal ütköző példák is vannak. Például a *taksi, metro, profesör, pilot, çikolata, dünya.* stb. szavakban a mélyhangok és a magashangok együtt vannak, azonban ez kivételes használat.

A palatális hangilleszkedés és a jelek, ragok használata

A törökben általában a szóhoz csatlakozó toldalékok illeszkednek a hangtani szabályokhoz. Pl.

öğren-mek, öğren-ci, öğren-ciler, öğren-ci-lik, öğret-men, öğret-men-lik... gibi.

*balık, balık-çı, balık-çı-lık, balık-lar, balık-lı...*gibi.

A palatális hangilleszkedési szabályokkal ütköző toldalékok, a kivételek

A törökben körülbelül 132 toldalék van. Ezek közül csak öt toldalék nem illeszkedik a hangtani szabályokhoz.

-yor	→	bili**yor**, söylü**yor**, gidi**yor**
-ken	→	bakar**ken**, ağlar**ken**, yazar**ken**
-ki	→	sabah**ki**, akşam**ki**, babamın**ki**
-leyin	→	sabah**leyin**, akşam**leyin**
-(i)mtırak	→	yeşili**mtırak**, mavi**mtırak**, ekşi**mtırak**

A labiális hangilleszkedés *(tör. küçük ünlü uyumu; ang. labial harmony, labial assimilation; ném. Labialharomnie, Labialassimilation; fr. harmonie labiale, assimilation labiale)*

Egy török szóban hosszúhang után hosszúhang következik, a rövidhang után rövidhang vagy pedig hoszúhang következik, és ezt a labiális hangilleszkedésnek nevezünk.

A MAGÁNHANGZÓK KIESÉSE *(tör. ünlü düşmesi; ang. ellision; ném. Vokalusstoßung; fr. élision)*

Amikor egy szóhoz valamilyen toldalék kapcsolódik vagy összetétel jön létre, akkor egy magánhangzó kiesik a szóból, és ezt ***magánhangzó kiesésnek*** neveznek. A törökben a szótő általában nem változik meg, azonban néha különösen az idegen eredetú szavakban a toldalékok használata során a hangkiesés történik. A következő esetekben lehet találkozni a hangkieséssel!

A testrészeket jelelő szavakban a hangkiesés

Ağız, burun, alın, omuz, göğüs, beyin, boyun, karın.... és ehhez hasonló szavakban a második szótagban magashangok vannak és, ha ezekhez a szavakhoz

magánhangzóval kezdődő toldalék kapcsolódik, akkor a második szótagban lévő magánhangzó kiesik. Pl.:

ağız	→	İki gündür ağzıma tek bir lokma girmedi.
alın	→	Hastanın alnına ıslak bir bez koydular.
omuz	→	Çocuğun omzunda büyük bir yara çıkmıştı.
göğüs	→	Doktor Bey, göğsüm çok ağrıyor.

Az idegen eredetű szavakban a hangkiesés

Különösen az arab nyelvből nyelvünkbe került szavaknál magánhangzóval kezdődő toldalék használata esetében a második szótagban található ı, i, u, ü, hangok kiesnek.Pl.:

fikir	>	fikriniz	**emir**	>	emri	**vakit**	>	vakti
akıl	>	aklınız	**zehir**	>	zehri	**nehir**	>	nehri
ömür	>	ömrünüz	**bahis**	>	bahsi	**sabır**	>	sabrı
zihin	>	zihniniz	**keyif**	>	keyfi	**kayıt**	>	kaydı
resim	>	resminiz	**keşif**	>	keşfi	**isim**	>	ismi
						şehir	>	şehri

Az arab nyelvből a török nyelvbe került szavak, ha az *etmek, olmak* segéd igékkel egy összetételt alkotnak, abban az esetben viszont a második szótagban lévő magánhangzó kiesik. Pl.:

sabır	+	etmek	>	**sabretmek**	kasıt	+	etmek	>	**kastetmek**
hüküm	+	etmek	>	**hükmetmek**	nakil	+	etmek	>	**nakletmek**
hapis	+	etmek	>	**hapsetmek**	kayıp	+	olmak	>	**kaybolmak**
emir	+	etmek	>	**emretmek**	seyir	+	etmek	>	**seyretmek**
şükür	+	etmek	>	**şükretmek**	resim	+	etmek	>	**resmetmek**

A szótagkiesés (az összetett szavak és a magánhangzó kiesés)

A törökben a hangtani szabályok szerint egy szóban két magánhangzót egymás mellett nem lehet használni. Emiatt, ha valamelyik szó, amely magánhangzóra végződik és az összetétel második tagja is magánhangzóval kezdődik, abban az esetben az egyik magánhangzó kiesik. Ebben az esetben egy szótag is kiesik természetesen. Ezt a törökben a **szótagkiesésnek** vagy a **szótagolvadásnak** nevezünk.

cuma	+	ertesi	>	**cumartesi**	kahve	+	altı	>	**kahvaltı**
pazar	+	ertesi	>	**pazartesi**	ne	+	asıl	>	**nasıl**
sütlü	+	aş	>	**sütlaç**	ne	+	için	>	**niçin**
					ne	+	ile	>	**neyle**

A magánhangzó kiesés a szótagban

Ha egy magánhangzóra végződő szóhoz magánhangzóval kezdődő toldalék járul, abban az esetben az egyik magánhangzó kiesik. Pl.:

annem	+	im	>	**annem**	baba	+	ınız	>	**babanız**
masa	+	ımız	>	**masamız**	bahçe	+	imiz	>	**bahçemiz**
iki	+	inci	>	**ikinci**	**elli**	+	inci	>	**ellinci**

A MAGÁNHANGZÓ BETOLDOSA *(tör. ünlü türemesi; ang. derivation of vowels; ném. Vokalentstehung; fr. dërivation vocalique)*

A török nyelv hangtani szabályai szerint egy szóban két mássalhangzót egymás mellett nem használunk. Ezért a török nyelvbe bekerült egymás mellett két mássalhangzót tartalmazó idegen eredetû szavak elejére egy magánhangzó jön. A törökben kétféle magánhangzó betoldás van:

Az első szótag elejére került magánhangzók

(olasz)	scarpina	>	**ıskarpin**	(fr.)	stasyon	>	**ıstasyon**
(olasz)	skala	>	**ıskele**	(fr.)	statistigue	>	**ıstatistik**
(olasz)	stempa	>	**ıstampa**	(lat.)	spinatum	>	**ıspanak**

A belső magánhangzó betoldás

Azok az idegen eredetû szavak, amelyek elsõ szótagjában egymás után két mássalhangzó van, azokhoz a szavakhoz egy magánhangzót teszünk. Azonban ez a beszéd nyelvre jellemzõ inkább és emiatt ezt a módszert az írott nyelvben nem lehet látni.

gram	>	**gıram**	traktör	>	**tıraktör**
tren	>	**tiren**	plan	>	**pilan**
fren	>	**firen**	kritik	>	**kıritik**
traktör	>	**tıraktör**	plaj	>	**pilaj**
traş	>	**tıraş**	elektrik	>	**elektirik**
film	>	**filim**	turizm	>	**turizim**

Általában az arabból törökbe került idegen eredetû szavakban két mássalhangzó közé egy magánhangzót teszünk. Pl.:

akl	>	**akıl**	bahs	>	**bahis**	vakf	>	**vakıf**
hükm	>	**hüküm**	emr	>	**emir**	keşf	>	**keşif**
azm	>	**azim**	meyl	>	**meyil**	hacz	>	**haciz**
satr	>	**satır**	fikr	>	**fikir**	ömr	>	**ömür**
şükr	>	**şükür**	seyr	>	**seyir**	nakş	>	**nakış**
kibr	>	**kibir**	devr	>	**devir**	neşr	>	**neşir**

A két magánhangzó egymás után használata

A török eredetû szavakban két magánhangzó egymás után nem használható. Egy szóban egymás után két magánhangzó használata csak az idegen eredetû szavaknál fordul elõ. Pl.:

şuur, şiir, fiil, saat, saadet, kanaat, matbaa stb. szavak idegen eredetû szavak a törökben.

A török nyelvben két magánhagzó egymás utáu csakis az összetett szavaknál fordul elõ. Pl.:

Karacaoğlan, Kocaeli .... stb.

A HANGOLVADÁS A MÁSSALHANGZÓKNÁL *(tör. koruma (kaynaştırma) ünsüzleri; ang. intervocalic euphonic (contraction) consonants; ném.)*

A török eredetû szavakban két magánhangzó egymás után nem fordul elõ, ezért magánhangzóra végzõdõ szóhoz magánhangzóval kezdõdõ toldalék

kapcsolódásakor a két magánhangzó között n, s, ş, y mássalhangzók kerülnek. Ezeket a mássalhangzókat a **védő mássalhangzónak** nevezzük.

n	pencere	+	in	:	pencere**n**in
	kapı	+	ın	:	kapı**n**ın
	ütü	+	ün	:	ütü**n**ün
	komşu	+	un	:	komşu**n**un
s	bahçe	+	i	:	bahçe**s**i
	araba	+	ı	:	araba**s**ı
	ütü	+	ü	:	ütü**s**ü
	komşu	+	u	:	komşu**s**u
ş	iki	+	er	:	iki**ş**er
	yedi	+	er	:	yedi**ş**er
	yirmi	+	er	:	yirmi**ş**er
	elli	+	er	:	elli**ş**er
y	bahçe	+	e	:	bahçe**y**e
	kapı	+	a	:	kapı**y**a
	ütü	+	e	:	ütü**y**e
	komşu	+	a	:	komşu**y**a
	bahçe	+	i	:	bahçe**y**i
	kapı	+	ı	:	kapı**y**ı
	ütü	+	ü	:	ütü**y**ü
	komşu	+	u	:	komşu**y**u

A törökben, ha magánhangzóra végződő igéhez magánhangzóval kezdődő toldalék járul, akkor a szótő és a toldalék között "y" hang kerül.

istemek	iste	+	ecek	:	iste**y**ecek
koklamak	kokla	+	arak	:	koklaya**r**ak
yaşamak	yaşa	+	ınca	:	yaşa**y**ınca

Azt, hogy könnyen megjegyezünk ezeket a külön hangokat a török ***"yaşasın"*** *szót kell megtanulni. Ebben a szóban a* ***y, ş, s, n*** *hangok a közhangok.*

A MÁSSALHANGZÓ HASONULÁS *(tör. ünsüz benzeşmesi; ang. assimilation of consonants; ném. Konsonantenassimilation; fr. assimilation consonnantique)*

A török eredetû szavakban a kemény mássalhangzók után szinte kemény hangok és lágy hangok után lágy hangok következnek, és ezt a mássalhangzó hosonulásnak nevezzük. Ez a szabály a b, c, d, g / p, ş, t, k mássalhangzókra vonatkozik. Ezek a hangok egymáshoz hasonulnak. Mivel a többi mássalhangzóknak nincs kemény ill. lágy alakja, azért azoknál nem történik a hanghasonulás.

A kemény hangok:	ç,f, h, k, p, s, ş, t

ağaç : *ağaçta, ağaçtan, ağaçtır*

Az **ağaç** szó a **-ç** hangra végzõdik. Emiatt az **ağaç** szóhoz járuló toldalékban a mássalhangzó hasonul, összeolvad és kemény hanggá válik.

Az, hogy könnyebben tanuljunk meg a kemény mássalhangzókat meg kell jegyezni a ***"Fıstıkçı Şahap"*** *szót. Ezekben a szavakban elõforduló* ***f, s, t, k, ç, ş, h, p*** *hangok kemény mássalhangzók.*

A mássalhangzó hasonulás a szó végén

Általában a képzők vagy a többi jelek, ragok használata esetében ezek a toldalékok a szótõ hangjaihoz illeszkednek. A képzõk hangilleszkedési szabályaira néhány példa:

A KEMÉNY MÁSSALHANGZÓK: *Türk-çe, diş-çi, bas-kı, yurt-taş, çalış-kan...* stb.

Egyes képzõk nem illeszkednek ehhez a szabályhoz:
üç-gen, dört-gen... gibi.

A lágy mássalhangzók: *bil-gi, av-cı, İngiliz-ce, gör-gü, demir-ci...* stb.

Az összetett szavaknál nem fontos a hangilleszkedés. Pl.:

Akdeniz, başbakan, yelkovan, Çengelköy... stb.

A ragok használata és a mássalhangzó illeszkedés

Az igeragozáskor különböző szavaknál előfordul az is, hogy nincs hangilleszkedés. Pl.:

aç-mak → *aç-tı-m, aç-tır-dı-m, aç-tır-ıl-dı*

gör-mek → *gör-üş-tü-ler, gör-üş-tür-ül-dü-ler*

konuş-mak → *konuş-tu-lar, konuş-tur-ul-du-lar, konuş-tur-ul-duk*

A hangilleszkedés az esetragoknál, ill. a segédigénél

Az esetragok között a **-da, -de, -dan, -den** esetragok, és a segédige **-dır, -dir, -dur, -dür** toldalékai a szó végén található mássalhangzóhoz illeszkednek. A kemény mássalhangzóra végződő szavaknál a toldalék elóhangja a **d>t**'vé válik. Például:

A kemény mássalhangzók			Az esetragok		A segédige
ç	ağaç	:	ağaçta	ağaçtan	Bu ağaçtır.
f	sınıf	:	sınıfta	sınıftan	Bu sınıftır.
h	Fatih	:	Fatih'te	Fatih'ten	Bu Fatih'tir.
k	çocuk	:	çocukta	çocuktan	Bu çocuktur.
p	kitap	:	kitapta	kitaptan	Bu kitaptır.
s	otobüs	:	otobüste	otobüsten	Bu otobüstür.
ş	kuş	:	kuşta	kuştan	Bu kuştur.
t	yurt	:	yurtta	yurttan	Bu yurttur.

A LÁGY MÁSSALHANGZÓK (b, c, d, g, ğ, j, l, m, n, r, v, y, z) *(tör. yumuşak ünsüzler; ang. soft consonants; ném. Lenis, weicher Konsonanten; fr.consonnes douces)*

A lágy mássalhangzóra végződő szavakhoz járuló különböző toldalékok elején található mássalhangzó az előzőhöz hasonul, ill. szinte lágy mássalhangzóvá válik. Azonban a törökben a szavak végén b, c, d, g, j hangok hem fordulnak elő.

A törökben a szóvégén előforduló lágy mássalhangzók a következők:

A kemény mássalhangzók			Az esetragok		A segédige
ğ	dağ	:	dağda	dağdan	Bu dağdır.
l	okul	:	okulda	okuldan	Bu okuldur.
m	kilim	:	kilimde	kilimden	Bu kilimdir.
n	odun	:	odunda	odundan	Bu odundur.
r	yazar	:	yazarda	yazardan	Bu yazardır.
v	ev	:	evde	evden	Bu evdir.
y	saray	:	sarayda	saraydan	Bu saraydır.
z	yıldız	:	yıldızda	yıldızdan	Bu yıldızdır.

• A török szavak végén a *g* hang nem fordul elő. Az utolsó fonémája *g*-re végződő szavak idegen eredetűek. Ha egy szó, amelynek végén a *g* hang fordul elő, és ahhoz a szóhoz valamilyen toldalék járul, abban az esetben a *g* hang >ğ-re válik. Pl.:

Türkolo**g** : Türkolo**ğu**, Sosyolo**g** : Sosyolo**ğu**, Arkeolo**g** : Arkeolo**ğu**... gibi.

Azonban egy szótagból álló és *g* hangra végződő szavaknál a toldalékok használata esetében a g hang nem változik meg. Pl.:

or**g** → or**gu**, li**g** → li**gi**, gon**g** → gon**gu**

Emellett a *plaj, röportaj, kürtaj* stb. szavak végén a török j hang található. Azonban ezek a szavak a törökbe idegen nyelvekből kerültek.

A törökben egyes toldalékok néha a mássalhangzó illeszkedésnek nem felelnek meg. Pl.:

anlamsız, tuzsuz, yaşantı, kurultay... gibi.

• Ha a szavak magánhangzóra végződnek, akkor ezekhez a szavakhoz járuló toldalékok lágy mássalhangzókkal kezdődnek. Pl.:

araba : arabada, arabadan, arabamız, arabacı... gibi.

A MÁSSALHANGZÓ KIESÉS (tör. ünsüz düşmesi; ang. disappearance of consonants; ném. Ausstoßung der Konsonanten; fr. élision consonnantiqeu)

Bizonyos esetekben egyes szavaknál kiesnek a mássalhangzók és ezt **a mássalhangzó kiesésnek** nevezzük. A másssalhangzó kiesés általában a szóképzés, ill. a szóragozás során történik meg. Pl.:

a képző -cık : sıcak + cık → sıca**cık**, küçük + cük → küçü**cük**

a képző -cak : çabuk + cak → çabu**cak**, minik + cik → mini**cik**

• A beszédnyelvben egyes mássalhangzokat nem ejtünk ki. Azonban ez a különbség az írott nyelvben nem látszik. Pl.

çiftçi → çifçi üstgeçit → üsgeçit

serbest → serbes bir şey → bi şey

• Az egyes szavaknál, de különösen az igéknél a szóképzéskor kiesik a mássalhangzó. Pl.:

büyük > büyümek soğuk > soğumak ılık > ılımak

küçük > küçülmek gevşek > gevşemek

A MÁSSALHANGZÓ BETOLDÁS *(tör. ünsüz türemesi; ang. derivation of consonants; ném. Konsonantenentstehung; fr. dérivation consonnantique)*

A török szavaknál ritkán fordul elõ a mássalhangzó betoldás. A szóelején vagy a szóban a mássalhangzó betoldás igen ritka eset. A törökben a mássalhangzó betoldásnak három fajtája van.

A mássalhangzó betoldás a szó elején:

urmak > **vurmak**
öyük > **höyük**

A mássalhangzó betoldás a középsõ vagy az utolsó szótagban:

Az egyes idegen eredetû szavaknál a belsõ, ill. az utolsó szótagban a két magánhangzó közé egy mássalhangzó betolódik. Azt a belsõ hangbetoldásnak nevezzük. Pl.:

mai	> **mavi**	acaib	> **acayip**
fiat	> **fiyat**	zaif	> **zayıf**

A szóvégi hangnyúlás

Az arab eredetû szavak esetében elõfordulhat az, hogy a szóvégen lévõ két mássalhangzó a törökben csak egy hanggal jelölhetõ meg. Azonban, ha ezekhez a szavakhoz magánhangzóval kezdõ toldalék járul, akkor az eredeti alaktani szabály érvényesül, és így ismét a mássalhangzó kettõzés történik meg. Például:

af	>	affı	**sır**	>	sırrı	**zan**	>	zannı
hak	>	hakkı	**tıp** (tıb)	>	tıbbî	**his**	>	hissi

A KEMÉNY MÁSSALHANGZÓK LÁGYULÁSA

A török szavak végén található p, ç, t, k mássalhangzók a két magánhangzó között lágyulnak és b, c, d, g-re vállnak. Pl.:

p > b	**kitap**	→ kita**b**ı, kita**b**a, kita**b**ın
ç > c	**ağaç**	→ ağa**c**ı, ağa**c**a, ağa**c**ın
t > d	**yurt**	→ yur**d**u, yur**d**a, yur**d**un
k > ğ	**çocuk**	→ ço**cuğ**u, ço**cuğ**a, ço**cuğ**un

• A tulajdonneveknél a szóvégén lévő kemény mássalhangzók, ha két magánhangzó közé kerülnek, ezt az írott nyelvben nem lehet jelölni. Pl.:

p	**Serap**	→	Serap'ı, Serap'a, Serap'ın
ç	**Aytaç**	→	Aytaç'ı, Aytaç'a, Aytaç'ın
t	**Turgut**	→	Turgut'u, Turgut'a, Turgut'un
k	**Burçak**	→	Burçak'ı, Burçak'a, Burçak'ın
	Zonguldak	→	Zonguldak'ı, Zonguldak'a, Zonguldak'ın

• Az egytagú szavak végén előforduló kemény mássalhangzók, ha két magánhangzó közé kerülnek, abban az esetben ezek a mássalhangzók lágy hangokra válnak Pl.:

p	**top** : topu, küp : küpü, çöp : çöpü, çap : çapı, sap : sapı
ç	**kaç** : kaçı, saç : saçı, suç : suçu, üç : üçü, iç : içi, koç : koçu
t	**et** : eti, süt : sütü, it : iti, **bit** : biti, at : atı, ot : otu
k	**kök** : kökü, tek : teki, tok : toku, ak : akı

• A kétszótagú szavak esetében is néha előfordul az, hogy a kemény mássalhangzók két magánhangzó között nem változnak meg. Pl.:

p	**anıt**	→	anıtı	**konut**	→	konutu
ç	**aygıt**	→	aygıtı	**yapıt**	→	yapıtı
t	**boyut**	→	boyutu	**yakıt**	→	yakıtı
k	**kanıt**	→	kanıtı	**taşıt**	→	taşıtı
	kesit	→	kesiti	**ölçüt**	→	ölçütü

• Az idegen eredetû szavak esetében is a szóvégi kemény mássalhangzó a két magánhangzó között szinte nem változik meg. Pl.:

p	**kamp**	→	kampı	**teleskop**	→	teleskopu	**bisiklet**	→ bisikleti
ç	**maç**	→	maçı	**briç**	→	briçi	**millet**	→ milleti
t	**adalet**	→	adaleti	**edebiyat**	→	edebiyatı	**ceket**	→ ceketi
k	**aşk**	→	aşkı	**ırk**	→	ırkı	**park**	→ parkı

• A szóvégi -n hang után következõ - ç, -k hangok a szóhoz csatlakozó toldalék magánhangzója elõtt megváltoznak és a -c-, g lágy hanggá válnak. Pl.:

ç	**genç**	→	gen**c**i	**basınç**	→	basın**c**ı	**sevinç**	→ sevin**c**i
k	**denk**	→	den**g**i	**renk**	→	ren**g**i	**cenk**	→ cen**g**i

TESSÉK MEGJEGYEZNI!

A TÖRÖK HANGTANI SZABÁLYOK

A palatális hangilleszkedés: Egy török szóban a magashangok után magashangok, a mély hangok után pedig szinte mélyhangok jönnek.

A mélyhangok után	a, ı, o, u'dan sonra →	anlam, açık, okul, barış
A magashangok után	e, i, ö, ü'den sonra →	ekmek, ince, öğretmen, üzüm

Az összetett szavaknál ez a hangtani szabály nem érvényes: biçerdöver, gecekondu .... stb.

A -yor, -ken, -ki, -leyin -(i)mtırak képzõk szabálytalanul használhatók. Pl.: geliyor, açarken, akşamki, sabahleyin, yeşilimtırak ....stb.

A magánhangzó kiesés: A szóképzés vagy a szó ragozás, ill. a szóösszetételek esetében a szóból kiesik egy magánhangzó. A hangkiesés a következõ esetekben fordul elõ.

- A testrészeket jelölõ szavaknál a magánhangzó kiesés: **ağız** > ağzım
- Az idegen eredetû szavaknál a magánhangzó kiesés: **ömür** > ömrümüz
- Az összetett szavaknál a magánhangzó kiesés (a szótag kiesés): **sütlü+aş** > sütlaç
- A toldalékoknál a magánhangzó kiesés: **baba+ım** > babam

A magánhangzó betoldás: A törökben a szó elején két mássalhangzó egymás mellett nem fordul elõ. Ezért az idegen nyelvekbõl a törökbe került szavaknál a szóelején vagy középén található két mássalhangzó közé egy magánhangzó kerül. A törökben kétféle magánhangzó betoldás van:

- A szó elején a magánhangzó betoldás:
  (olasz) scarpina > iskarpin; (fr) stasyon > istasyon
- Az idegen szavakban a magánhangzó betoldás:
  gram > gˇram; akl > akˇl; seyr > seyir.

Két magánhangzó egymás mellett használata: A török eredetû szavakban két magánhangzó közvetlenül egymás után nem fordul elõ. A törökben egymás után egy szóban két magánhangzó csak az idegen eredetû szavak esetében fordul elõ: fiil, saadet, şuur, kanaat.... stb.

A védõ mássalhangzók: Mivel a török eredetû szavakban két magánhangzó egymás mellett nem fordul elõ, és ezért ilyen esetekben, például, ha magánhangzóra végzõdõ szóhoz magáhangzóval kezdõ toldalék járul, akkor a két magánhangzó közé n,ş,s,y, az úgynevezett védõ mássalhangzók kerülnek.

n	pencere	+	in	→	**pencerenin**
s	komşu	+	u	→	**komşusu**
ş	yedi	+	er	→	**yedişer**
y	ütü	+	ü	→	**ütüyü**

A mássalhangzó hasonulás: A török eredetû szavakban a kemény hangok után kemény hangok és lágy hangok után lágy hangok következnek.

A kemény mássalhangzok	ç, f, h, k, p, s, ş, t

A lágy mássalhangzók	b, c, d, g, ğ, j, l, m ,n, r, v, y, z

A török eredû szavak végén b,c,d,g,j lágy hangok nem fordulnak elõ. A török eredetû szavak végén kizárólag l,m,n,r,v,y,z mássalhangzók lehetnek.
A törökben a mássalhangzó hasonulás a következõ esetekben fordul elõ:

- A szó belsején a mássalhangzó hasonulás: *eski, başka, Tanrı, yıldız...* stb.
- A szó végén a mássalhangzó hasonulás: *Türk-çe, diş-çi, bil-gi, av-cı, gör-gü...* stb.
- A szóragozásban a mássalhangzó hasonulás: *aç-mak , aç-tı-m, aç-tır-dı-m, aç-tır-ıl-dı*
- A fõnévi esetragok és a segédige esetében a mássalhangzó hasonulás: *ağaçta, sınıfta, Fatih'te, çocukta, kitapta, yurtta, otobüste, kuşta* ... gibi.

A mássalhangzó kiesés: A szavakban egyes mássalhangzók kiesnek. A mássalhangzó kiesés általában a szóképzés, ill. a szóragozáskor történik meg.

sıcak + cık > **sıcacık** çabuk + cak > **çabucak**

A beszédnyelvben is néha elõfordul az, hogy valamelyik mássalhangzót nem ejtünk ki.
çift + çi > **çifçi**

A mássalhangzó betoldás: A szó elején és a szó belsején a mássalhangzó betoldás igen ritkán fordul elõ. A törökben három féle mássalhangzó betoldás van.

- A szó elején a mássalhangzó betoldás : urmak > **vurmak**
- A belsó szótagban a mássalhangzó betoldás : mai > **mavi**
- A szó végén a mássalhangzó betoldás : sır > **sırrı**

A kemény mássalhangzók lágyulása: A török eredetû szavak végén található ç, k, p, t mássalhangzók a két magánhangzó között lágyulva c, ğ, b, d -vé válnak, zöngésülmek.
Pl.:

ağaç > **ağacı** çocuk > **çocuğu** kitap > **kitabı** yurt > **yurdu**

2.RÉSZ

ALAKTAN (MORFOLÓGIA)

(tör. biçimbilim; ang. morphology; ném. Morphologie; fr. morfologie)

Az alaktan a nyelvtudománynak, ill. a nyelvtannak az az ága, amely a szószerkezeti vizsgalátokkal, valamint a szóelemek általános kérdéseivel, a szóalkotás módjaival, és a ragozási rendszerrel foglalkozik. A török nyelv alaktani szempontból különös sajátosságokkal is rendelkezik. Ebben a részben rövidesen a képzőket, a szófajokat, a szótöveket és a jeleket, valamint a ragokat fogunk tárgyalni.

A SZÓ ÉS A SZÓFAJOK

A szó a nyelvnek meghatározott legkisebb hangalakú és jelentésû, viszonylag önálló egysége. A török nyelvben nyolc szófaj létezik.

A főnév	: Ahmet, Ayşe, masa, sandalye, dolap, elma... stb.
A melléknév	: güzel, büyük, küçük, mavi, yeşil, kırmızı... stb.
A névmás	: ben, sen, o, biz, siz, onlar, kim, ne... stb.
A határozószó	: hemen, biraz, son derece, ileri, hızlı, en çok, aşağı, yukarı stb.
A névutó	: gibi, kadar, için, ile, göre, üzere... stb.
A kötőszó	: ve, ama, fakat, lâkin, ancak, hatta, çünkü... stb.
Az indulatszó	: eyvah!, üff!, vah vah!, hoppala!, aferin!... stb.
Az ige	: gelmek, gitmek, bakmak, yazmak, çalışmak... stb.

A FŐNEVEK

(tör. adlar: ang. nouns, substantives: ném. Nomen, Substantiv: fr. nom substantif)

A **főnév** élőlényt, élettelen tárgyat, gondolati és elvont dolgot jelentő szó. A főnévnek a törökben a következő csoportjait különböztetjük meg:

A köznév, a tulajdonnév az a főnév, amely az élőlényt, illetve az élettelen tárgyat jelentő szó. Pl.:

masa, kalem, silgi, radyo, televizyon, ev, okul...

Az elvont tulajdonnév: Az a főnév, amely tulajdonságot, állapotot, cselekvést vagy egyéb elvont fogalmakat jelöl. Pl.:

Sevgi, nefret, kıskançlık, şüphe, mutluluk, korku, cesaret...

A köznév-egyedinév: Az olyan főnév, amely az egyes élőlények, életelen tárgyak közös neve. Pl.:

telefon, masa, koltuk, kalem, defter, bilgi, okul, kapı, pencere...

A tulajdonevek: Ez egy kiemelő, megkülönböztető elnevezés és ezek a tulajdonnevek általában személyt, állatot vagy földrajzi, ill. helyneveket jelölnek. Pl.:

Ahmet, Engin, İstanbul, Türkiye, İngiltere, Tekir, Güneş, Mars...
A tulajdonevek kezdő betűjét nagybetűvel írunk és ennek következő fajtai vannak:

A személynév: *Gülser, Murat, Atatürk, Mehmet, Ayşe...*

Az állatnév: *Tekir, Karabaş, Pamuk, Minnoş...*

A földrajzi nevek: *Amerika Birleşik Devletleri, İspanya, Fransa, Ankara, Roma...*

A nyelv nevek: *İngilizce, Almanca, Türkçe* stb.

A vallás, rend, szekta nevek: *Müslümanlık, Hıristiyanlık, Mevlevilik...*

A népek, nemzetek neve: *İngiliz, İngilizler, Alman, Almanlar, Japon, Japonlar...*

Az országnevek: *Amerika Birleşik Devletleri, Avustralya, İsviçre, Suriye, Rusya...*

A könyvek, folyóiratok, az ujságok címe: *Milliyet Gazetesi, Dil Dergisi, Türkçe Sözlük...*

Az intézménynevek: *İstanbul Üniversitesi, Millî Eğitim Bakanlığı, Kızılay Derneği, Eğitim ve Kalkınma Vakfı...*

A BIRTOKOS FŐNÉVI ÖSSZETÉTEL

(genitivus possesivus)

(tör. ad tamlaması: ang. possessive constuction: ném. Genetiv Konstruktion: fr. complément du nom)

Két vagy annál több főnévből álló összetélt nevezünk a **birtoklást kifejező főnévi összetételnek**, ill a genitivus possesivusnak. A genitivus possesivusnak három fajtája van:

*** A határozott genitivussi összetétel**
*** A határozatlan genitivussi összetétel**
*** A mellérendelt genitivussi összetétel**

A HATÁROZOTT GENITIVUSSI ÖSSZETÉTEL: -ın,(-in,-un,-ün)

(tör. belirtili ad tamlaması: ang. genitival possesive constuction: ném. Genitivkonstruktion: fr. complément du nom déterminé)

kız	+	çanta	→	kız**ın** çantası	Kız**ın** çantası istasyonda kayboldu.
ev	+	kapı	→	ev**in** kapısı	Ev**in** kapısı dün boyandı.
okul	+	müdür	→	okul**un** müdürü	Okul**un** müdürü arabaya bindi.
otobüs	+	şoför	→	otobüs**ün** şoförü	Otobüs**ün** şoförü çok hızlı gidiyor.

A török nyelvben két magánhangzó nem kerülhet egymás mellé. Emiatt a magánhangzóra végződő szavak esetében a főnévi genitivussi képző és az érdekelt szó közé az **-n-** mássalhangzó kerül.

A mássalhangzóval végződő szavakban: -ın (-in, -un, -ün)
A magánhangzóval végződő szavakban: -nın (-nin, -nun, -nün)

Ha a szó magánhangzóval végződik: -nın (-nin, -nun, -nün)

araba	+	kapı	→	araba**nın** kapısı	Araba**nın** kapısını açtım.
müze	+	pencere	→	müze**nin** penceresi	Müze**nin** penceresini kapattım.

oyuncu + elbise	→ oyuncu**nun** elbisesi	Oyuncu**nun** elbisesi çok güzel.
ütü + fişi	→ ütü**nün** fişi.	Ütü**nün** fişi bozuldu.

A mássalhangzó lagyulása

A ç, k, p, t mássalhangzók, ha két magánhangzó középén maradnak abban az esetben c, g, b, d-vé válik.

ç	ağa**ç** + dal	→ ağa**c**ın dalı	Ağa**c**ın dalında kıpkırmızı elmalar var.
k	gözlü**k** + cam	→ gözlü**ğ**ün camı	Gözlü**ğ**ün camını değiştirdim.
p	kita**p** + sayfa	→ kita**b**ın sayfası	Kita**b**ın sayfasını açtım.
t	yur**t** + kapı	→ yur**d**un kapısı	Yur**d**un kapısından içeri girdik.

A HATÁROZATLAN GENITIVUSSI ÖSSZETÉTEL

(tör. belirtisiz ad tamlaması: ing. shortened genitival construction: ném. verkürzter Genitiv: fr. complìment du nom nondétermine)A hátorozott főnévi jelzős szerekezet)

A határozott főnévi jelzős szerkezetben az összetétel előtagján nem kell használni a határozottságot jelölő **-ın (- in, -un,- ün)** toldalékokat.

A határozott főnévi jelzős összetétel	A határozatlan főnévi összetétel
araba**nın** lâstiği	araba lâstiği
otobüs**ün** şoförü	otobüs şoförü
gemi**nin** kaptanı	gemi kaptanı
ine**ğin** sütü	inek sütü
kadı**nın** elbisesi	kadın elbisesi
müze**nin** müdürü	müze müdürü
pencere**nin** camı	pencere camı
çocu**ğun** şapkası	çocuk şapkası
köpe**ğin** tasması	köpek tasması
okulun bahçesi	okul bahçesi

A főnévi genitivussi összetételekben az első szót a határozott birtokos jelzői szerkezet jelzőnek a második szót pedig jelzettnek nevezzük, ill. részeshatározó birtokos jelzői szerkezet alakul.

jelzõ	jelzett	→	birtokos jelzõi fõnévi összetétel
ev	kapı		evin kapısı

A birtokos jelzõs fõnévi összetétel és a részeshatározói fõnévi összetétel között jelentéstanilag is némi különbség van. Ezeket a különbségeket következõképpen tudunk megmagyarázni:

Kadının çantası : a nõ taskája esetében ebben az összetételben a jelzõi szerkezetben a taska egy közismert nõ tulajdona. Emiatt ezt az összetételt birtokos jelzõs összetételnek nevezzük meg.

Kadın çantası : Ebben a fõnévi összetételben viszont egy nõi táskáról van szó. Nem lehet tudni, hogy kié, melyik nõé ez a taska. Emiatt ilyen birtokos jelzõs szerkezeteket határozatlan jelzõs szerkezetnek nevezzük meg.

A MELLÉRENDELT BIRTOKOS JELZÕI FÕNÉVI ÖSSZETÉTEL *(tör. zincirleme ad tamlaması: ang. chaining possessive contruction: ném. Substantivzusammen-setzung: fr. complement du nom enchainé)*

Ha egy fõnévi jelzõs összetételben több jelzõi, határozói összetett szerkezet van, akkor azt a mellérendelt fõnévi birtokos jelzõs összetételnek nevezzük.

A fõnévi birtokos jelzõs összetétel	Mellérendelt birtokos összetétel
elbise dolabı	elbise dolabının kapısı
çiftlik sütü	çiftlik sütünün şişesi
müze müdürü	müze müdürünün şapkası
Ayşe'nin arabası	Ayşe'nin arabasının penceresi
Orhan'ın evi	Orhan'ın evinin kapısının kolu
Turgut'un evi	Turgut'un evinin penceresinin camı
yatak odası	yatak odasının perdesi
Devlet Üretme Çiftliği	Devlet Üretme Çiftliğinin yumurtası
Devlet Demir Yolları	Devlet Demir Yollarının trenleri
Türk Hava Yolları	Türk Hava Yollarının uçakları

A FŐNEVEK ALAKTANI TULAJDONSÁGAI

Szerkezetük szerint a főnevek lehetnek egyszerű, képzett és összetett főnevek.

Az egyszerű főnevek

Az egyszerű főnevek, olyan szavak, amelyeken nincs toldalék és egy más szóval sem alkotnak egy külön összetételt. Ezek tőszavak. Pl.:

masa, sandalye, kitap, pencere, ev, hava, su... stb.

Az egyszerű főnevekhez, ha valamilyen toldalék járul, akkor a szó semmiképpen sem változik meg.

Çiçek**ler** güzeldir.

Anne**mi** severim.

Okul**dan** geliyorum.

A képzett főnevek

Ezek a főnevek olyan szavak, melyek különböző képzők segítségével alakultak a főnevekből vagy az igékből.

A főnévből alakult főnév			
demir	+ ci	→	demir**ci**
söz	+ lük	→	söz**lük**
yağmur	+ luk	→	yağmur**luk**

Az igéből alakult főnév		
bil-	→	bil**gi**
dur-	→	dur**ak**
sev-	→	sev**inç**
say-	→	say**aç**

Az összetett főnevek~ A főnévi összetételek

A több főnévből álló szerkezeteket nevezünk a főnévi összetételnek. A főnévi összetételekben három jeletőség jelenik meg:

• Az összetételt létrehozó főnevek mindegyike vagy egészen vagy részben elveszítenek az eredeti jelentésüket és egy teljesen új fogalom kifejezésére szolgálnak. A főnévi összetételekben néha csak az elsőtag, néha a második tag, néha viszont mind a két összetételi tag elveszítheti az eredeti jelentését és új jelentéskört nyeri el.

sivri	+	sinek	→	**sivrisinek** (légy)
kuş	+	burnu	→	**kuşburnu** (növény)
hanım	+	eli	→	**hanımeli** (virág)
aslan	+	ağzı	→	**aslanağzı** (virág)

• Néha a főnévi összetételen belül vagy az elő-, vagy az utótagban kiesik a magánhangzó, ill. a mássalhangzó.

cuma	+	ertesi	→	**cumartesi**
sütlü	+	aş	→	**sütlâç**
pazar	+	ertesi	→	**pazartesi**
güllü	+	aş	→	**güllâç**

• A főnévi összetétel igei tagja, az összetétellé váláskor megváltoztaja a szófaji értékét, és melléknévi vagy főnévi szóvá válik. Pl.:

gece	+	kondu	→	**gecekondu**
biçer	+	döver	→	**biçerdöver**
uyur	+	gezer	→	**uyurgezer**
miras	+	yedi	→	**mirasyedi**

A kicsinyítő képző használata a főneveknél

A főnevekhez hozzájárulhatnak olyan képzők is, amelyek valaminek a kicsinyítését, ill. a szeretetet, az óvatosságot fejezhetnek. Pl.:

A kicsinyító képző: -cık(-cik, -cuk, -cük), -cağız (-ceğiz)

Biz bu küçü**cük** evde oturuyoruz.

Yıllarca bu ufa**cık** odada çalıştım.

Mini**cik** bir kız çocuğu kapının önünde duruyordu.

Sana küçük bir kedi**cik** getirdim.

Adam**cağız** günlerce aç susuz sokaklarda dolaşmıştı.

Zavallı kız**cağız**ın hiç kimsesi yoktu.

A szeretet kifejezése:

Biricik kızım Ayşe**cik** beni asla yalnız bırakmadı.

Sevgili Fatma**cığım** seni çok özledim.

Küçük yavru**cuk** hemen annesinin kucağına çıktı.

Sevgili anne**ciğim**, seni çok özledim.

Kız**cağız** bana çiçek yollamış.

Kadın**cağız** senin için her şeyi yapacağını söylüyor.

A gondoskodást, a sajnálatot fejezi ki:

Zavallı kedi**cik** çok acıkmıştı.

Küçük yavru**cuk** çok kötü hastalanmıştı.

Zavallı hayvan**cık** arabanın altında ezildi.

Zavallı adam**cağız** çok hasta.

Bu zayıf kadın**cağız** üç günden beri hiçbir şey yemiyor.

Küçük kız**cağız** çok zayıflamıştı.

A törökben a -cık, ill. a -cağız képzõ és ezeknek a származékai néha önalló jelentésû szavakat is hozhatnak létre, amelyek teljesen elveszítenek az eredeti jelentésüket. Pl.:

arpa**cık**	(tehát nem árpácska, hanem a virág, vagy szembetegsék)
bademcik	(nem a mandulafa, hanem a torkunkban lévõ mandula)
gelin**cik**	(nem a kis menyecske, hanem az állat)
Çınar**cık**	(nem a kis platánfa, hanem a helynév)
Ova**cık**	(nem kis mezõ~ mezõcske, hanem helynév)
Köy**ceğiz**	(nem a kis falucska, hanem a helynév)

TESSÉK MEGJEGYEZNI!

AZ ALAKTAN

Az alaktan: a szavakat, a szófajokat, a toldalékok- és a szótövekkel kapcsolatos minden témát elemzõ nyelvészeti tudományág, amely tulajdonképpen a nyelv alaktani sajátosságait vizsgálja meg.

A SZÓ ÉS A SZÓFAJOK

A szó, a legkisebb hangtani egység, amelynek jelentéstani értéke van. A törökben nyolc szófajt megkülönböztetjük:
fõnév, melléknév, névmás, határozószó, névutó, kötõszó, indulatszó, ige.

A FÕNEVEK

A fõnév az élõlények, élettelen tárgyak vagy gondolati dolgok nevét jelölõ szó. A fõneveket két csoportban lehet vizsgálni: a köznév és a tulajdonév, amelyeknek alcsoportjai is vannak: a tulajdonnév, az elvont fõnév, a személynevek, az egyedi nevek, a gyûjtõnevek, az anyagnevek.
ağaç, ev, akıl, sevgi, Ankara, kuşlar, toplum, ulus, sürü... stb.

A FÕNÉVI BIRTOKOS JELZÕS SZERKEZETEK

Két vagy annál több fõnévbõl álló birtokos jelzõi fõnévi összetételek alaktani és jelentéstani szempontból három csoportban vizsgálhatók meg:

A határozott birtokos jelzõs fõnévi
összetétel~részeshatározói összetétel : ineğin sütü
A határozatlan birtokos jelzõi összetétel : inek sütü
A mellérendelt birtokos részeshatározói jelzõi szerkezet : inek sütünün kaymağı

ALAKTANI CSOPORTOK A FÕNEVEKNÉL:

A szerkezetük szerint a fõneveket a törökben három csoportban tárgyalunk: egyszerû fõnév, képzett fõnév, összetett fõnév~fõnévi összetétel.

Egyszerû fõnév : çiçek, kalem, su ... gibi.
Képzett fõnév : simitçi, kalemlik, yazar... gibi.
Összetett fõnév : kuşburnu, pazartesi, uyurgezer... gibi.

A FÕNEVEK KICSINYÍTÉSE

A kicsinyító képzõ módosítja a jelentését annak a fogalomnak, amelyet a fõnév fejezi ki, ill. új szavakat hoz létre, amelyek a szeretetet, a gondoskodást, az odafigyelést, a sajnalátot fejeznek ki.

A kicsinyító képzõ: -cık (-cik, -cuk, -cük); -cağız (-ceğiz)

Yıllarca bu ufa**cık** odada çalıştım.
Kız**cağız** bana çiçek yollamış.
Zavallı kedi**cik** çok acıkmıştı.

A MELLÉKNEVEK

(tör. sıfatlar: ang. adjektives: ném. Adjektive: fr. adjectifs)

A melléknév jelzõi, állítmányi vagy mód- és állapotféle határozói szerepet játszó és a mondatban a fõnév elõtt álló szó.
***büyük** ev, **küçük** çocuk, **yaşlı** adam, **yeşil** bahçe, **sarı** çiçek, **bu** araba, **üç** kitap, **masmavi** gökyüzü...*

A mellékneveket két fõ csoportban tárgyalunk:

Melléknevek

A jelzõi melléknév	**A határozói melléknév**
a hasonlító melléknév	a mutató melléknév
a fokozott melléknév	a kérdõ melléknév
a kicsinyíto melléknév	a határozatlan melléknév
a minõség jelzõ	a számot jelölõ melléknév

A MELLÉKNEVEK, MINT HATÁROZÓ VAGY JELZÕ

(tör. niteleme sıfatları: ang. qualificate adjective: ném. qualifikatives Beiwort, attributives Adjectiv: fr. adjectif qualificatif) .

A HASONLÍTÓ HATÁROZÓI MELLÉKNEVEK

(tör. karşılaştırma sıfatları: ang. comparative adjectives: ném. Komparativ der Adjektive: fr. adjectifs de comparaison)

A hasonlítást kijelölõ melléknevek a mondatban mint fokhatározó, ill. mértékhatározó is elõfordulhatnak. Ezek a melléknevek a török mondatban a **daha,** és az **en** melléknévi fokozásra szolgaló szavakkal együtt használhatók.

1	2	3
büyük ev	**daha** büyük ev	**en** büyük ev
küçük çocuk	**daha** küçük çocuk	**en** küçük çocuk
güzel kadın	**daha** güzel kadın	**en** güzel kadın
yaşlı adam	**daha** yaşlı adam	**en** yaşlı adam
iyi insan	**daha** iyi insan	**en** iyi insan
çalışkan öğrenci	**daha** çalışkan öğrenci	**en** çalışkan öğrenci

A tulajdonevek kijelölésére, ill. meghatározására viszont olyan szavakat, mint a *kadar* szavakat, használunk mint hasonlító- illetve mint időhatározó.

Ahmet, Ali **gibi** çalışkandır.
Ahmet, Ayşe **kadar** çalışkandır.

A melléknév fokozása az egymással összehasonlított tulajdonságok különböző mértékét jelöli.
Bizonyos esetekben a melléknév felsőfokát másképpen is lehet használni.

A melléknév minősítő és megkülönböztető szerepe
(tör. pekiştirme sıfatları; ang. intensive adjectives; ném. Intensivum; fr. adjectif intensif)
A melléknévi fokozást a törökben a szó első szótótagának ikerítésével is megtörténhet. Pl.

beyaz → **bem**beyaz : çok beyaz, en beyaz
kara → **kap**kara : çok kara, en kara
temiz → **ter**temiz : çok temiz, en temiz
doğru → **dos**doğru : çok doğru, en doğru

A törökben csak a melléknevek fokozásánál a felsőfok egyik kifejezési formajánál használható a prefixum, ami nem más mint az adott szónak az első szótagjának az ismétlődése. A törökben ilyen melléknévi fokozáskor a melléknév előtt a következő hangok kerülnek mint toldóhangok: m, p, r, s. Ezek a mássalhangzók a melléknév és az adott szóelején megismételt első szótag közé kerülnek. Az ilyen módon keletkezett melléknevek nemcsak a főnevek előtt, hanem után is előfordulhatnak. Az elsők a minőségjelzőt hoznak létre.

m	**beyaz**	→	**bem**beyaz	: bembeyaz çamaşır
	yeşil	→	**yem**yeşil	: yemyeşil orman
	sıcak	→	**sım**sıcak	: sımsıcak hamam
	boş	→	**bom**boş	: bomboş oda
	başka	→	**bam**başka	: bambaşka adam
	düz	→	**düm**düz	: dümdüz yol
p	**karanlık**	→	**kap**karanlık	: kapkaranlık oda
	dağınık	→	**dap**dağınık	: dapdağınık büro
	acı	→	**ap**acı	: apacı yemek
	aydın	→	**ap**aydın	: apaydın insan
	dar	→	**dap**dar	: dapdar sokaklar
	ıslak	→	**ıp**ıslak	: ıpıslak elbise
	sağlam	→	**sapa**sağlam	: sapasağlam adam
	sarı	→	**sap**sarı	: sapsarı çocuk
	taze	→	**tap**taze	: taptaze yumurta
	yalnız	→	**yapa**yalnız	: yapayalnız kadın
	uzun	→	**up**uzun	: upuzun yol
	yeni	→	**yep**yeni	: yepyeni ev
r	**temiz**	→	**ter**temiz	: tertemiz ev
	perişan	→	**per**perişan	: perperişan ev
s	**mavi**	→	**mas**mavi	: masmavi gökyüzü
	mor	→	**mos**mor	: mosmor gözler
	koca	→	**kos**koca	: koskoca adam
	yuvarlak	→	**yus**yuvarlak	: yusyuvarlak masa

A törökben valamilyen fokozást jelelő toldalékkal rendelkező melléknév éppúgy mint a minőségjelző, a főnév után következik és a segédigékkel együtt viszont névszói állítmányt alkot a mondatban. Azonban a nyelvi tömöritési szabályok szerint a legtöbb mondatban a melléknév után következő segédige, ill. a partikulává vált segédige kimarad, nem használható. Pl.:

Melléknév	Mondat
masmavi gökyüzü	Bugün gökyüzü **masmavi**.
tertemiz ev	Bizim ev **tertemizdir**.
çırılçıplak çocuk	Kış günü çocuk **çırılçıplaktı**.
taptaze yumurta	Bu yumurtalar **taptazedir**.
sımsıcak hamam	Hamam **sımsıcaktı**.
bomboş oda	Eve geldiğimizde oda **bomboştu**.

A KICSINYÍTÉS A MELLÉKNEVEKNÉL

(tör. küçültme sıfatları: ang. diminutive adjectives: ném. Verkleinerungsadjetive, Diminativ: fr. adjectives diminutifs)

Egy fogalmat, amelyet melléknévvel lehet kifejezni, ha azt kicsnyítve kell használni, akkor különböző kicsinyítő képzők járulnak a szóhoz. A kicsinyítő képzők a melléknévhez csatlakoznak és majdnem uyganolyan jelentéssel bírnak, mint a képzőnélküli melléknév, vagy pedig teljesen új jelentést adnak a szónak.

Példaul, ha azt mondjuk *"Ucuzca bir ev."* ez azt jelenti, hogy a ház nem olcsó, de mégis nem olyan drága, hogy azt mondhatjuk, hogy drága. Ha azt mondjuk, hogy *"Bu adamın kadınca davranışları var."* ez az azt jelenti, hogy ez a férfi úgy viselkedik, mint egy nő, nőiesen viselkedik. Tehát valamilyen állapotváltozásról van szó, vagyis a kicsinyítő képző a melléknevek esetében vagy hasonló jelentést vagy azonos jelentést ad a szónak. A kicsinyítő melléknevek a következő toldalékokkal alakulnak:

A kicsinyítő képzők: –ca (-ce)
–cık (-cik, -cuk, -cük)
–ımsı (-imsi, -umsu)
–ımtırak (-imtırak, -umtırak)

–ca (-ce)

temiz**ce** bir ev → tiszta ház, ill. tiszztának tiszta, de még sem olyan tiszta (nem egészen tiszta)
yeşil**ce** bir kumaş → zöldes szövet, ami nem egészen zöld színû
güzel**ce** bir kadın → szépnek mondható nõ, ill. egy kicsit szép
pahalı**ca** bir araba → egy kicsit drágabb autó

Tatilde temiz**ce** bir otelde kaldık.
Elbise yapmak için yeşil**ce** bir kumaş aldım.
Ayten Hanım güzel**ce** bir kadındır.
Yeni aldığın araba biraz pahalı**ca** değil mi?

–cık (-cik, -cuk, -cük)

ufak → ufa**cık** Ben bu **ufacık** odada oturuyorum.
bir → biri**cik** Bu mektubu **biricik** eşime yolluyorum.
küçük → küçü**cük** **Küçücük** çocuk, kocaman bir taşı kaldırdı.

–msı (-ımsı, -imsi, -umsu)

yeşil → yeşil**imsi** Ayşe'nin yeşil**imsi** elbisesi ona çok yakışmıştı.
sarı → sarı**msı** Sonbaharda bütün doğa sarı**msı** bir renk alır.
acı → acı**msı** Dün yediğim acı**msı** yemek midemi rahatsız etti.
mor → mor**umsu** Fırtınadan önce gökyüzü mor**umsu** bir renk aldı.

–mtırak (-ımtırak, -imtırak, -umtırak)

beyaz → beyaz**ımtırak** Fatma Hanım beyaz**ımtırak** bir elbise giymişti.
mor → mor**umtırak** Aldığım mor**umtırak** kumaşı herkes çok beğendi.
mavi → mavi**mtırak** Bu mavi**mtırak** elbise sana çok yakışıyor.
ekşi → ekşi**mtırak** Ekşi**mtırak** elmaları daha çok severim.
acı → acı**mtırak** Ben biraz acı**mtırak** yemekleri seviyorum.

A -msı, és a -mtırak képzők inkább a színeket és az ízeket kifejező szavakhoz járulnak. Nem igazán gyakori a használatuk. Mind a két képző uyganazt a jelentést kölcsönöz az újonnan alakult szónak.

yeşilimsi kumaş → yeşil**imtırak** kumaş
mavimsi elbise → mavi**mtırak** elbise
acımsı yemek → acı**mtırak** yemek
ekşimsi elma → ekşi**mtırak** elma

A rang, a címjelölő, ill. szólításokat kifejező melléknevek
(tör. ünvan,san sıfatları; ang. epithet adjectives; ném. Titeladjektive; fr. adjectifs epithetes)

A tulajdonnevek, ill, a személynevek előtt vagy után található **rangjelölő, szakmát** vagy **foglalkozást jelelő,** illetve tiszteletet kifejező szavakat nevezünk a ünvan ill. san sıfatlarınak. Ezek a melléknevek sok tekintetből nem hasonlítanak a többi melléknevekhez. A nyelvtani szabályok szerint a melléknév a főnév előtt áll a mondatban, azonban a rangot, tisztcímet kifejező melléknevek a főnév után jönnek, mint a névutók stb. A főnév után következő melléknév pedig a mondatban sokszor névszói állitmány szerepét tölti be. Példaul a törökben a "bey, paşa" szavakat csakis a főnév után lehet használni. Pedig az, hogy egy szót melléknévnek tekintsük, ahhoz annak a szónak a főnév előtt kell állnia a mondatban. Mivel a melléknév nem lehet olyan szó, amely a főnév után következne és ezért is olyan szavakat, mint a "bey, paşa" stb. igen nehéz melléknévnek tekinteni. Ebben az esetben csak azt lehet csinálni, hogy ezeket kivételnek tekintünk. A rang, cím s egyéb tulajdonságokat jelölő szavak között is teszünk különbséget.

1. A főnév elé kerülő és rangot, címet jelölő melléknevek

Sayın Ayşen Işık	**Mareşal** Fevzi Çakmak
Bay İsmail Yücel	**Hoca** Ahmet Yesevi
Bayan Serpil Öztürk	**Yüksek Mühendis** Erdem Güngör
Prof. Dr. Cahit Kavcar	**Sayın Cumhurbaşkanı** Süleyman Demirel
Genel Müdür Ali Acar	**Kraliçe** Elizabeth

2. A főnévek után következő rangot, címet kijelölő melléknevek:

Özgür **Bey**	Oğuz **Kağan**	Zeynep **Hala**
Filiz **Hanım**	Şehriban **Hatun**	Fatma **Nine**

Hasan **Efendi**	Mete **Han**	Ali **Amca**
Fevzi Çakmak **Paşa**	Babür **Şah**	Ahmet **Dede**

A rangot, címet jelölő melléknevеket egyes nyelvészek megszólítást kifejező főnévnek is neveznek.

3. A főnév előtt és után használatos melléknevek

Nasrettin **Hoca**	Orhan **Gazi**	Hasan **Çavuş**
Hoca Nasrettin	**Gazi** Mustafa Kemal	**Çavuş** Hasan

A HATÁROZOTT MELLÉKNEVEK

(tör. belirtme sıfatları; ang. determinative adjectives; ném. Bestimmungswörter; fr. adjectif déterminatifs)

Az ún. **határozott melléknevek** a törökben a főnévek számát, ill. mennyiségét, valamint rámutatást, kérdést fejeznek ki. Ebbe a csoportba tartozó melléknevеket négy alcsoportban targyalunk:

MUTATÓ MELLÉKNEVEK:

(Melléknévi formajú mutató névmás) (tör. işaret sıfatları; ang. demonstrative adjectives; ném. Demonsrtativadjektive, Zeigebeiwort; fr. adjektifs démonstratifs)

Az ún. mutató melléknevek a mondatban a főnévre mutatnak rá. A törökben a mutató melléknevek a következőkből állnak: **bu, şu, o.** Ezek a szavak tulajdonképpen valódi mutató névmások is. Azonban ezek a névmások a főnevek elő kerülnek és ilymódon mutató melléknévi szerepet töltenek a mondatban. A mutató melléknevek a következők:

bu : **Bu** mektubu anneme ver.
Bu çocuk sınıfın en çalışkan öğrencisidir.
Bu acıya dayanmak kolay değildir.
Siz **bu** kadınla evlenmek istiyor musunuz?
Yarın gelirseniz size **bu** kitapların hepsini vereceğim.

şu : **Şu** çocuğu tanıyor musun?
Şu adam orada ne yapıyor?
Lütfen, bana **şu** dosyaları verir misin?
Polisler, **şu** hırsızları bir türlü yakalayamadılar.
Şu kalem senin mi?

o : **O** dağlarda güzel ormanlar vardı.
O adam eskiden çok iyi spor yapardı.
Seni **o** gün her yerde aradım.
Okuduktan sonra, **o** kitabı bana verir misin?
Bu evi görünce, **o** evi almaktan vazgeçtim.

A KÉRDŐ MELLÉKNEVEK

(tör. soru sıfatları; ang. interrogative adjectives; ném. Fragewörte; fr. adjektifs interrogatis)

A törökben az ún. **kérdő melléknevek** a főnévre rákérdező szavakból állnak és a mód, állapot, mérték, minőség kifejezésére használhatók. A kérdő melléknevek a következők: *ne, ne kadar, nasıl, nice, ne gibi, ne biçim, kaç, kaçıncı, kaçar, hangi, ne türlü* stb.

ne : Siz **ne** iş yapıyorsunuz?
nasıl : **Nasıl** kitap istiyorsunuz?
nice : Orada havalar **nice**?
ne gibi : Sizin **ne gibi** sorunlarınız var? Lütfen bize anlatın.
ne biçim : Sizler **ne biçim** insanlarla çalışıyorsunuz?
kaç : Otelde **kaç** gün kalacaksınız?
kaçıncı : **Kaçıncı** sınıfta okuyorsunuz?
hangi : Siz **hangi** evde oturuyorsunuz?
ne türlü : Siz **ne türlü** işler yapıyorsunuz?

HATÁROZATLAN MELLÉKNÉV

(tör. belgisiz sıfatlar; ang. indefinite adjectives; ném. unbestimmte Adjektive; fr. agjektif indéfinis)

Azokat a melléknéveket, amelyek nem tudnak határozottan megjelölni a főnév előtti melléknév mennyiségét, mértékét a törökben határozatlan melléknévnek neveznek. A határozatlan melléknevek általában a következő szavakból állnak: *hiç, bir, birtakım, birkaç, birçok, her, bazı, herhangi, bütün, nice* stb..

"Bir adam dün bize geldi." (Egy férfi jött hozzánk tegnap.) Ebben a mondatban nem lehet tudni ki az az ember, aki megjött. Emiatt ehhez hasonló esetekben a melléknév határozatlan vagyis általános melléknévnek nevezhető. A következő példákkal is lehet bővíteni a határozatlan melléknév listáját:

bir : **Bir** kadın bugün bana telefon etti.
birtakım : Dün **birtakım** insanlar caddelerde yürüyüş yaptılar.
birkaç : Bu olaylar üzerine dün polisler **birkaç** kişiyi tutukladılar.
birçok : **Birçok** insan bu konuda benim fikirlerime katılıyor.
her : Bu devirde **her** adama güvenmeyeceksin.
bazı : **Bazı** insanlar yalnızca kendi çıkarlarını düşünür.
herhangi : Bu işi **herhangi** bir adam yapmış olabilir.
bütün : Gün gelecek **bütün** insanlar dostça yaşamayı öğrenecek.
nice : Bizim ülkemizde **nice** insan bu güzel günü bekliyordu.

A SZÁM (MELLÉK) NEVEK (A SZÁMNEVEK)
(tör. sayı sıfatları; ang. numeral adjectives; ném. Zahladjektive; fr adjectifs numéraux)
Azokat a névszavakat, amelyek számot, mennyiséget, sorrendet fejeznek ki a törökben szám(mellék)névnek nevezzük. A szám(mellék)neveket a következő csoportokban lehet vizsgálni:

- tőszám (mellék) név
- sorszám (mellék) név
- törtszám (mellék) név
- osztószám (mellék) név

A tőszám(mellék)név (A tőszámnevek)
A számnevek, ha egy másik név elé kerülnek, akkor a számnévi mellékneveket hoznak létre.

Küçük çocuk için **üç** litre süt aldım.
Manavdan **iki** kilo domates alır mısın?
Eşimle tam **kırk** yıl mutlu bir hayat yaşadık.
Karadeniz bölgesinde havalar **on iki** ay yağışlı geçer.

A sorszám (mellék) név: -ıncı (-inci, -uncu,-üncü)
A szám(mellék)nevek a fenti képzőkkel alkothatnak a sorszám(mellék)neveket. Pl.: *birinci, ücüncü, onuncu, yüzüncü* stb.

Siz bi**rinci** yarışmacı olarak yarışacaksınız.
Engin üç**üncü** sınıfa gidiyor.
Cumhuriyetin yüz**üncü** yılını kutladık.
Elli iki**nci** alayda askerlik yapıyorum.

A törökben a -inci képzőt a ponttal is lehet megjelölni. Pl.:

Engin üç**üncü** sınıfa gidiyor. → Engin **3.** sınıfa gidiyor.

Az osztószám (mellék) név: -ar (- er) ; -şar (- şer)
Azonos mennyiségû csoportokat különít el az egészből, és inkább az -ar (-er) képzőkkel használatos képzőbokor. Pl.:

Çocuklar üç**er** kişilik sıralar halinde dizildiler.
Bütün çocuklara beş**er** elma veriniz.
Çocuklara iki**şer** dilim pasta verdim.
Her bahçeye dokuz**ar** ağaç dikiniz.

A törökben az **-ar (-er)** képző magánhangzóra végződő szavakban általában a -şar (-şer) képző típust veszi fel.

iki**şer**, yedi**şer**, altı**şar**, yirmi**şer**, elli**şer**... gibi.

A törtszám(mellék)nevek
Ezek olyan szám(mellék)nevek, amelyek a főneveket egésznek egyenlő részekre bontott töredéket jelölnek.

Bu elbiseyi değerinin **dörtte biri** fiyatına aldım.
Bu yıl fiyatlara **yüzde yüz** zam yapıldı.
Sizin maaşınıza bu ay **yüzde on** zam yapacağız.

MELLÉKNÉVI KONSTRUKCIÓ ~ MINÓSÉG- és MENNYISÉG JELZŐ

(tör. sıfat tamlaması; ang. adjectival construction; ném. Adjektivkonstruktion; fr. complément d'adjectif)

A melléknévi szószerkezeteket, melyek tulajdonképpen jelzői vagy határozói értékû szerkezeteket alkotnak, ezeket a törökben a melléknévi jelzői szerekezetnek nevezzük. Egy ilyen összetett szószerkezetben a melléknév minősítő, a főnév pedig minősített helyzetben van.

a minősitő melléknév	a minősített melléknév	a melléknévi összetétel (minőség, mennyiség jelző)
mavi	gökyüzü	mavi gökyüzü
bütün	insanlar	bütün insanlar
akıllı	çocuklar	akıllı çocuklar
cesur	kızlar	cesur kızlar
elli iki	öğrenci	elli iki öğrenci

A mellérendelt, alárendelt melléknévi szószerkezet

Ha, egy mondaton belül egynél több melléknévi alárendelt szerkezet található, ezt a törökben **a láncolt melléknévi szószerkezetnek** nevezzük. Az ún. mellérendelt melléknévi szerkezetekben két vagy annál több melléknév egymás után vesszővel elkülönítve hoznak létre az említett szerkezetet. Emiatt a mellérendelt melléknévi szószerkezetekben a minősített, jelzett szó egy, azonban a minősítő, jelző melléknévek száma több.

Küçük,	sevimli,	uzun saçlı,	kırmızı şapkalı	kız.
(minősítő-jelző)	(jelző)	(jelző)	(jelző)	(jelzett-alany)

Ak sakallı, beli bükük, siyah pantolonlu yaşlı bir adamdı.
Genç, güzel, kumral saçlı, beyaz giysili bir bayan yavaşça kapıyı açtı.
Bilgisiz, görgüsüz, cahil ve bencil insanlardan nefret ederim.
Güler yüzlü, çok tatlı bir çocuk pencereden başını uzattı.

Ahogy a fenti példa mondatokban is látható az összes határozós és minősített vagy jelzős melléknévi szerkezetekben megtalálható az ún. mellérendelt jelzői melléknévi szerkezet. Emellett az általános tudnivalók után érdemes lenne egy kis tekintést vetni a melléknevek szerkezeteire, alaktani tulajdonságaira is.

A MELLÉKNEVEK ALAKTANI TULAJDONSÁGAI

A melléknevek alaktani szempontból három csoportban vizsgáljuk meg:

- **Az egyszerû melléknevek**
- **A képzett melléknevek**
- **Az összetett melléknevek**

AZ EGYSZERÛ MELLÉKNEVEK

(tör. yalın sıfatlar; ang. simple adjectives; ném. einfache Adjektive; fr. adjectifs simples)

Azok a melléknevek, amelyeken nincs képzõ, ill. bármilyen toldalék, azokat az **egyszerû melléknévnek** nevezzük.

güzel kız	**zor** iş
iyi çocuk	**üç** öğrenci
bir adam	**temiz** kent
mavi gezegen	**boş** şişe

A KÉPZETT MELLÉKNEVEK

(tör. türemiş sıfatlar; ang. derived adjectives; ném. abgeleitete Eigenschaftswörter; fr. adjektif dérivé)

Különbözõ képzõkkel létrehozott melléknevet a képzett melléknévnek nevezzük. A melléknevet egyébként a főnévből vagy az igéből lehet képezni.

A főnévből származó melléknév

Ezek a melléknevek a főnevekre járuló különböző képzők segítségével alakulnak.

akıl	+ lı	→	akıl**lı** çocuk	akıl	+ sız	→	akıl**sız** çocuk
güç	+ lü	→	güç**lü** insan	güç	+ süz	→	güç**süz** insan
uyku	+ cu	→	uyku**cu** Ayşe	fizik	+ sel	→	fizik**sel** olaylar
yalan	+ cı	→	yalan**cı** tanık	yaz	+ lık	→	yaz**lık** elbise
çocuk	+ su	→	çocuk**su** davranışlar	dağ	+ cı + lık	→	dağ**cılık** okulu

Az igéből származó melléknevek

Azok a melléknevek, amelyek igei eredetûek, azok között szép számban találhatók a melléknévi igenevek is. A melléknévi igék általában a mondatban majdnem úgy szerepelnek, mint a melléknév, és emellett minden melléknévi tulajdonsággal is

rendelkeznek. Mivel a következő fejezetekben a melléknévi igékről részletesen magyarázatok is találhatók, ezért itt csak röviden ismertetjük meg ezeket a szerkezeteket.

gelmek	→	gel**en** adam	**pişmek**	→	piş**miş** yemek
yüzmek	→	yüz**en** çocuk	**yazmak**	→	yazıl**mış** mektup
yazmak	→	yaz**ar** kasa	**gelmek**	→	gel**ecek** yıl
tanımak	→	tanı**dık** insan	**yapmak**	→	yapı**lacak** işler

Azonban a melléknévi képzőkön kívül más képzőkkel is lehet igéből melléknevet szerkeszteni. Pl.:

kızmak	→	kız**gın** öğretmen	**süzmek**	→	süz**me** bal
durmak	→	dur**gun** su	**yazmak**	→	yaz**ma** kitap
kurmak	→	kuru**cu** üyeler	**saymak**	→	say**ılı** günler
oyalamak	→	oyalay**ıcı** işler	**utanmak**	→	utan**gaç** çocuk
düşünmek	→	düşün**dürücü** olaylar	**uymak**	→	uy**sal** insanlar

ÖSSZETETT MELLÉKNÉVEK ~ MELLÉKNÉVI ÖSSZETÉTELEK

(tör. birleşik sıfatlar; ang. compound adjectives; ném. zusammengesetzte Adjektive; fr. adjectifs composés)

A melléknévi szóösszetételek, úgy jönnek létre, mint a többi összetételek. Néhány példa ezekre a melléknévi összetételekre:

başmüdür odası	**Köprübaşı** mahallesi	**başkâtip** masası
yurtsever insanlar	**canciğer** dost	**mirasyedi** evlat

A melléknévi összetételek egyik részét a **szabályos összetett melléknévnek** is nevezzük. A következő összetételi szerkezetekből lehet következtetni a szabályt:

A melléknévi jelző + –ı (-i, -u, -ü)

dört silindir+**li** araba

iki çocuk+**lu** kadın

çok kat+**lı** otopark

A melléknévi jelzõ + –lık (-lik, -luk, -lük)

beş kuruş+**luk** iş

yarım saat+**lik** çalışma

bir gün+**lük** iş

A fõnév+ egyes számú harmadik személyû birtokos jel+ melléknév:

hesab+ı büyük → hesabı büyük işler

göz+**ü** açık → gözü açık çocuk

karın+ı tok → karnı tok

kulak+ı kesik → kulağı kesik

TESSÉK MEGJEGYEZNI!

A melléknév valakinek vagy valaminek tulajdonságát jelölõ szó. A mellékneveket a határozói értékük és a minõsítésûk szerint két csoportra különböztethetünk meg: Az összes melléknevek ebben a két fõ csoportban tárgyalhatók.

A módosító, minõsító melléknevek: Ezek a melléknevek állapotot, minõségét jelölnek. *iyi çocuk, doğru adam, güzel kız, küçük ev, iri adam, kırmızı çiçek, sabırlı insan* stb.

Négy alcsoportban vizsgáljuk ezeket a mellékneveket:

A hasonlító melléknevek: Ezek olyan melléknevek, amelyekket lehet összehasonlítani egymással. Pl.: çalışkan, daha çalışkan, en çalışkan, iyi, daha iyi, en iyi, güzel, daha güzel, en güzel stb.

A fokozást jelölõ melléknevek: Valaminek kiemelkedõ tulajdonságait kifejezõ melléknevek. Pl.: *bembeyaz, sapsarı, tertemiz, taptaze, yemyeşil, dimdik, çarçabuk* stb.

A kicsinyító melléknevek: Ezeket a mellékneveket a kicsinyító képzõkkel lehet szerkeszteni. Pl.: *temizce bir ev, küçücük bir oda, mavimsi kumaş, yeşilimtırak elbise* stb.

A rangot, ill. címet jelölõ melléknevek pedig a tulajdonnevek elõtt találhatók a mondatban, és valimilyen rangot, foglalkozást vagy szakmát, ill. tiszteletet is kifejeznek. Pl.: *Sayın Mehmet Çalışkan, Günal Bey, Ayşe Nine, Mete Han, Hasan Çavuş* stb.

A határozoi értékû melléknevek: Ezek olyan melléknevek, amelyek a fõnevek számát jelölnek, rámutatnak a fõnévre vagy rákérdeznek vagy pedig bármilyen határozói rag/jel nélkül viselkednek. Négy csoportra osztjuk ezeket:

A mutató melléknevek: Ezek a fõnévre utalva használhatók és a bu, şu ,o szavakból állnak.

Bu kitabı okudum.
Şu adamı tanıyor musun?
O kadın eskiden bankada çalışırdı.

A kérdõ melléknevek: Ezekkel pedig lehet rákérdezni a fõnévre.

Siz **ne** yapıyorsunuz?
Nasıl bir işte çalışmak istiyorsunuz?
Hangi yemekleri seversiniz?

A határozatlan melléknevek ~ az általános melléknevek. Ezek nem határoznak meg pontosan a fõnevet.

Bütün çocuklar iyi bir eğitim görmelidir.
Birtakım insanlar dün gece olay çıkarmışlar.
Bazı insanlar saygısız oluyorlar.

A szám(mellék)nevek a törökben a fõnév számát vagy mennyiségét jelölik. Három csoportra különbözhetõk:

A tõszám(mellék)nevek	:	Çocuğa **iki** litre süt al.
A sorszám(mellék)nevek	:	Yarışlarda **üçüncü** oldum.
Az osztószám(mellék)nevek	:	**İkişer** sıra olunuz.
A törtszám(mellék)nevek	:	Ücretinize **yüzde otuz** zam yapacağız.

A MELLÉKNÉVI JELZÕI SZERKEZET

Mivel a melléknevek valamilyen módon valami tulajdonságot adnak a fõnévnek, vagy pedig azt valamilyen formában minõsítenek, azért minden melléknévi jelzõi vagy határozói szerkezetben egy melléknév és egy fõnév található. Pl.:

***akıllı** insanlar, **cesur** çocuklar, **hızlı** araba, **beş** öğrenci...* gibi.

Azonban a mellérendelt melléknévi szószerkezetekben több melléknév elõfordulhat egymás után egy mondaton belül.

Cesur, akıllı, dürüst, bilgili ve **çalışkan** çocukları severim.

A MELLÉKNEVEK ALAKTANI VISELKEDÉSE

Alaktani szempontból a mellékneveket három csoportban lehet tárgyalni:

Egyszerû melléknevek: Ezeken nincs képzõ, jel vagy rag.
***güzel** çocuk, **beş** kişi... gibi.*

A képzett melléknevek: Különbözõ képzõkkel alakult melléknevek. Ezeket a mellékneveket a fõnevekbõl vagy az igékbõl lehet szerkeszteni.

A fõnévbõl származó melléknév **Az igéből származó melléknév**

akıl + lı : akıllı insan yüzmek : yüz**en** çocuk
akıl + sız : akılsız insan gezmek : gez**ici** hastahane

Az összetett melléknevek~ a melléknévi összetételek: Ezek eredetileg különbözõ jelentéssel rendelkezõ önálló szavak összejövetelébõl állnak.

Türkler **yurtsever** insanlardır.
Dün **canciğer** dostum aradı.

A NÉVMÁSOK

(tör. adıllar, ang. pronouns: ném. Pronomen.: fr. pronoms)

A főneveket, melléknevеket a mondatban helyettesítő szavakat **névmásnak** nevezzük. A névmásoknak ugyanis önmagukban nincs határozott jelentésük, csak a szöveg összefüggésében válik határozottá, amikor azzal valamilyen személyre, dologra, tulajdonságra vagy mennyiségre rámutattunk, vagy utalunk. A névmásoknak hét fajtája van:

A személyes névmások	ben, sen, o, biz, siz, onlar
A mutató névmások	bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar
A kérdő névmások	kim, kimler, ne, neler, kaç, hangi
A visszaható névmások	kendim, kendin, kendisi, kendimiz, kendiniz, kendileri
A határozatlan és az általános névmások	biri, kimi, herkes, bazısı, birçoğu, herbiri
A vonatkozó névmás	Mehmet'inki, benimki, onlarınki
Birtokos névmás	kitabım, evimiz, komşunuz, çocuklarım

A SZEMÉLYES NÉVMÁSOK *(tör. kişi adılları: ang. personal pronouns: ném. Personalpronomen, Fürwort: fr. pronoms personnels)*

A személyes névmások a beszédhelyzetben szereplő személyek neve helyett állnak a mondatban. A személyes névmásokhoz járulnak továbbra az esetragok, amelyekkel új névmásokat tudunk létre hozni. Az alábbi táblázaton láthatók az esetragokkal alakult többi személyes névmások.

A személyes névmások és a főnévi esetragok használata						
Alanyi eset (Nom.)	ben	sen	o	biz	siz	onlar
Tárgyeset (Acc.)	beni	seni	onu	bizi	sizi	onları
Irány eset (All.)	bana	sana	ona	bize	size	onlara
Rajt-Bent-Ottlevés esett (Loc.)	bende	sende	onda	bizde	sizde	onlarda
Távolító eset (Abl.)	benden	senden	ondan	bizden	sizden	onlardan
Birtokos eset (Gen.)	benim	senin	onun	bizim	sizin	onların

A személyes névmások használatáról

Egyes számú személyes névmások		Többes számú személyes névmások	
Ben	yarın geliyorum.	Biz	üniversiteye gidiyoruz.
Beni	müdür çağırıyor.	Bizi	baloya çağırdılar.
Bana	para ver.	Bize	davetiye gelmedi.
Bende	kalem var.	Bizde	ne kadar kalacaksınız?
Benden	kitap mı istiyorsun?	Bizden	sıkıldılar.
Benim	evim çok küçük.	Bizim	çok güzel bir evimiz var.
Sen	okula gidiyor musun?	Siz	üniversiteye gidiyor musunuz?
Seni	çok seviyorum.	Sizi	baloya davet ediyorum.
Sana	bir kitap vereceğim.	Size	mektup yazacağım.
Sende	para var mı?	Sizde	defter var mı?
Senden	yardım rica ediyorum.	Sizden	özür diliyorum.
Senin	evin çok büyük.	Sizin	eviniz çok güzel.
O	bize geliyor.	Onlar	okula gitmiyorlar.
Onu	dün gördüm.	Onları	dün akşam gördün mü?
Ona	mektup yazdım.	Onlara	ne söyledin?
Onda	çok para var.	Onlarda	para var mı?
Ondan	para istedim.	Onlardan	kalem istedim.
Onun	gözleri çok güzel.	Onların	evi çok küçük.

A MUTATÓ NÉVMÁSOK *(tör. işaret adılları; ang. demonstrative pronouns; ném. Demonstrativpronomen; fr. pronoms démonstratifs)*

A mutató névmás személyre, élő és élettelen dologra, tulajdonságra, mennyiségre rámutató szó. A mutató névmásokhoz is járulnak az esetragok. Amikor a mutató névmásokhoz esetragok járulnak, akkor a névmás és az esetrag közé -n- mássalhangzó kerül.

A mutató névmások és az esetragok használata						
Alanyi eset	bu	şu	o	bunlar	şunlar	onlar
Tárgyeset	bunu	şunu	onu	bunları	şunları	onları
Irány eset	buna	şuna	ona	bunlara	şunlara	onlara
Rajt-Ottlevés eset	bunda	şunda	onda	bunlarda	şunlarda	onlarda
Távolító eset	bundan	şundan	ondan	bunlardan	şunlardan	onlardan
Birtokos eset	bunun	şunun	onun	bunların	şunların	onların

A mutató névmások használatáról

A névmások általában egy névszót helyettesítenek. Az alábbi példákban ezt világosan lehet látni. Az előbbi mondatban előfordult szó helyett a következő mondatban mutató névmás szerepel.

Defteri alıyorum.	Neyi alıyorsun?	**Bunu** alıyorum.
Arabaya bakıyorum.	Neye bakıyorsun?	**Buna** bakıyorum.
Çantada bomba var.	Nerede bomba var?	**Bunda** bomba var.
Muzdan istiyorum.	Neden istiyorsun?	**Bundan** istiyorum.
Trenin kapısı.	Neyin kapısı?	**Bunun** kapısı.
Elbiseyi alıyorum.	Neyi alıyorsun?	**Şunu** alıyorum.
Bisiklete bakıyorum.	Neye bakıyorsun?	**Şuna** bakıyorum.
Şişede süt var.	Nerede süt var?	**Şunda** süt var.
Elmadan istiyorum.	Neden istiyorsun?	**Şundan** istiyorum.
Okulun kapısı.	Neyin kapısı?	**Şunun** kapısı.

Masayı alıyorum.	Neyi alıyorsun?	**Onu** alıyorum.
Gemiye bakıyorum.	Neye bakıyorsun?	**Ona** bakıyorum.
Şişede süt var.	Nerede süt var?	**Onda** süt var.
Peynirden istiyorum.	Neden istiyorsun?	**Ondan** istiyorum.
Cemil'in şapkası.	Kimin şapkası?	**Onun** şapkası.

Ayşe'yi arıyorum.	Kimi arıyorsun?	**Onu** arıyorum.
Serpil'e bakıyorum.	Kime bakıyorsun?	**Ona** bakıyorum.
Ahmet'te para var.	Kimde para var?	**Onda** para var.
Serap'tan hoşlanıyorum.	Kimden hoşlanıyorsun?	**Ondan** hoşlanıyorum.
Hamdi'nin elbisesi.	Kimin elbisesi?	**Onun** elbisesi.

A mutató névmások a többes számban

Koltukları beğendim.	Neleri beğendin?	**Bunları** beğendim.
Sandalyeleri istiyorum.	Neleri istiyorsun?	**Şunları** istiyorum.
Kalem ile silgi istiyorum.	Neleri istiyorsun?	**Şunları** istiyorum.
Çiçekleri alıyorum.	Neleri alıyorsun?	**Onları** alıyorum.
Canan ile Ali'yi sordum.	Kimleri sordun?	**Onları** sordum.

Néha előfordul az is, hogy a mutató névmás után, ha egy főnév következik, abban az esetben jelentészavar keletkezhet. Ilyenkor a félreértések megelőzésére a személyes névmás után vesszőt teszünk, a mutató névmás után pedig nem teszünk vesszőt Pl.:

O, eve gitti.	O eve gitti.
Ő hazament.	Abba a házba ment be.
Bu, adamı işten attı.	Bu adamı işten attı.
Ez, rúgta ki ezt az embert.	Ezt az embert rúgta ki.
Névmás	**Melléknév**

A KÉRDŐ NÉVMÁSOK *(tör. soru adılları; ang. interrogative pronouns; ném. Fragepronomen; fr. pronoms interrogatifs)*

A kérdő névmásokkal személyre, dologra, tulajdonságra, mennyiségre rá lehet kérdezni. A kérdő névmások között a **kim** névmás a személyre, **ne, kaç, hangi** névmások az élettelen dologra, a mennyiségre utalnak. A kérdő névmásokhoz is járulnak az esetragok.

A kérdő névmások és az esetragok használatáról				
Alanyi eset	kim	kimler	ne	neler
A tárgyeset	kimi	kimleri	neyi	neleri
Irányeset	kime	kimlere	neye	nelere
Rajt-Bent-Ottlevés eset	kimde	kimlerde	nede	nelerde
Távolító eset	kimden	kimlerden	neden	nelerden
Birtokos eset	kimin	kimlerin	neyin	nelerin

A kérdő névmások használatáról

Kim geldi? → Engin geldi.
Kime para verdin? → Handan'a para verdim.
Kimde defter var? → Serpil'de defter var.
Kimden kitap aldınız? → Canan'dan kitap aldık.
Kimin arabası var? → Cemil'in arabası var.
Kimce sakınca yok? → Bence sakınca yok.
Kimler resim yapıyor? → Bizler resim yapıyoruz.
Kimleri tutukladınız? → Suçluları tutukladık.
Kimlerde jeton var? → Onlarda jeton var.
Kimlerden korkuyorsunuz? → Hırsızlardan ve katillerden korkuyoruz.
Kimlerin eşi geliyor? → Onların eşleri geliyor.

mennyi

A **kaç** kérdő névmásnak nincs többes számú alakja. Ehhez a szóhoz különböző esetragok járulnak.

Saat **kaçta** bize geleceksiniz?

Suçlulardan **kaçını** yakaladınız?

Elmaların **kaçı** çürük çıktı?

Armutların kilosunu **kaçtan** aldınız?

melyik

A török hangi kérdő névmáshoz a többes jel és az esetragok is járulnak. Pl.:

Arabalardan **hangisini** satın alacaksın?

Sınıftaki kızlardan **hangisi** öykü yazıyor?

Karşıdaki adamlardan **hangisi** resim yapıyor?

Bu bavulların **hangisi** sizin?

Bu çantaların **hangisinde** radyo var?

Bu insanların **hangisinde** tabanca var?

Meyvelerin **hangisinden** istiyorsunuz?

Hangileri sizin eşyanız?

Hangilerini satın alıyorsunuz?

A VISSZAHATÓ NÉVMÁSOK *(tör. dönüşlü adıl; ang. reflexive pronouns; ném. Reflexivpronomen; fr. pronoms réfléchis)*

A **visszaható névmás** azt fejezi ki, hogy az alany által elvégzett cselekvés önmagához irányul. Kifejezhet egyedüllétet is. A visszaható névmás ezenkívül még a személyes névmást is helyettesítheti, ha a személyt erősen kell hangsúlyozni. A törökben a visszaható névmásokat a **kendi** szóval fejezük ki. A **kendi-maga** szó általában a birtokos jelekkel együtt használható. Pl.:

Ben	**kendim**	istedim.
Sen	**kendin**	istedin.

O **kendisi** istedi.
Biz **kendimiz** istedik.
Siz **kendiniz** istediniz.
Onlar **kendileri** istediler.

A visszaható névmások- és az esetragokról						
Alanyi eset	kendim	kendin	kendisi	kendimiz	kendiniz	kendileri
A tárgyeset	kendimi	kendini	kendisini	kendimizi	kendinizi	kendilerini
Irány eset	kendime	kendine	kendisine	kendimize	kendinize	kendilerine
Ottlevés eset	kendimde	kendinde	kendisinde	kendimizde	kendinizde	kendilerinde
Távolító eset	kendimden	kendinden	kendisinden	kendimizden	kendinizden	kendilerinden
Birtokos eset	kendimin	kendinin	kendisinin	kendimizin	kendinizin	kendilerinin

A visszaható névmások- és az esetragokról

kendim → Bu ödevi **kendim** hazırladım.
kendimi → Birdenbire **kendimi** suyun içinde buldum.
kendime → Geçen hafta **kendime** bir elbise aldım.
kendimde → Bu yaştan sonra **kendimde** spor yapacak güç bulamıyorum.
kendimden → Sana vurduğum için **kendimden** utanıyorum.
kendinin → Bu hata **kendinin** hatası, başka kimsenin suçu yok.
kendimce → Benim de **kendimce** bazı fikirlerim var.
kendin → Bu işi **kendin** istedin.
kendini → Neden **kendini** bu kadar üzüyorsun?
kendine → Yarın **kendine** yeni bir kitap al.
kendinde → Niçin **kendinde** hiç suç aramıyorsun?
kendinden → Neden **kendinden** korkuyorsun?
kendinin → Bu işte **kendinin** büyük hatası var.

A visszaható névmás általában a személyes névmáshoz hasonlít. Ugyanakkor kifejezhet egyedüllétet, helyettesíti a személyes névmást, ill. néha a mondatbeli használatakor átveszi a személyes névmás szerepét is. Azonban előfordul az is, hogy együtt használható a személyes névmással, és így nyomatékossá teszi a visszahatást. Pl.:

Bu mektubu ben **kendim** yazdım.
Bu işi sen **kendin** istedin.
O, bu evi **kendisi** oturmak için satın aldı.
Bu geziye katılmayı biz **kendimiz** istedik.
Gemiyle gitmeyi siz **kendiniz** istediniz.
Antalya'da tatil yapmayı onlar **kendileri** istediler.

Néha a visszaható névmás mellett a török **bizzat** szó is előfordulhat, amely nyomatékossá teszi a visszaható névmást. Pl.:

Bu mektubu **bizzat** ben kendim yazdım.
Bu işi **bizzat** sen kendin istedin.
O, bu evi **bizzat** kendisi oturmak için satın aldı.
Bu geziye katılmayı **bizzat** biz kendimiz istedik.
Gemiyle gitmeyi **bizzat** siz kendiniz istediniz.
Antalya'da tatil yapmayı **bizzat** onlar kendileri istediler.

A visszaható névmás néha a személyes névmások helyett is használható, például:

Babam okulda çalışıyor, **kendisi** okulun müdürüdür.
Erol Bey şiir yazıyor, **kendisi** şairdir.
Yalçın Bey resim yapıyor, **kendisi** ressamdır.

A visszaható névmás a mondatban az alany hangsúlyoztatására is alkalmas. Amikor meg kell ismételni az alany szerepet töltő szót, akkor a **kendi** visszaható névmást használjuk a személyhez igazítva.

Kendi işimi kendim yaparım.
Kendi işini kendin yapacaksın.
Kendi hatanı kabul etmelisin.
Kendi hatalarımızı kabul etmezsek başarılı olamayız.
Kendi hayallerimizi, yine kendimiz yıktık.

Ha egy mondatban az alany néha megismétlődik, akkor annak hangsúlyozására a **kendisi** szót kell használni. Pl.:

Handan Hanım, bu çantayı **kendisi** için aldı.

Hamdi Bey, mektuplarını **kendisi** yazıyor.

Canan Hanım, bu elbiseyi **kendisi** için yaptırdı.

A visszaható névmás néha fokozott alakban is előfordulnat. Pl.:

Engin Bey, dün **kendi kendine** konuşuyordu.

Yaşlı kadın, **kendi kendine** mırıldanıyordu.

İsmail Bey, **kendi kendini** çok beğeniyor.

A HATÁROZATLAN ÉS AZ ÁLTALÁNOS NÉVMÁSOK

(tör. belgisiz adıllar; ang. indefinite pronouns; ném. unbestimmte Pronomen; fr. pronoms indéfinis)

Az általános, ill. **a határozatlan névmások** olyan személyre, dologra, tulajdonságra vagy mennyiségre utalnak, amelyet nem tudunk vagy nem akarunk határozottan megjelölni. A határozatlan vagy az általános névmások semmiképpen nem utalnak egy konkrét dologra, személyre vagy tulajdoságra. A törökben az általános, ill. a határozatlan névmások a következők:

biri, birisi, kimi, kimisi, herkes, kimse, hiç kimse, çoğu, hepsi, bazısı, birkaçı, birazı, birçoğu, başka, herbiri, insan, adam, şey... gibi.

A határozatlan és az általános névmások élő és élettelen dolgokat helyettesítenek, és az esetragokkal is használhatók.
bazısı, bazısına, bazısında, bazısından, bazısının... gibi.

Az általános névmások használatáról

biri	→	Dün okulda **biri** sizi soruyordu.
kimi	→	Burada **kimi** arıyorsunuz?
herkes	→	Yarın **herkes** ödevini mutlaka yapacak.
kimse	→	Okulda **kimse** beni anlamıyor.
bazısı	→	Hayvanların **bazısı** ot, bazısı et yer.
birkaçı	→	Hırsızlardan **birkaçını** dün yakaladık.
başka	→	Bu sırrı sakın **başkaları** duymasın!
birçoğu	→	Hayvanların **birçoğu** kış uykusuna yatar.

herbiri	→	Ayşe mektupların **herbirini** tek tek okudu.
insan	→	**İnsan** giderken bir telefon eder.
adam	→	**Adam** arkadaşına yalan söyler mi?
şey	→	Bugün bana bir **şeyler** oluyor.

A VONATKOZÓ NÉVMÁSOK *(tör. ilgi adılı; ang. relative pronoun; ném. Relativpronomen; fr. pronom relatif)*

A főneveket helyettesítő és az összetett mondatokban a -ki képzővel használható névmást nevezzük a **vonatkozó névmásnak**. A török vonatkozó névmás a főnévi összetételekben a jelzőtt szó helyét foglalja el.

Engin'in arabası kırmızı, benim arabam beyazdır.

Engin'in arabası kırmızı, benim**ki** beyazdır.

Az első mondatban előforduló arabam, azaz autóm szó helyett a második mondatban a személyes névmáshoz a -ki képző járul, ami az autóra vonatkozik. Emiatt a -ki ebben, és ehhez hasonló mondatokban nem mint puszta képző, hanem mint főnevet helyettesítő vonatkozó névmásként szerepel. A példa mondatokat még lehet bővíteni:

Serpil'in kalemi ince, benim kalemim kalın yazıyor.

Serpil'in kalemi ince, benim**ki** kalın yazıyor.

Sizin eviniz küçük, bizim evimiz büyüktür.

Sizin eviniz küçük, bizim**ki** büyüktür.

Ahogy a fenti példa mondatokban is látszik, a -ki képző a jelzőtt szót helyettesíti a mondatban, és megelőzi ugyanannak a szónak megismétlődését. Ez inkább stilisztikai szempontból fontos.

A vonatkozó névmás és a többes jel

A vonatkozó névmás a -ki a mondatban a többes jel előtt meg utána is használható. Pl.:

sizleri**nki**,	dostları**nki**,	komşuları**nki**
sizi**nkiler**	dostları**nkiler**	komşuları**nkiler**

Ha a -lar, -ler többes jel a -ki képző után következik, akkor az, többes számot jelöli mind a két esetben is, másképpen mondva a birtok is, a birtokos is többen található.

A BIRTOKOS NÉVMÁS (tör. iyelik eki , iyelik adılı): -ım, -ın, -ı, -ımız, -ınız, -ları

Egyes nyelvészek a törökben birtokos névmásnak tekintenek a birtokos jellel ellátott szavakat. Ezeknek a nyelvészeknek felfogasai szerint a személyes névmásra került birtokos jel ugyanakkor birtokos névmás is lehet.

Benim	odam	Bizim	odamız
Senin	odan	Sizin	odanız
Onun	odası	Onların	odaları

Azonban az, hogy egy szó névmás legyen, ahhoz az adott szónak valamilyen módon a főneveket vagy más névszókat kell helyettesítenie a mondaton belül. A személyes névmásokkal létrehozott összetételekben, ha a jelzőt nem kell írni, abban az esetben a jelzőtt szó, amelyhez birtokos jel járult, azt lehet nevezni a **birtokos névmásnak.** Pl.:

Benim odam temiz. → Odam temiz.

A második mondatban a benim, azaz az én.....m mivel nincs írva, azért az -im birtokos jel felvallalja a birtokos névmás szerepét is.

A NÉVMÁSI ÖSSZETÉTELEK~SZERKEZETEK (birtokos jelzős szerkezet)
(tör. adıl tamlaması; ang. noun phrase; ném. attributiver Genitiv; fr. adjectif possessif)

A névmások és a főnevek együtt alkotnak azt az összetételt, amely birtokos jelzős szerkezetnek mondható a magyarban. Ezek a szószerkezetek hasonlítanak a főnévi összetételi szerkezetekhez, azonban a névmási birtokos jelzős szerkezetekben a jelző egy névmás.Pl.:
benim *kalemim,* ***senin*** *kalemin,* ***onun*** *kalemi;* ***kendi*** *kalemim,* ***kendi*** *kalemin,* ***kendi*** *kalemi...* stb.

A névmási birtokos szerkezeteket a birtokos jelekkel együtt kell használni. A birtokos jelek igazódnak a hangilleszkedési szabályokhoz. Az alábbi táblázaton a személyes névmásokkal alakult névmási birtokos jelzős szószerkezetekre példák találhatók:

A névmási birtokos jelzős szerkezetek és a magánhangzó illeszkedés				
Ben**im**	araba**m**	ev**im**	okul**um**	otobüs**üm**
Sen**in**	araba**n**	ev**in**	okul**un**	otobüs**ün**
On**un**	araba**sı**	ev**i**	okul**u**	otobüs**ü**
Biz**im**	araba**mız**	ev**imiz**	okul**umuz**	otobüs**ümüz**
Siz**in**	araba**nız**	ev**iniz**	okul**unuz**	otobüs**ünüz**
Onlar**ın**	araba**ları**	ev**leri**	okul**ları**	otobüs**leri**

A névmási birtokos jelzős szerkezetekben általában ben(én) és biz (mi) személyes névmásokat nem használjuk.

Benim evim → evim ; bizim evimiz → evimiz

Bizim evi**mizi** boyattık. → Evi**mizi** boyattık.

Benim baş**ım** ağrıyor. → Baş**ım** ağrıyor.

Senin anne**n** geldi mi? → Anne**n** geldi mi?

A törökben az összes névmásokból lehet névmási birtokos jelzős szerkezeteket alkotni.

Bunun arabası var.

Onun evi güzeldir.

Kendi evimize gittik.

Kendilerinin arabasına bindiler.

Kimlerin kitabını okuyorsun?

Hangi yazarları beğeniyorsun?

Kimi insanlar çok okuyorlar.

Hiç kimsenin malında gözümüz yok.

A névmási birtokos jelzős szerkezetekhez még az esetragok is járulnak. Pl.:

benim evimi, benim evime, benim evimde, benim evimden, benim evimin... gibi.

A NÉVMÁSOK ÉS AZ EGYEZTETŐ KÉPZŐ

A törökben az úgynevezett egyeztető toldalék általában a személyes, a mutató és a kérdő névmásokkal együtt használható, és valami személyes véleményről ad értesitést. Az egyeztető képző inkább a mutató névmásokhoz járul. Az alábbi mondatokban különböző névmásokra találhatók példák:

A személyes névmás

Bence bu oda çok güzel.
Bizce bu para yeterli.
Onlarca bu işte sorun yok.

A kérdő névmás

Kimce sakınca yok?
Nece konuşuyorsun?

A mutató névmás

Bunca insan var.
Şunca yıldır arkadaşız.
Onca işim varken partiye gelemem.

A visszaható névmás

Erol'a bakarsan **kendince** bizi suçluyor.
Benim de **kendimce** fikirlerim var.
Kendilerince haklılar ama durum çok farklı.

TESSÉK MEGJEGYEZNI!

A NÉVMÁSOK

A **névmások** annak ellenére, hogy nem fõnevek, de fõleg a fõneveket helyettesítõ szavak. A névmásokat hét csoportra különbözttejük meg:

A személyes névmások a beszédhelyzetben szereplõ személynevek helyett állnak.
ben, sen, o, biz, siz, onlar

A mutató névmások olyan szavak, amelyek személyre, dologra, tulajdoságra rámuttanak vagy utalnak.
bu, şu, o, bunlar, şunlar, onlar

A mutató melléknév elõtti fõnévet, ha kihagyunk, akkor a mutató melléknév mutató névmássá válik.

melléknév		névmás	
Bu	adam ressamdır.	Bu	ressamdır.
O	çocuk çok çalışkandır.	O	çok çalışkandır.

A kérdõ névmások a fõnévre vagy melléknévre kérdezõ szavak.
kim, kimler, ne, neler, kaç, hangi

A visszaható névmások azt fejeznek ki, hogy az alany által elvégzett cselekvés önmagára utal vissza.
kendim, kendin, kendi, kendimiz, kendiniz, kendileri... gibi.

A határozatlan, ill. az általános névmások valamilyen személyre, dologra, akármilyen tulajdonságra vagy mennyiségre utalnak.

biri, birisi, kimi, kimisi, herkes, kimse, hiç kimse, çoğu, hepsi, bazısı, birkaçı, birazı, birçoğu, başka, herbiri, insan, adam, şey... stb.

A vonatkozó névmás (-ki) esetében a magánhangzó illeszkedési szabályok érvenytelenek, azonban a dünkü, azaz a tegnapi és bugünkü, azaz a mai szavak után a -ki vonatkozó névmási toldalék a -ki -kü-vé válik.
Benim arabam boyanmayacak, Esen Hanımınki boyanacak.

A vonatkozó névmás képzõje -ki kivételesen nem alkalmazkodik a magánhangzó harmoniához.
okulunki, arabanınki, horozunki, ütününki... gibi.

Néha elõfordul az is, hogy az -ü hang után következõ -ki vonatkozó névmási képzõt kétféle lehet használni.

Gönül'ünkü > Gönül'ünki
otobüsünkü > otobüsünki
ütününkü > ütününki

A birtokos névmás : -im, -im, -i, -imiz, -imiz, -leri
Egyes nyelvészek szerint a birtokos jel, ill. azt felveszõ névmás birtokos névmásnak tekinthetõ. Ezek a nyelveszek szerint a személyes névmásokkal alakult birtokos jelzõs névmási szerkezetekben a jelzõtt szóhoz járuló képzõkkel bõvült szerkezet tagját nevezhetünk a birtokos névmásnak. Pl.:

Benim kitabım. Bizim kitabımız.
Senin kitabın. Sizin kitabınız.
Onun kitabı. Onların kitapları.

Az, hogy valamelyik szóból névmás legyen, azért annak a szónak mondaton belül helyettesítenie kell valamilyen fõnevet vagy más névmást. A személyes névmással alkotott birtokos jelzõs szerkezetekben, ha a jelzõt nem mondjuk, akkor a jelzett szóhóz járuló birtokos jel segítségével alakult szerkezetet **birtokos névmásnak** nevezhetjük.

Benim kitabımı ver. → Kitabımı ver.

A második mondatban a benim, azaz az ényem~ az én....m féle szerkezetben mivel nincs megírva a birtoklást kifejezõ -im birtokos jel, ezért a birtokos jellel rendelkezõ szó birtokos névmássa válik.

A névmási birtokos jelzõs szerkezet olyan összetett szószerkezet, amelyet névmások és fõnevek hoznak létre.
benim arabam, onların evi, sizlerin okulu, kimin arabası, hangi adam... stb.

A névmások és az egyenlítõ toldalék

Ezt a fajta toldalékot a törökben általában a személyes, a mutató és a kérdõ névmásokkal együtt használunk. Ez a toldalék valamire/ valakire utal vagy rámutat. Pl.:

Onca işim varken partiye gelemem.
Kendince Ali Bey de haklı.

A HATÁROZÓSZÓK

(tör. belirteçler; ang. adverbs; ném. Adverbien; fr. adverbes)

A **határozószók** az ige, a melléknév vagy a főnév elő kerülnek és egy bizonyos fokig hatnak az azt követő szó jelentésére. A határozószók a szó jelentését, valamint a cselekvés, történés helyét, idejét, módját, illetőleg a cselekvő állapotát kifejező szavak.
A törökben igen szép számban vannak azok a szavak, amelyek határozószók lehetnek. Néhány példa:

hemen, şimdi, çok, az çok, en çok, biraz, son derece, sabaha karşı, akşama doğru, önce, sonra, çabuk, hızlı, yavaş, ileri, geri, birdenbire, ansızın... stb.

A jelentésük és a mondatbeli funkciójuk alapján a határozószók következő csoportokra oszthatók fel:

- **Az időhatározószók**
- **Hely- és irányhatározószók**
- **Mérték határozószók**
- **Az állapot- és a módhatározószók**
- **A kérdő határozószók**

AZ IDŐHATÁROZÓSZÓK *(tör. zaman belirteçleri; ang. adverbs of time; ném. Adverb der Zeit; fr. adverbes de temps)*

Ezek olyan szavak, amelyek a cselekvés, történés, létezés időpontját vagy időtartamát, illetőleg annak kezdő- vagy végpontját határozzák meg.

Hakan **dün akşam** geldi.

Hamdi Bey **şimdi** gitti.

Orhan **yarın** gelecek.

Leggyakrabban a következő szavakkal lehet kifejezni az időt:

dün, bugün, şimdi, yarın, eskiden, demin, önce, sonra, yazın, kışın, geçen yıl, gelecek yıl, akşam, sabah, öğleden sonra, gece, gündüz, sabahları, günlerce, aylarca, yıllarca... stb.

Azt, hogy egy mondatban megtaláljuk az időhatározószavakat, azért a következő kérdést kell fel tenni: *ne zaman, ne zamana kadar, ne zamandan beri.*

Ne zaman?

Hakan **ne zaman** geldi?	Hakan **dün gece** geldi.
Hasan okula **ne zaman** gidiyor?	Hasan okula **sabahları** gidiyor.
Ankara'ya **ne zaman** geldiniz?	Ankara'ya **geçen yıl** geldik.
İzmir'e **ne zaman** gideceksiniz?	İzmir'e **gelecek yıl** gideceğiz.
Üniversiteyi **ne zaman** bitirdiniz?	**Geçen yıl** bitirdim.
İşe **ne zaman** başladınız?	**İki yıl** önce başladım.
Tatile **ne zaman** çıkacaksınız?	Tatile **yazın** çıkacağız.
Ne zaman kayak yapacaksınız?	Uludağ'da **kışın** kayak yapacağız.

Ne zamana kadar?

Eve **ne zamana** kadar dönersin?	**Akşama kadar** dönerim.
Arabayı **ne zamana** kadar tamir edersiniz?	**İki saate kadar** tamir ederim.
Toplantı **ne zamana** kadar biter?	**Üç saate kadar** biter.
Ne zamana kadar çalışacaksın?	**Akşama kadar** çalışacağım.
Ne zamana kadar evleneceksin?	Bu yıl **sonuna kadar** evleneceğim.

A **ne zamana kadar** határozószót olykor tömörítési szándékkal a **ne kadar** is helyettesítheti.

Ne kadar?

Toplantı **ne kadar** sürer?	Toplantı **iki saat** sürer.
İstanbul'da **ne kadar** kalacaksın?	İstanbul'da **bir hafta** kalacağım.
Yolculuk **ne kadar** sürer?	Yolculuk **üç saat** sürer.
Sınav **ne kadar** sürer?	Sınav **iki saat** sürer.
Burada **ne kadar** çalışacaksın?	Burada **altı ay** çalışacağım.
Ehliyet kursu **ne kadar** sürecek?	Yaklaşık **iki ay** sürecek.

Ne zamandan beri?

Ne zamandan beri İzmir'de kalıyorsun?	**Beş yıldan beri** İzmir'de kalıyorum.
Ne zamandan beri buradasın?	**İki saatten beri** buradayım.
Ne zamandan beri üniversitede çalışıyorsun?	**Beş aydan beri** üniversitede çalışıyorum.
Ne zamandan beri hastasın?	**İki haftadan** beri hastayım.
Ne zamandan beri sinemaya gitmiyorsun?	**Üç aydan beri** sinemaya gitmiyorum.
Ne zamandan beri Amerika'dasın?	**Çocukluğumdan beri** Amerika'dayım.
Okula **ne zamandan beri** gidiyorsun?	Okula **yedi aydan beri** gidiyorum.
Ne zamandan beri spor yapıyorsun?	**Yedi yaşımdan beri** spor yapıyorum.
Ne zamandan beri politika ile ilgileniyorsun?	**Sekiz aydan beri** politika ile ilgileniyorum.
Ne zamandan beri evlisin?	**On bir yıldan beri** evliyim.

Ne zamandır?

Ne zamandır hastasın?	**Bir haftadır** hastayım.
Ne zamandır ailenle görüşmüyorsun?	**Uzun yıllardır** ailemle görüşmüyorum.

A HELY- ÉS AZ IRÁNYHATÁROZÓSZÓK *(tör. yer ve yön belirteçleri; ang. adverbs of place; ném. Lokativ- und Ablativadeverbien; fr. adverbes de lieu)*

A helyhatározószók a mondatban a cselekvés, a történés helyét, iletõleg az irányát határozzák meg, rámutatnak arra, hogy a cselekvés hol játszódik, honnan indul ki és meddig és melyik irányba tart.

ileri, geri, aşağı, yukarı, ön, arka, sağ, sol, alt, üst, bura, şura, ora... stb.

A hely- és irányhatározószók általában az esetragokat is felvesznek. A mondat tagjai között a hely- és az irányhatározószavakat a következő kérdésekkel tudjuk megállapitani: nereye, nerede, nereden, neresi. Azonban a fenti kérdőszavak, ha a mondatban az ige előtt vannak,akkor ezek a szavak már nem kérdő szavak, hanem hely- és irányhatározószavak. Pl.: *Nereden geliyorsun? Nerede oturuyorsun? Nereye gidiyorsun?* stb.

Nereye?

Hakan **nereye** girdi?	Hakan **içeri** girdi.
Müdür **nereye** bakıyor?	Müdür **ileriye** bakıyor.
Ayşen **nereye** çıkıyor?	Ayşen **yukarı** çıkıyor.
Araba **nereye** gidiyor?	Araba **geriye** gidiyor.
Paketi **nereye** bırakayım?	Paketi **aşağı** bırak.
Arabayı **nereye** park edeyim?	Arabayı **sağa** park et.

Nerede?

Hasan **nerede** oturuyor?	Hasan **dışarıda** oturuyor.
Otobüs **nerede** duruyor?	Otobüs **yanda** duruyor.
Turgut **nerede** bekliyor?	Turgut **ileride** bekliyor.
Fatma **nerede** ders çalışıyor?	Fatma **içeride** ders çalışıyor.
Canan **nerede** kitap okuyor?	Canan **dışarıda** kitap okuyor.
Çocuk **nerede** oyun oynuyor?	Çocuk **arkada** oyun oynuyor.

Nereden?

Serap **nereden** geliyor?	Serap **yukarıdan** geliyor.
Okula **nereden** gidelim?	Okula **buradan** gidelim.

Hasan **nereden** iniyor?	Hasan **yukarıdan** iniyor.
Otobüs **nereden** geçti?	Otobüs **buradan** geçti.
Eve **nereden** gideyim?	Eve **sağdan** git.
Postahaneye **nereden** gidilir?	Postahaneye **soldan** gidilir.

A törökben az irány- és a helyhatározószókhoz még a birtokos jel is csatlakozik: Pl.:

Ahmet **sağımda** oturuyor.
Çocuklar **önümde** gidiyordu.
Kelebekler **üstümde** uçuşuyor.
Kalabalıkta **önümde** ve **arkamda** pek çok insan vardı.

A hely- és az irányhatározószók összetett birtokos jelzős szerkezeteket is hoznak létre.

Arabayı **evin önüne** park etmeyiniz.
Köpek **masanın altında** uyuyor.
Öğrenciler **okulun arkasında** oynuyor.
Kuşlar **kentin üstünden** uçuyor.

A SZÁM-MÉRTÉK HATÁROZÓSZÓK *(tör. ölçü belirteçleri; ang. adverbs of quantity; ném. Quantitätsadverbien, ektive; fr. adverbes de quantité)*

A mértékhatározószó a cselekvésnek, a történésnek, a melléknévnek mértékét határozza meg. A mértékhatározószók a következők:
az, çok, pek, en, kadar, daha, en çok, en az, pek çok, pek az, biraz, fazla, hep, hepten, kısmen, daha... stb.

Ha ezek a szavak a mondatban a főneveket minősítenek, akkor melléknévi szerepet kapnak.

határozószó	: Hasan çok çalışıyor.
melléknév	: Okulda çok öğrenci var.

A mértékhatározószók azt fejeznek ki, hogy milyen számban, milyen aranyban, mértékben vannak a tárgyak. Ezek a következő szavak:

Çok çalıştım; ama patron bana **çok az** ücret verdi.
Bu ödevi yapmak için **sabaha kadar** çalıştım.

Çiçekler içinde **en çok** gülü severim.

Toplantıda bu konuyu **pek az** konuştuk.

Böyle boş oturursak, savaşı **hepten** kaybederiz.

Bana **biraz** su verir misin?

Bu adamı **pek** beğenmedim.

Dünkü maçta **pek güzel** oynadın.

Dikkat edersen resimleri **daha güzel** yapabilirsin.

Konuyu **daha kısa** anlat.

A MÓDHATÁROZÓSZÓ ÉS AZ ÁLLAPOTHATÁROZÓSZÓ *(tör. niteleme ve durum belirteçleri; ang. adverbs of quality; ném. Modaladverbien; fr. adverbes qualificatifs)*

A módhatározószó a cselekvésnek, ill. a melléknév módját jelöli meg. Az **állapothatározószó** viszont valakinek vagy valaminek a cselekvéssel összefüggõ helyzetét, állapotát jelöli meg. A módhatározószó és az állapothatározószó nemcsak abban hasonlít egymáshoz, hogy egyformán kérdezhetünk rájuk, hanem abban is, hogy a módhatározószó kifejezõ eszközei egyben állapothatározót is jelölhetnek. A módhatározószóknak több alcsoportja létezik, azonban itt ebben a fejezetben nem részletezünk, hanem felületesen fogunk megvizsgálni azokat. Emiatt néhány példamondattal megprobálunk a kérdést tisztázni:

Bu işi **böyle** yapınız.

Çocuklar **bağırarak** koştular.

Okula **geç** kaldık, **hızlı** yürüyünüz.

Siz akıllı insansınız, **aptalca** konuşmayınız.

Bu işin aslını **mutlaka** öğreneceğim.

İkimiz arasındaki bu sırrı **kesinlikle** saklayacağım.

Bu adama **niçin** inanmıyorsun?

Bu ödevleri **birlikte** yapınız.

Yaşlı adam bu evde **yalnız** oturuyor.

Soğukta **çok fena** üşüdüm.

Çok seslendim, ama beni **yine** işitmedi.

Ben yokken **uslu uslu** oturun.

Bu konuda **çok kötü** düşünüyorsunuz.

Düşüncelerinizi bize **güzel** anlatıyorsunuz.

İkişer ikişer yürüyün.

A KÉRDŐ HATÁROZÓSZÓK *(tör. soru belirteçleri; ang. interrogative adverbs; ném. Interrogativadverbien; fr. adverbes interrogatifs)*

Ezek a határozószavak a melléknevek és az igék jelentését kérdőszavakkal módosítanak. A leggyakoribb kérdőhatározószók a következők: *ne, nasıl, nereden, niçin, neden, hani, ne biçim, ne kadar...* gibi.

Sizce bu durumda **ne** yapılır?

Bunca yolu yürüyerek **nasıl** gideriz?

Bu adam, bu kadar parayı **nereden** kazanıyor?

Bu akşam **niçin** bizde kalmıyorsun?

Bu işte benim hiçbir suçum yok, **neden** bana kızıyorsun?

Hani dün okulda buluşacaktık!

Burada **ne kadar** kalacaksınız?

TESSÉK MEGJEGYEZNI!

A HATÁROZÓSZÓK

A határozószó a mondatban az ige, a melléknév és a többi mondatrészek eleje kerül és valamilyen módon módosítja vagy meghatározza a jelentésüket. A határozószavakat a funkciójuk alapján megvizsgálva öt csoportra osztunk:

Az idõhatározószók: Ezek a cselekvés, történés idõpontját, idõtartamát, kezdetét és végét határozzák meg. A következõ kérdéseket teszünk fel:

Okulu **ne zaman** bitirdin?	Okulu **geçen yıl** bitirdim.
Eve **ne zamana** kadar dönersin?	Eve **akşama kadar** dönerim.
Yolculuk **ne kadar** sürer?	Yolculuk **iki saat** sürer.

Az irány- és a helyhatározószók: A mondatban a cselekvés, létezés, történés helyét, irányát határozzák meg, rámuttanak arra is, hogy a cselekvés hol játszódik. A következõ kérdések segítenek megtalálni öket egy mondatban:

Hakan **nereye** gitti?	Hakan **sağa** gitti.
Ayşe **nerede** duruayor?	Ayşe **dışarıda** duruyor.
Okula **nereden** gidelim?	Okula **buradan** gidelim.

A mérték határozószók: A cselekvés, történés mértékét mennyiségben határozza meg.

Bu çocuğu **çok** beğendim.
Dün **sabaha kadar** çalıştık.

Ha a mértékhatározószó a mondatban a fõnév elõtt áll, akkor ez már nem határozószó, hanem melléknév.

határozószó	: Engin **çok** çalışıyor.
melléknév	: Okulda **çok** öğrenci var.

A mód- és állapothatározószók: Az igék, melléknevek és a többi névszók jelentését valamilyen módon meghatározó szó.

Araba **çok hızlı** gidiyordu.
Bugün toplantıda **çok güzel** konuştunuz.

Ha egy mondatban a mód- vagy az állapothatározószó a fõnév elõtt áll, abban az esetben az már melléknévi szerepet tölti be.

határozószó	:	Adam **kötü** düştü.
melléknév	:	**Kötü** adamları sevmem.

A kérdõ határozószók : Ezek olyan hátározószavak, amelyek az ige, a melléknév alapjelentését rákérdezve határozzák meg.

Bu adam **ne biçim** konuşuyor?
İstanbul'da **ne kadar** kalacaksınız?

A NÉVUTÓK

(tör. ilgeçler; ang. prepositions; ném. Präpositionen; fr. postposition, particules)

A névutók azok a szavak, amelyek a mondatban rendszerint a főnevek után állnak, és velük együtt fejezik ki a cselekvés, a történés körülményeit. Általában a következő szavak fordulnak elő a török mondatban mint névutó:

gibi, için, dolayı, değin, göre, kadar, üzere... gibi.

Ezeken a szavakon kívül, amelyeket mint névutó használunk vannak más szavak is. Például melléknevek vagy határozószavak között olyanok, melyeket szintén névutónak nevezzük. Néhány példa:*aşağı, yukarı, sonra, karşı, öte, doğru, başka, alt, üst, yan, iç, dış* . Egyébbként az utóbb említett szavak csak a mondatbeli szerepük és helyük alapján szerepelhetnek mint névutó. Az alábbi példamondatokkal jobban tudunk megmutatni a névutókat.

gibi

Ez a névutó általában a hasonlító mondatokban fordul elő.

Yaşar Doğu, aslan **gibi** kuvvetli bir adamdı.

Leyla, melek **gibi** güzel bir kızdı.

Senin **gibi** iyi bir adam görmedim.

Ben, köpek **gibi** vefalı hayvanları severim.

A törökben a *gibi* névutó helyére néha -si, -ca, *-casına* féle melléknévi képzők is használhatók. Pl.:

Bence yemek biraz acım**sı**. → Bence yemek acı **gibi.**

Sana kardeş**çe** davrandım. → Sana kardeş **gibi** davrandım.

Çok bilirmiş**çesine** konuştu. → Çok bilirmiş **gibi** konuştu.

kadar

Ez a névutó inkább hasonlitás- vagy összevetéskor valamiyen mértéknek szolgál.

Senin **kadar** güzel bir kadın görmedim.
Fatma Hanım **kadar** cimri biri zor bulunur.
Bodrum'dan Antalya'ya **kadar** her yeri gezdim.
İstersen eve **kadar** birlikte yürüyelim.

A török *kadar* névutó néha ugyanazt jelenti, mint a *gibi* névutó.

melek gibi güzel kız	→	melek kadar güzel kız
kar gibi beyaz taşlar	→	kar kadar beyaz taşlar
aslan gibi kuvvetli adam	→	aslan kadar kuvvetli adam

için

Ez a névutó általában valamilyen okot vagy célt fejez ki.

Senin **için** her şeyi yaparım.
Bu şiirleri çok sevdiğim bir kadın **için** yazdım.
Bazı insanlar sadece para **için** çalışır.
Sağlığımız **için** dengeli beslenmeliyiz.

ile

Ez a névutó általában valaminek, valakinek valakivel vagy valamivel együtmüködését, illetõleg eszközhatározót, valamint a társhatározót is jelöli meg. Ugyanakkor mint kötõszó is használható. Azonban, ha névutóként kerül a mondatba, akkor a szavak között valamilyen kapcsolatot vagy társulást fejezi ki.

Bu paketleri posta **ile** yollayınız.
İstanbul'a otobüs **ile** gittik.
İnsan çok para **ile** her zaman mutlu olmaz.
Sınavı büyük bir başarı **ile** kazandık.

Az ile névutó, ha ve, azaz és értelemben van, abban az esetben viszont már nem névutó, hanem a kötőszó szerepet vállal.

kötőszó	kötőszó
Kalem **ile** silgi aldım.	Kalem **ve** silgi aldım.
Ayşen **ile** Ali pikniğe gittiler.	Ayşen **ve** Ali pikniğe gittiler.
Çanta **ile** bavulu bana ver.	Çanta **ve** bavulu bana ver.

Azt, hogy jobban értsünk, hogy az ile névutó miért használható mint kötősszó is, azért ezt a kérdést jelentéstani szempontból is kell figyelembe venni.

A fenti példamondatok első látszatra úgy néznek, mintha csak egy mondat lenne, viszont ha a kérdést jelentéstani szempontból közelítjük, akkor meg fogjuk látni, hogy itt tulajdonképpen két külön mondat van, vagyis másképpen fogalmazva itt mellérendelt mondatról van szó.

Ayşen pikniğe gitti. Ali pikniğe gitti.	Ayşen ile Ali pikniğe gittiler. Ayşen ve Ali pikniğe gittiler.
Kalem aldım. Silgi aldım.	Kalem ile silgi aldım. Kalem ve silgi aldım.
Çantayı bana ver. Bavulu bana ver.	Çanta ile bavulu bana ver. Çanta ve bavulu bana ver.

Az alábbi mondatban az ile névutó nem tudja helyettesíteni a ve kötőszó szerepét. Emiatt ez nem kötőszó, hanem csak névutó, vagyis eszközhatározó.
İzmir'e uçak **ile** gittim.

Bu resimleri yağlı boya **ile** yaptık.
Bugün hava güzel. Dışarı gömlek **ile** çıkabilirsin.

Az ile névutót néha az előbbi szóval együtt is lehet írni.

-la (-le)

İşe otobüs **ile** gidiyorum. → İşe otobüs**le** gidiyorum.
Sabahları jilet **ile** traş oluyorum. → Sabahları jilet**le** traş oluyorum.
Mektubu uçak **ile** yolla. → Mektubu uçak**la** yolla.

Ha viszont az ile névutó előtti szó végén magánhangzó van, akkor a szó és a névutó közé -y- toldóhang kerül.

-yla (-yle)

Okula arabay**la** gidelim.
Önümüzdeki hafta Ayşe'**yle** evleniyorum.
Mektubu kargo**yla** değil, posta**yla** yolla.

A legtöbb esetben -lı melléknévi képző ugyanazt jelenti, mint az ile névutó. Emiatt -li képző néha az ile névutó helyett is használható.

Köye at **ile** gittik. → Köye at**lı** gittik.
Evden şemsiye **ile** çıktım. → Evden şemsiye**li** çıktım.
Kışın palto **ile** gezeriz. → Kışın palto**lu** gezeriz.

Általában a melléknévi képző -li képzőnek az ellentétes jelentésű -siz párja is előfordulhat, ami valaminek vagy valakinek a hianyát jelenti.

Köye at**lı** gittik. → Köye at**sız** gittik.
Evden şemsiye**li** çıktım. → Evden şemsiye**siz** çıktım.
Kışın palto**lu** gezeriz. → Kışın palto**suz** gezeriz.

göre

Ez a névutó a törökben az összevetést, a hasonlitást fejezi ki. A göre névutó az irányt jelölő esetragos szavakkal együtt használható.

Bana **göre** bu elbise çok güzel.
Nurşen'e **göre** bu kitap iki ayda bitecek.

Halil'e **göre** Gizem daha çalışkan bir öğrenci.
İngilizlere **göre** Türkiye bir tatil cenneti.
Öğrendiğime **göre** senin annen doktormuş.

A *göre* névutó helyett néha a véleményt kifejező -ca, -ce képző is használható.

Bana **göre** bu elbise çok güzel.	→	Ben**ce** bu elbise çok güzel.
Sana **göre** bu araba pahalı mı?	→	Sen**ce** bu araba pahalı mı?
Bu yıl gönlüme **göre** bir tatil yaptım.	→	Bu yıl gönlüm**ce** bir tatil yaptım.
Benim fikrime **göre** bu işi yapabiliriz.	→	Benim fikrim**ce** bu işi yapabiliriz.

üzere (üzre)

Ezt a névutót általában úgy használunk, mint az *için* névutót, amely valamilyen okot vagy célt fejezi ki.

Anneme yollamak **üzere** bir paket hazırladım.
Tatile çıkmak **üzere** hazırlıklarımı tamamladım.
Daha önce anlaştığımız **üzere** bu sorunu hallettik.
Sana vermek **üzere** yüz milyon lira biriktirdim.

A törökben bizonyos szavaknak a mondatbeli sorrendjétől függően több funkciója is lehet. Emiatt is az alábbi mondatokban olyan példákat hozunk, amelyekben olyan szavak vannak, melyek egyszerre névutó, határozószó, melléknév vagy főnév értékű is lehetnek.

névutó	: Aslan **gibi** adam.
határozószó	: Aslan **gibi** dövüştüler.

névutó	: Aslan **kadar** kuvvetli.
határozószó	: Seni sabaha **kadar** bekledim.

Az *ile* névutó még a *-siz, -ca* képzőkkel alakult szavak lehetnek határozószavak, melléknevek vagy főnevek.

határozószó	:	Bu hastalıktan **zamanla** kurtulursunuz. Bu yoksul çocuklar da **insanca** yaşamalıdır.
melléknév	:	**Yaşlı** kadının parası yokmuş. **Sevimsiz** insanları hiç sevmem.
főnév	:	Dün köye bir **atlı** geldi. Ülkede binlerce **işsiz** var.

A NÉVUTÓK ÉS AZ ESETRAGOK

A törökben a névutókhoz nem járulhat esetrag, a birtokos jel és a többes jel. Ha mégis ezek közül valamelyikkel alakult szó van, akkor az a szó már főnév értékűvé válik. A névutók mindig azok a szavak után állnak, amelyekkel együtt valamilyen módon kifejeznek a cselekvés körülményeit. Ebben az esetben viszont minden névutónak a mondatban olyan meghatározó hatása van a maga előtti szóra, hogy ahhoz a szóhoz különböző esetragokat teszünk. Ilyen szempontból a névutókat négy csoportban tárgyaljuk.

- **Az alanyi esetragot kívánó névutók**
- **Az irány esetragot kívánó névutók**
- **A távolító esetragot kívánó névutók**
- **A birtokos esetragot kívánó névutók**

Az alanyi esetragot kívánó névutók:

Ezek a névutók előtt álló szavak alanyi esetben használhatók:

Halil Bey **çocuk gibi** bir adamdır.
Kedi için et aldım.
Hasan **fil kadar** güçlüdür.
Pikniğe **bisiklet ile** gidelim.

Ezek az alanyi esetben, tehát ragtalanul használatos névutók néha a főnévekkel együtt egy jelzős szerkezetet is hozhatnak létre.

Bu işi **benim için** yapmalısın.
Sizin kadar dürüst birini görmedim.
Bizim gibi insanlar çok azaldı.

Az irányt jelölõ esetragot kívánó névutók

A mondatban ezek a névutók elõtt található szavakon az -a, -e esetragokat kell használni.

Bana göre bu film çok güzel.
Bize göre İnci Hanımın bu işte hiçbir suçu yok.
Bugün **akşama kadar** çalıştık.
Güneşe karşı bakamıyorum.

A távolító esetragokat kívánó névutók

Ezek a névutók a mondatbeli sorrendben az elõtte lévõ szóra megkívánják a török -dan, -den távolító esetragokat.

Kahvaltıdan önce sigara içmemelisin.
Toplantıdan sonra sinemaya gidelim.
Hastalıktan dolayı bu yaz tatile çıkamadık.
Pencereden dışarı baktık.
Senden başka beni anlayan kimse yok.

A birtokos esetragot kívánó névutók

Ezek a névutók a mondatban megkívánják azt, hogy elõtte lévõ szóhoz -in, -un ,-ün birtokos, részes esetrag kerüljön:

Bu yemeği **sizin için** yaptım.
Bu dünyada **benim kadar** aptal insan olamaz.
Bizim gibi yaşlı insanlar sağlığına dikkat etmelidir.
Toplantıya **kimin ile** (kiminle) gittiniz?
Bunun gibi adamların değerini bilmemiz gerek.
Onun kadar bilgili bir insan görmedim.
Onun gibi dürüst birini bulmak çok zor.

TESSÉK MEGJEGYEZNI!

A NÉVUTÓK

Azok olyan viszonyhordozó szavak, amelyek az elõtte álló ragtalan vagy ragos fõnévet határozóvá teszik. A leggyakoribb névutók a következõk:

gibi : Halil, aslan **gibi** kuvvetli bir gençtir.
kadar : Senin **kadar** güzel bir kız görmedim.
için : Sağlığımız **için** sigara içmemeliyiz.
ile : Okula bisiklet **ile** gidiyorum.
göre : Bana **göre** sen çok iyi bir insansın.
üzere : Tatile çıkmak **üzere** bütün hazırlıklarımı tamamladım.

A névutók és az esetragok

A névutók a mondatban valamilyen viszonyban lévõ többi szavak után használhatók, és abban az esetben a névutók elõtti szavak a tárgyas esetragot vesznek. Ilyen szempontból vizsgálva a névutókat négy csoportra különböztetjük.

Alanyi esetet kívánó névutók : gibi, için, kadar, ile
Irány jelelõ esetet kívánó névutók : göre, kadar, karşı
Távolító esetet kívánó névutók : önce, sonra, dolayı, başka
Birtokos esetet kívánó névutók : için, kadar, gibi, ile

A KÖTŐSZÓK

(tör. bağlaçlar; ang. conjunctions; ném. Konjunktionen; fr. conjuctions)

A kötőszó a mondatrészek, mondategységek és mondategészek összekapcsolására, illetve azok között lévő nyelvtani és logikai viszony kifejezésére alkalmas szó. A török nyelvben általában egyszerű mondatok fordulnak elő. Ezért kevés számban vannak a kötőszavak. A leggyakoribb kötőszavak a következők

ve, ama, çünkü, ya da, fakat, eğer, veya, lâkin, oysa, yahut, ancak, oysaki, veyahut, yalnız, halbuki... gibi.

A kötőszavak alaktani tulajdonságai

A kötőszavakat alaktani és szerkezeti tulajdonságai szerint következőképpen csoportosíthatjuk:

Egyszerű kötőszavak: *ve, ile, de, dahi, ama, bile, eğer, lâkin, yani, meğer, hem ...* stb.

Képzett kötőszavak: *üstelik, örneğin, gerçekten, açıkçası, kısacası, yoksa...* stb.

Összetett vagyis mellérendelő kötőszavak: *öyleyse, oysa, neyse, kimbilir, veyahut, meğerse, nitekim ...* stb.

A páros kötőszavak: Egyébb kötőszók és szavak közösen olyan szerkezetet hozhatnak létre, amely összetett vagyis mellérendelő kötőszót alkotnak. Különösen a ki kötőszó nagyon sok szóval és kötőszóval egyesülve kötőszói összetételeleket hoz létre. Ezek a következők:

a) a ki kötőszó segítségével alakult mellérendelt kötőszavak:

oysaki, halbuki, mademki, sanki, şöyle ki, yeter ki, demek ki, farzet ki, tut ki, şu var ki, nerde kaldı ki, ne var ki, değil mi ki... stb.

b) az esetragok használatával alakult kötőszavak:

Bunun için, bundan dolayı, bu yüzden, bu bakımdan, buna göre, görünüşe göre, o halde, şu halde, bundan başka, senin anlayacağın, sözün kısası, bununla birlikte... gibi.

c) az ismétlődő kötőszavak vagyis a páros kötőszavak:

ne....ne, hem....hem, gerek.....gerek(se), ya....ya, olsun.....olsun, ama....ama, kâh....kâh, ister....ister(se) ... gibi.

Ezek a kötőszavak között vannak olyanok is, amelyek idegen nyelvekből kerültek a törökbe. Később ezek helyére probálkoztunk török eredetû szavakból más kötőszavakat alkotni. És ennek következménye az, hogy a mai nyelvben sok olyan szó van, ill. sok kötőszó van, melynek azonos jelentésû több alakja létezik. Ezek, a mondatban ugyanazt a funkciót töltenek be.

Ahogy a példákból is kiderülhet funkcionális szempontból a kötőszavak és a névutók között nagyon sok hasonlóság van. Azonban a két szófaj között még is van lényeges különbség. Mégpedig a következő: a névutók egy szóból, a kötőszavak pedig általában több szóból. ill. szóösszetételekből állnak. A másik jelentős eltérés pedig abban áll, hogy a kötőszó a mondatrészek és az összetett mondatok között áll. Nagyon sok nyelvész még mindig nem igazán különbözteti a két szófajt egymástól. A következő példamondatok jó példák lesznek arra, hogy könnyebben tudjuk megkülönböztetni a két szófajt egymástól:

Hasan, Ali ve Esen dün İzmir'e gittiler.

[alanyi összetétel]

Ebben a mondatban *Hasan, Ali* és *Esen* ugyanazt a funkciót töltenek. Hasonló szerepû szavak között a ve kötőszó van.

Az konuşun, çok dinleyin ve büyüklerinize karşı saygılı olun.

[mondat] + [mondat] = [mondat]

Ebben az összetett példamondatban a ve kötőszó összekapcsolja a mondatrészeket. Olyan mondatban, ahol névutó volt, ha a névutót nem teszünk be a mondatba, akkor a mondat jelentéstanilag rossz, hiányos lesz. Azonban, ha a kötőszavakat kihagyunk a mondatból, abban az esetben a mondat jelentése nem változik meg.

Engin okula bisiklet **ile** gitti.	Engin okula bisiklet ... gitti.	(névutó)
Engin **ve** Ayşe okula gittiler.	Engin ... Ayşe okula gittiler.	(kötőszó)

Az alábbi mondatok alaposan megmutatják azt, hogy mi a különbség a névutó és a kötőszó között:

ve

A leggyakoribb kötőszó a törökben. A mondatban igen sok és különböző szerepe van.

A főnévet, a melléknevet, a határozószót egymással összekapcsolja:

Serpil Hanımın gözleri, saçları **ve** dudakları çok güzeldi.
Cahit Bey dürüst, namuslu **ve** iyi bir insandır.
Çocuklar evin önünde **ve** arkasında top oynuyordu.
İnsanlar başarıya ulaşmak istiyorlarsa, çalışkan, zeki, akıllı **ve** dürüst olmak zorundalar.

A főmondatokat a tagmondatokkal, a mellémondatokkal köti össze:

O gün eve çok yorgun geldi **ve** hemen kendini yatağa attı.
Derslerine çok iyi çalıştı **ve** sonunda başarıya ulaştı.
Yatmadan önce uzun süre gökyüzüne baktı **ve** sonra sessizce uyudu.
Çok çalışın, çok okuyun, çok düşünün **ve** söylediklerimi asla unutmayın.
Ödevlerinizi bu akşam yazın **ve** onları bana yarın getirin.
Bu konuda hiç çalışmayan **ve** bunu duymamış olan kişiyle işi yürütemem.

A főnévi, a melléknévi és a főnévi összetett szerkezetekben fordul elő:

Hasan'ın kalem **ve** defterleri sizde mi?
Anne **ve** baba sevgisi olmayan insanlara saygım yoktur.

Akıllı **ve** saygılı çocuklar daha başarılı olurlar.
Sizin **ve** bizim dünyalarımız birbirinden çok farklı.
Senin **ve** benim ortak yanlarımızı birleştirmemiz gerek.

A kettőzött, szavak, ill. az ikerszavak között is használható:

Günlerce **ve** günlerce hep o sevdiği insanı bekledi.
Bu yağmursuz günler, aylarca **ve** aylarca sürdü.
Yıllarca **ve** yıllarca hep bu mutlu anı bekledim.

***Ve* és *ile* kötőszavak néha ugyanazt fejezik ki:**

Hasan **ve** Mehmet sinemaya gittiler. Ben en çok ağaçları **ve** çiçekleri severim.
Hasan **ile** Mehmet sinemaya gittiler. Ben en çok ağaçlar **ile** çiçekleri severim.

Olyan szavak, amelyek egy mondatban ugyanazt a funkciót töltenek és összekötnek a mondatokat, akkor azok közül a szavak közül kimaradnak néhányan. Így nemcsak mondatsürítés történik, hanem a mondat szerkezetileg is élénkké válik. Mondhatjuk azt is, hogy az igenévi szerkezetek helyetesítenek a kötőszavakat, ill. az időjel használata az előző szavakból kimaradt, vagyis a szót nem kell ragozni.

Babam her sabah odama girer**di**, beni uyandırır**dı**, yanaklarımdan öper**di** ve sonra işine gider**di**.
Babam her sabah odama girer, beni uyandırır, yanaklarımdan öper **ve** sonra işe giderdi.
Orhan'ın, Turgut'**un** ve Serpil'**in** annesi dün bize geldi.
Orhan, Turgut **ve** Serpil'in annesi dün bize geldi.
gece **eğitimi** ve gündüz **eğitimi** → gece ve gündüz eğitimi
ilk**öğretim** ve yüksek **öğretim** → ilk ve yüksek öğretim

ya da, veya, yahut, veyahut

Ezek a kötőszavak majdnem ugyanazt jelentenek. A hasonló funkciót töltő szavakat, szóösszetételeket kapcsolják össze, valamint a főmondatokat összekötnek a tagmondatokkal.

ya da

Sana bugün **ya da** yarın mutlaka geleceğim.
Ahmet doktor **ya da** mühendis olmak istiyor.
Çay **ya da** kahve iç.
Bu önemli görevi Ali **ya da** Murat yapabilir.
Sana borcumu mark **ya da** dolar olarak ödeyeceğim.

veya

Az ellentétet vagy választékot fejezik ki:

Pikniğe cumartesi **veya** pazar günü gideriz.
Bu yıl tatil için Marmaris'e **veya** Bodrum'a gitmek istiyorum.
Bu olaydan sonra üç **veya** dört yıl hapis cezası verirler.
Bu toplantıya sen **veya** ben, ikimizden birinin mutlaka katılması gerekiyor.

yahut

Eféle kötőszót akkor kell használni, amikor meggondoljuk magunkat.
Pl. : *daha doğrusu, daha iyisi.*

Bu adamla üç gün içinde evleneceksin **yahut** ömür boyu bekâr kalacaksın.
Bu iş için borç alacaksın **yahut** ortak olacak zengin bir adam bulacaksın.
Bana yarın gel **yahut** birini gönder.

Más jelentésű, de azonos mondatértékű szavak közé is kerül. Pl.:

Kavun **yahut** karpuz, ikisi de iyi!
Sen **yahut** o, hiç fark etmez.
Türk parası **yahut** dolar, ikisiyle de hesabı ödeyebilirsin.

veyahut

Ez egy összetett szerkezet, amely a ve+yahut szavakból áll.

Artık derslerine iyi çalış **veyahut** okulu bırak, bir işe gir.
Bu televizyonu tamir ettirelim **veyahut** bir yenisini alalım.
Yazın hep birlikte İzmir'e **veyahut** İstanbul'a gidelim.

ama, fakat, lâkin, yalnız

Ezek a kötőszavak általában hasonló jelentéssel bírnak, és szerepük is ugyanaz a mondatban. Ama , fakat, lâkin szavak az arab nyelvből kerültek a törökbe. A yalnız

kötőszó az török eredetû. Ezek a kötőszavak az elléntétes értelmû szavak, ill. ellentétes jelentésû mondatok közé kerülnek, és a mondatok között eredet-eredmény, valamint ok- eredmény kapcsolatot fejezik ki:

ama

a) Az ok vagy az eredmény kapcsolatot kifejező mondatok közé kerül, és a feltételes és az óhajtó mondatok között gyakori a használata.

Televizyon izlemek istiyorsun, **ama** ödevlerini yapmadın.
Güzel bir ev satın almak istiyorum, **ama** yeterli param yok.
Ben seni çok seviyorum, **ama** sen beni hiç sevmiyorsun.
Toplantıya zamanında gelmek istedim, **ama** trafik çok yoğundu.

b) Az ellentétes jelentésû mondatok között használható:

Telefon ettim **ama** onu bulamadım.
Ankara yazın çok sıcak olur **ama** kışın da çok soğuk olur.
Ayşe çok çalışkan **ama** Orhan tembeldir.

c) A feltételt fejezi ki:

Para vereceğim **ama** hepsini harcama!
Seninle gelirim **ama** kimseye söylemeyeceksin.
Konsere bilet al **ama** ön sıralardan olsun.

fakat

a) Az ellentétes jelentéssel bíró tagmondatok közé kerül:
b) Az ok, eredet vagy az eredmény kapcsolatot alakít:

Seninle evlenmek istiyorum, **fakat** düğün yapacak param yok.
Üniversiteyi bitireceksin, **fakat** iş bulamayacaksın.
Çok iyi bir adamdı, **fakat** biraz tembeldi.
Bu kitabı tam üç kez okudum, **fakat** hiçbir şey anlamadım.
Arkadaşınla oyna, **fakat** asla kavga etme.

lâkin

Sana karşı hep iyi davrandım, **lâkin** sen bunu hiçbir zaman anlamadın.
İstediğim evi satın aldım, **lâkin** çok borçlandım.
Murat, derslerine çok çalışıyor, **lâkin** bir türlü başarılı olamıyor.
İstediğin parayı al, **lâkin** işi çabuk ve iyi yap.

ancak

Ez a kötőszó ugyanazt jelenti, mint az ama, fakat, lâkin kötőszavak. Ezenkívül az utána következő szavaknak még olyan értelmet is ad, mint *yalnız, sadece, henüz.* Általában akkor kell használni ezt a kötőszót, amikor egy cselekvésről, történésről tudjuk azt, hogy mikor következik leghamarabb, vagy pedig pontosan mikor ér véget.

Senin sözlerine hak veriyorum, **ancak** sen de beni bir kez dinlemelisin.
Çok çalışıyor, **ancak** bir türlü başarılı olamıyor.
Dün sergide çok güzel bir kadınla tanıştım, **ancak** onun kim olduğunu bilmiyorum.
Vaktin yok biliyorum, **ancak** yarın gelebilirsen çok iyi olur.
Seninle çok iyi anlaşabiliriz, **ancak** birbirimizin düşüncelerine saygılı olmamız gerek.
Onunla konuşabilirsin, **ancak** çok dikkatli ol.
Eve girdikten sonra **ancak** yemek yiyip bulaşık yıkadı.
Ancak onunla konuşurum.
Sınav **ancak** bitti, bu yüzden geç kaldım.
Oraya **ancak** yarın gelebilirim.
Ahmet **ancak** yarın Ankara'da olur.
Size **ancak** 6 aylık vize verebiliriz.

yalnız

Ez a kötőszó az arab eredetű *ama, fakat, lâkin* kötőszavakat helyettesíti. Ezenkívül van még egy értelme, miszerint a figyelmet egy dologra vagy témára vonja. Néha ez a szó melléknévi, ill. határozószói szerepet is tölti a mondatban.

melléknév : Kocası öldükten sonra, **yalnız** bir kadın olarak yaşadı.
határozószó : Bu yıl tatile **yalnız** gidiyorum.

Bana başka birşey söylemedi, **yalnız** bu olaya çok üzülmüştü.
Pikniğe yarın gidelim, **yalnız** sen beni erken uyandır.
Bu sınavı başarırsın, **yalnız** çok çalışman gerek.
Sana borç verebilirim, **yalnız** en kısa zamanda bana geri ödemelisin.
Özgürce konuş, dilediğin gibi hareket et, **yalnız** terbiyeli ol!

Ezenkívül még egy jelentése van, mégpedig az, hogy a *sadece,* azaz a magyar *csak, csakis.*

Yemekte **yalnız** çorba vardı.
Partiye herkes geldi **yalnız** o gelmedi.
Alışverişe gittim, **yalnız** meyve aldım.

çünkü, zira

Ezek a kötőszavak elsősorban az okhatározó mellékmondatokat kötnek össze a többi mondattal. Ezenkívül az értelmezői mellékmondat is ezekkel a kötőszavakkal csatlakozik a főmondathoz. A török *zira* kötőszó a *çünkü* kötőszóval azonos értékű kötőszó, de ugyanakkor az első a másiknak a szinonimája is.

çünkü

Dün size gelemedik, **çünkü** çok işimiz vardı.
Sınavları başaramadın, **çünkü** hiç çalışmadın.
Toplantıya geç kaldım, **çünkü** trafik çok yoğundu.
Ben araba alamam, **çünkü** param yok.

zira

Ödevleri yapamadım, **zira** dün hasta oldum.
Bu yaz tatile çıkamayacağız, **zira** paramız yok.
Sen bu gece bizde kalamazsın, **zira** evde fazla yatak yok.
Yarın size gelemem, **zira** hiç vaktim yok.

hatta

Ennek a kötőszónak határozott hatása van a mondatokra. Emellett az *üstelik, hem de, bile* kötőszavak szinonimája is. Néha a *bile* jelentésű kötőszóval is együtt előfordul a mondatokban.

Ayşen araba kullanmayı öğrendi; **hatta** Ankara'dan İstanbul'a araba ile gitti.
O Ayşe'yi çok sever, **hatta** onun için ölür.
Niyazi sınavlarda çok başarılı oldu; **hatta** ödül bile aldı.
Bugünlerde çok fazla çalışıyorum; **hatta** hafta sonu tatil bile yapamıyorum.

üstelik

Ez a kötőszó amikor öszszeköti a mondatokat, akkor a mondatok között valamilyen mellékfokozást is kifejez.

Dün çok yorgun ve hastaydım; **üstelik** bir de müdürden azar işittim.

Dün akşam yemekler çok güzeldi; **üstelik** güzel bir müzik vardı.

Muhammed çok saygısız bir öğrenci; **üstelik** tembel de.

Çok halsiz ve yorgunum; **üstelik** başım da ağrıyor.

Akşama kadar hiçbir iş yapmıyor; **üstelik** bir de maaşına zam istiyor.

Bu kentten ayrılamam; işim, annem, babam, **üstelik** nişanlım da burada.

bile

Ez a kötőszó a váratlan érzelem, öröm vagy eset kifejező mondatrészeket köti össze.

Doğum günü partime doksan iki yaşındaki dedem **bile** katıldı.

Henüz dört yaşında; piyano çalıyor, şarkı söylüyor, yazı **bile** yazıyor.

Haydar Bey trafik kazasından sonra hafızasını yitirmiş, kendi kızını **bile** tanımıyor.

Herşey o kadar çabuk oldu ki, en yakın arkadaşlarımızı **bile** düğüne davet edemedik.

Ezenkívül még olyan mondatokat is köti össze, melyek rendkívüli, hihetetlen eseményekről, dolgokról szólnak.

O kadar yetenekli bir ressam ki, hocası **bile** onun kadar güzel resim yapamıyor.

Çok güzel Türkçe öğrenmiş, ben **bile** onun yazdığı kompozisyonları yazamam.

A *bile* kötősszó még azt is jelenti, hogy a cselekvés, történés már megtörtént. Pl. *:.....már is van, ...már régóta úgy van,* melynek a török szinonimái a çoktan, *önceden* kötőszavak.

Okulunu bitirdi, evlendi **bile.**

Kış geldi **bile.**

Beni gördü ama tanımadı **bile.**

A- O filme mutlaka git.

B- Gittim **bile.**

A *bile* kötőszó olykor a török üstelik, azaz *ráadásul* szót is helyettesíthet a mondatban.

Herşeyi yaptım. Yemek **bile** pişirdim.

İyileşti, işe **bile** başladı.

Ha azonban a feltételes mondatokban használjuk a *bile* kötőszót, akkor az, valamilyen ellentétet fejezi ki.

Çalışsa **bile** yapamaz.

Ona çok kızdım. Özür dilese **bile** onunla konuşmam.

Okusam **bile** anlayamam.

A törökben a *bile* kötőszó olykor a de kötőszót is helyettesíthet. Pl.:

Partiye dedem **de** geldi.	Bu sınavı kazansa **da** işe giremez.
Partiye dedem **bile** geldi.	Bu sınavı kazansa **bile** işe giremez.

yani

Ez a kötőszó a tömörített, illetve a nyíltabb kifejezéshez használható. A következtető mondatok, magyarázó példamondatok erre az esetre.

Elimizde yeterince para yok; **yani** biz bu evi satın alamayız.

Ben bu yaz doktora tezimi hazırlayacağım; **yani** bu yaz tatile çıkamayacağım.

Bu adam geçmişte hırsızlık yapmış; **yani** sabıkalı biri.

Előfordul az is, hogy a *yani* kötőszó a kérdő mondatok eléje is kerül. Pl.:

Yani bunca olaydan sonra, sen bu adamın dürüst biri olduğunu mu savunuyorsun?

– Çok belim ağrıyor.

– **Yani** bu ağır bavulları taşımama yardımcı olamayacak mısın?

Yani siz bu sene tatile çıkmak istemiyor musunuz?

meğer, meğerse

A váratlan, a ki nem számíthatatlan események kifejezésére alkalmas kötőszavak a hasonlító mondatokat kötnek össze.

Biz onu akıllı biri sanırdık; **meğer** adam delinin biriymiş.

Bana zengin biri olduğunu söylemişti; **meğerse** tek kuruşu bile yokmuş.

nitekim

Ez a kötőszó a törökben nemcsak a mondatokat köti össze, hanem a mondatok eléjén is állhat, vagyis a mellérendelő összetett mondatokban fordul elő. Magyarázó vagy pedig a hasonlító, következményes mellékmondatok eléjén is található.

Bu adam dürüst biri değil; **nitekim** daha önce hırsızlık suçundan tutuklanmış.

Babam, bütün yaşamı boyunca sağlığına dikkat etti; **nitekim** tam doksan iki yıl yaşadı.

Onlara yağmur yağacağını önceden söylemiştim; **nitekim** bir saat sonra gerçekten yağmaya başladı.

örneğin, meselâ

Ez a két szó tulajdonképpen ugyanazt jelenti, csak az egyik arab, a másik viszont a török nyelvújítási törekvések következménye. Általában a magyarázó mondatok eléjére kerül, és akkor is kell használni, ha valamihez példákat hozunk.

Başarmak için çok çalışmak gerek. **Örneğin** Naim Süleymanoğlu çok çalıştı, halterde dünya şampiyonu oldu.

Kuduz hastalığından korunmak için hayvanlara dikkat etmek gerekir. **Örneğin** kuduz mikrobu özellikle köpek ve kedilerin ısırmasıyla insanlara geçer.

Öğretmenler doğru yolu göstermemeli, doğru yoldan bizzat gitmelidir. **Örneğin** ben sigara içmiyorum.

A törökben előfordul az is, hogy helyenként az új *örneğin* szó helyett a régi *meselâ* szót használjuk, aminek csak stilisztikai értéke van.

Örneğin ben sigara içmiyorum. = **Meselâ** ben sigara içmiyorum.

rağmen, karşın

A szószerkezeteket kötnek össze vagy a mondatokat, de inkább ellentétes összetett mondatokban fordulnak elő.

Çok hasta olmama **rağmen**, bu toplantıya mutlaka katılacağım.

Babaannem 70 yaşında olmasına **rağmen** kendisini hala genç bir kız gibi hissettiğini söyler.

Yağmura **rağmen**, paltosuz, şemsiyesiz yola koyulduk.

Günlerce rejim yapmasına **rağmen** bir kilo bile veremedi.

A törökben a rağmen szó helyett a karşın szó is használható, aminek szinte csak stilisztikai érteke van, ugyanis jelentéstanilag ugyanazt jelenti, mint a másik.

Yolun kötü olmasına **rağmen**, arabayla ilerlemeye çalıştık.

Yolun kötü olmasına **karşın**, arabayla ilerlemeye çalıştık.

yoksa, aksi halde, aksi takdirde

Ezek a kötőszavak általában olyan mellérendelt mondatokban fordulnak elő, ahol vmire figyelmeztetnek vagy felszólítanak vkit vmire. Pl.:

İnsan sağlığına dikkat etmeli; **yoksa** sonunda çok pişman olur.

Bana borcunu zamanında öde; **yoksa** seni mahkemeye veririm.

A yoksa kötőszó a váratlan események (pl. mint a félelem, a csodálkozás, az öröm, a szomorúság stb.), illetve különböző érzelmek kifejézésére is alkalmas. Ilyen esetben a yoksa kötőszó a kérdő mondatban, kérdő partikulaként szerepel. Pl.:

Ayşe bugün okula gelmedi. **Yoksa** hasta mı?

Bakıyorum arabanı değiştirmişsin. **Yoksa** piyangodan para mı çıktı?

Çok mutlu görünüyorsunuz, evlendiniz mi **yoksa**?

Son günlerde beni hiç aramıyorsun; **yoksa** artık beni sevmiyor musun?

Olykor ugyanez a kötőszó a mondatban kifejezett esemény igazolására is szólgál. Ilyenkor a jelentése a magyarban másképpen, más különben szónak felel meg. Pl.:

Çok parası var herhalde. **Yoksa** 50 milyar verip o evi alamazdı.

Hasta olmalı, **yoksa** okula gelirdi.

A választékos mondatokban is használható a két mondat között ez a kötőszó.

Yarın mı **yoksa** öbür gün mü geleceksin?

Eve mi **yoksa** sinemaya mı gidersin?

A törökben a yoksa kötõszó helyett olykor aksi halde vagy aksi taktirde szavakat is lehet használni.

Bana verdiğin sözü tut; **yoksa** çok pişman olursun!
Bana verdiğin sözü tut; **aksi halde** çok pişman olursun!
Doktorun verdiği ilaçları düzenli olarak kullanmalısın; **aksi takdirde** iyileşemezsin.

bari

Ez a kötõszó a feltételes jelentésû mondatokat köti össze, és ugyanazt jelenti, mint ezek a következõ kötõszók: hiç olmazsa, hiç değilse.

Çok öksürüyorsun, **bari** sigara içme.
Mektup yazmıyorsun, **bari** arada sırada telefon et.

Ez a kötõszó azt is kifejezi, hogy már minden megtehetõt megtették vagy van olyan jelentése is van például, mint *legalább, legfeljebb.*

Hiç kimse benimle gelmiyor, **bari** sen gel.
Ben okuyamadım, **bari** sen oku.
Uçakta yer yokmuş, **bari** otobüsle gideyim.

Ezenkívül valamilyen kívánságot, ill. figyelmeztetést vagy javaslatot is kifejezhet.

Madem beni dinlemeyip gidiyorsun, arabanı dikkatli sür **bari**.
Grip salgını varmış, aşı olalım **bari**.
Hava çok sıcak, **bari** biraz rüzgar esse.

hiç olmazsa, hiç değilse

Ez a kötõszó a feltételes vagy az óhajtó mondatokat köti össze és ugyanazt jelenti, mint a bari kötõszó.

Çok yorgunsun, **hiç olmazsa** biraz dinlen.
Madem benimle gelmeyecektin, **hiç olmazsa** önceden haber verseydin.

Emellett ennek a kötõszónak olyan jelentése is van, mint en az, en azından.

Bu kadar erken gitmeyin, **hiç olmazsa** bayrama kadar kalın.
Ayşe **hiç değilse** arada uğrar, sen telefon bile etmiyorsun.
Kendin çalışmıyorsun, **hiç değilse** çalışanları engelleme.

da (de)

Ez a kötőszó az egyik leggyakoribb kötőszó a törökben. Attól függően, hogy hol használjuk a mondatban megváltozik a jelentése is, ill. több jelentésarnyalatot hordja magában ez a szó. Nemcsak mellérendelt mondatokban köti össze a mondatokat, hanem egyszerű mondatban is azonos jelentésű szavak között is ugyanolyan gyakori a használata. Általában több jelentése van, de a következő példákkal is lehet megkülönböztetni a szó jelentésarnyalatait. Pl.:

Azonos értékű alanyokat köti össze:

Toplantıya Hasan **da**, Ayşe **de** katıldı.

Bu işi sen **de**, ben **de** yapamayız.

Ok, ill. eredet-és eredményhatározói mondatok közé is kerül, mint kötőszó. Pl.:

Şirket önce para kazansın **da**, sonra sizin maaşınıza zam yaparız.

Beni duyuyorsun **da**, neden cevap vermiyorsun?

Ankara'ya kadar geliyorsun **da**, niçin bana uğramıyorsun?

Sen okulu bitir **de**, nasıl olsa sana bir iş buluruz.

Mektubu aç **da** okuyalım.

Bize gel **de** ders çalışalım.

Bir fincan kahve içelim **de** öyle gidelim.

Ha ezek és ezekhez hasonló szerkezetű mondatok közül teszünk a da (de) kötőszót, akkor két külön mondatot kapjuk meg.

Şirket önce para kazansın. Sonra sizin maaşınıza zam yaparız.

A mellérendelt mondatokban közös állitmány ismétlését helyettesíti.

Bu işi sen yapamazsın, ben yapamam, Ahmet **de** yapamaz.

Bu işi sen **de**, ben **de**, Ahmet **de** yapamaz.

Onu buraya getir, bunu buraya getir, şunu buraya getir, hepsini buraya getir.

Onu **da**, bunu **da**, şunu **da**, hepsini buraya getir.

A de, da kötőszónak különböző jelentésárnyalatai is lehetnek. Pl.:

A rászólás vkire, illetve figyelmeztetést is jelenti:

Sen önce kendi hatanı bil **de** sonra başkalarını eleştir.
İşini dikkatli yap **da** bir daha hata olmasın.

A megfenyegetést, figyelmeztetést is lehet kifejezni:

Geleceği varsa, göreceği **de** var!
Gazetede yalan haberler yaz **da** görelim, bakalım neler olacak.
Borcunu ödeme **de** sonunun ne olacağını gör!

A csodálkozás, meglepődés, a megdöbbenés kifejezésére is szolgál:

Sen **de** mi Brütüs?
Siz **de** mi buradasınız?
Sen **de** mi hırsızlık yaptın?

A lenézés, a gunyolodás, a reménytelenség kifejezésére is alkalmas:

Adam olacak **da** para kazanacak!
Büyüyecek **de** beni yenecek!
Seçime girecek **de** bakan olacak!

A panaszkodást, a megbánást is lehet kifejezni:

İzmir'e kadar gelmiş **de** bana uğramamış.
İki hafta evde hasta yatmış **da** bana haber vermemiş.
Evlenmiş **de** bize hiç haber vermemiş.

A dicsekedés, a tetszés, a kedvelés is jelenthet:

Ev **de** ev olmuş, böyle güzelini görmedim!
Pilav **da** pilav olmuş.

A kívánság, az óhajtás, valamint a könyörgés kifejezésére is alkalmas:

Birkaç gün izin alsan **da** bir yerlere gitsek.
Baban erken gelse **de** yemeğimizi yesek.
Bırak da, biraz **da** ben konuşayım.

A *da, de* kötőszó alkalmazkodik a magánhangzó illeszkedési szabályokhoz, de a mássalhangzóhoz nem. Azonban a *-da, -de* esetragot mind a két hangilleszkedési szabálynak megfelelően kell használni.

da (de) kötőszó → Paris'e **de** gittik.
-da (-de) esetrag → Paris'**te** kalıyoruz.

dahi

Ez a kötőszó egyrészt ugyanazt jelenti mint a bile, másrészt pedig a da, de kötőszónak a másik alakja.

Bu sorunları ben **dahi** çözemem. Sizi artık ben **dahi** kurtaramam.
Bu sorunları ben **de** çözemem. Sizi artık ben **de** kurtaramam.

ki

A *ki* kötőszó általában összeköti az alárendelt mondatokat, de használata igen ritka. Inkább a magyarázó vagy a következtető mondatok elé kerül.

Bu akşam bize gelin **ki** oturup biraz sohbet edelim.
Öyle sanıyorum **ki** sen bu sınavı başaramayacaksın.
Biz inanıyoruz **ki** gelecek günler daha iyi olacak.
Bugün öyle yoruldum **ki** akşam hiçbir yere gidecek halim kalmadı.
Geçen yıl dediler **ki** enflasyon bir yıl içinde yüzde yirmiye düşecek.

A ki kötőszó néha közvetlenül a mondatkezdő ige után következik.Pl.:

Baktım **ki** arkadaşlarım birdenbire yok olmuş.
Desem **ki** sen dünyanın en güzel kadınısın!
Bilsem **ki** sen bu parayla iş yapacaksın, hepsini sana veririm.
De **ki** ölümden sonra yine hayat vardır.

A kérdő mondatokban a ki kötőszó a mondat végére kerül, ill. a bizonytalanságot is fejezi ki.

Bu akşam partiye gitsem mi **ki**?
Acaba bakanlığa bir mektup yazsak mı **ki**?
Onunla açık açık herşeyi konuşsam mı **ki**?

Néha ha a *ki* kötőszót kihagynak a mondatból, akkor a következő mondatot nem kell írni, illetve mondani. Pl.:

Bu iş bana o kadar kolay geldi **ki**... (hemen yaptım)
Dün akşamki parti o kadar güzeldi **ki**... (bitmesini hiç istemedim)
Senin de bir şey bildiğin yok **ki**... (bu işi yapabilesin)
Yeni evimiz öyle güzel oldu **ki**... (herkes onu çok beğeniyor)

A főnév valamint a névszói szavak után is következik.

Öyle bir adam **ki** dünyada eşi benzeri az bulunur.
O kadar güzel **ki** daha güzelini hiç görmedim!
Sen **ki** bana söz vermiştin!
Siz **ki** benim en güvendiğim kişilersiniz!

A ki kötőszó a költészetben igen gyakran fordul elő. Például Veli Orhan verse egy szép példa erre az esetre:

DEĞİL

Bilmem **ki** nasıl anlatsam;
Nasıl, nasıl size derdimi!
Bir dert **ki** yürekler acısı
Bir dert **ki** düşman başına
Gönül yarası desem...
Değil!
Ekmek parası desem...
Değil!
Bir dert **ki**...
Dayanılır şey değil.

A ki kötőszó és a -ki birtoklást kifejező toldalék helyesírásáról

A ki kötőszó és a -ki toldalék nem alkalmazkodik a hangilleszkedési szabályokhoz. Például *sabahki, akşamki, yazınki* ... stb. Azonban a *dün* és *bugün* szavak utána a -ki vonatkozó névmás értékű, ill. birtoklást kifejező szó kivételesen megváltozik, és

Ha a *da, de* kötőszót a *gel* szóval együtt használjuk, akkor az, az ellentétes jelentésû mondatokat köti össze vagy pedig a lehetetlenséget, a hihetetlenséget fejezi ki.

Gel **de** inanma.

Gel **de** olanlara gülme.

Gel **de** şimdi Ali'yi arama.

A *da, de* kötőszó, ha a *ne (ne kadar)* szóval együtt szerepel egy mondatban, akkor a dicsekvést, illetve a túlzást fejezi ki.Pl.:

Ne **de** akıllı.

Bahçeleri ne **de** güzel yapmışlar.

Ne kadar **da** çirkinmiş.

Ha azonban a határozói igenevek után jön egy mondatban, abban az esetben inkább az igenévi szerkezetet alkotó szó jelentését hangsúlyoz.

Gidip **de** gelmemek var, gelip de girmemek var.

Çalışıp **da** kazanmak kolay mı?

Ben onu sevince **de** gülüyor, kızınca **da.**

A mondatban a *da, de,* ha a *bir* szó után áll, akkor valami előnyt, vagy felsőbbséget jelenti. Pl.:

Utanmadan bir **de** yalan söylüyorsun.

Ortalığı kirlettiğin yetmiyor gibi, bir **de** yüzüme bakıp gülüyorsun.

Herşeyi berbat ettin, bir **de** yaptıklarınla övünüyorsun.

Azonban, ha a mondat a *bir* szóval kezdődik és azután a *da, de* kötőszó következik, akkor az, váratlan megtörtént dolgot, eseményt vagy meglepődést fejezi ki.

Bir **de** baktım ki otobüs kalkmış.

Bir **de** ne göreyim, herkes bana gülmüyor mu!

Bir **de** baktım ki, saat 9.00 olmuş.

Ezenkívül a *da, de,* ha egy mondaton belül többször megismétlődik, pl. mint *"bir.....bir de"* formában, ilyenkor a mondatrészek között hasonlítást, egyenlőséget vagy túlzást jelöli meg, tehát a magyar *....meg.... is* szerkezetnek felel meg.

Çektiğimi bir ben bilirim, bir **de** Allah.
Bunu bir Ali yapabilir, bir **de** ben.

Az óhajtó, a felszólító mondatokban pedig az állandóságot, az egyenlőséget fejezi ki.
Bugün **de** gitsen olur, yarın **da.**
Makyaj yapsan **da** güzelsin, yapmasan **da.**

A *da, de* (is, is....is) kötőszó a feltételes módban lévő igék után a *bile* és *dahi* kötőszavakkal hasonló jelentésben van.

Çağırsan **da** gelmez.	İstanbul'a gelsem **de** sana uğramam.
Çağırsan **bile** gelmez.	İstanbul'a gelsem **bile** sana uğramam.
Çağırsan **dahi** gelmez.	İstanbul'a gelsem **dahi** sana uğramam.

A da, de kötőszó és a -da, -de toldalékok helyesírási szabályairól

A törökben a da, de kötőszó sokszor öszekeveredik hasonló alakú *-da, -de* esetragokkal. Az esetrag közvetlenül a szóhoz tapad, a *da, de* kötőszót pedig külön kell írni.

A török *-da,-de* esetrag a *nerede;* a *kimde;* a *ne zaman* kérdésekre ad választ.

Kimde kalem var?	Orhan'**da** kalem var.
Nerede masa var?	Ev**de** masa var.
Ne zaman geleceksin?	Saat on**da** geleceğim.

Azonban a *da, de* kötőszó nem egy toldalék, hanem önálló jelentésű szó. A szavak után szerepel a mondatokban, és azt külön kell írni. A *da, de* kötőszó általában az igék után fordul elő a mondatban, a hasonló alakú esetrag viszont nem állhat az igék után. Emiatt az igék után álló minden *da, de* kötőszó, és ezért ezeket mindig külön kell írni.
Gel **de** ders çalışalım.
Erken yat **da** sabahleyin erken kalk.

Ha viszont a *da, de* kötőszó a mondatban akkor a főnév, névmás után következik és azt külön kell írni.

Partiye Orhan **da** geldi.	(Partiye Orhan **dahi** geldi.)
Sen **de** bize katıl.	(Başkaları partiye katılıyor, sen **de** bize katıl.)
Pasta **da** çok güzelmiş.	(Başka şeyler gibi pasta **da** çok güzelmiş.)

nem *dünki, bugünki,* hanem *dünkü, bugünkü* lesz. Mivel a ki kötőszó egy önálló jelentésû szó, azt külön kell írni. De a -ki toldalékot egybeírunk.

kötőszó:

Sen **ki** benim en yakın dostumsun.

Ben **ki** seni çok sevmiştim.

Vonatkozó névmás értékû, ill. birtoklás kifejező toldalék:

Sende**ki** kalemi bana ver.

Bende**ki** her şey senin sayılır.

Ahhoz, hogy könnyen megkülönböztetjük a kettőt egymástól a következő kérdéseket kell feltenni: *neredeki, ne zamanki.* Pl.:

Neredeki adam?	Sokakta**ki** adam.	(sokakta duran adam)
Neredeki masa?	Odada**ki** masa.	(odada duran masa)
Bu kalem kiminki?	Bu kalem benim**ki**.	(bana ait)
Bu silgi kiminki?	Bu silgi senin**ki**.	(sana ait)
Bu ekmek ne zamanki?	Bu ekmek bugün**kü**.	(bugüne ait)
Bu pasta ne zamanki?	Bu pasta dün**kü**.	(düne ait)

Vannak olyan kötőszók, melyek a ki kötőszóval összetett kötőszót alkotnak. Ezek közül vannak olyanok, amelyeket egybe kell írni:

oysa**ki**, halbu**ki**, san**ki**, madem**ki**, çün**kü**... gibi.

Ezeken a kötőszavakon kívül a ki kötőszóval együtt használt kötőszói öösszetételeket külön kell írni.

demek **ki**, farzet **ki**, yeter **ki** , kaldı **ki**, öyle **ki**, şöyle **ki**, tut **ki**, şu var **ki**... gibi.

Ezekhez a kötőszavak használatához következő magyarázatokat adunk:

oysa, oysaki

A mondatban az ellentétes kijelentéseket fejező részeket köti össze. Az a mondat, melynek elején áll ez a kötőszó, az tulajdonképpen magyarázó mondat az összetett mondaton belül.

Dışardan gören herkes onun sert bir insan olduğunu sanır; **oysa** onun yumuşacık bir kalbi vardır.

Engin çok güzel piyano çalıyor; **oysa** henüz dört yaşında.

Ben sana çok güvenmiştim; **oysaki** sen beni aldattın.

Sınavlarda başarılı olamadım; **oysaki** çok çalışmıştım.

halbuki

Ez a kötőszó ugyanazt jelenti, mint oysa, oysaki kötőszavak. Magyarázó, ellentétes, következtető mondatokat köti össze az összetett mondat többi mondataival. Ezenkívül eredményt is kifejez.

Yapraklar nedense sararmamıştı; **halbuki** artık sonbahar gelmişti.

Yapraklar nedense sararmamıştı; **oysa** artık sonbahar gelmişti.

Çok uykum var, **halbuki** dün erken yattım.

Murat Bey hırsızlık yapmış; **halbuki** herkes onu dürüst biri sanırdı.

Ahmet trafik kazası yapmış; **halbuki** çok dikkatli araba kullanırdı.

Canan sık sık hastalanıyor; **halbuki** sağlığına çok dikkat eder.

Türkçeyi çok iyi bildiğini söylüyor, **halbuki** iki kelime konuşamıyor.

sanki

A mondatok és a szavak közé kerülve a lehetőséget és hasonló helyzeteket fejezheti ki.

Selma dün akşam yemekte **sanki** beni hiç tanımıyormuş gibi davrandı.

Başkalarını kötüleme, **sanki** sen daha iyi bir adam mısın?

Bu kadını **sanki** bir yerden tanıyorum.

Bu müziği **sanki** bir kez daha dinlemiştim.

A *ki* kötőszóval együtt továbbá a következő szavak is használhatók:

Bu kez sınavı başarmış; demek **ki** iyi çalışmış.

Biz bu engeli de aşarız; yeter **ki** siz dikkatli olun.

Bugün işim çok; kaldı **ki** biraz da hastayım, bu toplantıya katılamam.

Seni seviyorum; öyle **ki** senin için canımı bile veririm.

Bu işin hatalı olduğuna ben de inanıyorum; gel gör **ki** patron böyle yapmamızı istiyor.
Sana yardımcı olmak isterdim; ne çare **ki** benim de param yok.
Bu sorunu çözdük; şöyle **ki** yarın hepiniz ücretlerinizi zamanında alacaksınız.
Bence riske girmeyelim; tut **ki** işler iyi gitmedi. O zaman ne yapacağız?
Bu binayı kentin en yüksek yerine yapın; ta **ki** en uzak yerden bile görünsün.

A PÁROS KÖTŐSZAVAK *(tör.yinelenen bağlaçlar; ang. repetion conjunctions; ném. Doopelkonjunktionen; fr. conjonctions répétées)*

Egyes szavak megismételve, páros alakokat alkotva a mondatrészeket vagy az összetett mondatok tagmondatait kapcsolják össze, de közben tagadást, illetőleg valaminek hiányát is fejeznek ki.

ne.....ne, ne de

Igen gyakori a használata ennek a kötőszónak, amely azonos funkciót töltő szavakat vagy pedig az ellentétes értelmű tagmondatokat köti össze. Emellett tagadó értelmet is kölcsönöz a mondatnak.

Uzun zamandan beri annemden **ne** bir mektup, **ne** bir haber alıyorum.
Ne bir dostum **ne** de bir ailem var. Hayatta kimsesiz bir insanım.
Çölün ortasında yürüyorduk, çevrede **ne** bir ev, **ne** bir insan, **ne** bir ağaç, **ne** bir hayvan, hiçbir şey gözükmüyordu.
Sizi **ne** eşiniz aradı, **ne** çocuklarınız.

A *ne....ne* páros kötőszó a tömörített kifejezésre is használható.

Ne arabaya bindim, **ne** otobüse bindim, okula yürüyerek gittim.
Ne arabaya, **ne** otobüse bindim.
Ne arabaya bindim, **ne** otobüse.

A ne...ne kötőszó egyes mondatokban már kifejezés értékű szóvá válik. Pl.:

Ne şiş yansın, **ne** kebap.
Ne kokar, **ne** bulaşır.
Ne çaldın yüzüme, **ne** çalayım yüzüne?
Ne benden sana bazlama, **ne** senden bana gözleme.
Ne ölü görmüş ağlamış, **ne** düğün görmüş oynamış.

A *ne....ne* páros kötőszó néha a *de* kötőszóval együtt fokozatosabb hangsúly ad a mondatnak. Ha a *de* kötőszót kihagyjuk, akkor a mondat jelentésében nem történik változás.

Bana **ne** borcunu verdi **ne de** malı iade etti.
Kardeşim bana **ne** mektup yazıyor **ne de** telefon ediyor.
Ayşe, **ne** doğum günü partime geldi **ne de** telefon edip doğum günümü kutladı.

Ha a *ne...ne* páros kötőszó ha, az ellentétes jelentésű melléknevek előtt áll, akkor valaminek a közepét jelenti.

Ne şişman **ne** zayıf, orta.
Ne uzun **ne** kısa.
Ne güzel **ne** çirkin.

A *ne.... ne* kötőszó olykor helyettesíti a de....de páros kötőszót, azonban hiányos, vagy tagadó értelemben.

Bu görevi **ne** sen, **ne** ben yapabiliriz.
Bu görevi sen **de**, ben **de** yapamayız.
Çölde **ne** ev, **ne** insan, **ne de** hayvan vardı.
Çölde ev **de**, insan **da**, hayvan **da** yoktu.

hem.....hem, hem de

Ezek páros szavak, amelyek a mondatrészeket vagy az összetett mondatban a tagmondatokat kapcsolják össze. Azt fejeznek ki, hogy a cselekvés egyszerre, ellentét irányban vagy egyenlő helyzetben, állapotban történik meg.

Hem masayı, **hem** koltukları satın alıyorum.
Halil **hem** çalışıyor, **hem** okuyor.
İşçiler **hem** çok para istiyor, **hem** çalışmıyor.
Geziye giderken **hem** çocukları, **hem** hanımı birlikte götürmek istiyorum.
Adam **hem** konuşuyor, **hem** keman çalıyor, **hem** oynuyor, **hem** gözleri ile salonu kontrol ediyordu.

A *hem.... hem* kötőszó a de kötőszóval együt is fordulhat egy mondatban. Pl., mint hem.... hem.... hem de... stb.

Hem yemek yemiyor, **hem** ilâç almıyor, **hem de** iyileşmeyi bekliyor.

Hamdi Bey **hem** dürüst, **hem** namuslu, **hem de** çok çalışkan bir insandır.

A *hem....hem...hem de* páros kötőszónak ugyanakkor olyan jelentése is van például mint buna rağmen, *bunun yanında.*

Bana **hem** para vermiyorsunuz, **hem de** çok çalıştırmak istiyorsunuz.

Hem "Diyet yapıyorum" diyorsun **hem de** kalorili şeyler yiyorsun.

Hem "Sevmiyorum" diyorsun **hem de** onun yanından hiç ayrılmıyorsun.

A *hem... hem* páros kötőszó a kifejezésekben, a szóösszetételekben is fordulhat elő.

Hem camide, **hem** kilisede mum yokmuş.

Hem kel, **hem** fodul.

Hem nalına, **hem** mıhına.

Hem suçlu, **hem** güçlü.

Hem ziyaret, **hem** ticaret.

gerek.....gerek (gerekse)

Ez a páros kötőszó a szavakat kapcsolja össze. A gerek...gerek kötőszó néha ugyanolyan értelemben van, mint a *hem... hem* páros kötőszó. Azonban a *gerek.... gerek* páros típus inkábbb az igénévi szerkezetekkel együtt használható, mint az igével. A segédigével alkotott mondatokban, valamint a névszói állítmányos mondatokban gyakran fordul elő.

Gerek günde iki paket sigara içmesi, **gerek(se)** sağlıksız beslenmesi onu genç yaşta çökertti.

Akşamları **hem** radyo dinler, **hem de** gazete okur.

Gerek gece çalış, **gerek** gündüz çalış, bu işi iki gün içinde yap.

Gerek memurlar, **gerek** işçiler, hepimiz devletin çıkarlarını düşünmek zorundayız.

Mehmet Bey **gerek** iş hayatında **gerekse** özel hayatında son derece prensip sahibi bir insandır.

Gerek uçakla, **gerekse** otobüsle olsun, ben yolculuğu çok severim.

Konuklar **gerek** bugün gelsinler, **gerekse** yarın, biz onları ağırlamaya hazırız.

ister.....ister (isterse)

Ez a kötőszó általában olyan mondatokban fordul elő, ahol gerek... gerek páros kötőszó is használható.

İster gece çalış, **ister** gündüz çalış; bu işi iki gün içinde yap.

İster bugün gel, **ister** yarın, ben her zaman evdeyim.

Emine **ister** evde kalsın, **isterse** bizimle gelsin.

Bütün insanlar **ister** Türk, **ister** Alman, **ister** Fransız, **ister** Afrikalı olsun, hepimiz çevremizi ve dünyamızı korumakla görevliyiz.

olsun.....olsun

A szavak vagy a tagmondatok között hasonló szerkezeteket kapcsolja össze, de az ellentétes értelmű szavakat is.

Zengin **olsun**, fakir **olsun** hepimizi aynı Tanrı yaratmıştır.

Küçük **olsun**, büyük **olsun** herkes Ali Beyi çok severdi.

İyi günde **olsun**, kötü günde **olsun**, sağlıkta **olsun**, hastalıkta **olsun** ben hep senin yanında olacağım.

Çalışanlarıyla **olsun**, idarecileriyle **olsun** burası son derece seçkin bir kurumdur.

kâh.....kâh

Jelentéstani szerepe mellett a mondatokban ellentétes értelmű szavak között, illetve különböző cselekvések között lehet használni.

Kayık büyük dalgaların üstünde **kâh** o yana, **kâh** bu yana sallanıp duruyordu.

Hüsnü Beye güvenilmez, **kâh** bizden yana, **kâh** başkalarından yana olur.

Genç kadın **kâh** gülüyor, **kâh** ağlıyor; büyük bir şok geçiriyordu.

Kâh telefonla **kâh** mektupla, annemle sürekli haberleşiyoruz.

A kâh... kâh páros kötőszó helyett előfordul az is, hogy *bazen* hasonló értelmű szót is használjuk.

Kâh yağmur yağar, **kâh** kar : **Bazen** yağmur yağar, **bazen** kar.

Kâh güler, **kâh** ağlar : **Bazen** güler, **bazen** ağlar.

ya.....ya (da)

A választó mondatok között gyakori a használata. Nemcsak az alanyokat, hanem az állítmányokat, meg a tagmondatokat is összekapcsolja.

Ya pasta ye, **ya** börek.
Ya sinemaya gideceğim, **ya** tiyatroya.
Ya sinemaya, **ya** tiyatroya gideceğim, şeklinde de olabilir.
O evi almak için **ya** arsasını, **ya da** arabasını satacak.
Ya Ali, **ya da** Ayşe gelecek.

A választó mondatok vagy szavak közül az egyik elõnyesebb helyzetben lehet, és ilyenkor az, az összetett mondatnak az elsõ mondata lesz.

Ya yemeğini ye, **ya da** git, yat.
Ya Türkçe öğren, **ya da** kursa gelme.
Ya o ayakkabıyı alırım, **ya da** hiçbir şey almam.
Ya Ayşe'yle evlenirim, **ya da** intihar ederim.

Olykor ya.... ya(da) veya kötõszót is helyettesíti a mondatban.

Pasta **veya** börek ye.

Azonban, ha ezt a mondatot úgy mondjuk például mint "Ya pasta ye ya börek." akkor itt világosan lehet látni, hogy mégis valamelyiket kell választani a sok közül, mert a sok dolog közül csak az egyiket választhatjuk.
"Pasta veya börek ye." változatban pedig inkább valamiféle ajánlat, vagy javaslat van.
A *ya....yahut, ya....yahut da, ya....veya* változatokban is elõ fordulhat.

Ya dersi dinle **yahut da** dışarı çık.
Ya mektup yaz, **yahut** telefon et.

A *ya....ya* páros kötõszó a terpeszkedõ kifejezésekben, a szólásokban is elõfordul.

Ya bu deveyi gütmeli, **ya da** bu diyardan gitmeli.
Ya dayak yememiş, **ya** sayı saymayı bilmiyor.
Ya deve, **ya** deveci.
Ya devlet başa, **ya** kuzgun leşe.

TESSÉK MEGJEGYEZNI!

A KÖTŐSZAVAK

A kötőszavak a mondatrészeket vagy az összetett mondatok tagmondatait kapcsolják össze.

Alaktani szempontból lehetnek:

- Az egyszerű kötőszavak : ve, ile, de
- A képzet kötőszavak : üstelik, yalnız
- Az összetett kötőszavak : öyleyse, oysa
- A kifejezésszerű kötőszavak :

a) ki kötőszóval alakult kötőszói összetételek:
oysaki, halbuki, sanki, mademki, şöyle ki, yeter ki, demek ki...
b) a jelzős szerkezetben található kötőszavak:
bunun için, bu yüzden, bu bakımdan, bana göre, o halde, şu halde, bundan başka
c) a páros kötőszavak:
ne... ne, hem.... hem, gerek... gerek, ya...ya... gibi.

- **A hasonló szerepet töltő szavakat összekapcsoló kötőszavak:**

"Bugün pazardan elma, portakal, mandalina ve muz aldım." Ebben a mondatban elma, portakal, mandalina és muz szavak mindegyikének uyganolyan érteke van, mint a másiké.

Mehmet, Esen ve **Engin** yarın İstanbul'a gidecekler.
Sen ya da **ben** bu işi mutlaka halledeceğiz.

- **Az összetett szószerkezeteket összekapcsoló kötőszavak:**

Ayşenlerin evlerinin önünde ya da **deniz kıyısındaki iskelede** seni bekliyorum.

- **A választó mondatokat összekapcsoló kötőszavak:**

Bana borcunu hemen öde **yoksa** yasal yollara başvururum.

A névutók és a kötőszók

Olykor előfordul az is, hogy hasonló értelmű vagy ugyanazt a szerepet betöltő szavak, ill. tagmondatok közé került névutók is kötőszói szerepet vállalnak.

Azonos jelentésű és azonos szerepet töltő szavak:

Ayşen, Birsen ve Ahsen **gibi** iyi kızlar görmedim. (bağlaç)
Arzu **gibi** güzel kız görmedim. (ilgeç)

Mondatokban a kötőszavak használata:

Çocuklara hiç yemek vermedi, **üstelik** onları çok kötü dövdü. (bağlaç)
Çocuklara yemek vermediği **gibi** onları çok kötü dövdü. (bağlaç)

A da (de) kötőszó:

a) Mivel önálló jelentésű szó, azért külön kell írni.

b) Ha ezeket a kötőszavakat kihagyjuk a mondatból, akkor a mondat jelentésében nem történik változás.

Oku **da** adam ol. → Oku, adam ol.
Bize gel **de** sinemaya gidelim. → Bize gel, sinemaya gidelim.

Néha, ha a da, de kötőszavakat kihagyunk a mondatból, akkor a mondat értelme nem lesz teljes, vagyis hiányos szerkezetű mondattá válik.

Sen **de** mi Brütüs? → Sen mi Brütüs?
Yarın o **da** mı geliyor? → Yarın o mu geliyor?

c) A da, de kötőszót külön kell írni.

Dün sergiye **de**, tiyatroya **da** gidemedik.

A -da, -de mint toldalék, ill. mint esetrag:

a) Egybe kell írni az érintett szavakkal:
b) A nerede, ne zaman, kimde kérdésekre felel.

Nerede oturuyorsun?	Ankara'**da** oturuyorum.
Kimde kalem var?	**Bende** var.
Ne zaman gidiyorsun?	Bugün saat 5'**te**.

c) A magánhangzó, ill. a mássalhangzó illeszkedési szabályok szerint kell használni.

İstanbul'**da** ve Paris'**te** birer hafta kaldık.

A ki, mint kötõszó:

a) Mivel õnálló értékû szó külön kell írni.

b) Általában a tagmondatokat kapcsolja össze, és eredet-eredményhatározós szerkezetek között fordul elõ.

c) nem illeszkedik a magánhangzóilleszkedési szabályokhoz.

Ben **ki** sana değer vermiştim.

A -ki mint toldalék:

a) Egybe kell írni az érintett szóval.

b) A bugün és dün szavak kivételével nem illeszkedik a magánhangzóilleszkedési szabályokhoz.

Sende**ki** kalemi kullanabilir miyim?

Azt, hogy meg tudjuk különböztetni a -ki kötõszóból a toldalékot, azért fel kell tenni a következõ kérdéseket: neredeki, ne zamanki, kiminki.

Neredeki çocuk?	Okulda**ki** çocuk.
Ne zamanki yemek?	Akşam**ki** yemek.
Bu çanta kiminki?	Bu çanta onun**ki**.

Vannak olyan kötõszavak, amelyek már összeforrodtak a ki kötõszóval. Pl.: *oysaki, halbuki, sanki, mademki, çünkü* stb.

Madem**ki** ısrar ediyorsun, seninle sinemaya geliyorum.

De vannak olyan kötõszavak, melyek egymás után következnek a mondatban, de mégis ezeket külön kell írni egymás után. Pl.: demek ki, farzet ki, yeter ki, kaldı ki, öyle ki, şoyle ki, tut ki, şu var ki.... stb.

Çok yorgunum, öyle **ki** yemek yiyecek halim bile yok.

(**Öyle** yorgunum **ki** yemek yiyecek halim bile yok.)

AZ INDULATSZÓK

(tör. ünlemler; ang. interjection; ném. Interjektion; fr. interjection, exclamation) interiectio

Az indulatszó a beszélő különféle érzelmeit, akaratát, ritkábban gondolatát fejezi ki pl. mint örömöt, fájdalmat, meglepetést, bosszankodást, vágyat, csodálkozást, figyelmeztetést, biztatást, jókedvet, undort, szidkozodást, és a hangutánzást. Az indulatszóknak általában a következő fajtai vannak:

A VALÓDI INDULATSZÓK

Ezeknek az indulatszavaknak alaktani tulajdonságuk szerint külön csoportjai vannak:

•Érzelmet, akaratot nyílvanító indulatszavak, amelyek felkiáltó mondatrészeket alkotnak:

Oradan çekilsene **be!**
Yol versene **be!**
Hırsızlık, sana göre bir iş miydi **be** abi!
Eee, yaptıkların yeter artık!
Eee, hep seni mi dinleyeceğiz!
Ha, evet anladım!
Ha, onu mu sordun!
Haydi, gidelim!
Hey, buraya baksana!
Hı, demek bu işi o yapmış!
Hişt, buraya bakar mısın?

• Az örömöt, a fajdalmat, a bosszankodást, a félelmet, a csodálkozást kifejező indulatszavak.

A, ne kadar güzel bir manzara!
Aaa, bu arabanın boyasına ne olmuş!
Aman sakın size bir şey olmasın!
Aman yarabbi, gerçekten çok korkunç bir kaza!

Ay, başım çok ağrıyor!

Eh, sonunda bizim iş oldu!

Ey Türk gençliği!

Eyvah, yine lâstik patladı!

Eyvah, çocuk pencereden düşecek!

Hoppala, bu da nereden çıktı!

Oh, nihayet rahat bir nefes alabildik!

Oooh, sonunda suçlu cezasını buldu!

Of, bu adam da başımıza belâ oldu!

Of, bu ne biçim iş! Soğuktan hepimiz hasta olduk.

Üf, canım yandı!

Üff, ne sıkıcı bir yer!

Vah vah! Hasanların evini hırsız soymuş.

Babanız ölmüş, **vah vah** başınız sağ olsun!

NYOMOSITÁST KIFEJEZŐ INDULATSZÓK

Vannak olyan szavak, amelyek tulajdonképpen más szófaj tagjai, de mégis egy mondatban indulatszóként szerepelhetnek. Ezek inkább szólítások, vagy csodálkozást kifejezõ szavak.

Nejdet! Ahmet! Gülser Hanım! Hasan Bey!... gibi.

Az öröm, a fájdalom, a meglepetés, a sájnálkozás, a félelemféle érzelmek kifejezésekor a fõnevek között is van olyan szó, amely indulatszóvá válik a mondatban.

Aferin, çok güzel bir iş başardın!

Allah! Allah! Bu adam ne yapmak istiyor!

Ayol, bu adam da kim!

Sakın anneme bir şey olmasın!

Tanrım, ben şimdi ne yapacağım!

Yarabbi! Sen bana güç ver!

Yazık, çok genç yaşta öldü!

AZ IGÉK

(tör. eylemler; ang. verbs; ném. verben; fr. verbes)

Az igefaj, Az összetett igeidõk, A segédige, Az igenevek, A módbeli segédigék

Az ige a mondatban mindig állítmányi szerepet tölti, és legtöbbször jelekkel, ragokkal és képzõkkel ellátott, és cselekvést, történést, állapotot vagy létézést kifejezõ szótári szó. Jelentéstartalmát a valóságra vonatkoztatjuk, azaz személyhez, számhoz, idõhöz, módhoz kötjük. Az igéket jelentéstartalmuk alapján következõ csoportokra osztjuk:

A cselekvést jelentõ ige	: okumak, yemek, içmek, bulaşık yıkamak, duş almak...
A történést, létezést jelentõ ige	: büyümek, küçülmek, yaşlanmak, gevşemek, güzelleşmek...
A mozgást jelentõ ige	: gelmek, gitmek, koşmak, atlamak, yüzmek...
Az állapotot jelentõ ige	: bulunmak, durmak, korkmak, oturmak, uyumak...

A nyelvünkben az igék és ezekbõl az igékbõl képzett többi igék is általában török eredetûek. Azonban olyan igék, pl. mint mektuplaşmak, selamlaşmak, ezek idegen eredetû szavakból képzett idegen szavak.

A szófajok közül az igének különös és igen fontos szerepe van. Mert az igék önálóán is képesek mondatot alkotni, de a többi mondat tagok közül pl. az alany, a tárgy stb. nem képesek erre. Például "Yapabildim." szó egymagában egy mondat, és az alany, a személy, az idõ minden ebben a szóban van egyszerre. A mondat többi tagjainak nincs ilyen külön szerepe, mint ahogy az igének van.

A törökben az igehasználata, az igére vonatkozó minden szabály nagyon pontosan és konkrétan van kijelölve. Az igékkel kapcsolatos a következõ témák kerülnek elemzésre:

- Az ige alakja
- Az igefaj
- Az igeragozás és az igemódok

- Az összetett igeidők
- A segédige és var, ill. yok szavak
- Az igenevek (főnévi igenév, melléknévi igenév, határozói igenév)
- A határozói igenévi összetételek
- A segéd igék (olmak, etmek, eylemek, kılmak)

AZ IGE SZERKEZETE

Az ige tőszóból és a képzőkből áll.

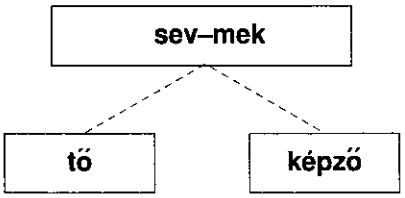

Az egyszerű igetőt nem lehett szétválasztani, azaz maga az ige a legkisebb önálló jelentéssel bíró szóelem. A törökben az ige vagy a főnév tőszava nem változik meg, azonban ezekhez járuló különböző képzők a hangtani szabályokhoz alkalmazkodva megváltoznak. Az igetőhöz járuló -mak, -mek végződés egyébként a főnévi igenév egyik változata is. Az ún. eylemlik tulajdonképpen igenév, és ezenkívül a törökben az ige szótári alakja és a főnévi igenév egyik változata alaktanilag egyezik egymással.

Olyan szavak, mint *sevmek, bilmek, görmek, gelmek* stb. lehetnek egyszerre igék is, meg főnévi igenevek is.

Az igető

Az egyszerű igéről, ha kihagyjuk a *-mak, -mek* képzőt, marad az alap szó. Pl.: *sev-, bil-, gör-, gel-* stb. amelyekhez különböző ragok, jelek és képzők jöhetnek.

Az igealak

Ha az alap szóhóz, ill. az igetõhöz képzõk kapcsolódnak, akkor megkapjuk az új igealakot. Pl.:

sev+il-mek, sev+dir-mek, sev+in-mek, sev+dirt-mek stb.

sev-	:	az igei tõ
sevil-	:	az igei alak

Az igetõt nem lehet már kisebb részletekre szétbontani. Azonban az igei alakon lehet szétválasztani a képzõket és a tõszót.

sevindirilmek szóban az igetõvek így kapjuk meg:

sev-in-dir-il-mek, sev-in-dir-mek, sev-in-mek, sev-mek

A *sevindirilmek* igében az igetõ ennek a szónak a legkisebbik önálló jelentésû formája, ami sev-. Ezt már nem lehet bontani.

Az igei személyragok és az igeidõk

Az igetõvekhez különbözõ toldalékok járulnak, amelyek között fontos szerepet játszanak a személyragok és az idõjelek.

sev-iyor-um	→	egyes szám elsõ személy	:	1.t.k,	**ben**
sev-iyor-sun	→	egyes szám második személy	:	2.t.k,	**sen**
sev-iyor	→	egyes szám harmadik személy	:	3.t.k,	**o**
sev-iyor-uz	→	többes szám elsõ személy	:	1.ç.k,	**biz**
sev-iyor-sunuz	→	többes szám második személy	:	2.ç.k,	**siz**
sev-iyor-lar	→	többes szám harmadik személy	:	3.ç.k,	**onlar**

A *sevmek* ige esetében az ige alányát, az igeidõt a következõ toldalékok fejeznek ki:

A személyragok → -um, -sun, -uz, -sunuz, -lar

Az idõjelek → -(i)yor (şimdiki zaman eki)

AZ IGE FAJAI

(tör. eylemde çatı; ang. verbal voice; ném. Diathese; fr. voix du verbe)

Az ige fogalmi tartalmának különböző változatait, árnyalatait az **ige fajai** fejezik ki. Az ige fajainak meghatározásában a jelentésén kívül különösképpel a képzőkkel való ellátottságot is kell figyelembe venni. Azonkívül az igének tárgyas vagy tárgyatlan volta, valamint a képzők használati gyakorisága is fontos szerepet játszik az ige fajai megkülönböztetésében.

yaz-mak, yaz-ıl-mak, yaz-ış-mak, yaz-dır-mak, yaz-dır-t-mak, yaz-dır-ıl-mak... gibi.

A törökben az ige tárgyas, ill. tárgyatlan volta, valamint az alany által létrehozott cselekvés, történés jelentéskörétől függően öt igefajt különböztetünk meg:

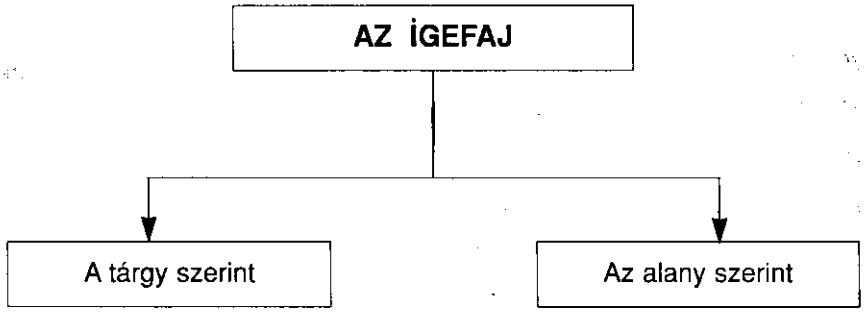

1. tàrgyas ige
2. tárgyatlan ige

1. cselekvő ige
2. szenvedő ige
3. visszaható ige
4. kölcsönös ige
5. műveltető ige

AZ IGEFAJOK ÉS A TÁRGY VISZONYA

A tárgyas és a tárgyatlan igék

A török nyelvben egyes igéknek tárgyuk van, másoknak meg nincs, vagyis vannak igék, amelyeknek határozott tárgyuk, másoknak meg határozatlan tárgyuk van.

Esen mektupları yazdı. (Nesne var.)
Esen erkenden uyudu. (Nesne yok.)

Az hogy az igének a mondatban lesz tárgya vagy nem lesz, az nagyából az ige természetes szerkezetétől füg. Ezek szerint a török igéket kétté osztjuk.

- **A tranzitív igék** (A tárgyas igék)
- **Az intranzitív igék** (A tárgyatlan igék)

A TÁRGYAS IGÉK *(tör. geçişli eylemler; ang. transitive verb; ném. transitive Verben; fr. verbes transitifs)*
Az alanytól induló cselekvés, történés, ha valamire vagy valakire irányul, valamit eredményez ezeket az igéket nevezzük a **tárgyas igének.**

"Ahmet arabayı yıkıyor." mondatban a cselekvés, amelyet Ahmet végzett, az ráhatott az autóra. Ezért a *yıkamak-mos* ige egy tárgyas ige. Ebben a mondatban az *araba* szó az igével áll szoros kapcsolatban és meghatározza a cselekvés jelentését. Ebből a mondatból, ha kihagyjuk az *araba* szót, akkor "Ahmet yıkıyor" mondatrész maradt, és ebben az esetben, azt nem tudhatjuk meg, hogy Ahmet mit mos.

A tárgy *(tör. nesne; ang. determined direct object; ném. bestimmtes näheres Objekt; fr. complément)*
A tárgy a törökben a tárgyas ige jelentését meghatározó mondatbővítmény. Például az alábbi mondatban *araba* szó tárgya a mondatnak, és accusativusi rag van a szón.

Rövidesen úgy is lehet kifejezni, hogy a tárgyas ige olyan ige, melynek tárgyi bővítménye van a mondatban. A tárgy megkeresésére a következő kérdéseket tehetünk fel? neyi, kimi?

Ahmet neyi yıkadı?	→	Ahmet **arabayı** yıkadı.
Fatma kimi seviyor?	→	Fatma **çocuğu** seviyor.
Nurten neyi suluyor?	→	Nurten **çiçeği** suluyor.
Polis kimi yakaladı?	→	Polis **hırsızı** yakaladı.

A fenti mondatokban *araba, çocuk, çiçek* és hırsız szavak tárgyak. A tárgy vagy alanyi esetben vagy pedig tárgyas esetben áll.

Alanyi eset	Tárgyeset
Ahmet **araba** kullandı.	Ahmet **arabayı** kullandı.
Fatma **çocuk** seviyor.	Fatma **çocuğu** seviyor.
Nurten **çiçek** suluyor.	Nurten **çiçeği** suluyor.
Polis **hırsız** yakaladı.	Polis **hırsızı** yakaladı.

A TÁRGYATLAN IGÉK-AZ INTRANZITÍV IGÉK *(tör. geçissiz elyemle ang. intransitive verbs; ném. intransitive Verben; fr. verbe intransitif)*

Ezek az igék nem bővíthetők tárggyal. A tárgyatlan igék mondatbeli használatáról annyit kell még megemlíteni, hogy az ige által végzett cselekvés nem hat a mondat többi tagyaira. Másképpen szólva az alany által végzett cselekvés visszahat magára az alanyra. A "Serpil erkenden uyudu." mondatban Serpil az alany, és az a cselekvés, melyet Serpil végrehajtott, az visszahat őra. Általában valamilyen cselekvést, mozgást jelentő igék tárgyatlan igék

gülmek, ağlamak, uyumak, gitmek, gelmek, düşmek, barışmak... gibi.

A tárgyatlan igéknek mivel nincs mondatbeli tárgyuk, azért nem kereshetünk a tárgyat a *neyi, kimi* kérdőszavakkal.

Çocuklar sınıfta kahkahalarla güldüler.

Gülten annesinin ölümüne aylarca ağladı.

Bu sabah erkenden işe gittim.

İstanbul'dan Ankara'ya altı saatte geldik.

Rüzgâr esince bütün kağıtlar masadan yere düştü.

Sonunda savaş bitti ve iki ülke birbiriyle barıştı.

A fenti mondatok egyikében sincs tárgy. Ezért ezekben a mondatokban lévő összes igék tárgyatlan igék, és nem valászolnak a *neyi, kimi?* kérdésékre.

A tárgyas és a tárgyatlan igék

Vannak igék, amelyeknek az egyik jelentése tárgyas, a másik viszont tárgyatlan.

Çocuklar önümden geçti.	(tárgyatlan)
Araba bisikleti geçti.	(targyas)
Yolculuk iki gün sürdü.	(tárgyatlan)
Çiftçi tarlayı sürdü.	(targyas)
Dün bahçede gezdim.	(tárgyatlan)
Dün bahçeyi gezdim.	(targyas)

A tárgyatlan igék tárgyas igévé válása

Ha a tárgyatlan igékre a *-dir, -tir, -r, -t* képzőket teszünk, akkor a képzett igék tárgyas igékre válnak.

Serpil erkenden uyudu.	(tárgyatlan)
Serpil çocuğu uyuttu.	(targyas)
Çocuk annesine güldü.	(tárgyatlan)
Çocuk annesini güldürdü.	(targyas)
Ayşe yatağına yattı.	(tárgyatlan)
Annesi Ayşe'yi yatağına yatırdı.	(targyas)

AZ IGEFAJ ÉS AZ ALANY KAPCSOLATA

A cselekvő, A szenvedő, A visszaható, A kölcsönös, A műveltető igék

A **cselekvő igé** azt fejezi ki, hogy az alany maga végzi a cselekvést.

Ayşe yemek yiyor.
Mehmet öğretmen olmuş.
Esen yarın İstanbul'a gidecek.

Ezekben a mondatokban ki van jelölve az alany. Ezért yiyor, olmuş, gidecek igék cselekvő igék. A cselekvő igék lehetnek tárgyas, ill. tárgyalan igék is. Ahogy az

előbbi példamondatokban is tapasztaltunk a yemek ige tárgyas; az *olmak, gitmek* igék viszont tárgyatlanak. A cselekvő igének az egyik legjellemzőbb tulajdonsága az, hogy a cselekvést végrehajtó, tehát az alany mindig maga végzi a cselekvést. Emiatt azok az igék, amelyeknek van egy konkrét alanya, azok cselekvő igék. A cselekvő és a cselekvés viszonyától függően az igetőhöz különböző képzők is járulhatnak. Abban az esetben pedig új igealakok alakulnak.

AZ IGESZERKESZTÉS ÉS AZ IGEFAJOK

Az igetővéből vagy alakokból a képzők segítségével lehet szenvedő, visszaható, kölcsönös és műveltető igealakokat létrehozni. A cselekvő igékből tovább képzett igéket négy csoportban lehet tárgyalni:

- **Szenvedő ige**
- **Visszaható ige**
- **Kölcsönös ige**
- **Műveltető ige**

Ezekre az igefajokra a következő példákat adunk:

Hasan çocuğu dövdü.	(cselekvő ige, a cselekvő maga végzi a cselekvést)
Çocuk dövüldü.	(szenvedő ige, a cselekvés mástól indul és a çocuk az, aki elviseli, elszenvedi a cselekvést)
Çocuğun annesi dövündü.	(visszaható ige, az anne az, aki végzi a cselekvést, és akire visszahat a cselekvés)
Hasan'la çocuk dövüştü.	(kölcsönös ige, Hasanra és a çocukra hat rá a cselekvés kölcsönösen
Hasan çocuğu dövdürdü.	(műveltető ige, az alany valaki mással végezteti a cselekvést

Ahogy, azt a fendi példamondatokban is lehetett látni a cselekvő ige különböző képzőkkel bővíthető, és így a cselekvő más és más jelentéseket kap. Most viszont vizgáljuk meg azokat az igéket, amelyek különféle képzőkkel bővítve szenvedő, visszaható, kölcsönös és műveltető igékre váltak.

A SZENVEDŐ IGE: -I (-il, -il, -ul, -ül); -n (-in, -in, -un, -ün)
(tör. edilgen eylem; ang. passive verb; ném. Leideform; fr. verbe passif)

A **szenvedő ige** azt fejezi ki, hogy a cselekvés mástól indul ki, de az alanyra hat; közben az alany nem végzi, hanem csak elszenvedi, elviseli a cselekvést. Mivel a szenvedő igéknél ne lehet tudni, hogy ki által és hogyan végződik a cselekvés, ezért ezeket az igéket a törökben **meçhul eylemnek** is mondjuk. A szenvedő ige -I, -n képzők és azok számazékaival alakulnak:

Kapı a**çıl**dı. (Nem lehet tudni ki az, aki kinyitotta az ajtót, az alany nincs kijelölve)
Duvar çiz**il**di. (Nem lehet tudni, ki az, aki rajzolta a falat, az alany ismeretlen)
Adam vur**ul**du. (Nem lehet tudni ki az, aki rálövött az emberre, az alany ismeretlen)
Çocuk döv**ül**dü. (Nem lehet tudni, ki verte meg a gyereket, az alany ismeretlen)

Ha egy ige -I, -r mássahangzóval végződik vagy magánhangzó van a szó végén, akkor a szenvedő igét -n és annak származékaival hozhatunk létre.

-a	yaş**a**-mak	→	yaşa-**n**-mak	Güzel bir gün yaşandı.
-I	bil-mek	→	bil-**in**-mek	Soruların hepsi bilindi.
-r	gör-mek	→	gör-**ün**-mek	Uzaktan araba göründü.
-u	ok**u**-mak	→	oku-**n**-mak	Bütün kitaplar okundu.

A VISSZAHATÓ IGE: -I, -n,-ş
(tör. dönüşlü eylem; ang. reflexive verb;ném. reflexives Verb; fr. verbe pronominal réfléchi)

A **visszaható ige,** azt fejezi ki, hogy a cselekvés, történés az alanytól indul ki, és visszahat magára az alanyra, ill. önmagára irányul. A visszaható igék esetében az alany általában élőlény.

Anne çocuğu yıkadı. (cselekvő ige)
Çocuk yıkandı. (visszaható ige)

Az első mondatban az anya megmossa, megfürdeti a gyereket. A második mondatban pedig a gyerek saját magát megmossa, ill.a gyerek mosakodik. Ezért a második mondatban lévő *yıkamak* ige visszaható jelentést fejezi ki. A visszaható igéket a következő képzőkkel lehet szerkeszteni: -I, -n, -ş.

Néha könnyen összekeverhető a visszaható és a szenvedő igealak. Ennek az egyik főoka az, hogy mind a két igefaj is ugyanazokat a képzőket használja pl. mint -l, -n. Ebben az esetben nem a szó szerkezetére, hanem inkább a szó mondatbeli jelentésére kell figyelni. Néhány példa erre a különös esetre:

Çocuk yıkandı. (Ha a gyereket valaki megmosta, az szenvedő ige)

Çocuk yıkandı. (Ha a gyerek önmagát megmosta, vagy mosakodott, az visszaható ige)

A visszaható ige képzője: -l (-il, -ıl, -ul, -ül)

Bu işe gerçekten çok üz**ül**düm.	üz-mek → üz-**ül**-mek
Dağa çıkarken hepimiz çok yor**ul**duk.	yor-mak → yor-**ul**-mak
Yaşlı adam bir köşeye büz**ül**dü.	büz-mek → büz-**ül**-mek
Düşman askerleri dağın arkasına çek**il**di.	çek-mek → çek-**il**-mek
İki gün süren dev dalgalardan sonra deniz dur**ul**du.	dur-mak → dur-**ul**-mak
Askerler ileriye at**ıl**dı.	at-mak → at-**ıl**-mak
Öğrenciler karşımıza diz**il**di.	diz-mek → diz-**il**-mek

A -n (-in, -ın, -un, -ün) visszaható képző

Sınavı başarınca çok sev**in**dim.	sev-mek → sev-**in**-mek
Bu sabah erkenden giy**in**dim.	giy-mek → giy-**in**-mek
Gelirken müdüre gör**ün**düm.	gör-mek → gör-**ün**-mek
Geçen yıl Hasan Bey eşinden boş**an**dı.	boşa-mak → boşa-**n**-mak

Ahmet Bey uyumak için hemen soyundu.	soy-mak → soy-**un**-mak
Adam, düşmemek için pencereye tutundu.	tut-mak → tut-**un**-mak
Yaşlı kadın akşama kadar dövündü.	döv-mek → döv-**ün**-mek

A -ş (-iş,-ış, -uş,-üş) visszaható képzõ

Genç kadın küpelerini, kolyelerini taktı,tak**ıştır**dı.	tak-mak → tak-**ış**-tır-mak
Kısa bir süre sonra halkta yanlış bir kanı ol**uş**tu.	ol-mak → ol-**uş**-mak
Ahmet Bey bu kez de politikacı olmaya kalk**ış**tı.	kalk-mak → kalk-**ış**-mak
Çok çalıştım, ama sonunda isteklerime er**iş**tim.	er-mek → er-**iş**-mek
Küçük çocuk, tam bir dövüşçü gibi yet**iş**ti.	yet-mek → yet-**iş**-mek
Yaşlı adam, oğlunu görünce, genç delikanlıya dön**üş**tü.	dön-mek → dön-**üş**-mek
Dün akşama kadar koş**uş**turdum.	koş-mak → koş-**uş**-tur-mak

Néha a visszaható névmásokat használva a cselekvõ ige visszaható igei jelentés kaphat. Azonban ez az eset nem érvényes az összes visszaható igékre.

Kendinizi çok övmeyiniz. → Çok övünmeyiniz.
Kendinizi çok yormayınız. → Çok yorulmayınız.
Kendinizi iyi yıkayınız. → İyi yıkanınız.

A KÖLCSÖNÖS IGE: -ş (-iş,-ış,-uş,-üş)

(tör. işteş eylem; ang. reciprocal verb; ném. reziprokes Verbum; fr. verbe pronominal réciproque)

A kölcsönös ige azt fejezi ki, hogy az alanyoktól kiinduló cselekvés, történés kölcsönösen hat vissza. Másképpen fogalmazva egy cselekvés egyszerre két alany által végződik. A kölcsönös ige szerkesztéshez a törökben -ş igeképzõt használjuk. A kölcsönös igének általában két feladata van:

1. Azt fejezi ki, hogy a cselekvést az alanyok kölcsönösen végeznek.

Hamdi ile Murat dö**vüş**tüler.	dövmek → döv-**üş**-mek
Almanlar ile Fransızlar çar**pış**tılar.	çarp-mak → çarp-**ış**-mak
Yeni konuklarımızla dün tan**ış**tık.	tanı-mak → tanı-**ş**-mak
Anneyle çocuk hasretle kucakla**ş**tılar.	kucakla-mak → kucakla-**ş**-mak
Müdürle dün akşam gö**rüş**tük.	gör-mek → gör-**üş**-mek

2. Másodszor azt fejezi ki, hogy több cselekvõ egyszerre ugyanazt a cselekvést végez.

Yangın çıkınca apartmandaki insanlar ka**çış**tılar.	kaç-mak → kaç-**ış**-mak
Kuşlar yükseklere doğru uç**uş**tular.	uç-mak → uç-**uş**-mak
Polisler olay yerine koş**uş**tular.	koş-mak → koş-**uş**-mak
Salondaki tüm izleyiciler gül**üş**tüler.	gül-mek → gül-**üş**-mek
Bu üzücü olaya saatlerce ağla**ş**tılar.	ağla-mak → ağla-**ş**-mak

Olykor a határozatlan névmásokkal szerkesztett mondatokban hasonló jelentéssel találkozhatunk, mintha az ige kölcsönös ige lenne. Pl.:

Birbirlerine gülmüşler. → gül**üş**müşler
Birbirlerini tanımışlar. → tan**ış**mışlar
Birbirlerini dövmüşler. → döv**üş**müşler
Birbirimize baktık. → bak**ış**tık

A MÛVELTETÕ IGE :- drt,- r,- t

(tör. ettirgen eylem; ang. factitive verb; ném. faktitives Verb; fr. verbe factitif)

A mûveltetõ ige azt fejezi ki, hogy az alany a cselekvést nem maga végzi, hanem mással végezteti, illetõleg okozza a cselekvést.

Az igéknél általában a cselekvést az alany végez, de a mûveltetõ igé esetében a

mondatban az ige a cselekvést végezteti, vagy okozza. A mûveltetõ igét úgy kapjuk meg, hogy az igetõvekhez vagy igealakokhoz a -dir, -r, -t igeképzõket tesszük, illetve elõfordul az is, hogy két mûveltetõ igeképzõ egymás után is használható. Példák a mûveltetõ igékre:

A cselekvõ ige	Öğrenci kitabı okudu.	(oku-mak)
A mûveltetõ ige	Öğretmen kitabı öğrenciye okuttu.	(oku-t-mak)

Az elsõ mondatban a tanuló önmagától olvasott a könyvet. Azonban a második mondatban a könyvet a tanuló a tanár akaratára olvasot. Ezért a második mondatban az okutmak ige mûveltetõ ige. Az alábbi mondatok a mûveltetõ igékre adnak példát.

A mûveltetõ igeképzõ: -dir (-dır,- dur,- dür) - tir(- tır,- tur,- tür)

Sekreter mektupları yazıyor.	→	Müdür mektupları sekretere yaz**dır**ıyor.
Terzi elbise dikiyor.	→	Ayşen elbiseyi terziye dik**tir**iyor.
Memur para bozuyor.	→	Turgut parayı memura boz**dur**uyor.
Hırsız konuşuyor.	→	Polis hırsızı konuş**tur**uyor.
İşçiler çatıyı tamir etti.	→	Hasan Bey işçilere çatıyı tamir et**tir**di.

A mûveltetõ igeképzõ : -r (-ar, -er, -ır, -ir, -ur, -ür)

Çocuk su içti.	→	Anne çocuğa su iç**ir**di.
Öğrenciler sınıftan çıktı.	→	Öğretmen öğrencileri sınıftan çık**ar**dı.
Küçük çocuk kaçtı.	→	Hırsızlar küçük çocuğu kaç**ır**dı.
Ayşe erkenden yattı.	→	Annesi Ayşe'yi erkenden yat**ır**dı.

A mûveltetõ igeképzõ: -t

Aysel çamaşırları yıkadı.	→	Aysel çamaşırları temizlikçi kadına yık**att**ı.
Hasan elbiseleri temizledi.	→	Hasan elbiseleri temiz**let**ti.
Yeşim erkenden uyudu.	→	Annesi Yeşim'i erkenden uyu**tt**u.
Yaşlı kadın bavulları taşıyor.	→	Yaşlı kadın bavulları taş**ıt**ıyor.
Müdür evrakları imzaladı.	→	Sekreter müdüre evrakları imza**lat**tı.

A mûveltetõ igék és a többszörösen képzett mûveltetõ igék

A mûveltetõ igéket érdemes két külön csoportban tárgyalni.

1. Az alany a cselekvést mással közvetlenül végezteti.
2. Az alany a cselekvést valaki mással végezteti, ill. a cselekvést okozója.

Néhány példa erre a különös esetre:

Çocuk uyudu. (A gyerek önmagától elaludt)

Anne çocuğu uyu**ttu**. (Az anya altatta a gyereket)

Anne çocuğu dadıya uyu**tturdu**. (Az anya a dajkával altatta a gyereket)

"Anne çocuğu uyuttu." Ebben a mondatban az alany közvetlenül a gyerekkel végzi a cselekvést, ami azt jelenti, hogy a gyerek nem önmagától aludt el, hanem az anyja segített, illetőleg közbejátszott abban, hogy aludjon a gyerek. *"Anne çocuğu dadıya uyutturdu."* mondatban viszont az anya a gyereket a dajka segítségével tudja altatni. Ezeket a kettős műveltetést kifejező igéket a törökben katmerli ettirgen eylemnek nevezzük, ami annyit jelenti, hogy több műveltető képzőt használtuk egyszerre egymásután. Ilyen igéken sokszor előfordul az is, hogy műveltető igeképzőket egymás után két, vagy háromszor használhatunk.

Adam öldü. (cselekvő ige)

Ali adamı öl**dür**dü. (műveltető ige)

Ali adamı kiralık katillere öl**dürt**tü. (többszörösen műveltető ige~kauzativ, faktitív ige: öl-dür-t-tü)

Yeşim yemeği yedi. (cselekvő ige)

Annesi Yeşim'e yemeği ye**dir**di. (cselekvő ige)

Annesi Yeşim'e yemeği dadı aracılığıyla ye**dirt**ti. (többszörösen műveltető ige: ye-dir-t-di)

A műveltető igéket funcionális szempontból megvizsgálva következőképpen lehet megkülönböztetni:

a) A cselekvést mással végeztető

b) A cselekvés okozója, ill. irányítója

c) A tárgyatlan igéket tárgyas igékké átalakító

A kauzatív és a faktitív igék

A műveltető ige a török nyelvnek egyik olyan témája, amin még nagyon sok mindent nem tudtunk megtisztázni. Ennek az egyik főoka az, hogy egyes igék megkapnak a műveltető igeképzőket, de nem igazán a műveltetést fejezik ki. Ez sokszor jelentészavarokat hordja magával.

Yemek pişti.

Esen yemeği piş**ir**di.

Ezekben a mondatokban a piş-mek igéhez járult a mûveltetõ igeképzõ, és piş-ir-mek ige jött létre. Azonban lehet vitatkozni ezen a kérdésen, hogy a pişirmek ige tulajdonképpen mûveltetõ ige vagy nem. Mert Esen saját maga fõzi az ételt, tehát nem mással végezteti a cselekvést. Holott a mûveltetõ igéknél az alany a cselekvést mással végezteti. Azt, hogy ennek a mondatnak igeje mûveltetõ ige legyen, azért a mondatot következõképpen kell szerkeszteni:

Esen yemeği aşçıya pişirtti.

Ebben a mondatban mivel Esen az ételt a szakáccsal fõzött, ezért az ige egy valódi mûveltetõ ige. "Esen yemeği pişirdi." mondatban pedig pişmek igéhez járuló -ir képzõ nem a cselekvés közvetlen okozója, hanem olyan képzõ, ami tárgyatlan igét tárgyassá változtaja.

Yemek pişti. (geçişsiz eylem)
Esen yemeği pişirdi. (geçişli eylem)

Azt, hogy megelõzzük a jelentészavarokat, azért a mûveltetõ igeképzõket funkciójuk, illetõleg jelentésük szerint következõképen megkülönbözetetjük:

- **A tárgyatlan igékbõl tárgyas igéket képezõ képzõk**
- **A mûveltetõ igeképzõk**

A tárgyatlan igék(intranzitív igék), amelyek -dir, -r, -t képzõkkel alakultak ezeknek az igéknek a török elnevezése *oldurgan eylem* vagyis *kauzatív ige*. Ezekben az igei szerkezetekben nincs igazi mûveltetõ igei hatás. A kauzatív ige csak a tárgyatlan igéket tárgyas igékre változttaja meg. De mivel mind a kauzatív igék, mind pedig a faktitív igék ugyanazzal az igéképzõvel alakulhatnak, ezért könnyû összekeverni az alakjuk alapján ezeket az igéket, amelyek jelentéstanilag mást jelentéskörhoz tartoznak. Emiatt mindig figyelembe kell venni az ige mondatbeli szerepét, helyét, ill. jelentését is.

Kalem suya battı.
Cengiz kalemi suya batırdı.

Az elsõ mondatban batmak ige tárgyatlan ige. A második mondatban batırmak igét tovább képezve az -ir mûveltetõ igeképzõvel nemcsak új szóalakot, hanem új jelentésû szót is akottunk. Azonban mivel Cengiz a tollat maga áztatja a vízbe, ezért a *batırmak* ige nem mûveltetõ, vagyis nem faktitív ige, hanem kauzatív ige. Még egy-két példa erre az esetre:

Kemal, masasıyla aşağı odaya indi. (tárgyatlan ige)
Kemal, masasını aşağı odaya in**dir**di. (kauzatív ige)
Kemal, masasını aşağı odaya in**dirt**ti. (faktitív ige)

Ayşen, çiçeklerle yan odaya geçti. (tárgyatlan ige)
Ayşen, çiçekleri yan odaya geç**ir**di. (kauzatív ige)
Ayşen çiçekleri yan odaya geç**irt**ti. (faktitív ige)

Általában a nyelvészeink az igazi és az álmûveltetõ igéket nem különböztetnek meg, és azokat inkább együtt tárgyalnak. De a fenti példák is világosan megmutatják azt, hogy ezeket az igéket igen is meg kell különböztetni egymástól.

A homonim igeképzõk

A török nyelvben a képzõk nagy része több jelentést hordanak. Ilyenek például -l, -n képzõk, amelyeket egyszer szenvedõ igék szerkesztésére használunk, ugyanakkor visszaható igéket is lehet szerkezteni ezekkel a képzõkkel.

szenvedõ ige	→	Kapı aç**ıl**dı.
visszaható ige	→	Esen yor**ul**du.

szenvedõ ige	→	Araba yık**an**dı.
visszaható ige	→	Esen yık**an**dı.

Ebben az esetben vigyázni kell a hasonló alakú igékre, amelyek egyébbként külön jelentést hordanak, és a mondat egészét kell figyelembe venni. Ehhez hasonló a helyzet -ş képzõnél is, ahol a képzõ egyszer kölcsönös igét, másodszor pedig a visszaható igét fejezheti ki.

visszaható ige	:	Tak, tak**ıştır**, bu akşam bana gel.
kölcsönös ige	:	Çocuklar döv**üş**tüler.

Az alternáns tövû igék

Néha az igékhez egynél több képzõ is csatlakozhat. Ebben az esetben ezeket az igéket a törökben çok *çatılı eylem* nek nevezzük, ami a magyar alternáns tõ szakkifejezésnek felelne meg. Tehát itt közös a gyöker és ahhoz járulnak egymás után különbözõ képzõk. Pl.:

Hasan Bey müdürle tanı**ştırıl**dı.

a kölcsönös igetépzõ	: -ş	tanı-**ş**-mak
a mûveltetõ igeképzõ	: -tır	tanı-ş-**tır**-mak
a szenvedõ igeképzõ	: -ıl	tanı-ş-tır-**ıl**-mak

Ayşe Hanım bakanla gör**üştürül**dü.

a kölcsönös igeképzõ	: -üş	gör-**üş**-mek
a mûveltetõ igeképzõ	: -tür	gör-üş-**tür**-mek
a szenvedõ igeképzõ	: -ül	gör-üş-tür-**ül**-mek

Az alábbi táblázaton részletesen mutatjuk az igeképzõket:

AZ IGEKÉPZÔK

A szenvedõ igeképzõk	-i (-ıl, -il, -ul, -ül) -n (-ın, -in, -un, -ün)
A visszaható igeképzõk	-n (-ın, -in, -un, -ün) -l (-ıl, -il, -ul, -ül) -ş (-ış, -iş, -uş, -üş)
A kölcsönös igeképzõk	-ş (-ış, -iş, -uş, -üş)
A mûveltetõ igeképzõk	-r (-ır, -ir, -ur, -ür) -t -dır (-dir, -dur, -dür) -tır (-tir, -tur, -tür)

Ha ugyanahhoz az igealakhoz egyszerre egymás után több képzõt kell használni, ennek is külön szabálya van. Másképpen szólva a képzõhalmozás bizonyos szabályok szerint történik meg.

bul - uş - tur - ul - mak

ige+ kölcsönös igeképzõ+ mûveltetõ igeképzõ+szenvedõ igeképzõ

soy - un - dur - ul - mak

ige+ visszaható igeképzõ+mûveltetõ igeképzõ+szenvedõ igeképzõ

TESSÉK MEGJEGYEZNI!

AZ IGÉK

Az ige a cselekvést, a történést, valamilyen tevékenységet, vagy az állapotot kifejezõ szótári szó, amely a mondatban a cselekvõ személyt, a cselekvés idejét is kifejezi. Az ige egy szótári alakból, és ahhoz járuló képzõkbõl áll.

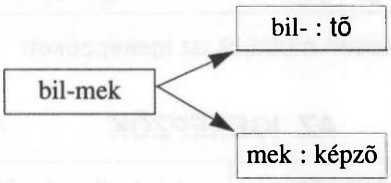

Az igetõ

Az igének a szótári alakja -mak,-mek -re végzõdik és, ha ezt kihagyunk az igegyöker, ill. igetõ marad. Pl.:

sev-, bil-, gör- .. stb.

Az igealak

Az igetõ külön képzõk segítségével tovább bõvíthetõ, és új alak mellett új jelentést is kaphat.

sev-	:	az igetõ
sevil-	:	az igealak

Az igetõ nem bontható, azonban az igealakot lehet szétbontani a képzõkre és akkor megkapjuk a szó tövét.

A személy és az idõ kifejezése az igéknél

Az igetõhöz járuló különbözõ toldalékokból lehet tudni a cselekvés idejét és a cselekvõjét.

AZ IGEFAJ

Az ige fogalmi tartalmának különbözõ változatait, árnyalatait az ige fajai fejezik ki. Pl.: *sevmek, sevilmek, sevişmek, sevdirmek, sevindirmek, sevindirtmek..* stb.

A törökben az ige fajait az alany és a cselekvés, valamint az alany és a tárgy kapcsolata szerint különböztetünk meg.

Az ige és a tárgy	Az ige és az alany	
1. a tárgyas ige	1. a cselekvõ ige	4. a kölcsönös ige
2. a tárgyatlan ige	2. a szenvedõ ige	5. a mûveltetõ ige
		3. visszaható ige

AZ IGE ÉS A TÁRGY KAPCSOLATA

A tárgyas igék

A tárgyas ige azt fejezi ki, hogy az alany által elvégzett cselekvés másra is hat. A tárgyas igék közvetlen hatása alá került szavakat a mondatban a tárgynak nevezünk.

"Ahmet kitabı okuyor." Ebben a mondatban kitabı szó a tárgy. A tárgyas igének mindig létezik tárgya. Ehhez a következõ kérdõszavakat használunk: neyi, kimi?

Nurten **çiçekleri** suluyor. Nurten neyi suluyor? → çiçekleri

A tárgyatlan igék

A tárgyatlan ige az az ige, amelyet a cselekvõ által végrehajtott cselekvés nem érinti. Ezekre az igékre nem lehet kérdézni a neyi, kimi kérdéseket.

Çocuklar hep birlikte güldüler.

AZ IGE ÉS AZ ALANY KAPCSOLATA

A cselekvõ ige : A cselekvést maga az alany végzi.

Orhan erkenden okula gitti.

AZ IGE FAJAI ÉS AZ IGEKÉPZÕK

Az igék, amelyek képzõkkel alakultak, azokat a cselekvõvel való viszsonyuk és a jelentésük alapján négy csoportra osztjuk:

• A szenvedõ ige: Az igetõhöz -l ,-n képzõk járulnak, és igy alakul a szenvedõ ige. sev-**il**-mek, bil-**in**-mek, yaz-**ıl**-mak, oku-**n**-mak, aç-**ıl**-mak... stb.

• A visszaható ige: Az alanytól kiinduló cselekvés vissza hat rá, vagy önmagára irányul. A következõ képzõkkel lehet szerkeszteni a szenvedõ igealakokat:- l, -n, -ş

-l : Tayfun'un ölümüne çok üzüldüm.
-n : Yarışlarda birinci olunca çok sevindim.
-ş : Tatilde genç bir delikanlıya dönüştüm.

• A kölcsönös ige: Egy cselekvést egyszerre több alany végzi, vagy az alanytól kiinduló cselekvés kölcsönösen hat vissza. A kölcsönös igéket a következõ képzõkvel lehet szerkeszteni: -ş. A kölcsönös igének két funkciója van. Mégpedig:

• Azt fejezi ki, hogy egy cselekvés kölcsönös történik:
Çocuklarla tam iki saat görüştük.

• Azt fejezi ki, hogy egy cselekvést együtt végeznek:
Kuşlar gökyüzüne doğru uçuştular.

• A mûveltetõ ige: Azt fejezi ki, hogy az alany a cselekvést mással végezteti. A mûveltetõ igéket a következõ képzõkkel lehet szerkeszteni: -dir, -r,-t.

-r : Çocuk su içti. → Anne çocuğa su içirdi.
-t : Çocuk uyudu. → Anne çocuğu uyuttu.
-dır : Sekreter mektupları yazdı. → Müdür mektupları sekretere yazdırdı.

A KÉPZÕHALMOZÁS, ILL. AZ ALTERNÁNS TÖVÛ IGÉK

-l, -n igeképzõket nemcsak külön külön, hanem együtt is lehet használni. Ugyanahhoz a szótõhöz külön is járulhatnak, meg egyszerre egymás után is.

A KÉPZÕHALMOZÁS, A TÖBBSZÖRI IGEKÉPZÉS

Egyes igék esetében több igeképzõt egyszerre lehet használni. Pl.:
Orhan başbakanla görüştürüldü. → gör-üş-tür-ül-dü

szenvedõ ige	→	Pencere açıldı.
kölcsönös ige	→	Ayşe üzüldü.

szenvedõ ige	→	Araba yıkandı.
kölcsönös ige	→	Engin yıkandı.

AZ IGERAGOZÁS ÉS AZ IGEIDŐK, IGEMÓDOK MÓDOK

(tör. eylem çekimi ve kipler; ang. conjugation; ném. Konjugation; fr. paradigma, mode)

Az igeragozás: Az igetőhöz a ragozásban mód- vagy időjelek, illetve személyragok járulnak. Az igerag a cselekvő személyére és a számára mutat rá. Az igealakokban fontos szerep jut a jelnek vagy a ragnak. A jelek használata és a ragozás alapvetően függ a szótő szófaji hovatartozásától. Az egyes szófajok ragozási sorai a paradigmák. Összefoglalva a törökben az igéhez járulhat idő-, mód- vagy számjel, ill. személyrag, valamint a tagatást vagy kijelentést kifejező partikulák is.

AZ IGEIDŐK *(tör. eylemde zaman; ang. verbal tense; ném. Tempus; fr. temps de verbe)*

Az igeidők a cselekvés, történés-állapot vagy létezés időbeli lefolyását a beszélő idejéhez viszonyítják. A törökben öt igeidő létezik.

- **A jelen idő**
- **A határozott múlt idő**
- **A határozatlan múlt idő~az elbeszélő múlt idő**
- **A jövő idő**
- **A folyamatos idő**

AZ IGEMÓDOK *(tör. eylemde kip; ang. verbal mood; ném. Modus; fr. mode du verbe)*

Az igemódok a beszélőnek, illetőleg a beszédbeli szereplőnek az igében kifejezett cselekvés-, történés-állapot- vagy létfogalomhoz való aktuális viszonyát fejezik ki. Nagyon fontos tudni azt, hogy az ige által kifejezett cselekvés mikor történt meg. Ezért a törökben az összes igemódoknak az alapvető sajátossága az, hogy az igének több időalakja is létezik. A törökben összesen kilenc igemód van. Ezeket két fő csoportban tárgyaljuk.

Az igemódok

A kijelentő módok	**A felszólító-óhajtó módok**
A jelen idő	Az óhajtó mód
A határozott múlt idő	Feltételes-óhajtó mód
A határozatlan múlt idő	A feltételes mód
A jövő idő	A felszólító mód
A folyamatos idő	

Az egyszerű és az összetett analitikus felépítésű igék

A törökben az igéket az igeidő szempontjából két csoportban tárgyaljuk.

- *Az egyszerű idejű igeragozás*
- *Az összetett idejű igeragozás*

A török nyelvben létező kilenc féle igemód szerint az igéket következőképpen ragozunk:

A KIJELENTŐ IGEMÓDOK *(tör. bildirme kipleri; ang. indicative;ném. indikativ; fr. mode indicatif)*

A jelen idő: -iyor (-ıyor,- uyor,- üyor)

Az ige cselekvése, története stb. a beszéd időtartamával egy időben megy végbe. A jelen idő néha a folyamatos jelen időre, illetőleg a jövő időre is vonatkozhat. Pl.:

Bu işi iki yıldan beri yapı**yor**uz.

Ben yarın gel**iyor**um.

Biz yarın pikniğe gidi**yor**uz.

sev-mek	**sev-me-mek**
sev-**iyor**-um	sev-mi-**yor**-um
sev-**iyor**-sun	sev-mi-**yor**-sun
sev-**iyor**	sev-mi-**yor**
sev-**iyor**-uz	sev-mi-**yor**-uz
sev-**iyor**-su-nuz	sev-mi-**yor**-sunuz
sev-**iyor**-lar	sev-mi-**yor**-lar

a kérdő mód

sev-**iyor** mu-y-um	sev-mi-**yor** mu-y-um
sev-**iyor** mu-sun	sev-mi-**yor** mu-sun
sev-**iyor** mu	sev-mi-**yor** mu
sev-**iyor** mu-y-uz	sev-mi-**yor** mu-y-uz
sev-**iyor** mu-sunuz	sev-mi-**yor** mu-sunuz
sev-**iyor** lar-mı	sev-mi-**yor** lar-mı

A jelen időjel -iyor alkalmazkodik a hangilleszkedési szabályokhoz és a következő változatai is előfordulnak: -ıyor, -uyor,- üyor.

al-*ıyor*, gel-*iyor*, otur-*uyor*, gör-*üyor* ... gibi.

Ha az ige magánhangzóval végződik, akkor az -iyor időjel -yor lesz. Pl.:

oku-mak → oku-**yor**

uyu-mak → uyu-**yor**

Azok az igék, amelyek -a, -e fonémákra végzõdnek az igeragozás közben -y mássalhangzó hatására -i-,-i-,-u-,-ü- magánhangzokat veszik fel.

anl**a**-mak	→	anl**ı-yor**	yaşa-mak	→	yaş**ı-yor**
dinl**e**-mek	→	dinl**i-yor**	izle-mek	→	izl**i-yor**
özl**e**-mek	→	özl**ü-yor**	gözle-mek	→	gözl**ü-yor**
oyn**a**-mak	→	oyn**u-yor**	bekle-mek	→	bekl**i-yor**

A határozott múlt idõ : -di (-dı, -du,- dü); - ti (- tı, - tu,- tü)

Ebben az esetben az ige által végzett cselekvés, történés a nyilatkozás elõtt megy végbe, és ezt az ige határozottan fejezi ki.

sev-mek	**sev-me-mek**	**kérdõ mód**	
sev-**di**-m	sev-me-**di**-m	sev-**di** -m mi	sev-me-**di**-m mi
sev-**di**-n	sev-me-**di**-n	sev-**di** -n mi	sev-me-**di**-n mi
sev-**di**	sev-me-**di**	sev-**di** mi	sev-me-**di** mi
sev-**di**-k	sev-me-**di**-k	sev-**di** -k mi	sev-me-**di**-k mi
sev-**di**-niz	sev-me-**di**-niz	sev-**di** -niz mi	sev-me-**di**-niz mi
sev-**di**-ler	sev-me-**di**-ler	sev-**di**-ler mi	sev-me-**di**-ler mi

A határozott múlt idõjel -di alkalmazkodik a hangilleszkedési szabályokhoz.

yaz-**dı**-m, bil-**di**-m, bul-**du**-m, gör-**dü**-m... gibi.

A határozott múlt idõ jele a -di ,- ti a mássalhangzó szabályokhoz is illeszkedik.

bırak-**tı**-m, git-**ti**-m, tut-**tu**-m, görüş-**tü**-m... gibi.

A határozott múlt idõben a személyragokat másképpen is lehet használni. Pl.:

ben	- m
sen	- n
o	-
biz	- k
siz	- niz
onlar	- ler

Azt fejezi ki, hogy az alany a cselekvésről, történésről valaki mástól szerzett tudomást.

- Ahmet ne zaman geldi?
- Bilmiyorum, dün saat beşte gel**miş.**

-Sen ne zaman konuşmaya başladın?
-Ben iki yaşında konuş**muş**um.

Olykor azt is fejezi ki, hogy a dolgokat, a cselekvéseket később vettek észre. Pl.:

Cüzdanım çalın**mış**.
Aaa! Boyun ne kadar uza**mış**.
Yemekler çok tuzlu ol**muş**.

Ha a határozatlan múlt időjelet a -dir kijelentő módjellel együtt használunk, akkor a következő jelentésárnyalatokat kapjuk meg:

a) A lehetőséget, az előreérzést fejezi ki

Bu keki yapsa yapsa Naciye yap**mıştır**.
Çocukların uyku saati geçti. Çocuklar çoktan uyu**muş**lardır.
Bu kompozisyonu Ahmet arkadaşına yazdır**mıştır**.

b) A meghatározott, ill. biztos cselekvéseket is jelöli (pl. vminek a kihirdedését, vagy pedig a valakinek valakit vmiről értesitését)

Mağazamızda indirimli satışlar başla**mıştır**.
Kursumuza kayıtlar başla**mıştır**.
Sınav bit**miştir**. Kalemlerinizi bırakın.
Bu binanın kaloriferleri Buderus şirketi tarafından yapıl**mıştır**.

sev-mek	sev-me-mek	kérdő mód	
sev-**miş**-im	sev-me-**miş**-im	sev-**miş** mi-y-im	sev-me-**miş** mi-y-im
sev-**miş**-sin	sev-me-**miş**-sin	sev-**miş** mi-sin	sev-me-**miş** mi-sin
sev-**miş**	sev-me-**miş**	sev-**miş** mi	sev-me-**miş** mi
sev-**miş**-iz	sev-me-**miş**-iz	sev-**miş** mi-y-iz	sev-me-**miş** mi-y-iz
sev-**miş**-siniz	sev-me-**miş**-siniz	sev-**miş** mi-siniz	sev-me-**miş** mi-siniz
sev-**miş**-ler	sev-me-**miş**-ler	sev-**miş**-ler mi	sev-me-**miş**-ler mi

A határozatlan múlt időjel, ha megkapja a *-miş* jelet, az alakalmazkodik a hangtani szabályokhoz.

bak-**mış**, gel-**miş**, oku-**muş**, gör-**müş**.... gibi.

A jövő idő: -acak, -ecek

A jövő idő cselekvése, története, ill. állapot vagy létezés, mind ezek a beszélés után mennek végbe, és ezeket körülírással fejezünk ki.

sev-mek	sevme-mek	kérdő mód	
sev-**eceğ**-im	sev-me-y-**eceğ**-im	sev-**ecek** mi-yim	sev-me-y-**ecek** mi-yim
sev-**ecek**-sin	sev-me-y-**ecek**-sin	sev-**ecek** mi-sin	sev-me-y-**ecek** mi-sin
sev-**ecek**	sev-me-y-**ecek**	sev-**ecek** mi	sev-me-y-**ecek** mi
sev-**eceğ**-iz	sev-me-y-**eceğ**-iz	sev-**ecek** mi-y-iz	sev-me-y-**ecek** mi-y-iz
sev-**ecek**-siniz	sev-me-y-**ecek**-siniz	sev-**ecek** mi-siniz	sev-me-y-**ecek** mi-siniz
sev-**ecek**-ler	sev-me-y-**ecek**-ler	sev-**ecek**-ler mi	sev-me-y-**ecek**-ler mi

A jövőnek alaktani értelemben vett időjele a törökben az -acak, -ecek egyes és többes szám első személyek esetében megváltozik, és *-acağ-, -eceğ* - formát kapja meg. Mert a két magánhangzó között a *k* hang *ğ*-vé változik.

okuyacağım, sevmeyeceğiz... stb.

Mivel a török hangilleszkedési szabályok szerint két magánhangzó nem állhat egymás után, ezért a -ma-,-me- tagadást jelentő partikula után az időjel elé a -y- hang kerül.

sevmeyeceğim, sevmeyeceksin, sevmeyecek stb.

Azoknál az igéknél, amelyek tőve ye-, de- re végződnek, azoknál az igeragozáskor a szóvégi -e hang megváltozik és -i lesz. Pl.: yiyeceğim, diyeceğim

A folyamatos jelen idő: -r (-ar,- er,- ir,-ır,- ur,- ür)

Ez az igeidő a törökben azt jelenti, hogy az ige által elvégzett cselekvésről tudjuk azt, hogy mikor történik, hogyan történik és még azt is, hogy a jövőben is megtörténik. Az általános szokások elvégzését is ezzel az igeidővel lehet kifejezni. Ilyen szempontból ebben az igeidőben egyszerre található a jövő, a jelen és a múlt idő is.

Többek között azt is jelöli, hogy bizonyos állapotok nem változnak meg:

İnsanlar binlerce yıldan beri doğ**ar**, büyü**r** ve ölü**r**ler.

Güneş her gün doğudan doğ**ar**, batıdan bat**ar**.

Yüzyıllardan beri, bu güzel dünyamızda sular ak**ar**, kuşlar öt**er**, çiçekler aç**ar**, bahar bit**er**, yaz gel**ir**, yaz bit**er**, kış gel**ir**. Barışı sev**er** insanlar, bir bak**ar**sın, barış bit**er**, savaş gel**ir**.

Emellett ezzel az igeidővel kifejezhetjük azt is, hogy valamit gyakran csinálunk, illetőleg valami már szokássá vált.

Mehmet Bey sabahları bir saat yürüyüş yap**ar**.

Sergül her yıl yazları Bursa'daki yazlıklarına gid**er**.

Biz sigara içmeyiz ama onlar iç**er**ler.

Ha a kérdő mondatban fordul elő, abban az esetben kérést, óhajt, illetőleg udvariasan a felszólítást, valamint az ajánlást is fejezi ki.

Benimle evlen**ir** misin?

TÖMER'e benimle beraber gel**ir** misin?

Bu sorunun cevabını siz ver**ir** misiniz?

Kafeteryada çay içmek ist**er** misin?

sev-mek	**sev-me-mek**	**kérdő mód**	
sev-**er**-im	sev-**me**-m	sev-**er** mi-yim	sev-**mez**-mi-y-im
sev-**er**-sin	sev-**mez**-sin	sev-**er** mi-sin	sev-**mez** misin
sev-**er**	sev-**mez**	sev-**er** mi	sev-**mez** mi
sev-**er**-iz	sev-**me**-yiz	sev-**er** mi-y-iz	sev-**me-z**-mi-y-iz
sev-**er**-siniz	sev-**mez**-siniz	sev-**er** mi-siniz	sev-**mez** mi-siniz
sev-**er**-ler	sev-**mez**-ler	sev-**er**-ler mi	sev-**mez**-ler mi

Ha az ige magánhangzóval végződik, akkor a szótő után -r toldalék következik. Pl.: yaşa-**r**, uyu-**r**, büyü-**r**, oku-**r**, söyle-**r**... stb.

Legalább két vagy annál több szótagból álló igék esetében, ha az igealak mássalhangzóra végzõdik, akkor az -ir módjel következik. Pl.:

çalış-**ır**, getir-**ir**, unut-**ur**, görüş-**ür** ...stb.

Az egytagú igealakok, melyek mássalhangzóra végzõdnek, ezekhez viszont az -ar változatot használunk.Pl.:

yaz-**ar**, sat-**ar**, bak-**ar**, sil-**er**... stb.

• Azonban vannak kivételek is, mégpedig olyan igék, amelyek egy szótagból állnak és mássalhangzóra végzõdnek, ezekhez -ir módjel járul. Ezek a kivételes igék száma 13:

al-**ır**, ol-**ur**, öl-**ür**, var-**ır**, ver-**ir**, vur-**ur**, dur-**ur**, gör-**ür**, bil-**ir**, bul-**ur**, gel-**ir**, kal-**ır**, san-**ır**

AZ ÓHAJTÓ MÓDOK *(tör. isteme kipleri; ang. subjunctives; ném. subjunktiv; fr. subjonctif)*

Az óhajtó módok azt fejezik ki, hogy amikor a cselekvés, történés, létezés történik, akkor ezeket a jelentésárnyalatokat, amelyek az óhajtást, a felszólítást, a feltételezést, vagy valamilyen akarat, ill. kívánságot fejezik ki, azokat különbözõ jelekkel megkülönböztetjük. Az óhajtó módok négy csoportra oszlanak:

AZ ÓHAJTÓ MÓD: -a,-e

Az óhajtó mód valamilyen akaratot, kívánságot fejezi ki.

sev-mek	**sev-me-mek**	**kérdõ mód**	
sev-**e**-y-im	sev-me-y-**e**-y-im	sev-**e**-y-im mi	sev-me-y-**e**-y-im mi
sev-**e**-sin	sev-me-y-**e**-sin	-	-
sev-**e**	sev-me-y-**e**	-	-
sev-**e**-lim	sev-me-y-**e**-lim	sev-**e**-lim mi	sev-me-y-**e**-lim mi
sev-**e**-siniz	sev-me-y-**e**-siniz	-	-
sev-**e**-ler	sev-me-y-**e**-ler	-	-

Az óhajtó módnak az egyik legjellemzõbb tulajdonsága az, hogy igen gyakori az én, és a mi személyes névmások használata. A többi személyes névmásokat a mindenapi nyelvhasználatban a felszólító mód alakja helyettesíti. Ebben az esetben az óhajtó módnak kérdõ alakja csak egyes- és többes szám elsõ személyének lehet.

Az óhajtó mód -a,-e alkalmazkodik a hangtani szabályokhoz. Pl.:

al**a**yım, gel**e**yim, ver**e**yim, sev**e**yim, bil**e**yim... gibi.

Azok az igék esetében viszont, melyek ye-, de- végzõdésûek, ott az -e- hang -i- hanggá válik.

yiyeyim, diyelim...stb.

Doğayı sevelim, ormanları koruyalım.
Bu dünyada gülelim, oynayalım, yaşamdan zevk alalım.
Haydi arkadaşlar! Hep beraber tenefüse çıkalım.
Kendimize birer bisiklet alalım, her gün kırlara çıkalım.
Bu yaz tatile gidelim mi, gitmeyelim mi?

Az óhajtó-feltételes mód: -sa, -se

Ezek a módjelek az igének óhajtó vagy feltételes értelmet adnak. Az óhajtó mód hangsúlyozására olykor a *keşke- bárcsak* szót is használhatjuk.

sev-mek	**sev-me-mek**	**kérdõ mód**	
sev-**se**-m	sev-me-**se**-m	sev-**se**-m mi	sev-me-**se**-m mi
sev-**se**-n	sev-me-**se**-n	sev-**se**-n mi	sev-me-**se**-n mi
sev-**se**	sev-me-**se**	sev-**se** mi	sev-me-**se** mi
sev-**se**-k	sev-me-**se**-k	sev-**se**-k mi	sev-me-**se**-k mi
sev-**se**-niz	sev-me-**se**-niz	sev-**se**-niz mi	sev-me-**se**-niz mi
sev-**se**-ler	sev-me-**se**-ler	sev-**se**-ler mi	sev-me-**se**-ler mi

Az óhajtó-feltételes mód jele -sa,- se alkalmazkodik a magánhangzó hangilleszkedési szabályhoz.
okusam, gelsem, dokunsam, baksam, bilsem, görsem... gibi.

Keşke savaşlar olmasa, insanlar hiç ölmese.
Keşke memleketim yakın olsa da sık sık oraya gidebilsem.
Keşke yağmur yağmasa.
Keşke onunla bu konuyu açık açık konuşabilsen.

A -sa, -se óhajtó-feltételes módjelet, ha csak feltételes módról van szó, akkor együtt kell használni a többi idõjelekkel. Például, mint folyamatos jelen idõ, idõ, jövõ idõ, a határozott, illetõleg a határozatlan múlt idõjelekel együtt.

Eğer İstanbul'a gidersem Dolmabahçe Sarayını görürüm.
Eğer insanları iyi tanımak ve onlarla dost olmak istersen onları dinlemelisin.
Eğer çalışmazlarsa bu sınavda da başarılı olamayacaklar.
Yağmur yağıyorsa şemsiyeni almalısın.
Kızılay'a gideceksen bana bir çift çorap almayı unutma!
Aynur tatilden dönmüşse beni arar.
Bu evi beğendiyseniz size ucuza satabilirim.

Az óhajtó- feltételes módjelekkel szerkesztett közmondások:

Allah gümüş kapıyı kapar**sa**, altın kapıyı açar.
Sık gider**sen** dostuna, yatar arka üstüne.
Kedinin kanadı ol**say**dı, serçenin adı kalmazdı.

A feltételes mód: -malı, -meli

Azt fejezi ki, hogy a cselekvést végre kell hajtani.

sev-mek	sev-me-mek	kérdõ mód	
sev-**meli**-y-im	sev-me-**meli**-y-im	sev-**meli** mi-y-im	sev-me-**meli** mi-y-im
sev-**meli**-sin	sev-me-**meli**-sin	sev-**meli** mi-sin	sev-me-**meli** mi-sin
sev-**meli**	sev-me-**meli**	sev-**meli** mi	sev-me-**meli** mi
sev-**meli**-y-iz	sev-me-**meli**-yiz	sev-**meli** mi-y-iz	sev-me-**meli** mi-yiz
sev-**meli**-siniz	sev-me-**meli**-siniz	sev-**meli** mi-siniz	sev-**meli** mi-siniz
sev-**meli**-ler	sev-me-**meli**-ler	sev-**meli** ler mi	sev-me-**meli** ler mi

A feltételes mód -malı, -meli jele a magánhangzó illeszkedési szabályoknak megfelelõen használható.
oku**malı**, yaz**malı**, bil**meli**, ver**meli**... gibi.

A feltételes mód továbbá azt is fejezi, hogy valamit el kell végezni, és ilyenkor a mondatban a kõvetkezõ segéd szavakat helyettesíti: *lâzım, gerek, icap etmek.*

Kitap oku**malısın**.	→	Kitap okuman gerek.
Kitap oku**malısın**.	→	Kitap okuman lâzım.
Kitap oku**malısın**.	→	Kitap okuman icap ediyor.
Doğayı sev**melisin**.	→	Doğayı sevmen gerek.
Ormanları koru**malıyız**.	→	Ormanları korumamız gerek.
Sınavı başar**malısın**.	→	Sınavı başarman lâzım.
Borcunu ödemelisin.	→	Borcunu ödemen icap ediyor.
Biraz hızlı git**meliyiz**.	→	Biraz hızlı gitmemiz gerek.
Saat beşte evde ol**malı**.	→	Saat beşte evde olması lâzım.
Yarın bize gel**meliler**.	→	Yarın bize gelmeleri gerek.
Sigara içme**melisin**.	→	Sigara içmemen gerek.
Sigarayı bırak**malısın**.	→	Sigarayı bırakman lâzım.
Bu yaz tatil yap**malıyız**.	→	Bu yaz tatil yapmamız lâzım.

Azonban, ha feltételnül szükséges a cselekvés elkövetése, akkor a modjel mellett a mondatban következő szavakat is kell használni: mecbur, zorunda, amelyek követelést jelentik. Viszont ilyen szerkezet nyomatékosabban utal a cselekvés kötelező elvégzésére.

Bugün bu raporu yazıp bitirmeye mecbursun.

Bu sene Türkçe diploması almak zorundasın.

A felszólító mód

A felszólító módban utasitást, parancsot adunk a cselekvés végrehajtására. Ezenkívül a beszélő akaratát, kívánságát vagy beleegyezését fejezi ki. A törökben a felszólító módnak egyes- és többes szám első személy alakja nem létezik.

	sev-mek	**sevmemek**
Sen	sev	sev-me
O	sev-**sin**	sev-me-**sin**
Siz	sev-**in** sev-**in**-iz	sev-me-y-**in** sev-me-y-**iniz**
Onlar	sev-**sin-ler**	sev-me-**sin-ler**

• A felszólító módjelek alkazmazkodnak a magánhangzó illeszkedési szabályokhoz. gel-**sin**, otur-**sun**, bak-**sın**, gör-**sün**... gibi.

İnsanları sev, çiçekleri **koru**!

Çocuklar sınıfa gir**sin**, derslerine çalış**sın**!

Öğrenciler yarın bütün ödevlerini bana getir**sin**ler.

Kimse duvarlara yazı yazma**sın**!

Kötüleri sevmeyiniz, onlara yardım etme**yiniz**!

A felszólító módjelekkel alakult közmondások is szép számban találhatók:

Önce **düşün,** sonra **söyle.**

Ulular köprü olsa, basıp **geçme.**

Çalma elin kapısını, çalarlar kapını.

Al malın iyisini, **çekme** kaygısını.

TESSÉK MEGJEGYEZNI!

AZ IGERAGOZÁS ÉS AZ IGEMÓDOK

A mondatban az ige különbözõ ragokat, jeleket veszi fel, amelyek a cselekvés idejére, módjára utalnak.

Az igéhez járuló idõjelek és személyragok fontos szerepet játszanak abban, hogy pontosabban lássuk azt, hogy a cselekvés mikor, hogyan, és ki által ment végbe.

AZ IGEMÓD

A beszélõnek, illetõleg a beszédbeli szereplõnek az igében kifejezett cselekvés, történés vagy létfogalomhoz való aktuális viszonyát fejezi ki.

Az igemódok

A kijelentõ módok	**Az óhajtó módok**
A jelen idõ	Az óhajtó mód
A határozott múl idõ	Az óhajtó-feltételes mód
A határozatlan múlt idõ	A feltételes mód
A jövõ idõ	A felszólító mód
A folyamatos idõ	

A KIJELENTÕ MÓDOK

A jelen idõ

Ben hemen geliyorum. (jelen idõ)

Ahmet Bey çok sigara içiyor. (folyamatos jelen idõ)

Bir hafta sonra tatile çıkıyoruz. (jövõ idõ)

A határozott múlt idõ

Az ige által elvégzett cselekvést konkrétan tudja bizonyítani, hogy a cselekvés múltban történt meg.

Bu kitabı okudum.

A határozatlan múlt idõ
Azt fejezi ki, hogy múltban megtörtént cselekvést mástól tudtunk meg, vagy nem vagyunk biztos abban, hogy az megtörtént.
Engin dün akşam gel**miş**.

Emellett a határozatlan múlt idõ a gúnyolodást, a hihetetlenséget, valamint a bizalmatlanságot is fejezi ki.
Ömer, güya bütün yarışlarda birinci ol**muş**!
Babasına göre, Hamdi dünyanın en güçlü ve zeki adamı**ymış**!

A jövõ idõ
A jövõ idõben az ige azt fejezi ki, hogy a cselekvés, történés majd bekövetkezik.
Yarın pikniğe gide**ceğ**iz.

A múlt idõ
Azt fejezi ki, hogy a cselekvés, történés eddig is volt, most is megy végbe, és jövõben is megtörténhet.
İnsanlar doğ**ar**lar, büyü**r**ler, ölü**r**ler.

AZ ÓHAJTÓ MÓDOK
Amikor az ige által kifejezett cselekvés, történés lezajlódik, közben a kívánsag, az óhaj, a szükség vagy éppen a felszólítás is megteljesül.
Az óhajtó mód, azt fejezi ki, hogy valamit akarunk, kívánunk.
Bugün sinemaya gidelim.

Az óhajtó- feltételes mód, azt fejezi ki, hogy egy összetett mondatban egyszer valamilyen kívánságról, másodszor pedig annak megvalósításához szükséges feltételekrõl van szó.
Param ol**sa,** bir ev alırım.

A feltételes mód, azt fejezi ki, hogy ha valamit akarunk, annak megvalósításához szükséges intézkedéseket, cselekvéseket meg kell tenni.
İyi yaşamak istiyorsak, çok çalış**malı**yız.

A felszólító mód, azt fejezi ki, hogy valakinek akaratát, kívánságát végre kell hajtani.
Hemen buraya **gel!**

AZ IGÉK ÉS AZ ÖSSZETETT IGEIDŐK

(tör. Birleşik zamanlı eylemler; ang. compound tenses; ném. zusammengesetztes Verbum; fr. verbes aux temps composés)

Az igének a törökben az egyszerû igealakja mellett létezik összetett alakja is, ami paradigmatikus szerkezetet alkot. Valamennnyi ige jeles, ragos alakján kívül segédigés alakjával együtt is használható. A törökben három összetett igeidõ létezik.

	a ragozott ige	segéd ige
a régmúlt összetett ige	gel-iyor-	du
az elbeszélõ összetett ige	gel-iyor-	muş
a feltételes összetett ige	gel-iyor-	sa

RÉGMÚLT ÖSSZETETT IGEIDŐ *(tör. hikaye birleşik zamanı; ang. imperfect, pluperfect; ném. imperfekt, Plusquamperfekt; fr. imparfait)*

Az egyeszerû igei idõjel után ugyanahhoz az igéhez a segédige kopulája a -di alakja is járul, és ezek együtt alkotják az úgynevezett régmúlt összetett ige idõt. Ez azt jelenti, hogy az ige által kifejezett cselekvés, történés elbeszélõ múlt idõben van. A kijelentõ mód minden fajtája ragozik a régmúlt ige idõ szabályai szerint. A segéd ige -di toldalékkal egyesül és így jön létre az összetett analitikus felépítésû igeidõ faj. A következõ típusait lehet megkülönböztetni:

- **A jelen idõ régmúltja**
- **A határozott múlt idõ régmúltja**
- **A határozatlan múlt idõ régmúltja**
- **A folyamatos idõ régmúltja**
- **A jövõ idõ régmúltja**
- **Az óhajtó-feltételes mód régmúlt ideje**
- **Az óhajtó mód régmúlt ideje**
- **A feltételes mód régmúlt ideje**

A jelen idõ régmúltja:-iyor + -du

A jelen idõ jele az -iyor után következik a segédige már toldalékká vált -di alakja, és igy alakul az analitikus igaalak. Például:

gel-**iyor**-um, gel-**iyor**-**du**-m stb.

A múlt időben a folyamatosságot is képes kifejezni. Pl.:

Onunla tanıştığımızda ikimiz de üniversiteye gidi**yorduk**.

Japonya'dayken büyük bir şirkette çalışı**yordu**m.

Elektrikler kesildiğinde korku filmi seyredi**yorduk**.

A -ken határozói igenév képzőt is helyettesíti:

Çocuk ağlar**ken**, annesi kucağına aldı.

Çocuk ağlı**yordu**, annesi kucağına aldı.

Bisikletle yolda gider**ken** ağaca çarptı.

Bisikletle yolda gidi**yordu**; ağaca çarptı.

Ezenkívül olyan határozószavakkal pl. mint *az kalsın, az daha, neredeyse* szavakkal együtt azt jelenti, hogy a cselekvés majdnem megvalósult volna, de valami miatt mégsem valósult meg.

Az kalsın kötü kokudan bayılı**yordu**m.

Az daha uçurumdan aşağı yuvarlanı**yorlardı**.

Neredeyse merdivenden düş**üyordu**.

A jelen idő		**A jelen idő régmúltja**
Ben seni sevi**yor**um.	→	Ben seni sevi**yordu**m.
Biz çiçekleri sevi**yor**uz.	→	Biz çiçekleri sevi**yorduk**.
Serpil kitap oku**yor**.	→	Serpil kitap oku**yordu**.
Çocuklar dondurma isti**yor**lar.	→	Çocuklar dondurma isti**yorlardı**.

gelmek	**gelmemek**	**kérdő mód**	
geli**yordu**m	gelmi**yordu**m	geli**yor** muy**du**m	gelmi**yor** muy**du**m
geli**yordu**n	gelmi**yordu**n	geli**yor** muy**du**n	gelmi**yor** muy**du**n
geli**yordu**	gelmi**yordu**	geli**yor** muy**du**	gelmi**yor** muy**du**
geli**yorduk**	gelmi**yorduk**	geli**yor** muy**duk**	gelmi**yor** muy**duk**
geli**yordu**nuz	gelmi**yordu**nuz	geli**yor** muy**du**nuz	gelmi**yor** muy**du**nuz
geli**yorlardı**	gelmi**yorlardı**	geli**yor**lar mı**ydı**	gelmi**yor**lar mı**ydı**

A kérdõ mód

Anne, ben küçükken çok yaramazlık yapı**yor muydu**m?

Sen çikolata sevmi**yor muydu**n?

Sen İngilizce bili**yor muydu**n?

Siz bugün tatile çıkmı**yor muydu**nuz?

Onlar beni dinli**yorlar mıydı**?

Ayşe dışarı alışverişe çıkmı**yor muydu**?

Affedersiniz, banyo mu yapı**yordu**nuz?

Aaa! Yoksa uyu**yor muydu**n?

A határozott múlt idõ régmúltja: -di+y+-di

A határozott múlt igeidõ jellel rendelkezõ igéhez a segédige -di alakja járul, és az úgynevezett határozott múlt idõ régmúlt alakja jön létre.

gel-**di**m, gel-**di**-y-**di**-m stb.

Ez az analatikus szerkezet mivel hasonló alakkal, és majdnem ugyanolyan jelentéssel bír, mint a határozatlan múlt idõ régmúlti alakjával, azért nem gyakori a használata.

gelmek	**gelmemek**
geldiy**di**m	gelme diy**di**m
geldiy**di**n	gelme diy**di**n
geldiy**di**	gelme diy**di**
geldiy**di**k	gelme diy**di**k
geldiy**di**niz	gelme diy**di**niz
geldiy**di**ler	gelme diy**di**ler

kérdõ mód	
geldim miy**di**	gelmedim miy**di**
geldin miy**di**	gelmedin miy**di**
geldi miy**di**	gelmedi miy**di**
geldik miy**di**	gelmedik miy**di**
geldiniz miy**di**	gelmediniz miy**di**
geldiler miy**di**	gelmediler miy**di**

A kérdõ mód ilyen is lehet pl.:

geldi miy**dim**? gelmedi miy**dim**? stb.

A határozatlan múlt idő régmúltja: -miş+ -di

A határozatlan múlt idő úgy jön létre, hogy a -mış múlt idő jel után -di segédige partikulaja következik.

gel-**miş**-im, gel-**miş-ti**-m... gel-**miş-ti**-n

A mássalhangzó illeszkedés hatására -mış időjel után következő -di megváltozik, és -ti lesz. Ezt a kifejezési igeidőt általában akkor használjuk, ha a multát idézünk. Ezért a visszaemlékzéseknél gyakran fordul elő.

Sizi daha önce gör**müştü**m.
Bu hikayeyi daha önce oku**muş** muy**du**nuz?
Hatırlıyor musun? Mezuniyet partisinde ikimiz de aynı model elbiseyi giy**miştik**.
Birbirimizi görünce önce çok şaşır**mıştık**, galiba biraz da üzül**müş**tük ama sonra çok eğlen**miş**tik.

Ugyanakkor gyakori a használata ott is, ahol udvariasan valakit figyelmeztetünk.

Sana bu şekilde plansız, programsız çalışmayla başarılı olamayacağını söylememiş miydim?
Yarım saat önce telefonla arayıp buraya hemen bir taksi göndermenizi rica et**miş**tim.

gelmek	**gelmemek**	**kérdő mód**	
gel**miş**tim	gelme**miş**tim	gel**miş** miy**di**m	gelme**miş** miy**di**m
gel**miş**tin	gelme**miş**tin	gel**miş** miy**di**n	gelme**miş** miy**di**n
gel**miş**ti	gelme**miş**ti	gel**miş** miy**di**	gelme**miş** miy**di**
gel**miş**tik	gelme**miş**tik	gel**miş** miy**di**k	gelme**miş** miy**di**k
gel**miş**tiniz	gelme**miş**tiniz	gel**miş** miy**di**niz	gelme**miş** miy**di**niz
gel**miş**ler**di**	gelme**miş**ler**di**	gel**miş** miy**di**	gelme**miş** miy**di**

A folyamatos idő régmúltja: -ır+ -dı

A folyamatos ige időjele -ir után a segédige partikulája -di járul, és igy megkapjuk az összetett igeidő alakot.

gel-**ir**-im, gel-**ir-di**-m, gel-**mez-di**-m... gibi.

A folyamatos ige időjel -ir a magánhangzó illeszkedési szabályokhoz megfelelően járul a szótőhöz.Pl.:

sev**erdi**m, bak**ardı**m, bil**irdi**m, ok**urdu**m, gör**ürdü**m... gibi.

Ezenkívül a múltban gyakran megtörtént események idézésére is használható.

Annem gençken güzel dikiş dik**erdi**.

Ben çocukken yaramazlık yap**ardım**, annemi çok üz**erdim**.

Üniversitedeyken çok boş zamanımız ol**urdu**.

Bu yüzden sık sık sinemaya gid**erdik**.

Az összetett mondatokban a feltételes mondat második részében az ige szinte ebben az analitikus szerkezetben található. Ilyen esetekben általában valamilylen negatívumot, vagy tagadást fejezi ki.

Daha çok çalışsaydı, başar**ırdı**.

Hasta olduğunu duysaydım, mutlaka ziyaretine gel**irdim**.

Sana söz vermeseydim, buraya kadar gelm**ezdim**.

gelmek	**gelmemek**	**kérdő mód**	
gel**irdim**	gel**mezdim**	gel**ir** miy**dim**	gel**mez** miy**dim**
gel**irdin**	gel**mezdin**	gel**ir** miy**din**	gel**mez** miy**din**
gel**irdi**	gel**mezdi**	gel**ir** miy**di**	gel**mez** miy**di**
gel**irdik**	gel**mezdik**	gel**ir** miy**dik**	gel**mez** miy**dik**
gel**irdiniz**	gel**mezdiniz**	gel**ir** miy**diniz**	gel**mez** miy**diniz**
gel**irlerdi**	gel**mezlerdi**	gel**ir** miy**diler**	gel**mez** miy**diler**

A jövő idő régmúltja: -acak+ -tı

A jövő idő régmúltját úgy kapjuk meg, hogy a jövő időjel -acak, -ecek után a -di jelet tesszük a szóhoz.

• A jövő időjel -acak a magánhangzó szabályokhoz megfelelően használható.

yaz-**acak**, yaz-**acak-tı**... stb.

• A jövő idő alkotására szolgaló *-acak, -ecek* képző alkalmazodik a hangilleszkedési szabályokkoz. A múlt időjel *-dı* pedig illeszkedik a mássalhangzó hanghasonnlási szabályhoz, és emiatt *-tı* lesz. Például:

yaz-acak-**tı**, bil-ecek-**ti** gibi.

Ezenkívül ezzel az analitikus szerkezettel azt is lehet kifejezni, hogy a múltban a jövőt illetően tervek is készültek, csak azokat bizonyos okok, akadályok miatt nem tudtak megvalosítani. Általában tagadó értelemben is használható.

Ali üniversiteye gid**ecekti**, babası yatalak olunca çalışıp ailesini geçindirmek zorunda kalınca gidemedi.

Banar ile Soner bu sene içinde evleneceklerdi. Evlendiler mi bilmiyorum.

Dün sana gel**ecekti**m, yeni evinin adresini bilmediğim için gelemedim.

A jövõ idõ régmúlti alakja is, éppúgy mint a folyamatos idõ esetében a feltételes mondatokban, az összetett mondatnak második felében található, azonban a cselekvéstõl kiderül az is, hogy a dolog még az elõbb meg volt tervezve, kigondolva.

Yeterli param olsaydı büyük bir ev al**acaktı**m.

Benden özür dileseydi onu affed**ecekti**m.

Sen onlara sırrımı söylemeseydin, hiç kimse öğren**meyecekti**.

Ahogy a jelen idõ esetében, a jövõ idõ régmúlt alakjában is az a jelentés létezik, ami ugyanazt jelenti, mint az kalsın, az daha szavak. Ez azt jelenti, hogy nagyon közel volt a cselekvés, történes a megvalósuláshoz, de valami miatt nem sikerült.

Az kalsın, korkudan öl**ecekti.**

gelmek	**gelmemek**	**kérdõ mód**	
gel**ecekti**m	gelmey**ecekti**m	gel**ecek** miy**di**m	gelmey**ecek** miy**di**m
gel**ecekti**n	gelmey**ecekti**n	gel**ecek** miy**di**n	gelmey**ecek** miy**di**n
gel**ecekti**	gelmey**ecekti**	gel**ecek** miy**di**	gelmey**ecek** miy**di**
gel**ecekti**k	gelmey**ecekti**k	gel**ecek** miy**di**k	gelmey**ecek** miy**di**k
gel**ecekti**niz	gelmey**ecekti**niz	gel**ecek** miy**di**niz	gelmey**ecek** miy**di**niz
gel**eceklerdi**	gelmey**ecek**lerdi	gel**ecek**ler miy**di**	gelmey**ecek**ler miy**di**

Az óhajtó-feltételes mód régmúltja: -sa+ y+-dı

Az óhajtó-feltételes módjel az *-sa-* hoz járul meg a *-di* jel és így jön létre az összetett igeidõ igemódjel a -saydı. Ez a magyarban a *ha nem .....volna/ ha nem.... lenne.....nem .....volna/lenne...* feltételes mondatok szerkezetéhez hasonlít.

Televizyon icat edil**meseydi** pek çok ülkeyle ilgili ilginç görüntüler göremeyecektik.

Beslenmenize dikkat et**seydi**niz sağlıklı olurdunuz.

Onu tanıma**saydı**m ön yargılı davranabilirdim.

gelmek	gelmemek	kérdő mód	
gel**seydi**m	gelme**seydi**m	gel**se** mi**ydi**m	gelme**se** mi**ydi**m
gel**seydi**n	gelme**seydi**n	gel**se** mi**ydi**n	gelme**se** mi**ydi**niz
gel**seydi**	gelme**seydi**	gel**se** mi**ydi**	gelme**se** mi**ydi**
gel**seydi**k	gelme**seydi**k	gel**se** mi**ydi**k	gelme**se** mi**ydi**k
gel**seydi**niz	gelme**seydi**niz	gel**se** mi**ydi**niz	gelme**se** mi**ydi**niz
gel**selerdi**	gelme**seydi**	gel**se**ler mi**ydi**	gelme**se**ler mi**ydi**

Az óhajtó mód régmúltja: -a+y+-dı

Az óhajtó mód jele -a után a ragozott igealakhoz továbbá a -di toldalék járul, és igy kapjuk meg az összetett igemódjelet az *-aydı*. Pl.:

gelmek	gelmemek	kérdő mód	
gel**eydi**m	gelmey**eydi**m	gel**e** mi**ydi**m	gelmey**e** mi**ydi**m
gel**eydi**n	gelmey**eydi**n	gel**e** mi**ydi**n	gelmey**e** mi**ydi**n
gel**eydi**	gelmey**eydi**	gel**e** mi**ydi**	gelmey**e** mi**ydi**
gel**eydi**k	gelmey**eydi**k	gel**e** mi**ydi**k	gelmey**e** mi**ydi**k
gel**eydi**niz	gelmey**eydi**niz	gel**e** mi**ydi**niz	gelmey**e** mi**ydi**niz
gel**elerdi**	gelmey**elerdi**	gel**eler** mi**ydi**	gelmey**eler** mi**ydi**

A feltételes mód régmúltja: -malı+y+-dı

A feltételes módjel -malı után következő -di múlt időjel segítségével lehet létrehozni az analitikus igeszekezetet a -malıydıt.

Biz tatildeyken çiçekleri sulamalı, balıklara yem ver**meliydi**n.
Pazardan mal alırken malların kalitesine dikkat et**meliydi**k.
Bana bunu yapmamalıydın, yalan söyleme**meliydi**n.

gelmek	gelmemek	kérdő mód	
gel**meliydi**m	gelme**meliydi**m	gel**meli** mi**ydi**m	gelme**meli** mi**ydi**m
gel**meliydi**n	gelme**meliydi**n	gel**meli** mi**ydi**n	gelme**meli** mi**ydi**n
gel**meliydi**	gelme**meliydi**	gel**meli** mi**ydi**	gelme**meli** mi**ydi**
gel**meliydi**k	gelme**meliydi**k	gel**meli** mi**ydi**k	gelme**meli** mi**ydi**k
gel**meliydi**niz	gelme**meliydi**niz	gel**meli** mi**ydi**niz	gelme**meli** mi**ydi**niz
gel**meli**ler**di**	gelme**meli**ler**di**	gel**meli**ler mi**ydi**	gelme**meli**ler mi**ydi**

AZ ÖSSZETETT IGEIDŐ - A DUBITÁCIÓ ~AZ ELBESZÉLŐMÚLT IDŐ

(tör. rivayet birleşik zamanı; ang. dubitatibe narrative; ném. Dubitativ, zweifelhafte Erzählungsform; fr. temps dubitatif)

Az egyszerû igeidõ alakhoz hozzájárul a határozatlan múlt idõ jele - miş >-imiş és abból keletkezik az összettet igeidõ, amely a cselekvéssel kapcsolatosan valamilyen kételkedést, hihetettlenséget fejezi ki. A határozott összetett múlt idõnek nem lehet az elbeszélõ múlt ideje. Az elbeszélõmúlt igeidõnek következõ igemódjai léteznek:

- **A jelen idõ elbeszélõmúltja**
- **A határozatlan múlt idõ elbeszélõmúltja**
- **A folyamatos idõ elbeszélõmúltja**
- **A jövõ idõ elbeszélõmúltja**
- **Az óhajtó-feltételes mód elbeszélõmúltja**
- **A feltételes mód elbeszelõmúltja**

A jelen idõ elbeszélõmúltja: -iyor+-muş

A jelen idõjel -iyor után a ragazott igealakhoz a segédige *-miş* alakja hozzájárul, és létrejön az úgynevezett jelen idõ elbeszélõmúltja.

A jelen idõ régmúltja funkciója itt is érvényes. Csak ahhoz még annyit kell hozzátenni, hogy amit hallottunk, annak nem voltunk szemtanúja, azt valaki mástól hallottunk, ill. arról nem vagyunk biztos, hogy tényleg úgy történt volna az, ahogy hallottunk. Ezenkívül még azt is jelenti, hogy a cselekvés jelenleg is folyamatban van, de azt is mástól tudtunk meg, vagyis valamiféle állitásról van szó.

Ali dünyaya gelmeden önce annesi öğretmen olarak çalış**ıyormuş.**
Büyükannem evin kapısını açtığında hırsız evdeki eşyaları topl**uyormuş.**
Gül Çankaya'da otur**uyormuş.**
Duydun mu, İstanbul'da kar yağ**ıyormuş.**

bilmek	**bilmemek**	**kérdő mód**	
bil**iyormuş**um	bilmi**yormuş**um	bil**iyor** muy**muş**um	bilmi**yor** muy**muş**um
bil**iyormuş**sun	bilmi**yormuş**sun	bil**iyor** muy**muş**sun	bilmi**yor** muy**muş**sun
bil**iyormuş**	bilmi**yormuş**	bil**iyor** muy**muş**	bilmi**yor** muy**muş**
bil**iyormuş**uz	bilmi**yormuş**uz	bil**iyor** muy**muş**uz	bilmi**yor** muy**muş**uz
bil**iyormuş**sunuz	bilmi**yormuş**sunuz	bil**iyor** muy**muş**sunuz	bilmi**yor** muy**muş**sunuz
bil**iyorlarmış**	bilmi**yorlarmış**	bil**iyorlar** mı**ymış**	bilmi**yorlar** mı**ymış**

A határozatlan múlt idő elbeszélőmúlt ideje: -mış+-mış

A határozott múlt időjel *-mış* után a ragozott igealakohoz még hozzájárul a segédige *-mış* jele, amivel létrehozhatjuk a határozatlan múlt idő elbeszélő alakját a *-mışmışt*.

Ez az összetett igeidő általában a gúnyolodást, a kételkedést jelenti, és nem gyakori a használata a mindennapi beszéd, ill. irodalmi nyelvben.

bilmek	**bilmemek**	**kérdő mód**	
bil**mişmiş**im	bilme**mişmiş**im	bil**miş** miy**miş**im	bilme**miş** miy**miş**im
bil**mişmiş**sin	bilme**mişmiş**sin	bil**miş** miy**miş**sin	bilme**miş** miy**miş**sin
bil**mişmiş**	bilme**mişmiş**	bil**miş** miy**miş**	bilme**miş** miy**miş**
bil**mişmiş**iz	bilme**mişmiş**iz	bil**miş** miy**miş**iz	bilme**miş** miy**miş**iz
bil**mişmiş**siniz	bilme**mişmiş**siniz	bil**miş** miy**miş**siniz	bilme**miş** miy**miş**siniz
bil**mişler miş**	bilme**mişler miş**	bil**mişler** miy**miş**	bilme**mişler** miy**miş**

A folyamatos idő elbeszélő ideje: *-ır*+-mış

A folyamatos igeidő jeléhez, az -ir időjelhez még jön a segéd igei toldalék *-miş*, és igy alakul az összetett igealak az *-irmiş*.

A folyamatos idõ régmúlt alakjával kapcsolatos minden szabály itt is érvényes. Azonban itt azt is kell hozzátenni, hogy a cselekvést, történést mástól tudtunk meg, azt nem éltünk meg, nem vagyunk biztos abban, hogy az úgy volt, ahogy elmesélnek. Ezek mellett egyfajta kételkedés, vagy bizalmatlanság is rejtõzik az ige jelentésében.

Şu sahnede şarkı söyleyen ünlü şarkıcı eskiden bir inşaatta işçi olarak çalış**ırmış**.

Osmanlı İmparatorluğu döneminde, Türkler günümüze göre çok farklı giyin**irlermiş**.

Biraz daha geç kalsaymışım yemek yap**armış**.

Partiye gelmeseymiş herkes sıkıntıdan öl**ürmüş**.

O fiziğini korumak için her gün spor yap**armış**.

O asla içki iç**mezmiş**.

bilmek	**bilmemek**	**kérdõ mód**	
bil**irmiş**im	bil**mezmiş**im	bil**ir** miy**miş**im	bil**mez** miy**miş**im
bil**irmiş**sin	bil**mezmiş**sin	bil**ir** miy**miş**sin	bil**mez** miy**miş**sin
bil**irmiş**	bil**mezmiş**	bil**ir** miy**miş**	bil**mez** miy**miş**
bil**irmiş**iz	bil**mezmiş**iz	bil**ir** miy**miş**siniz	bil**mez** miy**miş**iz
bil**irmiş**siniz	bil**mezmiş**siniz	bil**ir** miy**miş**ler	bil**mez** miy**miş**siniz
bil**irler**miş	bil**mezler**miş	bil**irler** miy**miş**	bil**mezler** miy**miş**

A jövõ idõ elbeszélõmúltja: -acak+-mış

A jövõ idõjele az -acak, -ecek után a segédige jele *-mış* következik. A jövõ idõ régmúlt alakja és a jövõ idõ elbeszélõ ideje alaktanilag uyganaz, csak némi jelentéstani különbség van a két szerkezet között. Ez viszont abból adódik, hogy ebben az elbeszélõmúltban megtörtént dolgokról, eseményekrõl nem tudjuk pontosan mindent, vagy nem voltunk szemtanúk. Azonban ezt az összetett igei alakot a jövõben várandó események kifejezésére is használhatjuk.

Düğün için hazırlanmışlar. Tam çık**acaklarmış**; misafir gelmiş.

Neredeyse arabasıyla kamyona çarp**acakmış**.

Bilim adamlarının söylediğine göre çevre kirliliği bu hızla devam ederse kirli havanın sera etkisi nedeniyle havalar ısın**acakmış** ve kutuplardaki buzlar eriyip her yeri sel bas**acakmış.**

Yarın televizyonda Türkan Şoray'ın filmi oynay**acakmış.**

Gelecek hafta yeni bir kanal yayına başlay**acakmış.**

bilmek	**bilmemek**	**kérdő mód**	
bilecekmişim	bilmeyecekmişim	bilecek miymişim	bilmeyecek miymişim
bilecekmişsin	bilmeyecekmişsin	bilecek miymişsin	bilmeyecek miymişsin
bilecekmiş	bilmeyecekmiş	bilecek miymiş	bilmeyecek miymiş
bilecekmişiz	bilmeyecekmişiz	bilecek miymişiz	bilmeyecek miymişiz
bilecekmişsiniz	bilmeyecekmişsiniz	bilecek miymişsiniz	bilmeyecek miymişsiniz
bileceklermiş	bilmeyeceklermiş	bilecekler miymiş	bilmeyecekler miymiş

Az óhajtó-feltételes mód elbeszélőmúlt ideje: -sa+y+-mış

Ezt az összetett igeidőt úgy szerkeztjük, hogy a rendszeres óhajtó-feltételes módjel -sa után a segédige jele -mış következik.

Üniversite sınavında iki soruya daha doğru cevap ver**seymişim** istediğim bölüme girecektim.

Babası genç yaşta ölme**seymiş** malî sorunlar yaşamazlarmış.

Geçen yıl Türkiye'ye gel**seymiş**; şimdi Türkçe diploması alırmış.

bilmek	**bilmemek**	**kérdő mód**	
bilseymişim	bilmeseymişim	bilse miymişim	bilmese miymişim
bilseymişsin	bilmeseymişsin	bilse miymişsin	bilmese miymişsin
bilseymiş	bilmeseymiş	bilse miymiş	bilmese miymiş
bilseymişiz	bilmeseymişiz	bilse miymişiz	bilmese miymişiz
bilseymişsiniz	bilmeseymişsiniz	bilse miymişsiniz	bilmese miymişsiniz
bilselermiş	bilmeselermiş	bilseler miymiş	bilmeseler miymiş

Az óhajtó mód elbeszélőmúlt alakja: -a+y+mış

Az óhajtó módjel -a után a szóhoz közvetlenül a segédige jele -mış járul, és igy alakul az összetett ige időjel: -aymış (-eymiş)

bilmek	bilmemek	kérdő mód	
bil**eymiş**im	bilmey**eymiş**im	bile miy**miş**im	bilmeye miy**miş**im
bil**eymiş**sin	bilmey**eymiş**sin	bile miy**miş**sin	bilmeye miy**miş**sin
bil**eymiş**	bilmey**eymiş**	bile miy**miş**	bilmeye miy**miş**
bil**eymiş**iz	bilmey**eymiş**iz	bile miy**miş**iz	bilmeye miy**miş**iz
bil**eymiş**siniz	bilmey**eymiş**siniz	bile miy**miş**siniz	bilmeye miy**miş**siniz
bil**elermiş**	bilmey**elermiş**	bileler miy**miş**	bilmeyeler miy**miş**

A feltételes mód elbeszélőmúlt alakja: -malı+y+mış

A feltételes módjel -malı után a segédige jel -mış járul, és így kapjuk meg a feltételes mód elbeszélő múlt idejű alakját, az -malıymışt.

Patron söyledi; bu hafta işi tamamlamalı, yeni işe bir an önce başla**malıymış**sınız.
Ona hiç bu konudan bahsetme**meliymiş**im.
Babam söyledi; evin vergi borcunu bugün geciktirmeden yatır**malıymış**sın.

bilmek	bilmemek	kérdő mód	
bil**meliymiş**im	bilme**meliymiş**im	bil**meli miymiş**im	bilme**meli miymiş**im
bil**meliymiş**sin	bilme**meliymiş**sin	bil**meli miymiş**sin	bilme**meli miymiş**sin
bil**meliymiş**	bilme**meliymiş**	bil**meli miymiş**	bilme**meli miymiş**
bil**meliymiş**iz	bilme**meliymiş**iz	bil**meli miymiş**iz	bilme**meli miymiş**iz
bil**meliymiş**siniz	bilme**meliymiş**siniz	bil**meli miymiş**siniz	bilme**meli miymiş**siniz
bil**melilermiş**	bilme**melilermiş**	bil**meli miymiş**ler	bilme**meli miymiş**ler
		(bil**meli**ler miy**miş**)	(bilme**meli**ler miy**miş**)

A FELTÉTELES ÖSSZETETT IDŐ

(tör. koşul birleşik zamanı; ang. conditional; ném. Konditional; fr. temps conditionel)

A ragozott igére a segédige jele -sa, -se jön és így jön létre az **összetett feltételes idő.** Az összes kijelentő mód alakú igéknek, valamint a feltételes módban található igéknek is létezik az összetett feltételes ideje.

A jelen idő feltételes módja: -iyor+ -sa

A jelen időjel -iyor után az igéhez járul még a segédigének a -sa toldaléka, ami a jelen időn belül a feltételes mód létezését is kifejezi, és megkapjuk az összetett ige időjelet: -ıyorsa.

Dişin ağrı**yorsa** doktora gitmelisin.

O sana ilgi göstermi**yorsa** sen de onu unutmaya çalış.

Sigara seni öksürtü**yorsa** içme.

yapmak	yapmamak
yapı**yorsa**m	yapmı**yorsa**m
yapı**yorsa**n	yapmı**yorsa**n
yapı**yorsa**	yapmı**yorsa**
yapı**yorsa**k	yapmı**yorsa**k
yapı**yorsa**nız	yapmı**yorsa**nız
yapı**yorlarsa**	yapmı**yorlarsa**

A határozott múlt idő feltételes módja: -dı+y+-sa

A határozott múlt idő jel *-di* után a ragozott igealakhoz a segédige jele *-sa* járul. A határozott múlt időjel és a feltételes módjel közé a -y- mássalhangzó kerül. Ennek következményeképpen alakul az összetett ige időjel: *-dıysa.*

A határozott múlt idő feltételes idő szerkezetében ki van jelölve a javaslat,az ajánlat, ill. az erős előrelátás jelentése is.

Babandan para al**dıysa**n yemeğe çıkalım.

Yemek pişme**diyse** lokantaya gidelim.

Yağmur din**diyse** yoluna devam etsin.

O işi Ahmet yap**tıysa** eksiksiz bitirir.

Dün gece uçağa bin**dilerse** bugün Ankara'ya geleceklerdir.

yapmak	yapmamak
yaptıysam	yapmadıysam
yaptıysan	yapmadıysan
yaptıysa	yapmadıysa
yaptıysak	yapmadıysak
yaptıysanız	yapmadıysanız
yaptılarsa	yapmadılarsa

A határozatlan múlt idő feltételes módja: -mış+-sa

A határozatlan múlt időjellel rendelkező szóhoz járul a segédige jele -sa. A határozatlan múlt időben a feltételtől függő lehetőségről is van szó.

Hasonló a funkciónalis szerep, de itt a feltetéles módjel egyes- és többes számú harmadik személyekre járul.

Eğer o büyük evi al**mışsa** çok para vermiştir.

Eve bu akşam telefon et**mişse** bizi bulamamıştır.

Tatil haberini duy**muş**lar**sa** eminim çok sevinmişlerdir.

Biz ona çalış de**mişsek** iyiliği için dedik.

Ondan borç al**mışsa**m vereceğim, elbette.

yapmak	yapmamak
yapmışsam	yapmamışsam
yapmışsan	yapmamışsan
yapmışsa	yapmamışsa
yapmışsak	yapmamışsak
yapmışsanız	yapmamışsanız
yapmışlarsa	yapmamışlarsa

A folyamatos idõ feltételes módja: -ır+-sa

A folyamatos idõjel -ir után a szóhoz a segédige jele -sa járul, és ez a folyamatos idõben a feltételes helyzetre rámutatt. A leggyakoribb feltételes mód ez a többi között.

Vaktimiz ol**ursa** sinemaya gideriz.
Yeni bir şey duy**arsa**n lütfen bana da söyle.
Bebek karnı doy**mazsa** ağlar.

yapmak	yapmamak
yap**arsa**m	yap**mazsa**m
yap**arsa**n	yap**mazsa**n
yap**arsa**	yap**mazsa**
yap**arsa**k	yap**mazsa**k
yap**arsa**nız	yap**mazsa**nız
yapar**larsa**	yap**mazlarsa**

A jövõ idõ feltételes módja: -acak+-sa

A jövõ idõjel az -acak után a segédige jele a -sa járul az igéhez, ami a jövõben lezajlódó cselekvésben, történésben a feltételet is fejezi ki.

Yat**acaksa**n kapıyı kapat, ışıkları söndür.
Dışarı çık**acaksa**nız kalın giyinin, hava çok soğuk.
Artık okula git**meyeceksen** boş mu gezeceksin?

yapmak	yapmamak
yap**acaksa**m	yapmay**acaksa**m
yap**acaksa**n	yapmay**acaksa**n
yap**acaksa**	yapmay**acaksa**
yap**acaksa**k	yapmay**acaksa**k
yap**acaksa**nız	yapmay**acaksa**nız
yap**acak**lar**sa**	yapmay**acak**lar**sa**

A feltételes mód feltételes összetett ideje: -malı+y+-sa

A valaminek szükségességét kifejezõ igemód jele *-malı* után az igénez továbbá a segédige jele *-sa* járul, ezek közé kerül a -y- mássalhangzó, ami a szükséges esetekben rámutat a feltételes módra, és így megkapjuk az összetett ige idõjelet: *-malıysa*-t.

Bu akşam bu dosyayı incele**meliysek** bitirebilmek için işe hemen başlamalıyım.

Ona yaş günü için hediye alm**alıysa**n acele etmelisin.

10 kilo kadar ver**meliyse** uzman kontrolünde diyet uygulamalı.

yapmak	yapmamak
yap**malıysa**m	yapma**malıysa**m
yap**malıysa**n	yapma**malıysa**n
yap**malıysa**	yapma**malıysa**
yap**malıysa**k	yapma**malıysa**k
yap**malıysa**nız	yapma**malıysa**nız
yap**malıla**r**sa**	yapma**malıla**r**sa**

TESSÉK MEGJEGYEZNI!

AZ ÖSSZETETT IDEJÛ IGÉK

Az összetett idejû ige, azt jelenti, hogy az egyszerû igeidõ, illetve az igei módjel után a segédige jelek következnek, és így alakul az analitikus igealak. A törökben három összetett igeidõ van:

	A ragazott ige	A segédige
A régmúlt összetett igeidõ	gel-iyor-	du
Az elbeszélõ összetett igeidõ	gel-iyor-	muş
A feltételes összetett igeidõ	gel-iyor-	sa

AZ ELBESZÉLÕ ÖSSZETT IDÕ

Az elbeszélõ összetett igeidõ, úgy alakul, hogy az egyszerû igeidejû igékhez a segédige jele -di járul. A kijelentõ módban létezõ összes igemódoknak létezik az elbeszélõ összetett ige ideje.

	A rogozott ige	A Segédige
A jelen idõ elbeszélõmúltja	gel-iyor-	du
A határozott múlt idõ elbeszélõmúltja	geldi-y-	di
A határozatlan mûlt idõ elbeszélõmúltja	gelmiş-	ti
A folyamatos idõ elbeszélõmúltja	gelir-	di
A jövõ idõ elbeszélõmúltja	gelecek	ti
Az óhajtó-feltételes mód elbeszélõmúltja	gelse-y	di
Az feltételes mód elbeszélõmúltja	gelmeli-y	di
Az óhajtó mód elbeszélõmúltja	gele-y	di

A DUBITÁCIÓ: AZ ÖSSZETETT ELBESZÉLŐ MÚLT

Egy egyszerû idõben, módban ragozott ige és a segédigének a határozatlan múlt idõ jele -mış együtt hoznak létre az úgynevezett összetett elbeszélõ múlt idõt. A határozott múlt idõnek nem lehet összetett elbeszélõ múltú alakja. Ezt az összetett igeidõt a következõ igemódok segítségével lehet létrehozni:

	A rogozott ige	A Segédige
A jelen idõ elbeszélõ múltja	biliyor-	muş
A határozatlan múlt idõ elbeszélõ múltja	bilmiş-	miş
A folyamatos idõ elbeszélõ múltja	bilir-	miş
A jövõ idõ elbeszélõ múltja	bilecek-	miş
Az óhajtó-feltételes mód elbeszélõ múltja	bilse-y	miş
Az óhajtó mód elbeszélõ múltja	bile-y	miş
A feltételes mód elbeszélõ múltja	bilmeli-y	miş

A FELTÉTELES ÖSSZETETT IGEIDŐ

A ragozott igéhez a segédige -sa jele járul és így alakul a feltételes összetett igeidõ. A feltételes összetett igeidõnek következõ igemódjai vannak:

	A rogozott ige	A segédige
A jelen idõ feltételes összetett alakja	biliyor-	sa
A határozott múlt idõ feltételes alakja	bildi-y-	se
A folyamatos ige feltételes alakja	bilir-	se
A jövõ idõ feltételes alakja	bilecek-	se
A határozatlan múlt idõ feltételes alakja	bilmiş-	se
A feltételes mód feltételes alakja	bilmeli-y	se

A SEGÉDIGE, A VERBUM SUBSTANTIVUM ÉS A VAR, A YOK SZAVAK

(tör. ek eylem ve var, yok sözcükleri; substantive verb; ném. Verbum Substantivum, Verbum Prädikativum; fr. verbe substantif) névszói állitmány

A névszói szavaknak állítmányi szerepet kölcsönzõ segéd szavakat a törökben segéd~mellék igének nevezzük, amelyek predikatív viszonyt alkotnak. A segédige használata a törökben igen gyakori, és ez egy lázább, különös tulajdonságot kölcsönöz az igének. A segédige a török nyelvben már kopulává vált toldalékokból áll. Ezek a segédigei toldalékok a következõk:

-im, -sin, -dir, -iz, -siniz, -dirler
-iken, -ken
- sa (-se)

A segédige toldaléka az összetett igeidõk esetében az igeragozasákor fordul elõ, ahol az igének elõtagja névszóból áll. A segédige -di jele régmúlt összetett igét, -miş jele elbeszélõ múltban lévõ igét, és a *-sa* idõjel pedig a feltételes összetett igeidõt hoz létre.

A SEGÉDIGE, A MAGÁNHANGZÓ ILLESZKEDÉS ÉS A MÁSSALHANGZÓ HASONULÁS

A segédigének -im, *-sin, -dir, -iz, -siniz, -dirler* jelei használata szabályos, mind a két hangilleszkedési szabályt lehet használni. Ezt az alábbi táblázaton is láthatjuk:

	a, ı után	**e,i után**	**o,u után**	**ö,ü után**
Ben	insan + ım	öğretmen + im	doktor + um	Türk + üm
Sen	insan + sın	öğretmen + sin	doktor + sun	Türk + sün
O	insan + dır	öğretmen + dir	doktor + dur	Türk + tür
Biz	insan + ız	öğretmen + iz	doktor + uz	Türk + üz
Siz	insan + sınız	öğretmen + siniz	doktor + sunuz	Türk + sünüz
Onlar	insan + dırlar	öğretmen + dirler	doktor + durlar	Türk + türler

• Ha egy ige magánhangzóra végződik, abban az esetben a segédige jele és a szóalak között -y- hang kerül.
mutlu-**y**-um, sevinçli-**y**-im, iyi-**y**-iz, kötü-**y**-üz... stb.

• A segédige -dir jele is alkalmazkodik a mássalhangzó illeszkedési szabályokhoz.
Türk'**tür**, ağaç**tır**, çiçek**tir**... stb.

A segédigének van még egy külön alakja, melyet külön is lehet ragozni, az -imek.

Ben öğretmen idim.	→	Ben öğretmendim.
Sen çalışkan idin.	→	Sen çalışkandın.
O güzel idi.	→	O güzeldi.
Biz çok başarılı idik.	→	Biz çok başarılıydık.
Sizler yorgun idiniz.	→	Sizler yorgundunuz.
Onlar mutlu idiler.	→	Onlar mutluydular.

A segédige tagadását a törökben a değil szóval fejezünk ki.

Ben öğretmenim. → Ben öğretmen **değilim.**

A SEGÉDIGE RAGOZÁSA

A segédige ragozása során a következő igeidők és igemódok használhatók: a kilejentő mód határozott, valamint határozatlan múlt idő, a folyamatos idő; az óhajtó módban lévő igék közül pedig csak az óhajtó-feltételes mód. A segédige ragozási szabályok szerint három igeidő, és egy igemód létezik.

A határozott múlt idő: -di

çalışkan**dım**	çalışkan değil**dim**	çalışkan mı**dım**	çalışkan değil mi**dim**
çalışkan**dın**	çalışkan değil**din**	çalışkan mı**dın**	çalışkan değil mi**din**
çalışkan**dı**	çalışkan değil**di**	çalışkan mı**dı**	çalışkan değil mi**di**
çalışkan**dık**	çalışkan değil**dik**	çalışkan mı**dık**	çalışkan değil mi**dik**
çalışkan**dınız**	çalışkan değil**diniz**	çalışkan mı**dınız**	çalışkan değil mi**diniz**
çalışkan**dı**	çalışkan değil**diler**	çalışkan mı**dılar**	çalışkan değil mi**diler**

A határozatlan múlt idõ: -mış

Azt fejezi ki, hogy valami már megtörtént, de hogy hol, hogyan arról nem tudunk semmit, és azt mástól hallottunk, vagyis nem vagyunk szemtanui a cselekvésnek, ill. az eseménynek.

çalışkan**mışım**	çalışkan değil**mişim**	çalışkan mı**mışım**	çalışkan değil mi**mişim**
çalışkan**mışsın**	çalışkan deği**mişsin**	çalışkan mı**mışım**	çalışkan değil mi**mişsin**
çalışkan**mış**	çalışkan değil**miş**	çalışkan mı**mışım**	çalışkan değil mi**miş**
çalışkan**mışız**	çalışkan deği**mişiz**	çalışkan mı**mışım**	çalışkan değil mi**mişiz**
çalışkan**mışsınız**	çalışkan değil**mişsiniz**	çalışkan mı**mışım**	çalışkan değil mi**mişsiniz**
çalışkan**mışlar**	çalışkan değil**mişler**	çalışkan mı**mışım**	çalışkan değil mi**mişler**

• A határozott múlt idõ jele -mış a magánhangzó szabályok szerint használható. alışkın**mış**, bilgin**miş**, memur**muş**, Türk**müş**... gibi.

A folyamatos idõ

A segédige folyamatos idejû alakja ugyanakkor a jelen idõt is fejezi ki.

öğretmen**im**	öğretmen değil**im**	öğretmen mi**yim**	öğretmen değil mi**yim**
öğretmen**sin**	öğretmen değil**sin**	öğretmen mi**sin**	öğretmen değil mi**sin**
öğretmen**dir**	öğretmen değil**dir**	öğretmen mi**dir**	öğretmen değil mi**dir**
öğretmen**iz**	öğretmen değil**iz**	öğretmen mi**yiz**	öğretmen değil mi**yiz**
öğretmen**siniz**	öğretmen değil**siniz**	öğretmen mi**siniz**	öğretmen değil mi**siniz**
öğretmen**dirler**	öğretmen değil**dirler**	öğretmen mi**dirler**	öğretmen değil mi**dirler**

Az egyes számú harmadik személy jelét, a *-dir* toldalékot általában nem használunk.

Çocuk okulda çok mutlu**dur**. → Çocuk okulda çok mutlu.
O bugün çok sevinçli**dir**. → O bugün çok sevinçli.
Halil akıllı bir öğrenci**dir**. → Halil akıllı bir öğrenci.
Serpil güzel bir kız**dır**. → Serpil güzel bir kız.

• A segédige jele a *-dır* használata a törökben igen gyakori. Ez a jel inkább az egyszerû névszói állítmányi mondatok, valamint egyszerû mondatok igeihez is járul, és egy konkrét dolgot vagy lehetőséget jelöli meg.

Ahmet evde ders çalışıyor**dur**.
Hasan okula gitmiş**tir**.
Patron bir saat önce çıktı, herhalde eve gitmiş**tir**.
Uyuşturucu gençler arasında hızla yayılmakta**dır**.
Dünyada işsizlik hızla artmakta**dır**.
Merak etme, Berna da seni seviyor**dur**.

Az óhajtó-feltételes mód: -ise

A segéd ige jel -ise-ben lévõ -i- hang a ragozáskor eltûnik, ha egybeírjuk a szót. Pl.:
O film güzel**se** biz de gidelim.
Yemek acı**ysa** sen yeme.
O ev ucuz**sa** onu alalım.

güzel-**se**-m	güzel değil**sem**
güzel-**se**-n	güzel değil**sen**
güzel-**se**	güzel değil**se**
güzel-**se**-k	güzel değil**sek**
güzel-**se**-niz	güzel değil**seniz**
güzel-**se**-ler (güzeller**se**)	güzel değil**seler** (değiller**se**)

• Az óhajtó-feltételes módnak nem létezik kérdõ alakja.

• A segédige jel az -se, olykor az összehasonlítást, vagy hasonulást fejezi ki.
Bizim hanım arabaya binmeyi sever, ben**se** yürümeyi tercih ederim.
Çocuk hasta yatıyor, sen**se** tatile çıkmayı düşünüyorsun.
Fatma seni çok sevdi, sen**se** onu hiç sevmedin.

• A segédige jelét (-ise) egybe is lehet írni, meg külön is. Ha egybeírjuk a segédige jelét az igével, akkor kiesik a jelnek az elõmagánhangzója, az -i-.
Vaktin var **ise** bize gel. → Vaktin var**sa** bize gel.
Elmaları beğenmiyor **iseniz** almayın. → Elmaları beğenmiyor**sanız** almayın.

• A segédigének a tagadó alakjának a ragozása a **değil** szóval történik meg.

güzel **değil**dim güzel **değil**im
güzel **değil**mişim güzel **değil**sem

A SEGÉDIGE RAGOZÁSA

A határozott múlt idõ	A határozatlan múlt idõ	Az óhajtó-feltételes mod
güzel**di**m	güzel**miş**im	güzel**se**m
güzel**di**n	güzel**miş**sin	güzel**se**n
güzel**di**	güzel**miş**	güzel**se**
güzel**di**k	güzel**miş**iz	güzel**se**k
güzel**di**niz	güzel**miş**siniz	güzel**se**niz
güzel**di**ler	güzel**miş**ler	güzel**se**ler

A SEGÉDIGE: -ken jele

A segédigének a *-ken* jele ugyanakkor hatórózói igenévi képzőként is használható. Ebben az esetben nincs hangilleszkedési szábaly.

Canan küçük**ken** çok güzel bir kızdı.
Annem genç**ken** çok güzelmiş.
Sen çocuk**ken** çok yaramazdın.
Ayşe hastanedey**ken** onu ziyaret ettik.

A maganhangzóra végzõdõ szavak esetében a *-ken* segédige jel után jön és a szóalak köze kerül a -y-hang.

Ben Ankara'da**yken** güzel bir otelde kaldım.
Siz burada**yken** her şeyi anlatmak istedim.
Ben üniversitede**yken** çok çalışkan bir öğrenciydim.
Terli**yken** sakın su içmeyiniz.
Çocuk uykuda**yken** konuşmayınız.
Benim babam hasta**yken** çok sinirli olur.

A SEGÉDIGE ÉS AZ ÖSSZETETT IGEIDŐK HASZNÁLATA

A segédige a ragozott igealakhoz járul és így jön létre az összetett igeidő. A segédige jelei között a -di a régmúltidőt, a *-mış* az elbeszélőmúlt időt, és a -sa pedig a feltételes összetett igeidőt szerkeszti.

A régmúlt	Az elbeszélő múlt összetett idő	Az óhajtó összett idő
geliyor**du**m	geliyor**muş**um	geliyor**sa**m
geliyor**du**n	geliyor**muş**sun	geliyor**sa**n
geliyor**du**	geliyor**muş**	geliyor**sa**
geliyor**du**k	geliyor**muş**uz	geliyor**sak**
geliyor**du**nuz	geliyor**muş**sunuz	geliyor**sa**nız
geliyorlar**dı**	geliyorlar**mış**	geliyorlar**sa**

A VAN ÉS A NINCS

(tör: var, yok; ang. the words; ném. Die Wörter "var, yok" ; fr. mots)

A var és a yok szavak, ezek a törökben névszók. Azonban ezek a szavak legtöbb esetben a mondatban állítmányi szerepet kapnak, és úgy kell ragozni ezeket a szavakat, mint a segédigéket.

A folyamatos idő:

A segédige személy ragjai járulnak közvetlenül a var, illetve a yok szóhoz: -im, -sin, -dir, -iz, -siniz, -dirler.

Ben	var-**ım**	yok-**um**
Sen	var-**sın**	yok-**sun**
O	var (-**dır**)	yok (-**tur**)
Biz	var-**ız**	yok-**uz**
Siz	var-**sınız**	yok-**sunuz**
Onlar	var-**lar** (var-**dır**-**lar**)	yok-**lar** (yok-**tur**-**lar**)

• Az egyes számú harmadik személyben a *-dir* személyragot álltalában nem jelöljük meg.

Serpil'de para vardır.	→	Serpil'de para var.
Ahmetler evde yokturlar.	→	Ahmetler evde yoklar.

A *-dir* a var és a yok szavakkal együtt a mondatban azt is jelenti, hogy valami lehetõségrõl is van szó, nemcsak cselekvésrõl, történésrõl.

Yarın toplantı yok**tur**.	İstediğin resimler belki Engin'de var**dır**.
Ayşe'nin arabası var**dır**.	Bence Leyla'nın bu işte suçu yok**tur**.
Celal'in herhalde evi yok**tur**.	Bugün okulda tören var**dır**.

A határozott múlt idõ

Ezt az összetett igealakot úgy szerkeztjük, hogy a var, yok szavakhoz a segédige jel -di csatlakozik.

var-**dı**-m	yok-**tu**-m
var-**dı**-n	yok-**tu**-n
var-**dı**	yok-**tu**
var-**dı**-k	yok-**tu**-k
var-**dı**-nız	yok-**tu**-nuz
var-**dı**-lar	yok-**tu**-lar
(var-lar-**dı**)	(yok-lar-**dı**)

Ben dün toplantıda var**dım**.	Bahçede binlerce kuş var**dı**.
Siz toplantıda yok**tu**nuz.	Sizin odada kimse yok**tu**.

A határozatlan múlt idõ:

A var, yok szavakhoz a segédige jele a *-mış* járul.

var-**mış**-ım	yok-**muş**-um
var-**mış**-sın	yok-**muş**-sun
var-**mış**	yok-**muş**
var-**mış**-ız	yok-**muş**-uz
var-**mış**-sınız	yok-**muş**-sunuz
var-**mış**-lar (var-lar-**mış**)	yok-**muş**-lar (yok-lar-**mış**)

Dünkü partide sen de varmışsın. Geçen hafta müzede sizler de varmışsınız.

Müdür dün okulda yokmuş. Marmaris gezisinde sizler yokmuşsunuz.

Az óhajtó-feltételes mód

Ezt a szerkezetet úgy lehet létrehozni, hogy a var meg a yok szavakhoz tesszük a segédige -sa jelét.

var-**sa**-m	yok-**sa**-m
var-**sa**-n	yok-**sa**-n
var-**sa**	yok-**sa**
var-**sa**-k	yok-**sa**-k
var-**sa**-nız	yok-**sa**-nız
var-**sa**-lar	yok-**sa**-lar
(var-lar-**sa**)	(yok-lar-**sa**)

Müdür Bey odasında yok**sa** sekreterine not bırakabilirsiniz.

Siz bu işte var**sa**nız ben de varım; siz bu işte yok**sa**nız ben de yokum.

Arabanız var**sa** bu ay taşıt vergisi ödemeyi unutmayınız.

Yarın evde yok**sa**nız, biz size sonra geliriz.

Ev almak için yeterli paran yok**sa** bankadan kredi alabilirsin.

TESSÉK MEGJEGYEZNI!

A SEGÉDIGE ÉS A VAR, YOK SZAVAK

Ha a mondat állítmányát a fõnévi szavak alkotnak, akkor ezeket a szavakat a törökben segédigének nevezünk. Ez a segédige típus a mai nyelvben már csak különbözõ toldalékokból áll. Ezek a következõk:

-im, -sin, -dir, -iz, -siniz, -dirler → öğretmen + **im**, öğretmen + **sin**, öğretmen + **dir**, öğretmen + **iz**, öğretmen + **siniz**, öğretmen + **dirler**

-iken, -ken → bakar + **iken**, bakar + **ken**

-sa (-se) → yazar + **sa**, gelir + **se**

• A segédige használatakor figyelni kell a hangtani illeszkedési szabályok helyes alkalmazására. Csak a -ken toldalék esetében nincs szükség a hangilleszkedési szabályra. "Burası okulken daha güzeldi." Ebben a mondatban -ken toldalékon belül a magánhangzó nem változik meg.

• A segédige tagadó alakját a *değil* szóval fejezünk.
Ben öğrenciyim → Ben öğrenci değilim.

A SEGÉDIGE RAGOZÁSA

A segédigének négy igemódja létezik:

A folyamatos idõ	:	Ben öğrenciy**im**.
A határozott múlt idõ	:	Ben öğrenciy**dim**.
A határozatlan múlt idõ	:	Ben öğrenciy**miş**im.
Az óhajtó-feltételes mód	:	Ben öğrenciy**sem**.

A segédigének az összetett igeidõkben használata

A segédige *di* toldaléka a régmúlt összetett idõt, a *-mış* az elbeszélõ múlt idõt, és a -sa pedig a feltételes összetett igeidõt alkotja.

A régmúlt összetett igeidõ	:	Okuldan geliyor**dum**.
Az elbeszélômúlt összetett igeidõ	:	Okuldan geliyor**muş**um.
A feltételes összetett igeidõ	:	Okuldan geliyor**sam**.

VAR, YOK

A törökben ez a két szó a var és a yok névszó eredetû szavak. Ezek a szavak ugyanakkor a mondatban állítmányi szerepet töltenek be, és a legtöbb esetben éppúgy kell ragozni ezeket a szavakat, mint a többi igéket, mind a négy idõmódban is:

A folyamatos idõ	:	**Ben var**ım, ben yok**um**.
A határozott múlt idõ	:	Ben var**dım**, ben yok**tum**.
A határozatlan múlt idõ	:	Ben var**mış**ım, ben yok**muş**um.
Az áhajtó-feltételes	:	Ben var**sam**, ben yok**sam**.

AZ IGENEVEK

(tör. eylemsiler; ang. verbalias; ném. infinitivum, Participium, Gerundium; fr. quasi -propositions)

A főnévi igenevek, A melléknévi igenevek, A határozói igenevek

Az igenév igéből képzett, tagadó alakkal is rendelkező szó, de nem ragozható úgy, mint az ige. Ezek a szófajok akár főnévi, akár melléknévi, akár határozói igenévképzőt is kapnak, akkor is megőrzik az igei jellegüket. Az elnevezésükből kitűnik, de hogy főnévként, mellélknévként, ill. határozószóként kaphatnak mondattani szerepet. Ilyen szempontból az igeneveket három csoportban tárgyalunk:

- A főnévi igenév : gel**mek**, git**mek**, oku**ma**, yaz**ma**, geli**ş**, gidi**ş**... stb.
- A melléknévi igenév : gel**en** adam, tanı**dık** insan, pişmi**ş** yemek... stb.
- A határozói igenév : gül**erek** bakmak, çıkı**p** gitmek, gider**ken** ağlamak... stb.

Az igenévnek általában két szerepe van a mondatban:

1. Néha az igenevek a főnevet, a melléknevet vagy a határozószót helyettesítenek a mondatban.

főnév : **Çalışmak** insanları başarıya götürür.
Okuma, insanın ruhunu zenginleştirir.

melléknév : **Kızarmış** patates ister misiniz?
Gittiğimiz ülkede pek çok **tanıdık** dostumuz var.

határozószó : Çevreye **bakarak** yürüyordum.
Küçük çocuk annesinden **ayrılırken** çok ağladı.

2. Az igenevek a mellékmondatokkal együtt az összetett mondatokat is alkothatnak. Ez a török nyelv egyik különös és elég gazdag kifejezési stílusa. Mert legtöbbször csak az igenévi szerkezetekkel, a kötőszavak nélkül lehet rövidebben, tömöröbben kifejezni mind azt, amit sok kötőszóval, vagy névutóval, illetve névmás segítségével lehetne. Azok a mondatok, amelyek a törökben különösen a melléknévi igenévvel vagy határozói igenévvel vannak szerkesztve, azokat a más nyelvek kötőszavak, ill. például a magyar vonatkozó névmások segítségével fejeznek ki. Példák a különböző igenevek mondatbeli használatára:

– Adam karşı masada oturuyor.
– Ben o adamı tanıyorum

→ Ben karşı masada otur**an** adamı tanıyorum.

Kartal Hanım gazetesini okudu ve uyudu. → Gazetesini okuyup uyudu.

Aysel Hanım çantasını aldı ve evden çıktı. → Aysel Hanım çantasını **alarak** evden çıktı.

A FŐNÉVI IGENEVEK

(tör.: eylemlikler~mastarlar; ang.: infinitives; ném.: Infinitive; fr.: infinitifs)

A főnévi igenév olyan főnévi származékszó, amely elvontan is, általánosítva is kifejezi a cselekvést, történést, állapotot vagy a létezést. A főnévi igenevet következőképpen kell szerkeszteni: az igető, vagy az igelakhoz járul a *-mak, -ma, -iş* főnévi igenévi képző. A jelentésük alapján a főnévi igeneveket három csoportban viszgáljuk meg a törökben:

-mak (-mek)	gel**mek**, git**mek**, ver**mek**, al**mak**, sev**mek**... gibi.
-ma (-me)	dinle**me**, anla**ma**, oku**ma**, yaz**ma**, vur**ma**, bil**me**... gibi.
-ış (-iş, -uş, -üş)	gül**üş**, bak**ış**, dik**iş**, al**ış**, ver**iş**, yaşay**ış**... gibi.

A főnévi igenév ugyanolyan tulajdonságokkal rendelkezik, mint a többi névszók, ill. főnevek. A mondatban alany vagy bővítmény lehet. A főnévi igenévhez járulhatnak az esetragok, különböző igeképzők és a tagadó partikula is. A főnévi igenévhez nem lehet használni az igei módjeleket. Nem ragozható úgy, mint az ige, és ebből a tekintettből alaktanilag különbözik az igétől.

A FŐNÉVI IGENÉV KÉPZŐI

-mak (-mek)

A főnévi igenév képző *-mak,- mek* az igetőhöz vagy az igealakhoz járul, azonban az ige, amikor felveszi ezeket a képzőket, akkor az igének az alapvető jelentése nem változik meg.

yaz-**mak**, yaz-dır-**mak**, yaz-ıl-**mak**, yaz-dır-ıl-**mak**, bil-**mek**, bil-dir-**mek**, bil-in-**mek**, bil-dir-il-**mek**, bil-me-**mek**... gibi.

Bu akşam mektup **yazmak** istiyorum.
Yabancı öğrenciler için en zor şey kompozisyon **yazmaktır**.
Doğru karar **verebilmek** için, doğru bilgiler **edinmek** gerekli.
Sizinle **evlenmek** ve sizi ömür boyu mutlu **etmek** istiyorum.
Bugün alışverişe **çıkmak** istemiyorum.
İyi bir öğretmen **olabilmek** için çok sabırlı olmak gerekir.
Herkes sınava **girmekten** korkar.
Hiçbir şey **içmek** istemiyorum.
Bugün yemek **pişirmekten** başka bir şey yapmadım.
Bu konu üzerine bir süre daha **düşünmekte** yarar var.
Çok **düşünmekten** hiç hoşlanmıyorum.

-ma (-me)

Az igetõ, vagy az igealakhoz járul a -ma (-me) képzõ.

Yaz-**ma**, yaz-dır-**ma**, yaz-ıl-**ma**, yaz-dır-ıl-**ma**, yaz-**ma**-ma; bil-**me**, bil-dir-**me**, bil-in-**me**, bil-**me**-me... gibi.

Ülkemizdeki insanların **okuma-yazma** oranı son yıllarda çok arttı.
Müdür Bey, toplantıda çok güzel bir **konuşma** yaptı.
Artık **uyanma** ve yemek **yeme** vakti geldi.
Okuması yazması olmayan insanlar iş bulamıyorlar.
Ankara'ya **gelmenize** çok sevindim.
Bu geziye **katılmanız** çok yararlı olacak.
Bu konudaki **çalışmalarınızı** bana gösteriniz.
Bebeğin süt **içme** saati geldi.
Derslere devam etmemeniz sınıfta **kalmanıza** neden olabilir.

-ış (-iş, -uş, -üş)

Ez a képzõ az igei alakhoz járul a hangtani illeszkedési szabályoknak megfelelõen.

yaz-**ış**, yaz-ıl-**ış**, gör-**üş**, gir-**iş**, dik-**iş**, sat-**ış**, aç-ıl-**ış**, yaşa-y-**ış**... stb.

Sabahları güneşin **doğuşunu**, akşamları ise güneşin **batışını** seyretmek çok hoşuma gider.

Müdür sizin **görüşlerinize** çok önem veriyor.
Elbisenizin **dikişi** çok güzel.
Yeni yapılan okulun **açılışı** yapıldı.
Benim **yaşayış** biçimim kimseyi ilgilendirmez.
Araba **satışlarında** büyük bir artış var.
Mankenlerin **yürüyüşleri** çok zariftir.
Gidiş-dönüş uçak biletlerinde indirim var mı?
Üniversitenin **açılışından** sonra bir kokteyl verildi.
Yemekten sonra biraz **yürüyüş** yapalım mı?

A FŐNÉVI ÖSSZETÉTELEK, AZ IKERSZAVAK

Vannak főnevek, amelyek két külön szóval használhatók. Pl.:

Adam bir türlü **bıkmak usanmak** bilmiyordu.
Artık **yalvarmak yakarmak** boşunaydı.
Arabaları **değiş tokuş** yaptık.
Müdürün konuşması **bitmek tükenmek** bilmiyordu.

A MELLÉKNÉVI IGENÉV

(tör. ortaçlar; ang. participles; ném. Partizip; fr. participes présents)

A melléknévi igenév az igei származékszó, amely az igei jelentéstartalmat tulajdonságként nevezi meg. Előfordul az is, hogy a melléknévi igeneveket főnévi szerepben is használhatjuk. A melléknévi igenevekhez járulnak az ige szerkesztésben használható egyes képzők, ezenkívül még a tagadó partikula is. Ilyen szempontból különbözik a melléknévtől meg a főnévi igenévtől is. A melléknévi igenévnek három fajtája van:

- **A folyamatos melléknévi igenév**
- **A beálló, jövő melléknévi igenév**
- **A befejezett melléknévi igenév**

A folyamatos melléknévi igenév : **-r, -ar (-er), -ır, (-ir, -ur, -ür)**
-an (-en)

-r, -ar (-er), -ır, (-ir, -ur, -ür)

A folyamatos ige időjel az -r használható a folyamatos melléknévi igenév szerkesztésére is. Az így létrejött származékszó a mondatban a főnév elé kerül, mint általában a melléknév, és azt fejezi ki, hogy a cselekvés folyamatosan megy végbe, vagyis a cselekvésnek még nincs vége. Ennek a melléknévi igenévnek használati köre azonban korlátozott. A tagadó alakját pedig úgy kapjuk meg, hogy kihagyjuk a szóból a melléknévi igenév képzőjét, és a helyére jön a tagadást jelentő toldalék *-maz (-mez).*

çalmak	→	ça**lar** saat
akmak	→	ak**ar**su
dönmek	→	dö**ner** kebap
gülmek	→	gü**ler** yüz

yanmak	→	yan**maz** kumaş
çıkmak	→	çık**maz** sokak
bitmek	→	bit**mez** iş
tükenmek	→	tüken**mez** kalem

Erken uyanmak için **çalar** saati kurdum.

Türkiye'de, özellikle Antalya yöresinde pek çok **akar**su vardır.

Bu akşam lokantada **döner** kebap yiyeceğiz.

Güler yüzlü insanlar hayatta her zaman başarılı olurlar.

İtfaiyeciler, **yanmaz** kumaştan yapılmış elbiseler giyerler.

Sizin evin adresini ararken yanlışlıkla **çıkmaz** sokağa girdik.

Hakim, kararını **bilir** kişi raporuna göre verecek.

Çalışırsanız **bitmez** iş olmaz.

Tükenmez kalemler, dolma kalemlerden daha çok kullanılıyor.

Serpil Hanım oğluna krallara **yaraşır** bir düğün yaptı.

-an (-en)

Ezzel a képzővel szerkesztett melléknévi igenevek általában azt fejeznek ki, hogy a cselekvés folyamatosan történik, és most is megy végbe. A tagadó alakját pedig *-ma (-me)* toldalékot használva lehet szerkeszteni.

Dün büroya **gelen** adamı tanıyor musun?

Dünyada **çalışan** kadınların sayısı her geçen gün artıyor.

Antalya'ya geziye **giden** öğrenciler çok mutlu döndüler.

Annesi **ölen** çocuğu tanıyor musun?

Bu sabah **yazılan** mektupların hepsini postaya verdik.

Ağlatan gülmez. (Türk Atasözü)

Güneş **girmeyen** eve doktor girer. (Türk Atasözü)

Çok **çalışan** insanlar her konuda başarılı olurlar.

Derse **gelmeyen** öğrencilerler, arkadaşlarından notları aldılar.

A beálló melléknévi igenév: -acak (-ecek)

A beálló melléknévi igenév általában az utóidejû cselekvésre, történésre utal. Az *-acak, -ecek* képzõkkel lehet szerkeszteni a beálló cselekvést kifejezó melléknévi igeneveket, és a tagadó alakját pedig a -ma, -me tagadó partikulát használva kapjuk meg.

kırmak	→	kırı**lacak** eşya	kırıl**mayacak** eşya
okumak	→	okun**acak** kitap	okun**mayacak** kitap
bitmek	→	bit**ecek** iş	bit**meyecek** iş
postalamak	→	postalan**acak** mektup	postalan**mayacak** mektup

Lütfen paketlere dikkat edin, içinde **kırılacak** eşyalar var.

Okunacak kitapları kendi odama aldım.

Türkiye'de gör**ülecek** pek çok tarihi eser var.

Bit**ecek** işlerle uğraşın, bit**meyecek** işlerle uğraşıp vakit kaybetmeyin.

Yarın postal**anacak** mektupların hepsini bugün yazın.

Engin, gel**ecek** yıl liseye gidecek.

Dün unut**ulmayacak** güzel bir gece yaşadık.

Bugünlerde dünyada inan**ılmayacak** olaylar oluyor.

A befejezett melléknévi igenév: -dık (- dik,- duk,- dük)

A befejezett melléknévi igenevek általában azt fejezik ki, hogy a cselekvés, történés múltban megtörtént, és ennek a tagadó alakját pedig a *-ma-, -me-* toldalékok segítségével lehet szerkeszteni.

-dık (-dik, -duk, -dük)

tanımak	→	tanı**dık** kadın	tanı**madık** kadın
bilmek	→	bil**dik** biri	bil**medik** biri
okumak	→	okuduğ**um** kitap	okuma**dığım** kitap
görmek	→	gör**düğüm** adam	gör**mediğim** adam

Düğünümüze bütün tanı**dık**larımızı davet ettik.

Tanıma**dığım** insanlarla samimi olmayı hiç sevmem.

Geçen salı günü televizyonda seyret**tiğim** filmin daha önce kitabını okumuştum.

Bana ver**diğ**iniz hediye için çok teşekkür ederim.

Ben sevme**diğ**im insanlarla görüşmek zorunda değilim.

Bu sabah gör**düğüm** kadın ünlü bir film yıldızıymış.

Daha önce çalış**tığ**ınız iş yerinin adresini sorabilir miyim?

-mış (-miş, -muş, -müş)

yazılmak	→	yazıl**mış** mektup	yazıl**mamış** mektup
bitmek	→	bit**miş** iş	bit**memiş** iş
okumak	→	okun**muş** kitap	okun**mamış** kitap
görülmek	→	görül**müş** olay	görül**memiş** olay

Yazılmış mektupları bana getirin.

Lütfen **imzalanmamış** kağıtları masamın üzerine bırakın.

Bozulmuş yiyecekleri çöpe atalım!

Fatma, **pişmiş** yemekleri masaya getiriver!

Olmuş ile yunmuşun çaresi yoktur. (Türk Atasözü)

Yıkanmış çamaşırları şu güneşli havada dışarı asalım.

Okunmamış kitapları kitaplıkta ayrı bir yere koyuyorum.

Kanser **olmuş** insanların en önemli ilaçları moraldir.

Başkent bugüne kadar hiç **görülmemiş** bazı olaylara bu sabah tanık oldu.

Bana **söylenmiş** sözler değil, hiç **söylenmemiş** sözler söyle.

Ağarmış saçlar sevgiye engel değildir.

HATÁROZÓI IGENÉV

(tör. ulaçlar; ang. gerundus; ném. Konverb, Gerundium; fr. gérondifs)

A határozói igenév igéből származott szó, és a mondatban határozói szerepet tölt be. A határozói igenevekhez a törökben nem járulhatnak az igeragok, jelek, vagyis másképpen mondva a határozói igenév személytelen szóalak. A határozói igenevek a mondatban bővítményi szerepet töltenek, és ilyen szempontból különböznek a melléknévi igenevektől. A határozói igenevekhez járulhatnak az igeképzők, és a tagadó partikula. A határozói igenév egy mondatban kapcsolatot hoz létre a szavak között. A használati köre szélesebb, mint a többi igeneveknek. Jelentéstani szempontból megvizgálva öt fajtát lehet megkülönböztetni.

- **A kötőszói tulajdonsággal rendelkező határozói igenév~a módhatározó**
- **Az állapothatározói igenév**
- **Az időhatározói igenév**
- **Az okhatározói igenév**
- **A hasonlító határozói igenév**

A módhatározók *(tör. bağlama ulaçları; ang. gerunds of junction; ném. agglutinierendes Gerundium; fr. gérondifs de conjonction)*

Ezek a határozói igenevek általaban azt fejezik ki, hogy az ige által kijelölt cselekvés egy másik cselekvéshez kötődik, másképpen szólva két külön cselekvés egymást követi, de ugyanabban az időben történik meg mind a két cselekvés. A kötőszói értékű határozói igenév sokszor a ve (és) kötőszót is helyettesíti a mondatban.

-ıp (-ip -up, -üp)

Mehmet çantasını aldı ve gitti. → Mehmet çantasını al**ıp** gitti.

Dün gece babam gazetesini okudu ve yattı. → Dün gece babam gazetesini oku**yup** yattı.

Eşim arabaya bindi ve gitti. → Eşim arabaya bin**ip** gitti.

Çocuk süt içti ve uyudu. → Çocuk süt iç**ip** uyudu.

Bütün yıl boyu derslerine çalı**şıp** sınavı başarıyla verdi.

Babam çok oku**yup** az konuşmayı severdi.

Polisler hırsızı yakala**yıp** karakola götürdüler.

Kızım kahvaltısını yap**ıp** evden çıktı.

A tagadást szinte a *-ma,- me* toldalékkal történik meg.

gelip	→	gelmeyip	bilip	→	bilmeyip
gidip	→	gitmeyip	görüp	→	görmeyip
verip	→	vermeyip	okuyup	→	okumayıp

Az ikerített szókapcsolatokat is lehet ezekkel a képzőkkel alkotni:

Adama **bakıp bakıp** güldüler.

Herkes **dönüp dönüp** yoldan geçen güzel kadına baktı.

Gençler çiftlikte **yiyip içip** eğlendiler.

Ayşe bir haftadır **yatıp kalkıp** sınavı düşündü.

A MÓDHATÁROZÓI IGENÉV *(tör. durum ulaçları; ang. gerunds of state; ném. Gerundium de Zustandes; fr. gérondifs de situation)*

Ezek az igenevek az ige által végzett cselekvésnek módját, állapotját fejeznek ki. Ezek a határozói igenevek, mint a többi igenevek helyettesíthetnek néha a névutókat is. Nagyon sok fajtája van. A határozói igenevek között a következõk a leggyakoribbak:

-arak (-erek)

Çocuk **ağlayarak** vitrindeki bütün oyuncakları istiyordu.

Şebnem her zaman müzik **dinleyerek** ders çalışır.

Hızlı **yaşayarak** erken ölmek istemem.

İnsanlar sağlıklarına **dikkat ederek** ömürlerini uzatabilirler.

Eşimle eski günler hakkında **konuşarak** uzun süre yürüdük.

Ennek a határozói igenévnek létezik még az *-araktan -erekten* alakja is.

ağlay**araktan**, gül**erekten**, bak**araktan** ... gibi.

Ağlay**araktan** eve gitti.

Gülerekten bana baktı.

Vitrinlere bak**araktan** saatlerce oyalandı.

-a ... -a (-e ... -e), (-e ... -a)

Küçük kardeşim **ağlaya ağlaya** eve geldi.

Sirkte palyaçonun yaptıklarına **güle güle** bir hâl olduk.

Musluk bozulmuş, sular **aka aka** evin her tarafını kaplamış.

Sarhoş adam **düşe kalka** yürümeye çalışıyordu.

Düğünden sonra **güle oynaya** evlerimize gittik.

-madan (-meden)

Bu adamla **konuşmadan** sakın karar vermeyiniz.
Sizinle **görüşmeden** geri dönmek istemiyorum.
Gözleri yaşlıydı. Bana **bakmadan** konuşmaya çalışıyordu.
Parayı **almadan** bu işi yapmamız mümkün değil.
Hiçbir kağıdı **okumadan** imzalamayınız.
Kahvaltı **yapmadan** asla evden çıkmam.
Hava **kararmadan** yola çıkalım.
Yağmur yağıyor, şemsiye **almadan** evden çıkma.
Bu sabah güneş **doğmadan** uyandım.
Okula **gitmeden** tüm ödevlerimi yaptım.
Müdür Beyle **görüşmeden** bu konuda birşey söyleyemem.

Ezt a képzőt általában az önce szóval együtt használunk.

Yatmadan önce bir duş alsan iyi olur.
İyi bir iş **bulmadan**, güzel bir ev **almadan önce** evlenmek istemiyorum.
Tatile **çıkmadan önce** bütün işlerimi bitirmek istiyorum.
İşinden **ayrılmadan önce** iyi düşünmelisin.
Doktora sınavına **girmeden önce** bir yabancı dili çok iyi öğrenmeliyim.

Ennek a határozói igenévi képzőnek létezik még a *-maksızın,- meksizin* alakja is: bak**maksızın**, gör**meksizin**, düşün**meksizin**, konuş**maksızın**... gibi.

-ken

Ez a képző amikor a szóhoz tapad, akkor nem alkalmazkodik a magánhangzó illeszkedési szabályokhoz.

Okula **giderken** bir gazete aldım.

Bize **gelirken** çocukları da getirin!

Ders **dinlerken** başka bir işle meşgul olmayınız.

Televizyon **izlerken** birden elektrikler kesiliverdi.

Geçen gün yaşlı bir kadın karşıdan karşıya **geçerken** düştü.

A -ken képző néha egyes melléknévi igenevekkel együtt is előfordul a mondatban.

Tam evden dışarıya **çıkacakken** telefon çaldı.

İstanbul'a **gitmişken** boğazda bir gezinti yap.

İşler hazır **bitmişken** biraz uyumak istiyorum.

Çocuklar güzel güzel oyun **oynuyorken** niçin birdenbire kavga ettiler.

-dığı (-diği, -duğu, -düğü) halde

Ezzel a képzővel az állapothatározókat, és az ellentétes jelentésű határozói igeneveket lehet szerkeszteni.

Erol, çok **çalıştığı halde** sınavı başaramadı.

Serpil, bana söz **verdiği halde** geziye gelmedi.

Sema Hanım çok zengin **olduğu halde** sade bir hayat yaşıyor.

Hasan, hiç kursa **gitmediği halde** çok iyi bilgisayar kullanıyor.

Babam eve erken geleceğine söz **verdiği halde** yine geç geldi.

Şengül Hanım iki aydır rejim **yaptığı halde** hiç kilo veremedi.

-masına (-mesine) rağmen / karşın

Çok parası **olmasına rağmen** hala o eski elbiseleri giyiyor.

İyi Türkçe **konuşmasına karşın** topluluk içinde konuşmak istemiyor.

AZ IDŐHATÁROZÓI IGENEVEK *(tör. zaman ulaçları; ang. gerunds of time; Gerundium der Zeit; gérondifs de temps)*

Az időhatározói igenevek a cselekvés idejét jelölnek meg. Ezért a mondatban is időhatárazóként fordulhatnak. De emellett a legtöbb időhatározói jelentésű igenevek az idő mellett a mód, ill. az állapotot is jelölnek. A leggyakoribb időhatározói igenévi képzők a következők:

-dığında (-dığı zaman)

Parayı **aldığımda** size borcumu ödeyeceğim.

Ali üniversiteyi **bitirdiği zaman** iyi bir iş bulmayı istiyor.

Bu kitabı **okuduğunda** çok şey öğreneceksin.

Yarın Gülser'i **gördüğümde** paketi ona veririm.

İstanbul'a **gittiğimizde** bütün müzeleri gezdik.

Bu işe **başladığımızda** çok az paramız, ama büyük umutlarımız vardı.

A határozói igenév -dığında általában ugyanazt jelenti, mint a -dığı zaman szerkezet.

Sınıfa **girdiğimde** sınav başlamıştı.

Sınıfa **girdiğim zaman** sınav başlamıştı.

Çocuk **ağladığında** süt ver.

Çocuk **ağladığı zaman** süt ver.

-dığı sırada (-dığı zaman)

Tam sokağa **çıktığımız sırada**, kar yağmaya başladı.

Okula **gittiğimiz sıralar**, bir kitapçıda çalışıyordum.

Ders **çalıştığım sırada**, kapının zili çaldı.

Yağmur **yağdığı sırada** hiçbirimizin şemsiyesi yoktu.

Az időhatározói igenév képzője -çıktığı sırada általában -dığında, -dığı zaman szerkezetekkel azonos jelentésű.

Tam sokağa **çıktığımızda**, kar yağmaya başladı.

Tam sokağa **çıktığımız sırada**, kar yağmaya başladı.

Tam sokağa **çıktığımız zaman**, kar yağmaya başladı.

-dıktan (-dikten, duktan, -dükten) sonra

Ez azt jelenti, hogy az első cselekvés befejeződik és azután kezdődik a másik. Ebben a szerkezetben figyelembe kell venni a hangtani illeszkedési szabályokat.

Trenden **indikten sonra**, bir gazete aldım.

Ayşen, duş **aldıktan sonra** uyudu.

Yemek **yedikten sonra** ellerini yıka, dişlerini fırçala.

Tatilden **döndükten sonra**, kendimizi çok daha genç hissettik.

Yağmur **yağdıktan sonra** toprak çok güzel kokar.

Ahmet Bey, **iyileştikten sonra**, aynı işte yeniden çalışmaya başladı.

Néha a -dıktan sonra szerkezetet használhatjuk rövidítve is:

Yemek **yedikten sonra** yürüyüşe çıkacağız. → Yemekten **sonra** yürüyüşe çıkacağız.

-dıkça (-dikçe, -dukça, -dükçe)

Ezeket a képzőket akkor kell használni, ha két vagy annál több cselekvés, történés végzése egymástól függ. Ezek az igék között, az lesz időhatározói igenév, amelyik megváltoztatja a többi igének állapotát, módját stb. A hangilleszkedési szabályokra kell vigyázni.

Feride gün **geçtikçe** büyümüş, çok güzel bir kız olmuştu.

İnlar **okudukça** bilgileri artar.

Sen **güldükçe** daha güzel oluyorsun.

Hasta çocuklara **baktıkça** hep içim sızlıyordu.

Seni **gördükçe** hep o güzel günleri hatırlarım.

Türkiye'ye ve Türklere gün **geçtikçe** daha çok alışıyorum.

İnsanlar **yaşlandıkça** daha duyarlı olurlar.
Konuşmacılar arasındaki kavga **gittikçe** büyüyordu.
Çocuklar **büyüdükçe** sorunları artıyor.

-alı (-eli)

Ezzel a képzővel általában az ikerített szavakat szerkesztünk.

Müdür **oldu olalı** ailesine hiç vakit ayıramıyor.
İstanbul'a **gitti gideli** beni hiç aramadı.
Annem Ankara'ya **geleli** bir hafta oldu.
Ben kendimi **bildim bileli** bu ev hep böyledir.
Yeni evimize **taşınalı** hiç misafirimiz gelmedi.

Az *-alı* képző olykor *-alı beri, -den beri* képzővel ugyanazt jelenti.

İstanbul'a **gitti gideli** beni hiç aramadı.
İstanbul'a **gideli beri** beni hiç aramadı.
İstanbul'a **gittiğinden beri** beni hiç aramadı.

-ınca (-ince, -unca, -ünce)

Yaz **gelince** hep birlikte tatile çıkarız.
Şu köşeyi **dönünce**, pastaneyi görürsün.
Ankara'ya **gelince**, lütfen bize de uğrayın.
Hasta **olunca**, hemen doktora gitmelisiniz.
Seninle **evlenince**, dünyanın en mutlu insanı olacağım.
Sorunlar **büyüyünce**, iş yerini kapatmak zorunda kaldık.

Az *-ınca* képző néha a *-dığı zaman* képzővel ugyanazt jelenti.

Kış **gelince** kayak yaparız.
Kış **geldiği zaman** kayak yaparız.

-ıncaya kadar

Bu iş **bitinceye kadar** burada kalacağız.

Ölünceye kadar seni seveceğim.

Otobüs **gelinceye kadar** burada bekleyeceğiz.

Annem **iyileşinceye kadar** hastahanede kalacak.

Güneş **batıncaya kadar** çalıştık.

Yaşın on sekize **gelinceye kadar** araba kullanamazsın.

-r.....maz (-r.....mez)

Ezt a képzõbokrot felveszõ szószerkezet azt jelenti, hogy az igenév által kifejezett cselekvés, történés nagyon rövid idõn belül gyorsan ment végbe, vagyis pillanatok alatt megtörtént a cselekvés.

Telgrafını **alır almaz** hemen buraya geldim.

Okulu **bitirir bitirmez** hemen kendime bir iş bulacağım.

Mektubu **yazar yazmaz** postaya veririm.

Bu yaz **evlenir evlenmez** hemen tatile çıkacağız.

Ankara'ya **gider gitmez** bana telefon et.

Babam kapıdan **girer girmez** annemi sordu.

Yaz **gelir gelmez** bir yat kiralayıp, denizlere açılacağız.

AZ OKHATÁROZÓI IGENEVEK *(tör. sebep ulaçları; ang. purpose suffixes; ném. Suffif des Grundes; fr. gerondif de cause)*

Azokat a határozói igeneveket, amelyek rámutatnak a cselekvés okára a törökben ezeket okhatározói igenévnek nevezünk. A leggyakoribb okhatározói igenévi képzõk a következõk:

-dığından (-diğinden, -duğundan, -düğünden)

Param **olmadığından** araba alamıyorum.

Çok şeker ve çikolata **yediğinden** dişleri çürüdü.

Asansör **bozulduğundan** onuncu kata yürüyerek çıktık.
Vaktim **olmadığından** bu akşamki kokteyle gidemiyorum.

Az okhatározókkal együtt a következő névutókat is használhatjuk néha: *için, dolayı.*

Param **olmadığından** araba alamıyorum.
Param **olmadığı için** araba alamıyorum.
Param **olmadığından dolayı** araba alamıyorum.

Sizi çok **beklettiğimden dolayı** özür dilerim.
Sizi çok **beklettiğim için** özür dilerim.

Sağlığına **dikkat etmediğinden** hasta oldu.
Sağlığına **dikkat etmediğinden dolayı** hasta oldu.
Sağlığına **dikkat etmediği için** hasta oldu.

-maktan (-mekten)

Yaşamaktan büyük bir zevk alıyorum.
Şirketimiz sizinle **çalışmaktan** mutluluk duyacaktır.
Bu konuda **düşünmekten** yoruldum.
Akşama kadar **yürümekten, gezmekten** yorulmadınız mı?

A HASONLÍTÓ HATÁROZÓI IGENEVEK *(tör.: kıyaslama ulaçları; ang. comparative gerundus; ném. Gerundium des Vergeleiches; fr. gérondifs coimporatifs)*

A hasonlító határozói igenév: Ha egy mondaton belül, egyszerre több cselekvés, történés létezik, és ezeket minőségileg vagy mennyiségileg összevetjük egymással, abban az esetben kell használni a hasonlító határozókat. Ezek az összehasonlítások lehetnek valódi értelmûek, de lehetnek átvitt értelmûek is. A hasonlító határozói igenévvel együtt a *gibi, kadar* szavakat is használunk.

-dığı (-diği, -duğu, -düğü) **gibi,** -dığı (-diği, -duğu, -düğü) kadar, -mış (-miş, -muş, -müş) **gibi,** -yor **gibi,** -acak (-ecek) **kadar,** -ıncaya (-inceye, -uncaya, -ünceye) **kadar,** -acak (ecek) **derecede,** -casına (-cesine)

İşler **düşündüğüm gibi** iyi gitmedi.
Her şeyi sizin **istediğiniz gibi** yaparız.
Sizin de **söylediğiniz gibi** enflasyon her geçen gün yükseliyor.
Çocuk, aceleden içeriye **girdiği gibi** geri çıktı.
Ali Bey, **umduğum gibi** iyi bir adam değilmiş.
Bildiğiniz gibi Halil çok çalışkan bir öğrencidir.
Onu **sevdiğim kadar** saygı da duyuyorum.
İşler, **sandığım kadar** kolay olmadı.
İstediğiniz kadar burada kalabiliriz.
Tabaklarınıza **yiyebileceğiniz kadar** yemek alınız.
Lütfen, benden **ödeyebileceğiniz kadar** borç isteyiniz.

Tiyatroda, Elif'i **görmemiş gibi** davrandım.
Biraz oturduktan sonra **kalkıyor gibi** yaptım.
Bana sanki hiçbir şey **olmamış gibi** davrandı.
Benimle evlenmek **istemiyormuş gibi** konuştu.
Küçük çocuk **gülüyor gibi** yaptı.

Başkalarına muhtaç **olmayacak kadar** paramız vardı.
Seni **ölünceye kadar** seveceğim.
Bu adamlar, senden **inanılmayacak derecede** korkuyor.
Fatma, herşeyi **bilirmişcesine** gülümsedi.
Seni **ölürcesine** seviyorum.
Otu**racak gibi** yaptı ama oturmadı.

TESSÉK MEGJEGYEZNI!

AZ IGENEVEK

Az igenév igéből képzett olyan főnév, melléknév vagy határozószó, amely a mondatban bővítményként szerepel, és amelynek lehet tagadó alakja is, viszont nem ragazható, mint az ige. Az igeneveknek három fajtája van: főnévi igenév, melléknévi igenév, határozói igenév.

A FŐNÉVI IGENÉV

A főnévi igenév igéből származó szó, amely lehet bővítménye a mondatnak, amelynek van tagadó alakja, és úgy használható, mint a főnév. A főnévi igenévnek három fajta igenévi képzője létezik:

-mak (-mek)	gel**mek**, git**mek**, ver**mek**, al**mak**, sev**mek**... gibi.
-ma (-me)	dinle**me**, anla**ma**, oku**ma**, yaz**ma**, vur**ma**, bil**me**... gibi.
-ış (-iş, -uş, -üş)	gülüş, bakış, dikiş, alış, veriş, yaşayış... gibi.

A MELLÉKNÉVI IGENEVEK

A melléknévi igenév igéből származó névszói mondatrész. A melléknévi igenevek a cselekvés, történés lefolyása szerint három csoportban tárgyalhatók:

A folyamatos melléknévi igenév : a**kar** su, gel**en** adam... gibi.
A beálló melléknévi igenév : okun**acak** kitap, kırıl**acak** eşya, inanılmay**acak** olaylar... gibi.
A befejezett melléknévi igenév : tanı**dık** adam, gördü**ğüm** film, piş**miş** yemek... gibi.

A HATÁROZÓI IGENEVEK

Az igéből származó és a mondatban határozó szerepet játszó szót nevezzük a **határozói igenévnek.** A határozói igenevek, a melléknévi igenevektől eltérően a mondatban bővítményi, ill. állítmányi szerepet is töltenek. Általában a szavak között jelentési kapcsolatokat teremtenek. Jelentéstani szempontból a határozói igeneveket öt csoportra oszthatjuk:

A módhatározói igenevek

-p (-ıp, -ip, -up, -üp)	Çantasını **alıp** çıktı. Amcasını **görüp** hemen eve gitti.

Az állapothatározói igenevek

-arak (-erek)	Yaşlı kadın **gülerek** bana yaklaştı.
-a.... a -e.... e -e....a	Çocuk **ağlaya ağlaya** doktora gitti. Kızlar **güle güle** oynuyordu. Yaralı adam **düşe kalka** yürümeye çalışıyordu.
-madan (-meden)	Benimle görüş**meden** hiçbir yere gitme.
-ken	Eve gider**ken** manava uğradım.
-dığı halde	Çok çalış**tığı halde** sınavı başaramadı.

Az időhatározói igenevek: Az igenév által elvégzett cselekvés idéjét mutatják.

-dığında (-dığı zaman)	Parayı **aldığımda** size borcumu ödeyeceğim. Parayı **aldığım zaman** size borcumu ödeyeceğim.
-dığı sırada (-dığı zaman)	Yağmur yağ**dığı sırada** hiçbirimizin şemsiyesi yoktu.
-dıktan sonra	Trenden in**dikten sonra**, bir gazete aldım.
-dıkça (-dikçe, -dukça, -dükçe)	İnsanlar oku**dukça** bilgileri artar.
-dı...-alı (-dı...-eli)	Ben kendimi bildim bileli bu ev hep böyledir.

-ınca (-ince, -unca, -ünce)	Yaz ge**lince** hep birlikte tatile çıkarız.
-madan (-meden) önce	Hava karar**madan önce** yola çıkalım.
-ıncaya kadar	Bu iş bit**inceye kadar** burada kalacağız.
-r... maz (-r... mez)	Mektubu **yazar yazmaz** postaya verdim.

Az okhatározói igenevek: Az okhatározói igenév azt fejezi ki, hogy mi okozott a cselekvést, a történést.

-dığından (-diğinden, -duğundan, -düğünden)	Çok yemek ye**diğinden** fazla kilo alıyorsun.
-maktan (-mekten)	Yaşa**maktan** büyük bir zevk alıyorum.

A hasonlító határozói igenevek: Egynél több ige között, mely cselekvést, történést fejez ki, azokat mennyiségi, il. minõségi szempontból összevetõ szerkezettel rendelkezõ szavakat nevezünk a hasonlító határozói igenévnek.

Her şeyi sizin isted**iğiniz gibi** yaparız.
Fatma bütün olanları **bilirmişcesine** gülümsedi.
İşler sand**ığım kadar** kolay olmadı.
Senden inanılma**yacak derecede** korkuyorlar.

A SEGÉD IGÉK

(tör. yardımcı eylemler; ang. auxiliary verbs; ném. Hilfsverben; fr. verben auxiliaires)

Olmak, Etmek, Kılmak, Eylemek

A törökben olmak, *etmek, eylemek, kılmak* igékkel alakult névszói elõtaggal rendelkezõ analitikus igei szerkezetekben elõforduló igei utótagokat nevezzük a segéd igének. Az - imek segédige is a segéd igék közé tartozik. A segéd igék közül leggyakrabban olmak, etmek igéket használunk.

OLMAK

Ezt az igét az összes fõnevekkel még az egyes névszókkal együtt használunk. Pl.:

var olmak, yok olmak, iyi olmak, güzel olmak, hasta olmak, sağlıklı olmak... gibi.

A szóikerítéssel, a páros összetételekkel együtt is elõfordul:

delik deşik olmak, parça parça olmak, deli divane olmak, göz kulak olmak... gibi.

Az *olmak* segéd igét általában a múlt idõ, jelen idõ és a folyamatos idõ melléknévi igenévekkel együtt használjuk.

A múlt idõ melléknévi igenév: -mış + olmak

Biraz bekleyin, az sonra yemek piş**miş olacak**.

Farkında olmadan bütün sırlarımızı anneme söyle**miş olduk**.

Böylece tüm paramı kumarda kaybet**miş oldum**.

Servis arabası bozulunca öğrenciler, okula gecik**miş oldular**.

Hepimiz yeniden birleşince, gücümüz azalma**mış oldu**.

Buzdolabında saklayınca, yemekler bozulma**mış oldu**.

Diplomanızı aldınız. Sonunda siz de Türkçe öğren**miş oldunuz.**

Son beş sayfayı okuyunca bu kitabı da bitir**miş olacağım**.

A folyamatos idő melléknévi igenév: -ar (-er) +olmak

Günlerdir yollara bak**ar olduk**.

Seni tanıdıktan sonra, yaşamı yeniden sev**er oldum**.

Gülay, son zamanlarda bize çok sık gel**ir oldu**.

Dedem, bugünlerde çocuk kitapları ok**ur oldu**.

Zavallı kadın oğlunu kaybedince aylardır gül**mez oldu**.

O korkunç kazadan sonra hayattan hiç zevk al**maz oldu**.

Türkiye'ye geldikten sonra sık sık ülkemi ve ailemi özl**er oldum**.

Babam son zamanlarda çok sinirli. Korkudan onunla hiçbir şey konuş**amaz olduk**.

A jövő idő melléknévi igenév: -acak (-ecek) +olmak

Bir an, her şeyi ona söyley**ecek oldum**.

Çocuk, birdenbire balkondan düş**ecek oldu**.

Hızla giden araba keskin virajda bir an devril**ecek oldu**.

Genç kadın bir an kendini kayalıklardan aşağı bırak**acak oldu**.

Doktordan korkan çocuk bir an ağlay**acak oldu**.

Kaç kere sizin eve uğray**acak oluyorum** ama hep işim çıkıyor.

Her defasında sana telefon ed**ecek oluyorum** ama numaranı bulamıyorum.

-(ı)yor gibi ol- / -(ı)yor gibi yap-

Film başl**ıyor gibi** oldu ama başlamadı.

Kalabalıkta onu gör**üyor gibi** oldum.

Hergün işe gid**iyor gibi yap**ıp arkadaşlarıyla gezmiş.

Beni tanım**ıyor gibi yapt**ı; selam vermedi.

-mış gibi ol- / -mış gibi yap-

Bazen yemek kokusundan o yemeği ye**miş gibi ol**uruz.

Tatilden döneli çok oldu şimdi hiç tatil yapma**mış gibi ol**dum.

Seyrettiğim savaş filminde asker öl**müş gibi yap**arak hayatını kurtardı.

Daha önce olayı duy**muş gibi yap**ıp tüm ayrıntıları öğrendi.

-ar (-er) gibi ol- / -ar (-er) gibi yap-

Bir an gözleri dol**ar gibi** oldu.
Şarkının sözleri aklıma gel**ir gibi** oldu ama hepsini hatırlayamadım.
Küçük yaramaz yemeğini y**er gibi** yapıp annesini kandırdığını düşündü.
Hiçbir şey bilmediği halde her şeyi bil**ir gibi** yapınca arkadaşlarını kızdırdı.

-acak (-ecek) gibi ol- / -acak (-ecek) gibi yap

Boğazına balık kılçığı takılınca boğul**acak gibi** oldu.
Bana maddî destek ver**ecek gibi** yapıp hiç yardımcı olmadı.
Arkadaşında ders çalış**acak gibi** yapıp ailesinden izi aldı.
Yurt dışında tedavi olacak gibi yaparak işten uzun süreli izin aldı.

Az egyes sazavakat egybe kell írni az olmak segédigével.

affolmak, hapsolmak, reddolmak, kaybolmak... gibi.

ETMEK

Ez a segéd ige a főnév, ill. a névszóval együtt összetett igei alakot hoz létre.

yardım etmek, deli etmek, söz etmek, göz etmek... gibi.

Általában az etmek segéd ige tárgyas, az olmak segéd ige viszont tárgyatlan igét alkot.

tárgyas	tárgyatlan
var etmek	var olmak
yok etmek	yok olmak
dert etmek	dert olmak
deli etmek	deli olmak

tárgyas ige : Siz bu serveti yoktan var **ettiniz.**
tárgyatlan ige : Evren yoktan var **oldu**.

Az *etmek* ige előtt található szó az utolsó szótagjában, ha hangváltozás, vagy a szóvégén hangkiesés történik, akkor az etmek ige összetapad a névszóhoz.

emir + etmek →	emretmek	hapis + etmek →	hapsetmek
azim + etmek →	azmetmek	seyir + etmek →	seyretmek
bahis + etmek →	bahsetmek	kayıp + etmek →	kaybetmek
devir + etmek →	devretmek	keşif + etmek →	keşfetmek
his + et →	hissetmek	af + etmek →	affetmek
zan + etmek →	zannetmek	red + etmek →	reddetmek

KILMAK, EYLEMEK

A *kılmak* és az eylemek igék csak *namaz kılmak, ihya eylemek, itaat eylemek* és ehhez hasonló még nénány esetben fordulnak elő. Az eylemek szó helyett a mai nyelvben inkább az etmek igét használunk.

sabr eylemek → sabretmek

emr eylemek → emretmek

seyr eylemek → seyretmek

ver-, yap-, al-, at-, gel-, bul-

Ezeknek az igéknek létezik önálló szótári jelentése, de más szavakkal együtt is használhatjuk ezeket, mint segéd ige.

vermek	**yapmak**	**almak**	**atmak**	**gelmek**
ceza ver-	spor yap-	ceza al-	suç at-	iyi gel-
hesap ver-	resim yap-	karar al-	iftira at-	hoş gel-
söz ver-	duş yap-	*kafaya al-	tokat at-	dar gel-
karar ver-	temizlik yap-	*göze al-	*göz at-	zor gel-
gözdağı ver-	makyaj yap-	*alaya al-		pahalı gel-
		jest yap-	*ciddiye al-	

* Ezekkel a segéd igékkel kifejezéseket is lehet szerkezteni.

A HATÁROZÓI IGENÉVI ÖSSZETETT IGÉK

(tör. ulaçlı birleşik zamanlı eylemler; ang. compound verbs, descriptive verbs; ném. deskriptives Verbum, Verbum Kompositum; fr. verbes composés)

A következő határozói igenevekkel alakult összetett igéket a törökben összetett határozói igenévnek nevezünk. Pl.: *vermek, durmak, bilmek, kalmak, gelmek.* Ezeknek a határozói igenévi összetételeknek három fajtája van.

- **A ható ige**
- **A pillanatnyi ideig tartó cslekvést jelelő ige**
- **A folyamatos-tartós cselekvést kifejező ige**

A HATÓ IGE:-a (-e) határozói igenév +bilmek

(tör. yeterlik eylemi; ang. potential verb; ném. Verbum potentialis; fr. verbes potentiels)

Bilmek: Az igei összetétel előtagjához -a (-e) ható ige képzője járul, és azután következik a *bilmek* ige. A ható ige, azt fejezi ki, hogy a cselekvőnek megvan az a lehetősége, hogy elvégezze a cselekvést.

yapabilmek → yap-a-bil-mek görebilmek → gör-e-bil-mek

Azonkívül a ható ige azt is fejezi ki, hogy a cselekvő képes valamit végrehajtani, ill. valakinek van tehetsége vagy lehetősége a cselekvés elvégzéséhez. Pl.:

Bir dilim börek yiy**ebilirim** ama bir tepsi yiy**emem**.
Ayşe İngilizce konuş**abilir** ama Fransızca konuş**amaz**.

A kérést, a kívánságot jelölhet:

Şu havluyu bana ver**ebilir misiniz**?
Lütfen kapıyı kapat**abilir misiniz**?

Engedélyt kérni valamihez, ill. szívességet kérni valakitől:

Telefonunuzu kullan**abilir miyim**?
Arabanızı bu akşam için al**abilir miyim**?

A lehetőséget is a ható igével lehet kifejezni:

Bugün yağmur yağ**abilir**.
Bu sınavı sen de kazan**abilirsin**.

A ható ige tagadó alakja a *-ma (-me)* toldalékkal alakul, és több jelentésárnyalatot tartalmaz magában a tagadás.

Senin işini bugün yapamam. (biztos nem lehet)
Senin işini bugün yapmayabilirim. (az akarat kérdés, ha nem akorom, akkor nem lesz)
Senin işini bugün yapamayabilirim. (akarok valamit ...ni, de valamilyen akadálya lehet)

A HATÓ IGE RAGOZÁSA

Jelen idő	
yapabiliyorum	yapamıyorum
yapabiliyorsun	yapamıyorsun
yapabiliyor	yapamıyor
yapabiliyoruz	yapamıyoruz
yapabiliyorsunuz	yapamıyorsunuz
yapabiliyorlar	yapamıyorlar

Határozott múlt idő	
yapabildim	yapamadım
yapabildin	yapamadın
yapabildi	yapamadı
yapabildik	yapamadık
yapabildiniz	yapamadınız
yapabildiler	yapamadılar

Határozatlan múlt idő	
yapabilmişim	yapamamışım
yapabilmişsin	yapamamışsın
yapabilmiş	yapamamış
yapabilmişiz	yapamamışız
yapabilmişsiniz	yapamamışsınız
yapabilmişler	yapamamışlar

Jövő idő	
yapabileceğim	yapamayacağım
yapabileceksin	yapamayacaksın
yapabilecek	yapamayacak
yapabileceğiz	yapamayacağız
yapabileceksiniz	yapamayacaksınız
yapabilecekler	yapamayacaklar

Folyamatos idő	
yapabilirim	yapamam
yapabilirsin	yapamazsın
yapabilir	yapamaz
yapabiliriz	yapamayız
yapabilirsiniz	yapamazsınız
yapabilirler	yapamazlar

Óhajtó-feltételes mód	
yapabilsem	yapamasam
yapabilsen	yapamasan
yapabilse	yapamasa
yapabilsek	yapamasak
yapabilseniz	yapamasanız
yapabilseler	yapamasalar

Bu işi yap**abilecek** misiniz?	→	Evet, yap**abiliriz**.
Yarın bize gel**ebilecek** misiniz?	→	Hayır, gel**emem**.
Dün mektubu yaz**abildiniz** mi?	→	Hayır, yaz**amadım**.
Kitabı okuy**abildiniz** mi?	→	Evet, okuy**abildim**.
Bana borcunuzu ödey**ebilecek** misiniz?	→	Evet, ödey**ebileceğim**.
Bavulu taşıy**abiliyor** musunuz?	→	Evet, taşıy**abiliyorum**.

A ható igéhez járulnak még az igeképzők is:

yazabilmek → yaz**dır**abilmek, yazılabilmek, yazı**ş**abilmek... gibi.

A PILLANATNYI IDEIG TARTÓ CSELEKVÉST KIFEJEZŐ IGE: -ı (-i, -u, -ü) határozói igenév képző+ vermek

(tör. tezlik eylemi; ang. verbe of haste; Hast Verbum, Zeitwort von Eile)

A törökben pillanatnyi idő alatt lezajló cselekvést kifejezése következőképpen történik meg: az alapigéhez járul a határozói igenévi képző, és hozzá pedig a vermek ige, mint segédige. Ez az ige azt fejezi ki, hogy valamit gyorsan, hamarosan és könnyen megtudunk csinálni. De uyanakkor ez a szerkezetet a felszólítás udvariasan közlésére is lehet használni.

gelivermek → gel-i-ver- uyuyuvermek → uyu-y-u-ver-

A PILLANATNYI IDEIG TARTÓ IGE RAGOZÁSA

Az óhajtó-felszólító mód		Határozott múlt idő	
gel**iver**eyim	gelmey**iver**eyim	gel**iver**medim	gelmey**iver**dim
gel**iver**	gelmey**iver**sin	gel**iver**medin	gelmey**iver**din
gel**iver**sin	gelmey**iver**	gel**iver**medi	gelmey**iver**di
gel**iver**in	gelmey**iver**elim	gel**iver**medik	gelmey**iver**dik
gel**iver**elim	gelmey**iver**in	gel**iver**mediniz	gelmey**iver**diniz
gel**iver**sinler	gelmey**iver**sinler	gel**iver**mediler	gelmey**iver**diler

Határozatlan múlt idő	
geli**ver**mişim	geli**ver**memişim
geli**ver**mişsin	geli**ver**memişsin
geli**ver**miş	geli**ver**memiş
geli**ver**mişiz	geli**ver**memişiz
geli**ver**mişsiniz	geli**ver**memişsiniz
geli**ver**mişler	geli**ver**memişler

Jövő idő	
geli**ver**eceğim	geli**ver**meyeceğim
geli**ver**eceksin	geli**ver**meyeceksin
geli**ver**ecek	geli**ver**meyecek
geli**ver**eceğiz	geli**ver**meyeceğiz
geli**ver**eceksiniz	geli**ver**meyeceksiniz
geli**ver**ecekler	geli**ver**meyecekler

A folyamatos idő	
geli**ver**irim	geli**ver**mem
geli**ver**irsin	geli**ver**mezsin
geli**ver**ir	geli**ver**mez
geli**ver**iriz	geli**ver**meyiz
geli**ver**irsiniz	geli**ver**mezsiniz
geli**ver**irler	geli**ver**mezler

Az óhajtó-feltételes mod	
geli**ver**sem	geli**ver**mesem
geli**ver**sen	geli**ver**mesen
geli**ver**se	geli**ver**mese
geli**ver**sek	geli**ver**mesek
geli**ver**seniz	geli**ver**meseniz
geli**ver**seler	geli**ver**meseler

A pillanatnyi ideig tartó cselekvést kifejező igéket amikor ragozunk, akkor az alapigéhez járuló -i- hang megváltozhat:

bilivermek, bakıvermek, okuyuvermek, görüvermek... gibi.

Emellett ennek az igének vannak még más jelentésárnyalatai is. Ez az ige azt is jelenti, hogy valamit gyorsan és könnyen meg tudunk csinálni, ill. valami hírtelen, vagy váratlanul történt meg.

Araba birdenbire yoldan çıkı**verdi.**
Aniden sağanak bir yağmur başlayı**verdi.**
Televiyon seyrederken elektrikler kesi**liverdi.**
Küçük çocuk ansızın caddeye doğru koş**uverdi.**
Herşey kendiliğinden ol**uverdi.**
Masa ve sandalyeleri kolayca taşıy**ıverdik.**
Bu ilacı içerseniz, hemen iyileş**ivereceksiniz.**

Felszólító értelme is van

Lütfen kapıyı kapatıverin.
Şu raporları hemen yazıverin.
Yarın erkenden buraya uğrayıverin.
Bu akşam da erken yatmayıverin!

A kérdõ alakja

Yarın büroya geliverir misin?
Lütfen bana bakıverir misin?
Bir kez de bizleri dinleyiverir misiniz?
Kitapları buraya koyuverir misin?

A pillanatnyi ideig tartó cselekvést, történést kifejezõ igéknek kétféle tagadó alakja létezik.

a. Könnyû, és gyors megoldást fejez ki:

Baban gitmeni istemiyorsa gitmeyiver.
Bu haber onu üzecekse söylemeyiverirsin.

b. Ragaszkodást, sajnálkozást, a túlzásba vitt dolgok kifejezésére is használatos, és a török *olmadı, yapmadı* szavakkal ugyanazt jelenti.

O kadar istedik, yapıvermedi.
Her zaman kapıyı açardı; o gün açıvermedi.

A pillanatnyi ideig tartó cselekvést kifejezõ összetett ige melléknévi igenév és fõnévi igenévként is szerepelhet a mondatban, valamint ehhez az igei összetételhez továbbra az esetragok és a birtokos jel is járulhat.

Birden yağmurun yağ**ıvermesi** bizi perişan etti.
Üst üste gel**iveren** sorunlar bizi zor duruma soktu.
Rüzgârın etkisiyle yerdeki karın buz ol**uvermesi** pek çok kazaya neden oldu.
Seni görünce birden sana doğru koş**uvermek** istedim.

A TARTÓS- HUZAMOS CSELEKVÉST KIFEJEZÕ IGE

(tör. sürerlik eylemi; ang. durative verb; ném. Verbum durativum; fr. verbe duratif)

A tartós-huzamos cselekvést kifejezõ ige úgy alakul, hogy az alapigéhez -a(-e) határozói igenévképzõ járul, és azután következik a *durmak, kalmak, görmek, gelmek* ige. Ez az összetett ige azt fejezi ki, hogy egy cselekvés folyamatosan történik, ill. még nincs vége a cselekvésnek. Néha a határozói igenévi képzõ egyike az -ıp (-ip- up- üp) is járulhat a szóhoz, és a *durmak* segéd igével egy új igei összetételt hozhatnak létre. Azonban ezt az igét nem igen használunk a mai törökben.

-a (-e) + durmak

Sen vitrinlere bak**adur**, ben hemen geliyorum.

Siz eve gid**edurun**, biz daha sonra geliriz.

Sen gazeteni okuy**adur**, ben sana bir fincan kahve hazırlayayım.

Sizler burada bekley**edurun**, otobüs az sonra gelir.

-a (-e) + kalmak Ez így keletkezett összetett ige a beálló cselekvés mellett kifejezheti azt is, hogy a cselekvésnek még nincs vége, vagyis általában megdöbbenést, megcsodálkozást is jelenti. Pl.:

Kadın, kocasının arkasından saatlerce bak**akaldı.**

Feci trafik kazasını gören insanlar don**akaldılar**.

Şaban Bey yorgunluktan koltukta uyuy**akalmış**.

Sona kalan don**akalır**. (Türk Atasözü)

Ayşe'yi o kıyafetle karşımda görünce şaşkınlıktan bak**akaldım.**

-a (-e) + gelmek Ez a szerkezet általában hosszú évekig, évtizedekig tartó cselekvések kifejezésére használható.

Yıllardan beri bu efsane burada söylen**egelmiştir**.

Bu gelenek burada yıllarca halk tarafından uygulan**agelmiştir**.

Kılıç eskiden yapılan savaşlarda yıllarca kullanıl**agelmiştir.**

A folyamatos-tartós cselekvést kifejező ige *-a(-e)* határozói igenévi alakja és a gelmek segéd igével alakult összetett ige olykor egy pillanatnyi ideig tartó cselekvést, vagy hírtelen bekövetkezett cselekvést, történést is jelölhet.

Ansızın bir adam çık**ageldi**.

-ıp (-ip, -up, -üp) + Kalmak, durmak

Serpil Hanım saatlerce geminin ardından bak**ıp durdu**.

Üst kattaki komşunun çocuğu akşama kadar evde koş**up durdu**.

Onun bu konu hakkındaki düşüncelerini öğrenince şaş**ıp kaldım**.

Onu yıllar sonra aniden karşısında görünce don**up kaldı**.

Az - ıp képzővel alakult határozói igenévi szerkezet és a durmak, kalmak igékkel alakult összetett ige azt fejezi ki, hogy a cselekvésnek még nincs vége.

Kadın sabaha kadar ağladı durdu. → Kadın sabaha kadar ağlayıp durdu.

TESSÉK MEGJEGYEZNI!

A SEGÉD IGÉK

A különbözõ névszókkal együtt használva összetett igealakokat létrehozó olmak, kılmak, etmek, eylemek igéket a törökben segéd igének nevezzük. Ezek közül az igék közül leggyakrabban az olmak, és az etmek igéket használjuk.

OLMAK

• Ezt az igét az összes fõnevek és névszók használhatják, mint segéd ige.
öğrenci olmak, asker olmak, güzel olmak, sağlıklı olmak... stb.

• A szavakat ikerítve is lehet összetett igealakokat létrehozni. Pl.:
deli divane olmak, göz kulak olmak, delik deşik olmak... stb.

• Az olmak ige a múlt, a jövõ-beálló, és a folyamatos melléknévi igenév képzõkkel együtt is használható.

A befejezett melléknévi igenév: -mış (-miş, -muş, -müş) + olmak / -mış gibi ol- (yap-)
pişmiş olmak, gelmiş olmak, söylemiş olmak, bakmış olmak... stb.

A be nem fejezett melléknévi igenév:-ar (-er, -ır, -ir, -ur, -ür) + olmak / -ar gibi ol- (yap-)
gelir olmak, bakar olmak, okur olmak, yazmaz olmak... gibi.

A beálló jövõ melléknévi igenév: -acak (-ecek) + olmak / -acak gibi ol- (yap-)
söyleyecek olmak, duracak olmak, vuracak olmak, bilecek olmak... stb.

ETMEK

Az etmek ige a fõnevekhez járul és névszói szavakkal együtt összetett igealakot hoz létre:
yardım etmek, söz etmek, var etmek, deli etmek... stb.

Az olmak ige tárgyas, az etmek ige viszont tárgyatlan igéket alkot.
Bu konu aramızda hiçbir zaman sorun olmadı. (tárgyatlan)
Bu konuları kendinize sorun etmeyiniz. (tárgyas)

Ha az etmek igével alakult összetett igei szerkezetben az elõtagnak a szóvégi hangja megváltozik, akkor az etmek igét egybe kell írni az érintett szóval.
devir → devretmek, hüküm → hükmetmek, keşif → keşfetmek

KILMAK, EYLEMEK

Ezeket az igéket, mint segéd igék nagyon ritkán használunk.

namaz kılmak, ihya eylemek, itaat eylemek, perişan eylemek... stb.

A HATÁROZÓI ÖSSZETETT IGÉK

A határozói igenevekkel együtt a vermek, bilmek, durmak, kalmak, gelmek igéket használva határozói igenévi összetett igéket lehet szerkeszteni. Ezeknek az összetett igéknek három fajtája van.

- **A ható ige**
- **A pillanatnyi ige**
- **A tartós-huzamos ige**

A HATÓ IGE : -a (-e) ulacı + bilmek

Az alapige és a bilmek segéd ige közé kerül a határozói igenév egyik képzõje az -a (-e), és így jön létre a ható ige összetett alakja. A ható ige valaminek a lehetõségét is kifejezi. Pl.:

Bu sorunu kendi başına halled**ebil**ecek misin?
Dergiyi ancak bugün okuy**abil**dim.
Beni yarın aray**abil**irseniz çok sevinirim.

A PILLANATNYI IGE: -ı (-i,- u,- ü) határozói igenévképzõ+vermek

A pillanatnyi ideig tartó vagyis gyorsan, hamarosan történõ cselekvések kifejezésére a törökben a vermek segéd igét és az egyik határozói igenévi képzõtt kell használni. Ez az összetett igealak ugyanakkor néha a felszólító módot is helyettesíthet.

Yaz tatili çabucak bit**iverdi**.
Sınav zamanı hemen gel**iverdi**.
Giderken kapıyı kapat**ıverin**.

A TARTÓS-HUZAMOS IGE:

A tartós-huzamos cselekvés jelölésére a törökben a durmak, kalmak, görmek, gelmek segédigékkel együtt a határozói igenév képzõje -a(-e) használható. Néha azonban elõfordul az is, hogy a tartós, folyamatos cselekvés jelölésére a másik, az -ıp (-ip,- up,- üp) határozói igenévi képzõket is használhatjuk. Ez az összetett igeszerkezet azt fejezi ki, hogy a cselekvés folyamatosan történik, még nincs vége.

-a (-e) + durmak :

Siz gide**dur**un, ben hemen geliyorum.

-a (-e) + kalmak :

Televizyon izlerken uyuya**kalm**ışım.

-a (-e) + gelmek :

Bu yöntem, pek çok eğitimci tarafından yıllardır uygulana**gel**miştir.

-ıp (-ip, -up, -üp) :

Yaşlı adam uzun yıllar bu kötü şartlarda yaşay**ıp dur**du.

A TOLDALÉKOK

(tör. ekler; ang. affix; ném. Affix; fr. affixes)

" Megtanulni törökül ast jelenti, hogy megtanulni a toldalékokat helyesen használni."

Deny Jean

A toldalék, a mondatban a szavak funkciójait meghatározó, vagy jelentésváltoztató, -módosító vagy pedig viszonyjelentést hordozó szórész. Ezek egy hangból vagy több hangból is állhatnak. A toldalékok közül van olyan is, mely különböző alaktani jeleket mutat. Általában a világ többi nyelveiben háromféle toldalék létezik: prefixum, suffixum és infixum. Azonban a törökben a suffixum tipikus toldalék. A prefixum pedig csak a melléknevek fokozásakor használható. A török nyelv agglutináló nyelv, ezért a törökben a toldalékok részben a mondatbeli helyzetük, részben jelentésük szempontjából fontos szerepet játszanak. Mind azt, amit sok más nyelvekben több szóval, vagy pedig mondatokkal kifejeznek, azt, a törökben olykor toldalékokkal, vagy csak egy toldalékkal is lehet kifejezni.

A törökben a toldalékok általában kötött morfémák, és ezek egy szótagból állnak. Azonban előfordul az is, hogy ezek a toldalékok egymás után következve egy toldalék láncót hozhatnak létre. A törökben egy alapszóhoz egymáshoz láncolva tizenkét toldalék járulhat. Pl.: Amerikalılaştıramadıklarımızdan mısınız? (Amerika-lı-laş-tır-a-ma-dık-lar-ı-mız-dan mı-sınız?) A törökben a toldalékokat két főcsoportra lehet osztani:

- **A igei személyragok, a birtokos jel, az idő- és módjel**
- **A képzők**

A RAGOK ÉS A JELEK

(tör. çekim ekleri; ang. inflexion suffixis, termination; ném. Endungen, Suffixe, Flexionsendungen; fr. suffixe de conjugaison, terminaison de conjugaison)

A törökben az úgynevezett çekim ekleri, azaz a magyarban a ragok, és a jelek egyik része igéi- vagy főnévi tövek vagy alapszavakhoz járulnak, és személyre, kérdésre,valamint állító ill. tagadó formára utalnak. A ragok és a jelek használata során a szó jelenetése nem változik meg. Azok csak módosítják a szavakat, és kijelölik a cselekvés mikor, hol, hogyan ki által, milyen állapotban vagy helyzetben zájlott le.

gel**iyorum**, gör**dün mü?** al**madın mı?** ev**i**, ev**de**, ev**den**, ev**im**, ev**ler**... stb.
A képző, azaz a yapım ekleri pedig megváltoztatják a szótári szó jelentését, és rendeszerint új szót hoznak létre.

göz → göz**lük** → göz**lükçü** → göz**lükçülük**

Általában, ha a toldalékokról beszélünk, akkor elsősorban az igeragozásban használt ige időjel, valamint módjel jut az eszünkbe. Azonban vannak olyan toldalékok, amelyek a főnevekhez járulnak, és azokat minden személyben ragozni kell. Ilyenek például a birtokos jel, az esetrag, valamint a többes jel, amelyek részben nemcsak a névszókra, hanem az igékre is csatlakoznak. És mindezeket a toldalékokat az úgynevezett çekim eki-ként kell tárgyalnunk. Ezek után ebbe a csoportba tartózó toldalékokat következőképpen lehet csoportosítani:

- **A névszókhoz járuló toldalékok**
- **Az igékhez járuló toldalékok**
- **A névszókhoz, és az igékhez járuló toldalékok**

A FŐNEVEKHEZ JÁRULÓ TOLDALÉKOK

A névszókhóz járuló toldalékokat így is lehet csoportosítani: a birtokos jel, az esetrag, és a vonatkozó kötőszói toldalék.

A birtokos jelek : -im, -in, -i, -imiz, -iniz,-leri

Ha birtokos jel van a főnéven, akkor az a jel a főnév által megnevezett dolgot, személyt birtokosnak mutatja, vagy valamilyen birtokra utal. Vannak birtokos személyjelek is, és ezek használatakor figyelembe kell venni a magánhangzó illeszkedési szabályokat.

A birtokos jelek és a magánhangzó harmonia				
Benim	ev**im**	oda**m**	okul**um**	köy**üm**
Senin	ev**in**	oda**n**	okul**un**	köy**ün**
Onun	ev**i**	oda**sı**	okul**u**	köy**ü**
Bizim	ev**imiz**	oda**mız**	okul**umuz**	köy**ümüz**
Sizin	ev**iniz**	oda**nız**	okul**unuz**	köy**ünüz**
Onların	ev**leri**	oda**ları**	okul**ları**	köy**leri**

Ha egy szó magánhangzóra végződik, akkor a birtokos jel előtt a szóvégi hang kiesik. Pl.:

oda	+ ım	→	odam	sevgi	+ im	→	sevgim
oda	+ ın	→	odan	sevgi	+ in	→	sevgin

Az egyes szám harmadik személyben a szóvégi magánhangzó és a birtokos jel közé a -s- védő* hang kerül.

oda	+ ı	→	odası	sevgi	+ i	→	sevgisi
çanta	+ ı	→	çantası	bilgi	+ i	→	bilgisi

A birtokos jel után még szóhoz az esetragok is járulnak. Pl.:

evim**i**, evim**in**, evim**e**, evim**den**

odam**ı**, odam**ın**, odam**a**, odam**dan**

Az esetragok

A főneveket az igékkel jelentéstanilag összakapcsoló toldalékokat a törökben esetragnak nevezünk. Az esetragok a szójelentését módosítva utalnak a szavak kapcsolataira a mondatban, és kijelölnek a helyet, az irányt, a személyt is. A tárgyi esetrag általában a mondatban a tárgyat alkotó szóra jön.

Az esetragoknál létezik a magán, ill. a mássalhangzó illeszkedés. Ezeket az alábbi táblázaton így is lehet mutatni:

Az esetragok, A hangilleszkedés, ill. A hanghasonulás				
A tárgyeset -ı, -i, -u, -ü	sınıf**ı**	ev**i**	okul**u**	köy**ü**
A közelítés, ráhelyezés, behelyezés eset -a, -e	sınıf**a**	ev**e**	okul**a**	köy**e**
A ott-, rajt-, és bentlevés eset -da, -de, -ta, -te	sınıf**ta**	ev**de**	okul**da**	köy**de**
A távolító eset -dan, -den, -tan, -ten	sınıf**tan**	ev**den**	okul**dan**	köy**den**
A birtokos eset -ın, -in, -un, -ün	sınıf**ın**	ev**in**	okul**un**	köy**ün**

A valahol levést kifejező esetben a -d- hang a mássalhangzó harmonia szabályai alapján -t- vé változik.

okul**da**, okul**dan** ev**de**, ev**den** köy**de**, köy**den**
sınıf**ta**, sınıf**tan** ağaç**ta**, ağaç**tan** yatak**ta**, yatak**tan**

*Azok a szavak, amelyek magánhangzóra végződnek, azok a tárgyesetben, a birtokos esetben, valamint a közelités, ra-ill. behelyezés esetekben megkapják a betoldó mássalhangzókat, és akkor a főnév és az esetrag közé -n-,- y- hangok kerülnek.

araba-**y**-ı → araba-**y**-a → araba-**n**-ın
silgi-**y**-i → silgi-**y**-e → silgi-**n**-in
Ayşe'-**y**-i → Ayşe'-**y**-e → Ayşe'-**n**-in

A vonatkozó kötőszó jele: -ki (melléknév és főnévképző -ki)

A főnevekhez, és a névszókhoz járuló, és a mondatban a szavak között valamilyen kapcsolatot teremtő toldalékot a törökben *ilgi eki*-nek nevezzük. E toldalék használatakor nem érvényesül a hangharmonizálási szabály.

sabah**ki**, akşam**ki**, bu yıl**ki**, onun**ki**, odada**ki**, yukarı**ki**, sokakta**ki**... gibi.

Azonban a -ki toldalék kivételesen a bugünkü és a dünkü szavakban alkalmazkodik a hangtani illeszkedési szabályokhoz.

A vonatkozó kötőszói értékû -ki toldalék a bentlevés, rajtlevés, otlevés esetragok után is használható.

Sokakta**ki** adam → Sokakta bulunan adam.
Odada**ki** masa → Odada bulunan masa.
Evde**ki** kitap → Evde bulunan kitap.
Yukarda**ki** oda → Yukarda bulunan oda.

Ezenkívül a -ki toldalék a birtokos esetrag után is használható:

Serpil'**in** arabası → Serpil'in**ki** → Serpil'e ait araba.
On**un** arabası → Onun**ki** → Ona ait araba.
Biz**im** arabamız → Bizim**ki** → Bize ait araba.
Kim**in** arabası → Kimin**ki**? → Kime ait araba?

A -ki toldalék után a szóhoz még járulhatnak az esetragok is:

A tárgyeset	→	Seninkini getir.
Az irány eset	→	Seninkine bak.
A bentlevõ eset	→	Seninkin**de** şeker var.
A távolító eset	→	Seninkin**den** bana da ver.
A birtokos eset	→	Seninkin**in** motoru bozuk.

A -ki toldalék az idõhatározói értékû szavak után következik:

Sabah**ki** olay	→	Sabah vakti olan olay
Öğle**ki** yemek	→	Öğle vakti yenen yemek
Akşam**ki** yemek	→	Akşam vakti yenen yemek
Dün**kü** olay	→	Dün olan olay

Még lehet bõvíteni ezeket a példákat:
bu yıl**ki**, geçen yıl**ki**, şimdi**ki**, sonra**ki**, geçen hafta**ki**, gelecek hafta**ki**... stb.

A -ki toldalék olykor a hangilleszkedési szabályokhoz is alkalmazkodik.

bugün**kü**, dün**kü**, öbür**kü**, Gönül'ün**kü**, üçünün**kü**, dördünün**kü**... gibi.

AZ IGÉKHEZ JÁRULÓ TOLDALÉKOK, ILL. AZ IGE IDŐ-, ÉS MÓDJELEK

Az igékhez járuló toldalékok a következõk: személyrag, idõjel, számjel, kérdõjel, állító-tagadóalak jel, valamint az óhajtó-feltételes módjel, feltételes módjel. A törökben kilenc igemód van, és mindegyiknek a ragozása különbözik a másiktól. Az igékhez járuló toldalékokkal kapcsolatos következõ példákat lehet mutatni:

gelmemeli miydim? → gel-me-meli mi-y-di-m?

Ebben a mondatban a szót a következõ toldalékokra lehet szétválasztani:

gel- : igetõ
-me : a tagadó alak
-meli : a feltételes módjel

-mi : kérdő jel
-y- : kötőhang
-di : a határozott múlt időjel
-m : 1. szám első sezemélyrag

Ez a kis magyarázat után nézzük meg, hogy hogyan kell használni az igékhez járuló toldalékokat:

AZ IGEIDŐK ÉS AZ IGEMÓDOK

Jelen idő -iyor	Határozott múlt idő -dı, -di, -du, -dü	Határozatlan múlt idő -mış (-miş, -muş, -müş)
bil-**iyor**-um	bil-**di**-m	bil-**miş**-im
bil-**iyor**-sun	bil-**di**-n	bil-**miş**-sin
bil-**iyor**	bil-**di**	bil-**miş**
bil-**iyor**-uz	bil-**di**-k	bil-**miş**-iz
bil-**iyor**-sunuz	bil-**di**-niz	bil-**miş**-siniz
bil-**iyor**-lar	bil-**di**-ler	bil-**miş**-ler

Jövő ido -acak (-ecek)	Folyamatos idő -ır (-ir, -ur, -ür)	Óhajtó mód -a (-e)
bil-**eceğ**-im	bil-**ir**-im	bil-**e**-y-im
bil-**ecek**-sin	bil-**ir**-sin	bil-**e**-sin
bil-**ecek**	bil-**ir**	bil-**e**
bil-**eceğ**-iz	bil-**ir**-iz	bil-**e**-lim
bil-**ecek**-siniz	bil-**ir**-siniz	bil-**e**-siniz
bil-**ecek**-ler	bil-**ir**-ler	bil-**e**-ler

Óhajtó-feltételes mód -sa (-se)	Feltételes mód -malı (-meli)	Felszólító mód
bil-**se**-m	bil-**meli**-y-im	-
bil-**se**-n	bil-**meli**-sin	**bil**
bil-**se**	bil-**meli**	bil-**sin**
bil-**se**-k	bil-**meli**-y-iz	-
bil-**se**-niz	bil-**meli**-siniz	bil-**in**, bil-**iniz**
bil-**se**-ler	bil-**meli**-ler	bil-**sin-ler**

AZ IGÉKHEZ ÉS A NÉVSZÓKHOZ JÁRULÓ TÖBBES JEL

A törökben a többes jel -lar, -ler és a kérdő jel mi az igékre meg a nészókra is járulhat.

A többes jel és a névszók: -lar, - ler

A többes jel használata a legtöbb nyelvben másképpen történik meg, és ilyenkor megváltozik általában a szótő. Például a németben az ev-ház jelentésű das haus szónak a többes számú alakja häuse. Olyan nyelvekben, például mint a német, a többes jel használatakor a szótő megváltozik. Ebben az esetben valaki, aki németül vagy ahhoz hasonló típusú nyelveket tanul, annak egyszerre a szónak az egyes meg a többes számú alakját is meg kell tanulnia. Azonban a törökben, amikor a szavakat többes számban használunk, akkor csak oda kell tenni a szóvégere a *-lar, -ler* többes jelet.

masa	→	masa**lar**	ev	→	ev**ler**
kapı	→	kapı**lar**	defter	→	defter**ler**
elma	→	elma**lar**	güzel	→	güzel**ler**

A többes jel -lar, -ler a névszói szavakkal és az igékkel is használható. Ha a névszókkal együtt használjuk a többes jelet, akkor más jelentésárnylatokat is kifejez.

• Ha a népeket, a nemzeteket jeleló szavakkal, vagy a helynevekkel együtt használunk a többes jelet, akkor ez nemcsak a többes számót, hanem ugyanakkor a gyûjtőneveket is jelölheti.

Türk**ler** ile Alman**lar** son zamanlarda ekonomik alandaki ilişkilerini geliştirdiler.

İşsizlik nedeniyle köylü**ler**in çoğu kentlere göç ettiler.

Roma**lılar** büyük bir imparatorluk kurmuşlardı.

Ankara**lılar** trafik sorununu büyük ölçüde çözümlediler.

• A *-lar, -ler* többes jellel ellátott szó a tulajdoneveket, ill. a rokonsági viszonyokat jelölő nevek után család-, ill. társaságnevet is kifejezheti.

Ayşe**ler** dün İzmir'e gittiler.

Mehmet**ler** yarın tatile çıkıyorlar.

Amcam**lar** dün bize geldiler.

Teyzem**ler** bugün evde yoklar.

• A tulajdonneveknél, ill. a személyneveknél a többes jelek hasonlóságokra, azonosságokra utalnak, illetőleg tiszteletet is kifejeznek.

Fatih**ler**, Kanuni**ler** bu ülkeyi dünya çapında büyük bir imparatorluk haline getirdiler.

Biz**ler** Orhan Veli**leri**, Sait Faik**leri** okuyarak büyüdük.

Fuzuli**ler**, Baki**ler** divan şiirinin büyük ustalarıdır.

Bu savaşı adı bile bilinmeyen Mehmetçik**ler** kazanmıştır.

• A szonokláskor, a felszóláskor is lehet használni a többes jelet.

Değerli öğretmen**ler**, çocuklarımız sizlere emanettir.

Sevgili genç**ler**, ülkemiz sizin çalışmalarınızla yükselecektir.

Sayın bay**lar**, bayan**lar** bugün burada dünyanın en büyük sirk gösterisini izleyeceksiniz.

Sevgili izleyici**ler**, şimdi haber bültenimizi sunuyoruz.

• Az időt, vagy az általánossá vált szókásokat is fejez ki.

Akşam**ları** : akşam vakitleri, her akşam

Sabah**ları** : sabah vakitleri, her sabah

Akşam**ları** az yemek yerim.

Sabah**ları** gazete okurum.

Baharları ve sonbaharları, yazdan ve kıştan daha çok severim.

Biz her yıl yazları burada tatil yaparız.

• A tudományos területén az azonosságok vagy a fajok jelölésére is használható:

Yılan, kertenkele ve solucan, sürüngenler grubundandır.

Fasulye, nohut ve mercimek baklagiller grubuna girer.

A többes jel és az igék: -lar,-ler

A többes jel *-lar,-ler* a törökben az igék után is használható, és ilyenkor többes számú harmadik személyt jelöl ki. A *-lar,- ler* az egyszerû, ill. az összetett igeidõk és- módokban egyaránt használható.

geliyorlar, gelmişler, geldiler, gelecekler, gelmişlerdi, gelselerdi, gelecek**lerdi**... stb.

Çocuklar bugün tiyatroya gidecekler.

Öğrenciler derse başlamışlar.

Bütün yarışçılar yerlerini almışlardı.

Atlar silah sesinden ürkerek büyük bir hızla koşmaya başladılar.

• Bár, hogy csak egyes számú harmadik személyrõl lenne szó, a tisztelet kifezésére különös helyzetekben annak ellenére, hogy az alany egy, akkor is a többes jelet kell használni:

Sayın başbakanımız törene teşrif ettiler.

Sayın cumhurbaşkanımız bir konuşma yapacaklar.

Hanımefendi bu geziye katılacaklar mı?

Beyefendi, bu akşam yemek yiyecekler mi?

A KÉRDÕ Toldalék : mı, mi, mu, mü

A mi kérdõszót az igék, és a fõnevek után külön kell írni. Ez ugyanis a kérdõ partikula, melyet kérdõjel elõtt teszünk a mondatban, ill. a kérdõszót a hangsúlyozott szó után használunk. Ezt egy külön partikulaként kell fogni. Tehát nem egybeírjuk a szóhoz, mint a többi jelek, hanem külön kell írni. De annak ellenére, hogy külön van írva, mégis alkalmazkodik az elõtti szó hangrendjéhez.

• A névszói eredetû szavak után

Bu küçük çocuk sizin kızınız **mı**?

Dün izlediğin film güzel **mi**?

Şu büyük bina sizin okul **mu**?
Yolculuk için araba **mı** daha iyi, yoksa otobüs **mü**?
Yarışta sizin çocuk **mu** birinci olmuş?
Siz **mi** bana gelirsiniz, ben **mi** size geleyim?
Hafta sonu İstanbul'da **mı**ydınız?
Ahmet Bey iki yıldan beri İzmir'de **mi**ymiş?

• Az igék után:

A kérdőjel mi mindig az igeidő, és- mód jelek után kerül a mondatban, természetesen, mint külön szó.

Ayşe yarın bize gelir **mi**?
Siz bugün okula geliyor **mu**sunuz?
İki gün için kitabınızı bana ödünç verir **mi**siniz?
Lütfen buraya bakar **mı**sınız?
Siz dün akşam tiyatroya gitmiş **mi**ydiniz?
Kemal Bey bu evi görmüş **mü**ydü?
Bana hiçbir şey vermeyecek **mi**siniz?
Sizce ben bu konuyu iyi anlamış **mı**ym?

A kérdő toldaléknak többi jelentéseiről:

A kérdőjel mi nemcsak a kérdő mondatokban fordul elő, hanem azzal a kijelentő mondatokban is gyakan találkozhatunk. Ezek a mondattípusok a következők:

• **A mı partikula időt jelöl:**

A kérdő toldalék néha az időt, ill. a feltételes módot is kifejez. Ezek a következők:
Yaz geldi **mi** tatile çıkacağım. → Yaz geldiği **zaman** tatile çıkacağım.

Ugyanez a mondat feltételes jelentésű mondat is lehet.
Parayı aldım **mı** tatile çıkacağım. → Parayı **alırsa**m tatile çıkacağım.

Kış başladı **mı** paltolarımızı giyeriz.
Yedi yaşına geldin **mi** okula gideceksin.

Ben söz verdim **mi** tutarım.

Paramız oldu **mu** kendimize bir ev alacağız.

• A mı partikula nemcsak kérdést jelenti, hanem a megdöbbenést, meglepetést is.

Sen de **mi** Brutüs!

Hırsızların başı gerçekten komiser **mi**ymiş!

Banka soygununa Murat da **mı** katılmış!

Bu resimleri o küçük çocuk **mu** yaptı!

Bu yazıları gerçekten yarım saatte **mi** yazdın?

• A fokozást is jelelölhet:

Nişanlım güzel **mi** güzel, zengin **mi** zengin!

O adam korkak **mı** korkak, yalancı **mı** yalancı.

Öyle bir yiğit ki, boylu **mu** boylu, soylu **mu** soylu.

Bu adam dediğini yapar **mı** yapar.

Öyle bir ev ki güzel **mi** güzel, büyük **mü** büyük, tek kelimeyle muhteşem.

TESSÉK MEGJEGYEZNI!

A TOLDALÉKOK

A toldalék, olyan nyelvtani elem, amely kijelöli a szavak mondatbeli szerepét és helyét, új szavakat alkot, illetõleg megváltoztatja annak a szónak a jelentését, vagy a szófaját, amelyhez járult. A törökben a toldalékokat két csoportra osztjuk: a képzõkre, és a ragokra, ill. a jelekre.

A RAGOK, JELEK

Az igéi-, ill. a névszói tõvekhez csatlakozva az idõt, a személyt, a kérdést, a többes számot, állítást, vagy éppen tagadást jelölnek. Ezeknek az úgynevezett çekim eklerinek három fajtaja van:

- A névszókhoz járuló ragok, jelek
- Az igékhez járuló ragok, jelek
- Az igék, és a névszókhoz járuló jelek, ragok

A NÉVSZÓKHOZ JÁRULÓ JELEK, RAGOK

Azokat a toldalékokat, amelyek a névszókhoz járulnak három csoportban tárgyalhatjuk meg: a birtokos jel, az esetrag és a vonatkozó kötõszói jelentésû -ki partikula.

A birtokos jel: -im,- in,- i ,-imiz,- iniz,- leri

A birtokos jel azt fejezi, hogy valami valakinek tulajdonában van. evim, evin, evi, evimiz, eviniz, evleri.... stb.

Az esetragok

A tárgyeset	: -ı (-i, -u, -ü)	→	evi	sınıfı	okulu	otobüsü
Az irányeset	: -a (-e)	→	eve	sınıfa	okula	otobüse
Az ottlevést jelelõ eset	: -da (-de)	→	evde	sınıfta	okulda	otobüste
A távolító eset	: -dan (-den)	→	evden	sınıftan	okuldan	otobüsten
A birtokos eset	: -ın (-in, -un, -ün)	→	evin	sınıfın	okulun	otobüsün

A vonatkozó kötőszói toldalék -ki

A -ki toldalék a névszókhoz csatlakozva annak a szónak egy másik szóval való kapcsolatára utal.

evdeki, sokaktaki, bahçedeki, bugünkü, dünkü... gibi.

AZ IGEI RAGOK

Azok a ragok, melyek az igékhez járulnak általában személyt, időt, számot, kérdést, állítást, ill. tagadást kifejezhetnek, továbbá a kívánságot, feltételezést, a szükségességet is jelölhetnek.

Yapmamalı mıydım? → Yap-ma-malı mı-y-dı-m?

Ebben a mondatban a toldalékokat így lehet egymástól elválasztani:

yap-	: az igető	-y-	: a kötőhang
-ma	: a tagadó partikula	-dı	: a határozott múlt időjel
-malı	: a feltételes módjel	-m	: az egyes szám 1. személyrag
mı	: a kérdő partikula		

AZ IGÉKHEZ ÉS A NÉVSZÓKHOZ JÁRULÓ JELEK-RAGOK

Az igékre meg a főnevekre csatlakozó azonos ragok és jelek a következők: a többes jel: -lar, -ler; a kérdő toldalék mı, mi ,mu ,mü.

A többes jel: -lar (-ler)

Azt jelenti, hogy a szó többes számban van : okul ı okul**lar**, çiçek ı çiçek**ler**

A társaságnév, csoportnév: Türk**ler**, Alman**lar**, İngiliz**ler**, İstanbull**ular**... stb.

A családi, rokonsági viszonyokot jelelő szavakhoz járul: amcam**lar**, teyzem**ler**, Ahmet**ler**, Mehmet**ler**... stb.

A tulajdonnevek esetében tizsteletet is kifejez: Fatih**ler**, Kanuni**ler**, Fuzuli**ler**... stb.

A felszóláskor, a szonokláskor is előfordul: genç**ler**, öğretmen**ler**, bay**lar**, bayan**lar**... stb.

Az időt, ill. az általánosítást is jelöl: akşam**ları**, sabah**ları**, yaz**ları**, kış**ları**... stb.

A tudománynyelvben pedig a fajt, családot fejezi ki:

sürüngenler, baklagiller... stb.

Az igék után: -lar (-ler)

• Az igealakhoz csatlakozott többes jel azt jelenti, hogy többes szám harmadik személyről van szó:

Çocuklar bahçeye çıktı**lar**. Kuşlar ülkelerine göçtü**ler**.

• Ha a fontos személyekről, az előkelő személyekről van szó, akkor is a törökben a többes jelet kell használni:
Sayın cumhurbaşkanımız yarın törene teşrif edecek**ler**.
Sayın başbakanımız Türkmenistan'a gideceklerler.

A kérdő partikula: mı (mi, mu, mü)
• A főnévek és a névszók után kerül a mondatba:
Bu sizin arabanız **mı**?
Yolculuk için uçak mı yoksa otobüs **mü** daha iyi?

• Az igék után használható:
İnsanlar bir gün savaşmaktan vazgeçecekler **mi**?

• A kérdő partikula mi az időt is jelölhet:
Kış geldi **mi** kayak yapacağım → Kış geldiği zaman kayak yapacağım.

• A feltételes módot heyettesíthet:
Param oldu **mu** ev alacağım.

• Kérdés vagy csodálkozás, megdöbbenés, valamint a meglepetés kifejezésére is használható:
Sende **mi** Brütus?!

• A fokozást, a hangsúlyozást is jelölhet:
Kız güzel **mi** güzel; zengin **mi** zengin

A KÉPZÔK

(tör.: yapım ekleri; ang.: morphemes; ném.: Formans, Bildungs- element; fr.: suffixe de formation)

A képzõk olyan toldalékok, amelyek a szótõhöz csatlakoznak, és új jelentést adnak a szónak. A képzõk teljesen új szavakat hoznak létre csatlakozva az igékhez, és a névszókhoz.

söz, sözlük, sözcü, sözcülük, bilmek, bilgi, bilinç, bilim... gibi.

A török nyelv toldalékok szempontjából elég gazdag nyelv. Több ezer új szót lehet alkotni a képzõk alkalmazásával az igei, ill. hévszói eredetû szavakból. 1986-ban a Babilloni Nyelvversényen elsõ helyet elnyert és majdnem harminc két nyelvet tudó Vandewalle Johan, az Ankara Üniversitesi keretén belül mûködõ TÖMER-ben a nyelv iskolában igen érdekes elõadást tartott. Vandewalle Johan a török nyelvrõl egy elõadást tartott mégpedig arról, hogy az általa kifejlesztett szamítógépes programot használva egy igei tõhöz járuló képzõk használátával körülbelül százezer új szót hozott létre, amelyek ugyanabból a szótõbõl eredtek. Ez viszont azt bizonyítja, hogy egy szótõhöz ennyi képzõ járulhat, és ezek mind új jelentésû szavakat hoznak létre, és ez még annak bizonyitéka, hogy a török nyelv igen gazdag nyelv. Azonban mivel a török nyelv majdnem hatszáz, ill. hétszáz évig az Oszmán Birodalom hatására nem használta ezeket a képzőket, inkább új szavak képzése helyett az oszmán törökök arab vagy perzsa szavakat átvettek. De a Török Köztársaság alakulása után a török nyelv ismét elõnyös helyzetbe került, és elég sok új szó keletkezet. A török nyelvben a képzõket négy csoportban tárgyalunk:

- **A névszóból névszót alkotó képzõk**
- **A névszóból igét alkotó képzók**
- **Az igébõl igét alkotó képzõk**
- **Az igébõl névszót alkotó képzõk**

Az egyes képzõk használata igen gyakori. Azonban vannak olyan képzõk is, amelyek a kevés használat miatt elavultak. Azért, hogy a török nyelv

megszabaduljon az idegen eredetû szavaktól, valamint abbahagyni az idegen nyelvi szabályokat, ahhoz feltétlenül csakis a török képzõkkel alakult szavakat kell használni, amelyek ugyanakkor azt is fogják bebizonyítani, hogy mennyire gazdag ez a nyelv.Most sorban meg fogunk vizsgálni ezeket a képzõket.

Névszóból névszót alkotó képzõk

Azok a képzõk, amelyek egy fõnévhez, vagy bármilyen névszó tõhöz járulva új névszói eredetû szavakat hoznak létre, ezeket a képzõket névszóból névszók alkotó képzõknek nevezünk.

A -lık (-lik, -luk, -lük) képzõ

A névszavakból helyneveket alkotó képzõ:

kitap	→	kitap**lık**	çöp	→	çöp**lük**
kum	→	kum**luk**	kömür	→	kömür**lük**
odun	→	odun**luk**	taş	→	taş**lık**
zeytin	→	zeytin**lik**	incir	→	incir**lik**

E képzõ használatakor az eredetû szó és az új keletkezett szó alap jelentésköre nem változik meg. Elvont jelentésû fõneveket is lehet alkotni.

insan	→	insan**lık**	Müslüman	→	Müslüman**lık**	iyi	→	iyi**lik**
çocuk	→	çocuk**luk**	Türk	→	Türk**lük**	kötü	→	kötü**lük**
anne	→	anne**lik**	kadın	→	kadın**lık**	güzel	→	güzel**lik**
baba	→	baba**lık**	erkek	→	erkek**lik**	büyük	→	büyük**lük**

A -lık képzõvel a fõnevekbõl birtoklást jelentõ szavak mellett, meg a melléknevek is lehet alkotni.

kış**lık** elbise	→	kışın giyilen elbise
yaz**lık** elbise	→	yazın giyilen elbise
manto**luk** kumaş	→	manto yapmak için kullanılan kumaş
elbise**lik** kumaş	→	elbise yapmak için kullanılan kumaş
dolma**lık** biber	→	dolma yapmak için uygun olan biber

A –lık képzõ a számnevekre csatlakozva a gyûjtõ szavakat is akotja. Ezek a szavak általában melléknevek. Pl.:

iki	→	ikilik	ikilik paketler
dört	→	dörtlük	dörtlük gruplar
dokuz	→	dokuzluk	dokuzluk sıralar
yüz	→	yüzlük	yüzlük banknotlar

A –lık képzõvel eszközneveket, ill. tárgyneveket is lehet szerkeszteni.

kulak	→	kulaklık	baş	→	başlık
tuz	→	tuzluk	kol	→	kolluk
buz	→	buzluk	diz	→	dizlik
göz	→	gözlük	ağız	→	ağızlık

A –lık képzõvel alkotott szavakkal különbözõ szín árnyalatokat is lehet kifejezni. Pl.:

mavi	→	mavilik	kırmızı	→	kırmızılık
beyaz	→	beyazlık	sarı	→	sarılık
mor	→	morluk	siyah	→	siyahlık
yeşil	→	yeşillik	kahverengi	→	kahverengilik

A –lık képzõvel mérték határozókat is lehet létrehozni.

milyon	→	milyonluk	metre	→	metrelik
milyar	→	milyarlık	gün	→	günlük
kilo	→	kiloluk	ay	→	aylık
litre	→	litrelik	yıl	→	yıllık

A –lık képzõvel foglalkozást, ill. valamilyet szakmát jelelõ szavakat is lehet szerkeszteni:

öğretmen	→	öğretmenlik	dişçi	→	dişçilik
doktor	→	doktorluk	gözlükçü	→	gözlükçülük
avukat	→	avukatlık	arıcı	→	arıcılık
eczacı	→	eczacılık	oduncu	→	odunculuk

Ezenkívül még a szakmai rangokat is ezzel a képzõvel alakult szavakkal lehet kijelölni:

onbaşılık, çavuşluk, yüzbaşılık, binbaşılık, paşalık, asistanlık, doçentlik, profesörlük... stb.

A –lık képzõ a –cı képzõvel együtt valami külön tulajdonság mellett valamihez, ill. valakihez tartozást, ragaszkodást is fejezi ki:

sağ	→	sağcı**lık**	ülkü	→	ülkücü**lük**
sol	→	solcu**luk**	geri	→	geri**cilik**
toplum	→	toplumcu**luk**	ileri	→	ileri**cilik**
Türk	→	Türkçü**lük**	vurgun	→	vurgunc**uluk**

A –lık képzõ a félrokonság, valamint a mostoha szülõk kifejezésére is használható: ana**lık**, baba**lık**, evlâ**tlık**... gibi.

A –lık képzõvel még ruha elnevezésére használható szavakat is lehet alkotni:

sabah	→	sabah**lık**	gelin	→	gelin**lik**
gece	→	gece**lik**	diz	→	diz**lik**
yağmur	→	yağmur**luk**	baş	→	baş**lık**

A –lık képzõvel ikerszavakat is lehet szerkeszteni:

var**lık**	yok**luk**	dir**lik**	düzen**lik**
az**lık**	çok**luk**	bir**lik**	beraber**lik**
iyi**lik**	sağ**lık**	bağ**lık**	bahçe**lik**
aç**lık**	tok**luk**	gün**lük**	güneş**lik**
gül**lük**	gülüstan**lık**	dağ**lık**	taş**lık**

A -lı (-li, -lu, -lü) képzõ

A névszõi eredetû szavakhoz csatlakozva melléknevеket lehet szerkeszteni. Alkalmazkodik a hangilleszkedési szabályokhoz.

başarı	→	başar**ılı** insan	tuz	→	tuz**lu** yemek
akıl	→	akı**llı** çocuk	çizgi	→	çizgi**li** kumaş
güneş	→	güneş**li** hava	sis	→	sis**li** hava
koku	→	koku**lu** sabun	görgü	→	görgü**lü** kız
güç	→	güç**lü** adam	bilinç	→	bilinç**li** toplum
korku	→	korku**lu** rüya	ev	→	ev**li** kadın

A –lı képzővel alakult szavakkal valakinek vagy valaminek valahova tartozást is lehetséges kifejezni.

Avrupa	→	Avrupa**lı**	Ürgüp	→	Ürgüp**lü**
Ankara	→	Ankara**lı**	Bakırköy	→	Bakırköy**lü**
Roma	→	Roma**lı**	Trabzon	→	Trabzon**lu**
Samsun	→	Samsun**lu**	İstanbul	→	İstanbul**lu**

A –lık képző a főnevekhez csatlakozva valamiféle birtoklást is fejezi ki, ill. valamihez tartozást.

üniversite	→	üniversite**li**	kuzey	→	kuzey**li**
lise	→	lise**li**	güney	→	güney**li**
Fenerbahçe	→	Fenerbahçe**li**	batı	→	batı**lı**
köy	→	köy**lü**	doğu	→	doğu**lu**

Ezenkívül a –lı képző a szamnevekhez is járul.

bir	→	bir**li**	altı	→	altı**şarlı**
beş	→	beş**li**	yedi	→	yedi**şerli**
dokuz	→	dokuz**lu**	yirmi	→	yirmi**şerli**

A –lı képzővel ikerszavakat tudunk létrehozni.

allı pul**lu**	derli top**lu**	saçlı sakallı
büyük**lü** küçük**lü**	geceli gündüz**lü**	yaşlı başlı
dayalı döşeli	hızlı hızlı	tatlı tatlı
cici**li** bici**li**	inişli çıkışlı	uyku**lu** uyku**lu**

-sız (-siz, -suz, -süz) képző

A főnév eredetű valamint névszóeredetű szavakhoz csatlakozva melléknevek hoz létre.

akıl	→	akıl**sız**	güç	→	güç**süz**
bağım	→	bağım**sız**	kuvvet	→	kuvvet**siz**
bilgi	→	bilgi**siz**	terbiye	→	terbiye**siz**

korku	→	korku**suz**	ölüm	→	ölüm**süz**
görgü	→	görgü**süz**	tuz	→	tuz**suz**
taş	→	taş**sız**	kum	→	kum**suz**

A –sız képzõ mozaik szavakat, illetve kifejezéseket is alkothat:

eş*siz*, soy*suz*, ök*süz*, beyin*siz*, kalp*siz*, kimse*siz*, metelik*siz*, zevk*siz*, son*suz* ... stb.

-sız eki ikilemeler kurar:

dert**siz** tasa**sız**	uç**suz** buca**ksız**
ip**siz** sap**sız**	tat**sız** tuz**suz**
kayıt**sız** şart**sız**	ses**siz** ses**siz**

-ca (-ce, -ça, -çe) képzõ

Ez a képzõbokor a fõnevekhez, a névszói eredetû szavakhoz csatlakozva a hasonlóságot, az azonosságot, az egyenlõséget, ill. az összevetést kifejezõ szavakat képes létrehozni. Nagyon gyakori a használata. A képzõbokor alkalmazkodik a magánhangzó, valamint a mássalhangzó illeszkedési szabályokhoz.

adam	→	adam**ca**	adam gibi
baba	→	baba**ca**	baba gibi
çocuk	→	çocuk**ça**	çocuk gibi
deli	→	deli**ce**	deli gibi
ahlâk	→	ahlâk**ça**	ahlâk yönünden, ahlâk bakımından
yaş	→	yaş**ça**	yaş yönünden, yaş bakımından
hükümet	→	hükümet**çe**	hükümet tarafından, hükümete göre
kurum	→	kurum**ca**	kurum yönünden, kuruma göre
ben	→	ben**ce**	bana göre
siz	→	siz**ce**	size göre
biz	→	biz**ce**	bize göre
kendim	→	kendim**ce**	kendime göre

A –ca képző, ha a nemzetet jelentő szavakhoz járul, akkor viszont abból a szóból annak a nemzetnek, ill. a népnek nyelvét, valamint a nyelvjárását is jelentő új szavakat alkothat.

Türk	→	Türk**çe**	Türkmen	→	Türkmen**ce**
İngiliz	→	İngiliz**ce**	Çuvaş	→	Çuvaş**ça**
Alman	→	Alman**ca**	Özbek	→	Özbek**çe**
Fransız	→	Fransız**ca**	Kırgız	→	Kırgız**ca**
Arap	→	Arap**ça**	Kazak	→	Kazak**ça**
Rus	→	Rus**ça**	Yakut	→	Yakut**ça**
Macar	→	Macar**ca**	Tatar	→	Tatar**ca**
Japon	→	Japon**ca**	Kıpçak	→	Kıpçak**ça**
İtalyan	→	İtalyan**ca**	Uygur	→	Uygur**ca**

A –ca képzőbokor ugyanakkor az időt kifejező szavak alkotására is alkalmas.

ay	→	aylar**ca**	evvel	→	evvel**ce**
gün	→	günler**ce**	hafta	→	haftalar**ca**
yıl	→	yıllar**ca**	süre	→	sürе**ce**
saat	→	saatler**ce**	müddet	→	müddet**çe**

A –ca képzőbokor a melléknévi eredetű szavakhoz csatlakozva olyan szavakat hoz létre, amelyek hasonlóságot, azonosságot vagy egyenlőséget jelentenek.

küçük	→	küçük**çe**	az küçük
büyük	→	büyük**çe**	az büyük
çok	→	çok**ça**	çok gibi
az	→	az**ca**	az gibi
güzel	→	güzel**ce**	güzel gibi, az güzel
hoş	→	hoş**ça**	hoş gibi, az hoş
iyi	→	iyi**ce**	iyi gibi, az iyi
uzun	→	uzun**ca**	uzun gibi, az uzun
kısa	→	kısa**ca**	kısa gibi, az kısa

Ezenkívül a –ca képzőbokorral helynevek, földrajzi neveket is lehet szerkeszteni: Çamlı**ca**, Çekme**ce**, Sapan**ca**, Orta**ca**, Taşlı**ca**, Ilı**ca**... gibi.

-cı (-ci, -cu, -cü) képző

Ez a képző a főnevekhez járul és általában valamilyen foglalkozást jelelő szavakat alkot. Alkalmazkodik a magánhangzó harmaniához, illetve figyelembe kell venni a mássalhangzó hasonulási szabályokat. Igen gyakori a használata.

boya	→	boya**cı**	odun	→	odun**cu**	ekmek	→	ekmek**çi**
çay	→	çay**cı**	kömür	→	kömür**cü**	süt	→	süt**çü**
av	→	av**cı**	göz	→	göz**cü**	diş	→	diş**çi**
dokuma	→	dokuma**cı**	söz	→	söz**cü**	aş	→	aş**çı**
gemi	→	gemi**ci**	soygun	→	soygun**cu**	top	→	top**çu**
eski	→	eski**ci**	futbol	→	futbol**cu**	iş	→	iş**çi**

A –cı képző a főnevekhez és a melléknevekhez járulva olyan szavakat hoz létre, amelyek valamilyen szókást vagy folyamatósságot fejeznek ki. Ezeknek az új alakult szavaknak azonban semmi köze a szakmát jelentő azonos alakú szavakhoz. Annyi a jelentéstani tulajdonsága, azt fejeznek, hogy azt a cselekvést valaki állandoán csinál, vagyis valami már szokássá vált tulajdonsága valakinek.

yalan	→	yalan**cı**	sürekli yalan söyleyen
kavga	→	kavga**cı**	sürekli kavga yapan
şaka	→	şaka**cı**	çok şaka yapan
inat	→	inat**çı**	inat etmeyi huy edinen kimse
bozgun	→	bozgun**cu**	bozgun havası yaratan
çıkar	→	çıkar**cı**	hep kendi çıkarını düşünen
uyku	→	uyku**cu**	uykuyu çok seven, sürekli uyuyan
ülkü	→	ülkü**cü**	bir ülküyü savunan, bir ülküye bağlı olan
Türk	→	Türk**çü**	Türklüğü savunan akıma bağlı kimse

-cık (-cik, -cuk, -cük) képző

Ez a képző a főnevekhez, valamint a névszói eredetű szavakhoz járulva a szeretetet, a figyelmet, valamint lenezést kifejező új szavakat hoz létre, illetve úgy is használható, mint a kicsinyítő képző:

adam	→	adam**cık**	zavallı adam
ev	→	ev**cik**	küçük ev

kadın	→	kadın**cık**	zavallı kadın
kedi	→	kedi**cik**	küçük, zavallı kedi
köpek	→	köpek**çik**	küçük, zavallı köpek
kuş	→	kuş**çuk**	küçük, zavallı kuş
kuzu	→	kuzu**cuk**	küçük, sevimli kuzu
yavru	→	yavru**cuk**	küçük, sevimli yavru

A –cık képzőbokor a melléknevekhez csatlakozva kihangsúlyozza a melléknév jelentését, ill. a melléknevek fokozására is használható ez a képzőtípust.

az	→	az**ıcık**	çok az
ince	→	ince**cik**	çok ince
mini	→	mini**cik**	çok küçük, çok minik
ufak	→	ufa**cık**	çok ufak
sıcak	→	sıca**cık**	çok sıcak
yumuşak	→	yumuşa**cık**	çok yumuşak

Ezenkívül a –cık képző a birtokos jellel együtt a szólítást kifejező szavakat hoz létre, amely a kedvességet is fejezi ki.

baba**cığım**, anne**ciğim**, teyze**ciğim**, abla**cığım**... stb.

A –cık képzővel helyneveket is lehet szerkeszteni.

Harman**cık**, Ova**cık**, Ayva**cık**, Germen**cik**... stb.

-daş (-deş) képző

Ez a képző a névszói eredetű szavakhoz járulva, olyan szavakat alkot, amelyek valamilyen közösséget, társaságot jelölnek. Általában érvényes a magánhangzó harmonia, ill. a mássalhangzó hasonulási szabály. Azonban vannak kivételes szavak, például, mint a kardeş, meslektaş, amelyeknél nem érvényes a magánhangzó illeszkedési szabály.

ad	→	a**daş**	adı aynı olan
arka	→	arka**daş**	iyi anlaşan, birbirine arka çıkan kimseler
çağ	→	çağ**daş**	aynı çağda olan, yaşanan çağa uyan
karın	→	(karın**daş**)	kardeş aynı anne ya da babadan doğan

meslek	→	meslek**taş**	aynı meslekten olan
soy	→	soy**daş**	aynı soydan olan
sır	→	sır**daş**	aynı sırrı bilen, sır ortağı
vatan	→	vatan**daş**	aynı vatanda yaşayan
yol	→	yol**daş**	aynı yolda giden, aynı düşüncede olan
yurt	→	yurt**taş**	aynı yurtta yaşayan

-ncı (-nci, -ncu, -ncü) képző

A számnevekkel használható, és akkor a sorszámot jelentő új szavakat hoz létre. Alkalmazkodik a magánhangzó harmoniához, és igen gyakran fordul elő a szószerkesztésben.

bir	→	bir**inci**	yirmi	→	yirmi**nci**
beş	→	beş**inci**	otuz	→	otuz**uncu**
yedi	→	yedi**nci**	elli	→	elli**nci**
dokuz	→	dokuz**uncu**	yüz	→	yüz**üncü**
bin	→	bin**inci**	yüz elli	→	yüz elli**nci**

-ra (-re) képző

Általában valamilyen irányt jelentő szavakat lehet alkotni ezzel a képzővel.

bu	→	bu**ra**	iç	→	iç**re**
ne	→	ne**re**	şu	→	şu**ra**
taş	→	taş**ra**	o	→	o**ra**

-r (-ar, -er) képző

Általában a számnevekhez járul, és osztószámokat alkotó képző. Az utolsó hangja magánhangzóra végződő szavak esetében az alapszó és a képző közé az –ş - toldó mássalhangzó kerül.

bir	→	birer	yirmi	→	yirmişer
iki	→	ikişer	otuz	→	otuzar
üç	→	üçer	kırk	→	kırkar
dokuz	→	dokuzar	elli	→	ellişer
on	→	onar	yüz	→	yüzer

Az –r képzővel alkult szavak néha ikerített szerkezettel is fordulnak elő. beşer beşer, ikişer ikişer, birer birer, azar azar, teker teker... gibi.

-sal (-sel) képző

Általában a főnevekhez járul, és a főnévből melléknevet hoz létre.

duygu	→	duygusal	bilim	→	bilimsel
anıt	→	anıtsal	kişi	→	kişisel
kut	→	kutsal	toplum	→	toplumsal
bitki	→	bitkisel	bölge	→	bölgesel

A –sal képző néha az igékre is jön.

işitmek	→	işitsel	görmek	→	görsel

-msı (- ımsı, -imsi, -umsu, -ümsü) eki

Ez a képzőbokor a színeket kifejező szavakhoz csatlakozik, és valamiféle hasonlóságot, azonosságot jelenti.

beyaz	→	beyazımsı	mor	→	morumsu
kırmızı	→	kırmızımsı	pembe	→	pembemsi
sarı	→	sarımsı	mavi	→	mavimsi
yeşil	→	yeşilimsi	siyah	→	siyahımsı

szavakhoz is, és olykor a hasonulást, vagy pedig azt jelenti, hogy valamiből kevés van.

ekş**imsi**, acı**msı**, tatlı**msı**... stb.

Az –msı képző a tulajdonevekhez járulva melléknevek, valamint kifejezéseket is alkot.

bakla	→	bakla**msı**	hamur	→	hamur**umsu**
yağ	→	yağı**msı**	bitki	→	bitki**msi**
çamur	→	çamur**umsu**	boru	→	boru**msu**

-cak (-cek) képző

Ez a képző nem igen fordul elő a mai nyelvben. A főnevekből főneveket és melléknevek képez. A melléknevek ugyanakkor kicsinyítést, ill. keveslést jelentő jelentés kölcsönöz.

büyük	→	büyü**cek**	büyükçe, az büyük
küçük	→	küçü**cek**	küçükçe, az küçük
yalın	→	yalın**cak**	yalın, çıplak
ılık	→	ılı**cak**	az ılık, ılıkça

A -cak képzővel szerkesztett szó emellett a szeretetet, a kedvességet, valamint keveslést is kifejezi.

yavru	→	yavru**cak**	çok sevimli yavru
yumur	→	yumur**cak**	sevimli, yaramaz çocuk

A –cak képző csoportneveket, egyesületeket is alkothat.

ev	→	ev**cek**	bütün ev halkı ile birlikte
aile	→	aile**cek**	bütün aile bireyleri ile birlikte

A –cak képző egyéb helynevek alkotására is képes:

Uyu**cak**, Ulu**cak**, Doğu**cak**... stb.

-sı (-si, -su, -sü) képzõ

A névszó eredetû szavakhoz járulva az újonnan alakult szavaknak olyan jelentést kölcsönöz, amely azt jelenti, hogy valami hasonul valamihez, illetve valaminek valamivel összevetését is jelenti.

çocuk	→	çocuk**su**	çamur	→	çamur**su**
kadın	→	kadın**sı**	hamur	→	hamur**su**
erkek	→	erkek**si**	garip	→	garip**si**
buğday	→	buğday**sı**	büyük	→	büyük**sü**

-leyin képzõ

A névszó eredetû szavakból ezzel a képzõvel idõhatározókat lehet szerkeszteni:

sabah	→	sabah**leyin**	: sabah vakti
akşam	→	akşam**leyin**	: akşam vakti
öğlen	→	öğ**leyin**	: öğle vakti
gece	→	gece**leyin**	: gece vakti

-çıl (-çil, -çul, -çül) képzõ

A fõnevekbõl fõneveket, valamint mellékneveket alkot, és ezek az új keletkezett szavak valamilyen szókást, vagy valamihez ragaszkodást fejeznek ki. Nem gyakori a használata. A képzõ alkalmazkodik a magánhangzó harmoniá szabályaihoz, ill. a mássalhangzó harmoniához.

balık	→	balık**çıl**	balıkla beslenen kuş
ev	→	ev**cil**	eve ve insana alışmış hayvan
insan	→	insan**cıl**	insanları seven
ben	→	ben**cil**	yalnızca kendi çıkarını düşünen
ot	→	ot**çul**	otla beslenen canlılar
et	→	et**çil**	etle beslenen canlılar

-mtırak (-ımtırak, -imtırak, -umtırak, -ümtırak) képző

Ez a képző inkább a színeket jelelő szavakhoz járul, és főnévből hasonulást kifejező melléknevеket hoz létre. Ebben a képzőbokorban csak az –ı- változatban fordul elő a magánhangzó illeszkedés.

beyaz	→	beyaz**ımtırak**	mor	→	mor**umtırak**
mavi	→	mavi**mtırak**	yeşil	→	yeşil**imtırak**
sarı	→	sarı**mtırak**	siyah	→	siyah**ımtırak**
kırmızı	→	kırmız**ımtırak**	pembe	→	pembe**mtırak**

A –mtırak képző más szavakhoz is járul, és ezeknek az új szavaknak olyan jelentést ad, mint hasonulás, vagy keveslést.

ac**ımtırak**, ekş**imtırak**... stb.

-tay képző

A névszókból, ill. az igékből intezményneveket hoz létre. Ritkán fordul elő, és nem aktuális a magánhangzó illeszkedési szabály.

danış	→	danış**tay**	Yönetim davalarına bakan ve kanunları eleştiren yüksek kurul.
kamu	→	kamu**tay**	Türkiye Millet Meclisinin genel kurulu
sayış	→	sayış**tay**	Devletin yaptığı harcamaları denetleyen yüksek kurul.
kurul	→	kurul**tay**	Kurumların yaptıkları büyük toplantılar.

-z (-iz, -üz) képző

A számnevekből főneveket lehet szerekeszteni ezzel a képzővel. Nagyon ritka a használata.

iki	→	ik**iz**
üç	→	üç**üz**
dört	→	dörd**üz**
beş	→	beş**iz**

-sak (-sek) képző

Általában a névszó eredetû szavakhoz csatlakozik, és az új keletkezett szónak valamihez hasonulást, rokonságot kifejezõ jelentést kölcsönöz. Nem igen gyakori a használata.

ağır**sak**, bağır**sak**, su**sak**, yakın**sak**, ırak**sak**... stb.

Ez a képzõ az igékhez is járul, ill. az igéből fõnevet alkotó képzõ:

tutmak → tut**sak**
sarmak → sar**sak**

-msar (-mser) képzõ

Fõleg a melléknevekből fõneveket hoz létre.

iyi**mser**, kötü**mser**, kara**msar**... stb.

-t (-at, -et) képzõ

A fõnévből új fõneveket lehet szerkeszteni ezzel a képzővel, azonban nagyon ritkán lehet használni a szószerkesztésben.

göl : gö**let**, öz : ö**zet**... stb.

A NÉVSZÓBÓL IGÉT ALKOTÓ KÉPZŐK

Ezek a képzők segítségével a különbözõ névszói eredetû szavakból főleg kölcsönös, ill. visszaható igéket lehet létrehozni. Nagyon gyakori a használata.

-laş (-leş) képző

aptal	→	apta**llaş**mak	mektup	→	mektup**laş**mak
başka	→	başka**laş**mak	çabuk	→	çabuk**laş**mak
yüz	→	yüz**leş**mek	fena	→	fena**laş**mak

[illegible]	→	[illegible]	ağır	→	ağırlaşmak
iyi	→	iyi**leş**mek	güzel	→	güzel**leş**mek
kötü	→	kötü**leş**mek	yakın	→	yakın**laş**mak
çağdaş	→	çağdaş**laş**mak	uzak	→	uzak**laş**mak

-la (-le) képző

A névszói eredetû szavakból igéket lehet képezni ezzel a képzővel. Nagyon gyakori a használata.

ateş	→	ateş**lem**ek	düzen	→	düzen**lem**ek	selâm	→	selâm**lam**ak
av	→	av**lam**ak	el	→	el**lem**ek	özet	→	özet**lem**ek
avuç	→	avuç**lam**ak	ek	→	ek**lem**ek	ucuz	→	ucuz**lam**ak
baş	→	baş**lam**ak	fiş	→	fiş**lem**ek	yağ	→	yağ**lam**ak
diş	→	diş**lem**ek	su	→	su**lam**ak	yayın	→	yayın**lam**ak
çaba	→	çaba**lam**ak	taş	→	taş**lam**ak	zayıf	→	zayıf**lam**ak
cilt	→	cilt**lem**ek	yavaş	→	yavaş**lam**ak	tamam	→	tamam**lam**ak

A –la képző általában az egy szótagú hangutanzó szavakhoz járulva, azokból a szavakból különbözõ igéket hoz létre.

cız	→	cız**lam**ak	of	→	of**lam**ak
çın	→	çın**lam**ak	pat	→	pat**lam**ak
gıdak	→	gıdak**lam**ak	çat	→	çat**lam**ak
hav	→	hav**lam**ak	üf	→	üf**lem**ek
hır	→	hır**lam**ak	vın	→	vın**lam**ak
hor	→	hor**lam**ak	vız	→	vız**lam**ak

-lan (-len) képző

A főnevekből igéket lehet szerkeszteni ezzel a képzővel.

umut	→	umut**lan**mak	onur	→	onur**lan**mak
duygu	→	duygu**lan**mak	toz	→	toz**lan**mak

vurgu	→	vurgu**lan**mak	sonuç	→	sonuç**lan**mak
yaş	→	yaş**lan**mak	borç	→	borç**lan**mak
bulut	→	bulut**lan**mak	gurur	→	gurur**lan**mak
güneş	→	güneş**len**mek	hava	→	hava**lan**mak

-da (-de) képző

A névszói eredetû szavakból különböző igetöveket hoz létre. Ritkán kell használni ezt a képzőt.

ışıltı	→	ışıl**da**mak
inilti	→	inil**de**mek
parıltı	→	parıl**da**mak

A –da képzővel a hangutanzó szavakból igetöveket is lehet alkotni.

cıvıl	→	cıvıl**da**mak	gümbür	→	gümbür**de**mek
tıngır	→	tıngır**da**mak	hışır	→	hışır**da**mak
çıngır	→	çıngır**da**mak	horul	→	horul**da**mak
fısıl	→	fısıl**da**mak	şıkır	→	şıkır**da**mak
gıcır	→	gıcır**da**mak	vızıl	→	vızıl**da**mak

-l (-al, -el) képző

Ez a képző a főnevekhez csatlakozva általában visszaható jelentésû igéket hoz létre.

az	→	aza**l**mak	duru	→	duru**l**mak
boş	→	boş**al**mak	kısa	→	kısa**l**mak
dar	→	dara**l**mak	kör	→	kör**el**mek
çok	→	çoğa**l**mak	küçük	→	küçü**l**mek
düz	→	düz**el**mek	yön	→	yön**el**mek
doğru	→	doğru**l**mak	yüce	→	yüce**l**mek

-r (-ar, -er) képző

Általában ezzel a képzővel különböző színeket kifejező szavakból viszaható igéket lehet szerkeszteni.

ak	→	ağarmak	mor	→	morarmak
kara	→	kararmak	kızıl	→	kızarmak
boz	→	bozarmak	yaş	→	yaşarmak
sarı	→	sararmak	baş	→	başarmak
yeşil	→	yeşermek	deli	→	delirmek

Főleg a névsző eredetű szavakból, néha az igékből is új igéket hoz létre.

anırmak, böğürmek, üfürmek... stb.

-ımsa (-imse, -umsa, -ümse) képző

Főleg a névsző eredetű szavakból, néha az igékből is új igéket hoz létre.

az	→	azımsamak	kötü	→	kötümsemek
ben	→	benimsemek	öz	→	özümsemek
küçük	→	küçümsemek	an	→	anımsamak

-sa (-se) képző

A névszavakból igéket alkotó képző. A segédigékhez is járul.

su	→	susamak	garip	→	garipsemek
durak	→	duraksamak	küçük	→	küçümsemek
hafif	→	hafifsemek	önem	→	önemsemek

-a (-e) képzõ

A fõnevekbõl, valamint a névszókból igéket lehet szerkeszteni ezzel a képzõvel. Azonban ez a képzõ ritkán fordul elõ a névszóból ige szerkesztés esetében.

boş → boş**a**mak
kan → kan**a**mak
yaş → yaş**a**mak

-k (-ık, -ik, -uk, -ük) képzõ

A névszó eredetû szavakból igéket alkot.

aç → ac**ı**kmak
geç → gec**i**kmek
göz → göz**ü**kmek
bir → bir**i**kmek

-kır (-kir, -kur, -kür) képzõ

A hangutanzó szavakból különbözõ igéket lehet alkotni.

fış**kır**mak, hıç**kır**mak, püs**kür**mek, tük**ür**mek... gibi.

-sı (-si, -su, -sü) képzõ

A névszói eredetû szavakból igéket lehet képezni. Ez a képzõ nem tartozik a gyakori igeképzõk közé.

gerek → gerek**si**nmek
yük → yük**sü**nmek
yad → yad**sı**mak

AZ IGEBŐL NÉVSZÓT ALKOTÓ KÉPZŐK

-sal (-sel) képző

Ez a képző általában a főnevekhez járul. Csak két szóban használható, mint képző.

duygusal	kuramsal	siyasal
bilimsel	kumsal	hukuksal
kişisel	örgütsel	ulusal
geleneksel	bölgesel	görevsel
belgesel	çevresel	bireysel
tarihsel	yapısal	işitsel
işlevsel	anıtsal	görsel

-m (-ım, -im, -um, -üm) képző

Az igéből névszót lehet szerkeszteni. Nagyon gyakori a használata.

anlamak	→	anlam	bakmak	→	bakım	ölmek	→	ölüm
gözlemek	→	gözlem	basmak	→	basım	doymak	→	doyum
kavramak	→	kavram	çarpmak	→	çarpım	çizmek	→	çizim
özlemek	→	özlem	yapmak	→	yapım	seçmek	→	seçim
toplamak	→	toplam	ulaşmak	→	ulaşım	çözmek	→	çözüm
yaşamak	→	yaşam	doğmak	→	doğum	bölmek	→	bölüm

-ıcı (-ici, -ucu, -ücü) képző

Az igéből főneveket és névszókat képez. Gyakori a használata.

akmak	→	akıcı	okumak	→	okuyucu	yapmak	→	yapıcı
almak	→	alıcı	koşmak	→	koşucu	yıkmak	→	yıkıcı

boğmak	→	boğ**ucu**	öldürmek	→	öldür**ücü**	tüketmek	→	tüket**ici**
bulaşmak	→	bulaş**ıcı**	sürmek	→	sür**ücü**	satmak	→	sat**ıcı**
ezmek	→	ez**ici**	üretmek	→	üret**ici**	üzmek	→	üz**ücü**
güldürmek	→	güldür**ücü**	tutmak	→	tut**ucu**	gezmek	→	gez**ici**

-gın (-gin, -gun, -gün, -kın, -kin, -kun, -kün) képző

Az igékből főneveket és különböző névszavakat lehet alkotni. Ezek a szavak legtöbbször melléknévként fordulnak elő. Nagyon gyakori a használata.

bilmek	→	bil**gin**	basmak	→	bas**kın**	gezmek	→	gez**gin**
kızmak	→	kız**gın**	coşmak	→	coş**kun**	şaşmak	→	şaş**kın**
salmak	→	sal**gın**	susmak	→	sus**kun**	sürmek	→	sür**gün**
yanmak	→	yan**gın**	düzmek	→	düz**gün**	pişmek	→	piş**kin**
durmak	→	dur**gun**	seçmek	→	seç**kin**	germek	→	ger**gin**
solmak	→	sol**gun**	üzmek	→	üz**gün**	olmak	→	ol**gun**

-gı (-gi, -gu, -gü, -kı, -ki, -ku, -kü) képző

Az igéből főnevek képzésére használható. Igen gyakran fordul elő:

çalmak	→	çal**gı**	dolmak	→	dol**gu**
sarmak	→	sar**gı**	olmak	→	ol**gu**
saymak	→	say**gı**	basmak	→	bas**kı**
yarmak	→	yar**gı**	çizmek	→	çiz**gi**
yazmak	→	yaz**gı**	silmek	→	sil**gi**
görmek	→	gör**gü**	örmek	→	ör**gü**

-ı (-i, -u, -ü) képző

Az igékből főneveket és névszókat lehet szerkeszteni. Nagyon gyakori a használata.

açmak	→	aç**ı**	çatmak	→	çat**ı**	ölçmek	→	ölç**ü**
anmak	→	an**ı**	çevirmek	→	çevir**i**	ölmek	→	öl**ü**
başarmak	→	başar**ı**	dizmek	→	diz**i**	örtmek	→	ört**ü**
batmak	→	bat**ı**	doğmak	→	doğ**u**	sormak	→	sor**u**
çağırmak	→	çağr**ı**	gezmek	→	gez**i**	yazmak	→	yaz**ı**

-k (-ak, -ek) képző

Ez a képző az igékből főneveket és névszói eredetű szavakat hoz létre. Nagyon gyakran használjuk ezt a képzőt:

adamak	→	ada**k**	istemek	→	iste**k**	kurumak	→	kura**k**
barınmak	→	barına**k**	kaçmak	→	kaça**k**	parlamak	→	parla**k**
bunamak	→	buna**k**	kapamak	→	kapa**k**	tapınmak	→	tapına**k**
dilemek	→	dile**k**	kaymak	→	kaya**k**	ürkmek	→	ürke**k**
dönmek	→	döne**k**	uğramak	→	uğra**k**	durmak	→	dura**k**
korkmak	→	kork**ak**	sığınmak	→	sığına**k**	yatmak	→	yata**k**

-k (-ık, -ik, -uk, -ük) képző

Ezzel a képzővel általában igéből melléknevek, ill. névszói eredetű szavakat hozunk létre. Gyakori a használata.

açmak	→	aç**ık**	donmak	→	don**uk**	kesmek	→	kes**ik**
alışmak	→	alış**ık**	sökmek	→	sök**ük**	uyuşmak	→	uyuş**uk**
bozmak	→	boz**uk**	dökmek	→	dök**ük**	yanmak	→	yan**ık**
çarpmak	→	çarp**ık**	ezmek	→	ez**ik**	yırtmak	→	yırt**ık**
bitmek	→	bit**ik**	solmak	→	sol**uk**	yitmek	→	yit**ik**

-ş (-ış, -iş, -uş, -üş) képzõ

Ez a képzõ az igei eredetû szavakból egy fajta névszót, az egyik fõnévi igéket alkot. Ezek a fõnévi igenevek közül vannak olyanok, amelyek fõnévként használhatók.

açmak	→	aç**ış**	uçmak	→	uç**uş**
çıkmak	→	çık**ış**	sunmak	→	sun**uş**
dikmek	→	dik**iş**	tanımak	→	tan**ış**
doğmak	→	doğ**uş**	varmak	→	var**ış**
dönmek	→	dön**üş**	yağmak	→	yağ**ış**
satmak	→	sat**ış**	kurtulmak	→	kurtul**uş**
çökmek	→	çök**üş**	yürümek	→	yürüy**üş**
kaçmak	→	kaç**ış**	almak	→	al**ış**

-gan (-gen, -kan, -ken) képzõ

Az igékhez járulva fõneveket, ill. névszói értékû szavakat hoz létre. Ezek a szavak általában valamilyen szókást vagy valakinek, valaminek valamilyen tulajdonságát fejeznek ki.

almak	→	alın**gan**	kaymak	→	kay**gan**
sıkılmak	→	sıkıl**gan**	yapışmak	→	yapış**kan**
sokulmak	→	sokul**gan**	çekinmek	→	çekin**gen**
alışmak	→	alış**kan**	sürünmek	→	sürün**gen**
saldırmak	→	saldır**gan**	dövüşmek	→	dövüş**ken**
unutmak	→	unut**kan**	iletmek	→	ilet**ken**

-n (-ın, -in, -un, -ün) képzõ

Igéből fõneveket lehet szerkeszteni. Nagyon gyakran használunk ezt a képzõt.

akmak	→	ak**ın**	sormak	→	sor**un**
basmak	→	bas**ın**	sökmek	→	sök**ün**
ekmek	→	ek**in**	tütmek	→	tüt**ün**

dızmek	→	dızın	yaymak	→	yayın
saymak	→	sayın	yığmak	→	yığın

-t (-ıt, -it, -ut, -üt) képző

Ez a képző a segéd igékhez, ill. a főnevekhez járul és főneveket alkot.

anmak	→	anıt	soymak	→	soyut
geçmek	→	geçit	taşımak	→	taşıt
kanmak	→	kanıt	ummak	→	umut
kesmek	→	kesit	yakmak	→	yakıt
konmak	→	konut	yapmak	→	yapıt
sarkmak	→	sarkıt	yazmak	→	yazıt

-r (-ar, -er, -ır, -ir, -ur, -ür) képző

Ez a képző az igékhez járul és általában a folyamatos időt kifejező főneveket, melléknevekет hoz létre. Nagyon gyakran fordul elő ez a képző a szószerkesztésben.

akmak	→	akar	gelmek	→	gelir
çalmak	→	çalar	gitmek	→	gider
çıkmak	→	çıkar	okumak	→	okur
dönmek	→	döner	yazmak	→	yazar
düşünmek	→	düşünür	yetmek	→	yeter
görmek	→	görür	gülmek	→	güler

-nç (-ınç, -inç, -unç, -ünç) képző

Az igéből főneveket és névszói eredetű szavakat szerkesztő képző. Igen gyakori a használata.

basmak	→	basınç	korkmak	→	korkunç
bilmek	→	bilinç	ödemek	→	ödünç
gülmek	→	gülünç	övmek	→	övünç

iğrenmek	→	iğre**nç**	sevmek	→	sevi**nç**
kazanmak	→	kaza**nç**	utanmak	→	uta**nç**

-ç (-aç, -eç, -ıç, -iç, -uç, -üç) képzõ

Az igékbõl szerszám neveket, valamint kifejezéseket is alkotó képzõ. Igen gyakran fordul elõ a szószerkesztésben.

ayırmak	→	ayr**aç**	kaldırmak	→	kaldır**aç**
bağlamak	→	bağla**ç**	saymak	→	say**aç**
büyütmek	→	büyüte**ç**	tümlemek	→	tümle**ç**
çekmek	→	çeki**ç**	tıkamak	→	tıka**ç**
gülmek	→	güle**ç**	ulamak	→	ula**ç**

-maca (-mece) képzõ

Ezzel a képzõvel igéből fõneveket lehet képezni. Nem gyakori a használata.

bil**mece**	koval**amaca**	seç**mece**
bul**maca**	aldat**maca**	ye**mece**
kes**mece**	say**maca**	iç**mece**
çek**mece**	düz**mece**	koş**maca**

-man (-men) képzõ

Az igékbõl fõneveket és névszói eredetû szavakat hoz létre.

danışmak	→	danış**man**	seçmek	→	seç**men**
öğretmek	→	öğret**men**	yönetmek	→	yönet**men**
eğitmek	→	eğit**men**	şişmek	→	şiş**man**
göçmek	→	göç**men**	azmak	→	az**man**
okutmak	→	okut**man**	saymak	→	say**man**

-tı (-ti, -tu, -tü) képzõ

Az igékbõl fõneveket lehet képezni ezzel a képzõvel. Ez a képzõ általában olyan szavakhoz járul, amelyeknek utolsó hangja –n, vagyis visszaható igékbõl fõneveket hoz létre. Nagyon gyakori a használata.

alınmak	→	alın**tı**	çırpınmak	→	çırpın**tı**
avunmak	→	avun**tu**	kaşınmak	→	kaşın**tı**
bağlanmak	→	bağlan**tı**	toplanmak	→	toplan**tı**
bölünmek	→	bölün**tü**	uzanmak	→	uzan**tı**
sallanmak	→	sallan**tı**			

-ntı (-ıntı, -inti, -untu, -üntü) képzõ

Az igéből fõneveket szerkesztõ képzõ.

dökmek	→	dök**üntü**	bulmak	→	bul**untu**
görmek	→	gör**üntü**	çalmak	→	çal**ıntı**
akmak	→	ak**ıntı**	kırmak	→	kır**ıntı**
süpürmek	→	süpr**üntü**	çıkmak	→	çık**ıntı**
söylemek	→	söyl**enti**	kurmak	→	kur**untu**

-acak (-ecek) képzõ

Ezzel a képzõvel igéből fõneveket lehet szerkeszteni.

içmek	→	iç**ecek**	gelmek	→	gel**ecek**
giymek	→	giy**ecek**	çekmek	→	çek**ecek**
almak	→	al**acak**	yemek	→	yiy**ecek**
vermek	→	ver**ecek**	açmak	→	aç**acak**

-anak (-enek) képzõ

Az igéből fõneveket szerkesztõ képzõ tulajdonképpen összetettképzõ.

gelmek	→	gel**enek**	ödemek	→	öd**enek**
görmek	→	gör**enek**	seçmek	→	seç**enek**

olmak	→	ola**nak**	tutmak	→	tuta**nak**
sağmak	→	sağ**anak**	yetmek	→	yete**nek**

-an (-en) képző

Az igéből különböző névszavakat hoz létre. Nagyon gyakran használjuk ezt a képzőt, amely ugyanakkor képes olyan szavakat létrehozni, melyek folyamatos cselekvést végző alanyra is utalnak. Ezzel a képzővel alakult szavak legtöbbször melléknév vagy főnévként szerepelnek.

bakmak	→	bak**an**	açmak	→	aç**an**
düzmek	→	düz**en**	kurmak	→	kur**an**
yaratmak	→	yarat**an**	bilmek	→	bil**en**
tamlamak	→	tamlay**an**	doymak	→	doy**an**

-ma (-me) képző

Ez a képző az igékhez járulva főneveket és névszavakat hoz létre.

asmak	→	as**ma**	a szőlő, mint növény, és amin szőlő terem
basmak	→	bas**ma**	virágos, mintás szövet
bölmek	→	böl**me**	kisebb helyiségek; a számtanban az osztozás
danışmak	→	danış**ma**	tajékoztató iroda
dokumak	→	doku**ma**	gyapjú vagy pamut szövetfajta
dolmak	→	dol**ma**	betöltött étel, a töltött főzelék

A –ma (-me) képző ezenkívül az igékből a főnévi igenév egyik alakját is hoz létre: ver**me**, al**ma**, gül**me**, gel**me**, git**me**... stb.

-mak (-mek) képző

Az igéből főneveket vagy névszói eredetű szavakat hoz létre. Azonban ezeknek a szavaknak száma igen kevés:

çak**mak**, ek**mek**, kay**mak**, ye**mek**... stb.

Ennek a képzőnek az alap feladata az, hogy a főnevi igenév gyakori alakját hozzon létre.

sev**mek**, gel**mek**, git**mek**, gör**mek**, bil**mek**, ver**mek**, al**mak**, bul**mak**... gibi.

-maç (-meç) képző

Igéből főneveket és névszói eredetű szavakat lehet szerkeszteni. Nem igen gyakori a használata.

bulamak	→	bula**maç**	tutmak	→	tut**maç**
demek	→	de**meç**	oğmak	→	oğ**maç**
dönmek	→	döne**meç**	yırtmak	→	yırt**maç**

-ga (-ge) képző

Ezzel a képzővel az igéből főneveket, ill. névszó eredetű szavakat lehet szerkeszteni. Nagyon gyakori a használata.

bilmek	→	bil**ge**	göstermek	→	göster**ge**
dizmek	→	diz**ge**	süpürmek	→	süpür**ge**
bölmek	→	böl**ge**	sömürmek	→	sömür**ge**

-gaç (-geç, -kaç, -keç) képző

Az igéből főneveket lehet alkotni.

kısmak	→	kıs**kaç**	utanmak	→	utan**gaç**
solumak	→	solun**gaç**	yüzmek	→	yüz**geç**
süzmek	→	süz**geç**	üşenmek	→	üşen**geç**

-gıç (-giç, -guç, -güç) képző

Az igéből főneveket lehet képezni ezzel a képzővel.

bilmek	→	bil**giç**	basmak	→	bas**kı**
dalmak	→	dal**gıç**	sormak	→	sor**guç**
başlamak	→	başlan**gıç**	çalmak	→	çal**gıç**

-dı (-di, -du, -dü) képző

Az igékből főneveket szerkesztünk ezzel a képzővel. Ez a képző tulajdonképpen a határozott múlt időjel is. Az egyes szavakban ez a képző már inkább kifejezéssé vált szavakkal összeolvadt.

uymak → uy**du**
konmak → gecekon**du**
yemek → mirasye**di**
dönmek → Dön**dü** (kişi adı)
durmak → Dur**du** (kişi adı)

-ağan (-eğen) képző

Az igékből főneveket, valamint névszavakat hoz létre. Ritkán fordul elő a szószerkesztésben.

durmak → dur**ağan** gezmek → gez**egen**
sapmak → sap**ağan** olmak → ol**ağan**

-a (-e) képző

Az igékből főneveket és névszavakat szerkesztő képző.

dizmek → diz**e** verssor
doğmak → doğ**a** a természet
sapmak → sap**a** olyan hely, ahova eljutni nem könnyű
yarmak → yar**a** a seb

-ı (-ıl, -il, -ul, -ül) képző

Ez a képző az igékre, valamint a főnevekre járulva névszói eredetű szavakat hoz létre. Nem igazán gyakori a használata.

koşmak → koş**ul** yaş → yaş**ıl**
kurmak → kur**ul** çakmak → çak**ıl**

-l (-al, -el) képző

Igéből névszót alkot. De emellett ez a képző a névszó eredetû szavakkoz járulva névszó eredetû szavakat is hoz létre. Nem gyakori a használata.

çatmak → ça**tal** doğmak → doğ**al** kurmak → kur**al**

-amak (-emek) képző

Az igéből főneveket alkotó összetett képző. Ritka a használata.

basmak → bas**amak**
kaçmak → kaç**amak**
tutmak → tut**amak**

-maz (-mez) képző

Az igékből melléknévi igeneveket hoz létre.
çık**maz** sokak, bit**mez** iş, erişil**mez** sevgi... stb.

-mar (-mer, -mur) képző

Az igéből főneveket lehet szerkeszteni ezzel a képzővel, de kevés számban vannak azok a szavak, amelyek ezzel a képzővel alakultak.

yağmak → yağ**mur**

A –mer képző a főnevekből főneveket is képez.
kat**mer**, kuş**mar**

-mık (-mik, -muk, -mük) képző

Az igéből főneveket lehet szerkeszteni ezzel a képzővel. Nagyon ritka a használata.

kesmek →	kes**mik**	ki-, -levágott, szétválasztott földrész
kısmak →	kıs**mık**	aki nem költi el a pénzét
kıymak →	kıy**mık**	keskény, hegyes farész

-sak (-sek, -sık) képző

Az igékből főneveket képező toldalék, amely általában a főnevek, ill. a névszói eredetű szavak szerkesztésében haszhálható. Nem gyarakori képző.

tutmak → tut**sak** a fogoly

savmak → sav**sak** lusta, a semmivel nem törődő

-cık (-cük) képző

Az igéből főneveket lehet létrehozni.

öpmek → öpü**cük**

gülmek → gülü**cük**

-alga (-elge) képző

Az igékből főneveket lehet alkotni ezzel a képzővel, de nem gyakori a használata.

çizmek → çiz**elge**

-gıt (-güt) képző

Az igéből főneveket lehet alkotni ezzel a képzővel. Nagyon ritkán fordul elő.

örmek → ör**güt**

AZ IGÉBŐL IGÉKET ALKOTÓ KÉPZŐK

Ezek olyan képzők, amelyek segítségével új igéket hozhatunk létre. Ezek a képzők többsége igéből igét alkotó képzők.

Az igéből igét alkotó igeképzőkkel a szenvedő, a visszaható, a kölcsönös, a műveltető igéket lehet szerkeszteni.

sat- : az igető
-ıl : a szenvedő igeképző
-mış : a határozatlan múlt időjel
mı : a kérdő partikula

A visszaható ige: Giyindiniz mi?
giy- : az igető
-in : a visszaható igeképző
-di : a határozott múlt időjel
-niz : többes szám 2. Személyrag
mi : a kérdő partikula

A kölcsönös ige: Konu görüşülmemiş.
gör- : az igető
-üş : a kölcsönös igeképző
-ül : a szenvedő igeképző
-me : a tagadó partikula
-miş : a határozatlan múlt időjel

A műveltető ige: Mektuplar yazdırıldı.
yaz- : az igető
-dır- : a műveltető igeképző
-ıl : a szenvedő igeképző
-dı : a határozott múlt időjel

-akla (-ekle, -ıkla, -ikle, -ukla, -ükle) képző

Az igéből igét alkotó képző.

sürmek	→	sür**ükle**mek	saymak	→	say**ıkla**mak
kazmak	→	kaz**ıkla**mak	dürtmek	→	dürt**ükle**mek

-ala (-ele) képzõ

Az igéből igéket lehet szerkeszteni:

eşmek	→	eş**ele**mek	şaçmak	→	saç**ala**mak
itmek	→	it**ele**mek	serpmek	→	serp**ele**mek
kovmak	→	kov**ala**mak	silkmek	→	silk**ele**mek
şaşmak	→	şaş**ala**mak	ovmak	→	ov**ala**mak

-ımsa (-imse, -umsa, -ümse) képzõ

Ezzel a képzõvel igéből új igéket lehet szerkeszteni, de ez a képzõ a fõnevekre is járul. Azonban ritka a használata.

anmak	→	an**ımsa**mak
gülmek	→	gül**ümse**mek

-I (-ıl, -il, -ul, -ül) képzõ

Ez a képzõ az igetövekhez járulva szenvedõ igéket alkot. Nagyon gyakori a használata.

açmak	→	aç**ıl**mak	duymak	→	duy**ul**mak
bakmak	→	bak**ıl**mak	gezmek	→	gez**il**mek
basmak	→	bas**ıl**mak	öğrenmek	→	öğren**il**mek
çizmek	→	çiz**il**mek	görmek	→	gör**ül**mek
dizmek	→	diz**il**mek	sunmak	→	sun**ul**mak
dokunmak	→	dokun**ul**mak	yazmak	→	yaz**ıl**mak

Az -I (-ıl, -il, -ul, -ül) képzõvel az igéből, az igetõből továbbra visszaható igéket is lehet létrehozni.

aymak	→	ay**ıl**mak	üzmek	→	üz**ül**mek
boğmak	→	boğ**ul**mak	yormak	→	yor**ul**mak
büzmek	→	büz**ül**mek	kasmak	→	kas**ıl**mak

Az –I képzõvel ugyanakkor szenvedõ meg mûveltetõ igéket is lehet szerkeszteni.

bozmak	→	boz**ul**mak	kırmak	→	kır**ıl**mak

dökmek → dökülmek yığmak → yığılmak

szenvedő	Yere düşünce saatim bozuldu.
visszaható	Fatma'nın çirkin sözlerine çok bozuldum.

-n (-ın, -in, -un, -ün) képző

Ez a képző az alap igéhez, valamint a tő igéhez járulva visszaható igéket hoz létre.

sevmek	→	sevinmek	giymek	→	giyinmek
bakmak	→	bakınmak	övmek	→	övünmek
dövmek	→	dövünmek	soymak	→	soyunmak

Az –n képző az igékből szenvedő igéket is alkothat.

denemek	→	denenmek	oynamak	→	oynanmak
çalmak	→	çalınmak	ödemek	→	ödenmek
okşamak	→	okşanmak	sınamak	→	sınanmak

Az –n képző az igetőből vagy képzett igéből szenvedő, illetve visszaható igéket is hoz létre.

almak	→	alınmak	kapamak	→	kapanmak
bölmek	→	bölünmek	silmek	→	silinmek
bulmak	→	bulunmak	taramak	→	taranmak

szenvedő	Bu araba galeriden alındı.
visszaható	Ayşe'nin kırıcı sözlerine çok alındım.

-r (-ar, -er, -ır, -ir, -ur, -ür) képző

Ezzel a képzővel a tőigéből, ill. az igéből kauzatív igéket lehet szerkeszteni.

bitmek	→	bitirmek	kopmak	→	koparmak
çıkmak	→	çıkarmak	savmak	→	savurmak
doğmak	→	doğurmak	şaşmak	→	şaşırmak
doymak	→	doyurmak	şişmek	→	şişirmek
gitmek	→	gidermek	taşmak	→	taşırmak
içmek	→	içirmek	aşmak	→	aşırmak

-ş (-ış, -iş, -uş, -üş) képző

Ezek a képzők az igékhez járulva kölcsönös igéket hoznak létre.

atmak	→	atışmak	öpmek	→	öpüşmek
bakmak	→	bakışmak	koşmak	→	koşuşmak
bölmek	→	bölüşmek	ödemek	→	ödeşmek
bulmak	→	buluşmak	sevmek	→	sevişmek
çarpmak	→	çarpışmak	tanımak	→	tanışmak
dövmek	→	dövüşmek	yazmak	→	yazışmak

Az –ş képzővel az igékből visszaható igéket is lehet szerkeszteni.

dönmek	→	dönüşmek	titremek	→	titreşmek
kalkmak	→	kalkışmak	sıkmak	→	sıkışmak
olmak	→	oluşmak	ermek	→	erişmek

Bu güzel haberi alınca üzüntüm sevince dönüştü.

Param olmadığı halde kendime bir ev almaya kalkıştım.

-t képző

Ez a képző olyan igetövekhez járul, amelyeknek az utolsó hangja magánhangzó, és műveltető igéket hoz létre.

ağlamak	→	ağlatmak	boyamak	→	boyatmak
aramak	→	aratmak	dinlemek	→	dinletmek
beklemek	→	bekletmek	ödemek	→	ödetmek

A –t műveltető igeképző néha a –da képzővel együtt használható.

kımıl**dat**mak, parıl**dat**mak, takır**dat**mak... gibi.

-tır (-tir, -tur, -tür, -dır, -dir, -dur, -dür) képző

Ez a képző az alap igéhez, valamint az igetövekhez járulva műveltető igéket hoz létre, és igen gyakori a használata.

açmak	→	aç**tır**mak	bilmek	→	bil**dir**mek
basmak	→	bas**tır**mak	yemek	→	ye**dir**mek
yakmak	→	yak**tır**mak	yüzmek	→	yüz**dür**mek
dikmek	→	dik**tir**mek	inmek	→	in**dir**mek
satmak	→	sat**tır**mak	kanmak	→	kan**dır**mak
tutmak	→	tut**tur**mak	dolmak	→	dol**dur**mak
tatmak	→	tat**tır**mak	saymak	→	say**dır**mak
tütmek	→	tüt**tür**mek	durmak	→	dur**dur**mak
yapmak	→	yap**tır**mak	süzmek	→	süz**dür**mek

A –dır képző az –n visszaható képző után következve műveltető igéket hoz létre.

bulun**dur**mak, geçin**dir**mek, giyin**dir**mek, sevin**dir**mek... gibi.

A *-tır* képzőt az *-ş* kölesönös igeképző után használva műveltető igéket lehet szerkeszteni.

bölüşmek →	bölüş**tür**mek	dövüşmek →	dövüş**tür**mek
buluşmak →	buluş**tur**mak	görüşmek →	görüş**tür**mek
çatışmak →	çatış**tır**mak	yazışmak →	yazış**tır**mak

A –tır képzõ az –ş visszaható igeképzõt követve mûveltetõ igéket hoznak létre. dönüş**tür**mek, oluş**tur**mak, takış**tır**mak, yatış**tır**mak... gibi.

A -tır képzõ egynél több mûveltetõ igeképzõvel együtt is használható, és ilyenkor képzõláncot alkotva ismét mûveltetõ igéket hoz létre.

bitmek → bitir**ttir**mek (bit-ir-t-tir-mek)
pişmek → pişir**ttir**mek (piş-ir-t-tir-mek)

-zir képzõ

Ez a képzõ az igetõhöz járulva mûveltetõ igéket hoz létre. Azonban ez a képzõ csak egy szón látható:

emmek → em**zir**mek

TESSÉK MEGJEGYEZNI!

A képzõk

A képzõk a szavakhoz járulva egy új alak mellett új jelentést is adnak a szónak.
yazmak : yazı, yazım, yazgı, yazar, yazıcı, yazıcılık, yazıt, yazman... stb.

A képzõket négy csoportban tárgyaljuk:

- A névszóból névszót alkotó képzõk
- A névszóból igét alkotó képzõk
- Az igébõl névszót alkotó képzõk
- Az igébõl igét alkotó képzõk

A NÉVSZÓBÓL NÉVSZÓT ALKOTÓ KÉPZÕK

Ezek olyan képzõk, amelyek a névszói tövekhez járulva új szavakat hoznak létre.

boya-**cı**	sabah-**ki**	mavi-**msi**
ev-**cil**	sabah-**leyin**	yeşil-**imtırak**
yavru-**cak**	tuz-**lu**	bir-**inci**
kuzu-**cuk**	Ankara-**lı**	bir-**er**
çocuk-**ça**	kitap-**lık**	bilim-**sel**
Türk-**çe**	söz-**lük**	çocuk-**su**
çağ-**daş**	iyi-**mser**	akıl-**sız**
öz-**et**	danış-**tay**	üç-**üz**

A NÉVSZÓBÓL IGÉKET ALKOTÓ KÉPZÕK

Ezek a képzõk a névszókhoz járulva új névszóeredetû szavakat hoznak létre.

boş-**a**-mak	umut-**lan**-mak
cıvıl-**da**-mak	aptal-**laş**-mak
göz-**ük**-mek	baş-**ar**-mak
az-**al**-mak	su-**sa**-mak
diş-**le**-mek	gerek-**si**-n-mek
su-**la**-mak	az-**ımsa**-mak

AZ IGÉBŐL NÉVSZAVAKAT ALKOTÓ KÉPZŐK

Ezekkel a képzőkkel az igékből névszói eredetű szavakat lehet alkotni.

doğ-**a**	bak-**an**	ayr-**aç**	ilet-**ken**
iç-**ecek**	düz-**en**	büyüt-**eç**	çal-**gı**
çiz-**elge**	gel-**enek**	uy-**du**	bil-**giç**
dur-**ağan**	ol-**anak**	bil-**ge**	sor-**guç**
bas-**amak**	öp-**ücük**	süpür-**ge**	bil-**gin**
aç-**ı**	aç-**ık**	bul-**maca**	ol-**gun**
doğ-**u**	sök-**ük**	de-**meç**	okut-**man**
ak-**ıcı**	doğ-**al**	sor-**un**	bas-**ınç**
tut-**ucu**	koş-**ul**	yak-**ıt**	yaşa-**ntı**
ada-**k**	anla-**m**	kıs-**kaç**	
kaç-**ak**	bas-**ım**	yüz-**geç**	
gel-**ir**	bilim-**sel**	saldır-**gan**	

AZ IGÉBŐL IGÉKET ALKOTÓ KÉPZŐK

Ezek a képzők az igetövekhez járulnak, és új jelentésű igéket hoznak létre.

say-**ıkla**-mak	iç-**ir**-mek	kov-**ala**-mak
taş-**ır**-mak	it-**ele**-mek	döv-**üş**-mek
an-**ımsa**-mak	yaz-**ış**-mak	gül-**ümse**-mek
aç-**ıl**-mak	bil-**dir**-mek	öğren-**il**-mek
sat-**tır**-mak	ay-**ıl**-mak	böl-**üş**-**tür**-mek
üz-**ül**-mek	çat-**ış**-**tır**-mak	soy-**un**-mak
bit-**ir**-**t**-**tir**-mek	doğ-**ur**-mak	em-**zir**-mek

3. RÉSZ

A MONDATTAN (A SZINTAKSZIS) ÉS A MONDAT ELEMEI

(tör. sözdizimi, cümle ve cümlenin ögeleri; ang. sentence; ném. Satz, Satzglieder; fr. phrase)

Az állímány, az alany, a tárgy, a bővítmények

A gondolatainkat és az érzelmeinket kifejező, és valamilyen logikai minőséget tartalmazó szavakból álló nyelvtani egységet **mondatnak** nevezünk. A mondatban a törökben négy alap elem létezik. Mégpedig az állitmány, az alany, a tárgy és bővítmények. Ez a négy alap mondattani egység között a legfontosabb szerepet az állitmány és az alany töltenek be.

Serpil	geliyor.	Nurşen	güzeldir.
(alany)	(állitmány)	(alany)	(állitmány)

A törökben a mondat nagy betűvel kezdődik. A mondat végére pontot kell tenni. A rendes szabályos mondatokban az alany az állitmány előt található.

A MONDATRÉSZEK *(tör.cümlenin ögeleri; ang. parts of sentence; ném. Satzglieder; fr. composats de la phrase)*

A mondatnak az alap részeit az alany és az állitmány alkotja. Ebből a két fontos mondatrészből állnak a tőmondatok. A hosszú mondatokban általában négy mondatrész fordul elő:

- **Az alany**
- **Az állitmány**
- **A tárgy**
- **A bővítmény**

Ezek közül a mondatrészek közül a legfontosabb szerep az állitmánynak jut. Mert, az állitmány a meghatározó része a mondatnak, vagyis másképpen mondva, ahhoz hogy egy mondatban egymás után álló szavakból egy konkrét kijelentést kapjuk, szükség van az állitmányra.

AZ ÁLLITMÁNY *(tör. yüklem; ang. predicate; ném. Prädikat; fr. prédicat)*

Egy mondaton belül valamilyen cselekvést, történést vagy döntést, ill. a ragok és jelekkel valamennyi ige személyét és számát kifejező szavakat nevezzük az **állitmánynak.** Az állitmánynak a legfontosabb szerepe a mondatban az, hogy azzal lehet valamilyen meghatározott cselekvést kijelölni. Az összes képzett, ill. összetett igeszerekezetek, valamint a főnevek és a névszói eredetű szavak is más szavakkal együtt képesek állitmányi szerepet betölteni egy mondatban.

"Ben doğayı severim." ebben a mondatban a severim szó valami konkrét cselekvést jelöl meg, ezért ez a szó állitmánya a mondatnak.

A főnév és névszói eredetű szavak általában egy segédigével együtt alkotnak az állítmányt.

A főnév : Türkiye'nin en kalabalık kenti **İstanbul'dur.**
Bu çocukların hepsi **öğrencidir.**

A melléknév : Siz çok **güzelsiniz.**
Bu ev **büyüktür.**

A névmás : Bence bu çetenin başı **odur.**
Bu büyük başarının sebebi **sizlersiniz.**

Var, Yok

A törökben a var és a yok szavak egyedül is, meg segédigével együtt is képesek állítmányi szerepet betölteni egy mondatban.

Sizin aradığınız kitap bizde **yok.**
Bu olayda Ahmet Beyin hiçbir suçu **yoktur.**
Koca kentte yalnızdık ve cebimizde beş kuruş para **yoktu.**

Hiç merak etmeyin, bende yeteri kadar para **var.**
Sema Hanım'ın Antalya'da çok güzel iki katlı bir evi **var.**
Dünkü toplantıda Gülay da **vardı.**

Değil

A değil szó a segédigével együtt használva lehet állítmánya valamelyik mondatnak.

Bence bu yaptığınız hoş bir şey **değildir**.

Biz kötü insanlar **değiliz**.

Siz iyi bir yazar **değilsiniz**.

Ahogy ezekből a fenti példákból is látható a törökben az összes főnevek, névszói, ill. igei szavak lehetnek állítmánya egy mondatnak.

Az állitmányok az összetett mondatokban

Egyes mondatokban több állítmány is fordul elő. Ebben az esetben az egymást követő állítmányok közé vesszőt kell tenni, vagy pedig kötőszavakkal kell összekötni a főmondathoz a tagmondatokat.

Ben sabahları erken **kalkar**, elimi yüzümü **yıkar**, sonra okula **giderim**.

Biz içki **içmiyoruz**, sigara **kullanmıyoruz** ve sağlığımıza dikkat **ediyoruz**.

AZ ALANY *(tör. özne; ang. subject; ném. Subjekt; fr. sujet)*

Az alany, olyan mondatrész, amely elvégzi a cselekvést, vagy annak az okozója. Alany lehet az élőszemély, az állat, a növény vagy pedig a többi főnév, főnévi igenév, a névmás. Az alany lehet egyszerű vagy több szóból álló összetett alany is. Vannak olyan mondatok, ahol az összefüggő szövegben több szóból állhat az alany. Ezeket a szerkezeteket alanyi összetételeknek nevezünk.

személy	: **Ali** okula gitti.
állat	: **Köpek** vefalı bir hayvandır.
növény	: **Elma** yararlı bir meyvedir.
tárgy (köznév)	: **Taşlar** dağdan aşağıya doğru hızla yuvarlandı.
az általános alany~ személytelen alany	: **Bilmemek** ayıp değildir, **sormamak** ayıptır.
az alanyi összetétel	: **Hasan amcanın oğlu Ali** okula gitti.

Hogyan lehet találni egy mondatban az alanyt?

Egy mondatban az alanyt úgy kapjuk meg, hogy az állítmányra kérdézünk a kim? ne? szavakkal. Az alany alanyi, vagyis ragtalan esetben található meg. Az alany az esetragok között -a, -ı, -da, -dan esetragokat nem feszi fel. Az alábbi török közmondásokban keressünk meg az alanyt:

Kim, ne?

A mondat	Kim, ne?	Az alany
Su testisi su yolunda kırılır.	Ne kırılır?	su testisi
Zenginin horozu bile yumurtlar.	Ne yumurtlar?	zenginin horozu
Zorla güzellik olmaz.	Ne olmaz?	güzellik
Zengin arabasını dağdan aşırır, **züğürt** düz ovada yolunu şaşırır.	Kim aşırır? Kim şaşırır?	zengin züğürt
Akıllı düşman, akılsız dosttan hayırlıdır.	Kim hayırlıdır?	akıllı düşman

A hiányos alany

Az egyes mondatokban az alany néha hiányzik. A tömörített kifejezési szándék miatt időnként a mondatban nem használunk a személyes névmásokat.

"Okula biraz geç geldim." Ebben a mondatban a személyes névmás a ben nincs kijelölve. Ezt a mondatot következőképpen is lehet írni:

Okula biraz geç geldim. → **Ben** okula biraz geç geldim.
(Kim geç geldi? Ben)

Ellerini bana doğru uzattı. → **O**, ellerini bana doğru uzattı.
(Kim uzattı? O)

Az alany és az állítmány közötti egyeztetést kétféle módszerrel lehet megállapítani:

- **Az egyes és a többes szám egyeztetése az alany és az állítmány között**
- **A személy egyeztetés az alany és az állítmány között**

A számbeli egyeztetés a mondatrészek között

Olyan mondatokban, ahol dicsekvés, tisztelet vagy szerénység van kijelölve, azokban a mondatokban annak ellenére, hogy az alany egyes számban van, ahhoz a szóhoz többesjel járul. Ebben az esetben az állímány is többes számban lesz.

- **A dicsekedés**

Olyan mondatokban, amelyekben az alanyt alkotó névmás a dicsekedés, a magabiztósságot jelöl, akkor a névmásra is, az állítmányra is többes jelet teszünk.

Biz istersek her şeyin en iyisini **yaparız.**

Biz bu ülkenin en zengin, en saygın **kişileriyiz**.

- **A tisztelet**

Sayın Cumhurbaşkanımız salona teşrif **ettiler**.

Şimdi **Sayın Bakanımız** bir konuşma **yapacaklar.**

- **A szerénykedés**

Bizler fakir insanlarız, sizin gibi saygın kişilere karşı hürmette kusur **etmeyiz.**

Ben de yanılmış olabilirim, düşüncelerimizi bir kez daha gözden **geçirelim.**

A többes számú alanyok és az egyes számú állítmányok

Az alábbi példakhoz hasonló esetekben annak ellénére, hogy az alany többes számú, az állítmány egyes számban marad.

- Olyan mondatokban, ahol az állatokról, ill. a növényekrõl van szó az alany többes számú létére az állítmány mégis egyes számban található.

Kümeste **tavuklar,** yüksek sesle **gıdaklıyor.**

Ağaçlarda **elmalar, armutlar** bir yağlı boya tablo gibi **duruyor.**

Olyan mondatokban, ahol az alany többes számban használt köznevekből áll, ott általában az állítmány egyes számban fordul elő.

Kavga sırasında salondaki bütün **masalar, sandalyeler, koltuklar kırıldı.**

Pazar günü bütün **dükkânlar** ve **mağazalar kapalıydı.**

Sen gittikten sonra **günler** ayları, **aylar** yılları **kovaladı.**

• A több dolgot kijelelő számnevek vagy az általános, ill. a határozatlan melléknevekkel együtt használt egyes számú alanyos mondatok állítmánya általában egyes számban található.

Üç adam dar bir kaldırımda yan yana **yürüyor.**

Komutanın emri üzerine **on iki kişi** öne doğru **çıktı.**

Bütün çocuklar dondurma **aldı.**

• " Var, Yok" szavakból alakult állítmányoknál, ha az alany többes számban van, akkor is az állitmány egyes számban van.

Okulda **çocuklar var.**

Bu köyde **kimseler yok.**

A személyi egyeztetés az alany és az állítmány között

Ha egy mondatban a személyek szempontjából nincs több alany, akkor az alany és az állítmány között teljes azonosság, ill. egyeztetés látható.

Ben bugün Ankara'ya **geldim.**

Sen İzmir'e ne zaman **gidecektin?**

O geçen yıl Avrupa'ya **gitmiş.**

Biz yarın pikniğe **gideceğiz.**

Siz bu kitabı **okudunuz mu?**

Onlar niçin ders **çalışmıyorlar?**

Ha a mondaton belül külön személyekre utaló több alany van, akkor az állítmány számában változás megtörténhet.

• Ha az alany második és a harmadik személyekből áll, abban az esetben az állítmány többes szám második személyragot kap.

Turgut'la sen bu kitabı mutlaka **okuyunuz.**

állítmányhoz többes szám első személyrag járul.

Serap'la ben bu hafta sonu **evleniyoruz**.

Sen ve ben ikimiz iyi dost **oluruz**.

Ben, sen, o hepimiz bu toplumun bir **parçasıyız**.

• Ha az alanyok közül valamelyik egyes vagy többes számú második személyragot felvett személyes névmásból áll, abban az esetben az állítmányhoz többes szám második személyrag csatlakozik.

Ay, yıldızlar ve sen, hepiniz karşımda bir düş gibi **duruyorsunuz**.

• Ha az egyik alany harmadik személyes névmás, akkor az állítmány többes szám harmadik személyragot veszi fel.

Bir kedi, bir köpek ve **o**, üçü de aynı evde **kalıyorlar**.

• Ha mind a három alany egy mondaton belül egyes vagy többes szám első, második vagy harmadik személyes névmás, abban az esetben az állítmányhoz többes szám második személyrag járul.

Ben, sen, o bugün bizde ders **çalışacağız**.

Biz, siz, onlar yarın akşam tiyatroya **gideceğiz**.

A TÁRGY *(tör. nesne; ang. determined direct object; ném. bestimmtes näheres Objekt; fr. complément direct déterminé)*

A tárgy a mondatnak az a része, amely azt a személyt vagy dolgot jelöli meg, akire vagy amire a mondatban kifejezett cselekvés irányul. A törökben az intranzitív igének lehet tárgyi bővitménye. A tárgy feladata az, hogy meghatározza az alany és az állítmány által elvégzett cselekvést. Ezt egy mondatban is tudjuk megmutatni:

Serpil	çiçekleri	sever.
(alany)	(tárgy)	(állitmány)

Kihagyunk ebből a mondatból a tárgyat:

Serpil sever.

Mivel ebben a mondatban nincs tárgy, azért jelentéstanilag a mondat tartalma hiányos. Mert nem lehet tudni, hogy kit, ill. mit szeret Serpil. Lehet az, hogy Serpil a madarakat, a fákat, a felhőket, rövidesen ezer dolgot is szereti. Ahogy ebben a mondatban is világosan látható a tárgy meghatározza az alany által elvégzett cselekvést, és ezenkívül megnevezi azt is, amely az alany közremüködésével az állítmány elvégzi. Emiatt különösen olyan mondatokban, amelyekben az intranzitív és a műveltető igék vannak, ott a tárgy meghatározó szerepet vállal főleg jelentéstani szempontból. Ilyen mondatokban, ha nincs tárgy, akkor a mondat jelentéstanilag hiányos mondat.

A törökben a mondat tárgya lehet a főnév, a névszók egyik része, valamint az igék, sőt bizonyos esetekben a morfémákból és a szintagmákból is lehetnek tágyak. Kétféle tárgya van a mondatnak:

- **A határozott tárgy**
- **A határozatlan tárgy**

A határozott tárgy

A határozott tárgy a törökben a tárgyeset ragokkal fordul elő egy mondatban: -ı, -i, -u, -ü.

-ı	Ben doğayı severim.
-i	Çiçekleri koparmayınız.
-u	Uzaktaki vapuru görüyorum.
-ü	Otobüsü boyuyoruz.

Egy mondatban a tárgyra neyi, kimi kérdésekkel kérdezhetünk.

Neyi, kimi?

A mondat	Neyi, kimi?	A tárgy
Biz **kuşları** çok severiz.	Neyi severiz?	kuşları
Polisler **hırsızı** yakalamışlar.	Kimi yakalamışlar?	hırsızı
Kitap okumayı çok severim.	Neyi severim?	kitap okumayı
Eve geç gelmeyi bırakmalısın!	Neyi bırakmalısın?	eve geç gelmeyi
Dün **ödevlerimi** bitirdim.	Neleri bitirdim?	ödevlerimi
Dün **Hasan'ı** gördüm.	Kimi gördüm?	Hasan'ı
Öğretmen **öğrencileri** sinemaya götürmüş.	Kimleri götürmüş?	öğrencileri
Ali **içki** ve **sigarayı** bırakmış.	Ali neleri bırakmış?	içki ve sigarayı

A határozatlan tárgy

A határozatlan tárgyon nincs esetrag, ill. a tárgy alanyi esetben van. A határozott tárgyak esetében a tárgy egy közismert, ill. egy konkrét valami, azonban a határozatlan tárgy esetében a mondat tárgya nincs kijelölve, vagyis nem tudunk pontosan semmit az egészről. Ezt a esetet a következő példákkal lehet megmagyarázni:

A határozatlan tárgy

Hasan **kitap** okuyor. (Ebben a mondatban nincs meghatározva az a könyv, amelyet az alany olvas. Hasan valamilyen könyvet olvas.)

A határozott tárgy

Hasan **kitabı** okuyor. (Ebben a mondatban ismerjük azt a könyvet, amelyet Hasan olvas.)

A következő példa mondatokkal lehet összevetni a határozott és a határozatlan tárgyi mondatokat.

A határozott tárgy	A határozatlan tárgy
Engin **ekmek** yiyor.	Engin **ekmeği** yiyor.
Berna **elbise** giyiyor.	Berna **elbiseyi** giyiyor.
Esen **film** izliyor.	Esen **filmi** izliyor.
Hamdi Bey **gazete** okuyor.	Hamdi Bey **gazeteyi** okuyor.

A határozotlan tárgy a törökben a tárgyas, ill. a tranzitív igékkel és a szenvedő igékkel szerkesztett mondatokban fordul elő.

Bir köpek	gördüm.
(tárgy)	(a tranzitív ige)
Kapı	kapandı.
(tárgy)	(a tranzitív ige)

Ahhoz, hogy egy mondaton belül könnyen megállapítjuk a határozatlan tárgyat azért az állítmányra rá kell kérdezni kim, ne? kérdéseket. Azonban kim? ne? kérdések az alanyra is kérdezhetők. Emiatt a határozatlan tárgy keresésekor kim? ne? kérdéseket az alany és az állítmány közé teszünk, és így teszünk fel a kérdéseket.

A mondat	alany + ne, kim + állítmány	Tárgy
Berna Hanım **kitap** okuyor.	Berna Hanım **ne** okuyor?	kitap
Polisler **hırsız** yakaladı.	Polisler **ne** yakaladı?	hırsız
Demir kapı açıldı.	**Ne** açıldı?	demir kapı
Yaşlı adam öldürüldü.	**Kim** öldürüldü?	yaşlı adam

Ha a határozatlan tárgyat keresünk egy mondaton belül, akkor a kim? ne? kérdéseket kell használni.

Ne, kim?	Tárgy
Okunan ne?	kitap
Yakalanan kim?	hırsız
Açılan ne?	demir kapı
Öldürülen kim?	yaşlı adam

A HATÁROZÓK *(tör. tümleç ; ang. object; ném. Ergänzung sabjekt; fr. complément)*

A határozó, olyan bővitménye a mondatnak, amely a cselekvés, történés, létezés különféle körülményeit jelöli meg. A határozó meghatározza a cselekvés jelentését és a mondatokra is szinte erős hatása van jelentéstani szempontból. Három fajta határozói bővitmény van a törökben:

- **Az indirekt határozók**
- **Az eszköz és társhatározók**
- **A határozószavakból álló határozók**

AZ INDIREKT HATÁROZÓK: *A helyhatározók (tör. dolaylı tümleç; ang. indirect objects; ném. indirektes Objektes; fr. complément indirect)*

Azokon a mondattani részeken, amelyeken különböző irányt, ill. helyet jelelő esetragok találhatók, azokat a törökben az **indirekt határozónak** nevezük. Ebben a csoportban tárgyalt határozók a hova, a hol és a honnan kérdésekre adnak választ, vagyis három féle esetrag járul a szóhoz: -a (-e); -da (-de); -dan (-den).

A hova kérdésre megfelelő ragokkkal használatos határozók: -a (-e)

Ezeken a határozókon három esetrag található. Az első esetrag, ill. irányt jelelő esetrag: -a (-e).

Engin **okula** gidiyor.
Güneş girmeyen **eve** doktor girer. (Türk Atasözü)
Babam dün **Ankara'ya** gitti.
Aç kurt **aslana** saldırır. (Türk Atasözü)

Az összes főnevek, névszói eredetű szavak, az igenevek egy mondaton belül lehetnek helyet jelelő határozók, és ezek az -a (-e) esetragot vesznek fel. E fajta helyhatározó tulajdonképpen az állítmány által kijelölt cselekvés irányát kifejezi. Emiatt erre a határozóra a nereye, kime, neye, kaça kérdéseket tehetünk fel. A válászban pedig mindig szerepel -a (-e) esetrag.

Nereye, kime, neye, kaça?

A mondat	A kérdés	Az indirekt bővítmény
Bu akşam **tiyatroya** gidiyoruz.	Nereye gidiyoruz?	tiyatroya
Çalışana para var; **çalışmayana** yok.	Kime para var? Kime para yok?	çalışana çalışmayana
Konsere **gittiğime** pişman oldum.	Neye pişman oldun?	gittiğime
Evlenenlere daha çok ücret ödeniyor.	Kime daha çok ücret ödeniyor?	evlenenlere
Gelene, gidene, herkese kapımız açık.	Kimlere kapımız açık?	gelene, gidene, herkese
Elbiseyi **iki milyona** aldım.	Elbiseyi kaça aldım?	iki milyona
Evi **üç milyara** sattı.	Evi kaça sattı?	üç milyara

Az -a(-e) ragos határozó néha a névutókkal együtt is fordul elő egy mondatban. Ezek a névutós határozói szerkezetek általában az állítmányra hatnak.

Uçağı sabaha kadar bekledik.
Çocuklar **bahçeye doğru** gidiyordu.
Başbakana göre bu durumlar hızla düzelecek.
Dosta, düşmana karşı böyle yapmamalısın!

Az -a (-e) ragos szerkezet sokszor a kifejezések, a szólások szerkesztésében, valamint a közmondásokban is fordul elő:

Göze göz, **dişe** diş (deyim)
Göze batmak (deyim)

Dile düşmek (düşüm)

Hazıra dağlar dayanmaz. (Türk Atasözü)

Çanağa ne doğrarsan, kaşığında o çıkar. (Türk Atasözü)

A helyhatározók, amelyek a hol kérdésre válászolnak: -da (-de)

A valaminek valahol létezését kifejezõ ragos fõneveket, ill. névutós szerkezeteket, valamint ragos személyes névmásokat úgy kapjuk meg, hogy a szóhoz a -da (-de) esetrag csatlakozik. Az összes fõnevekhez, a névszói eredetû szavakhoz, ill. az igenevekhez járulhat a -da (-de) rag. Ebben az esetben található mondatokban a határozó az ige által elvégzett cselekvés idejét, a cselekvést helyét, ill. mód- vagy állapotát is fejezi ki. Ezek a bõvítmények az igei állítmányi mondatokban és az összetett mondatokban is fordulnak elõ. Az olyan névszói állítmányos mondatokban, amelyekben ancak, var, yok, gerek szavak találhatók, azokban a -da (-de) ragos bõvítmény is használható. Ilyen szerkezetû mondatokban az igék tárgyatlan igék.

Pazar günü **evde** gazete okudum.

Bugün **büroda** işler çok yoğundu.

Valakinek vagy valaminek valahol maradását, ill. létezését kifejezõ szavakat, másképpen mondva a hely- és idõhatározókat egy mondatban a nerede, kimde, ne zaman kérdésekkel találhatunk meg.

Nerede, kimde, ne zaman?

a mondat	a kérdés	az indirekt bõvítmény
Çocuklar **bahçede** oynuyorlar.	Nerede oynuyorlar?	bahçede
Dün akşam **bizde** konuklar vardı.	Kimde konuklar vardı?	bizde
Bende para yok, **kardeşimde** var.	Kimde para yok?	bende
	Kimde para var?	kardeşimde
Ankara'da üç gün kaldık.	Nerede kaldınız?	Ankara'da

A fõnév, a névmás, a fõnévi igenév és a határozói igenév szerepet betöltõ szavak esetében ezek a szavak a -da (-de) esetragokat felvesznek és az indirekt bõvítményt hoznak létre.

fõnév	: **Antalya'da** çok güzel antik kentler var. Dün **piknikte** çok eğlendik.
melléknév	: Annen **yaşında** bir kadınla nasıl evlenirsin! **Bu düşüncedeki** insanlar, asla başarıya ulaşamazlar.
névmás	: Bütün suç **bizde**, size olayı önceden anlatmalıydık. Yarın akşam **sizde** toplanacağız.
fõnévi igenév	: Biz yaşamın anlamını **çalışmakta** bulduk. **Gezmekte, eğlenmekte** çok hünerlisiniz.
határozói igenév	: **Geçmişte, gelecekte** sizleri hiç unutmayacağız.

A -da (-de) esetraggal alakult szavak gyakran a szólásokban is fordulnak elõ.

Elde, avuçta bir şey kalmamak	**Tadında** bırakmak
Elde etmek	**Başında** beklemek
Burnunda tütmek	**Yerinde** yeller esmek

A távolító esetben található indirek bõvítmények: -dan (-den)

A távolítást jelentõ indirekt határozók a *-dan (-den)* esetragot vesznek fel. Ennek az esetragos szerkezetnek használata igen gyakori, és a jelentéstani köre nagyon széles. Ezzel a raggal alakult bõvítmények általában valahonnan távozást, ill. a cselekvés okát jelentenek.Ezért, hogy állapítsunk meg azt, hogy melyik a mondat helyhatározója, ill. az okhatározója, ahhoz a *nereden, neden, niçin, kimden* kérdéseket kell kérdézni.

Nereden, neden, niçin, kimden?

A mondat	a kérdés	az indirekt bõvítmény
Çocuklar **bahçeden** geliyorlar.	Nereden geliyorlar?	bahçeden
Hasan **İstanbul'dan** geliyor.	Nereden geliyor?	İstanbul'dan
Öğrenciler **sınıftan** çıktılar.	Nereden çıktılar?	sınıftan
Ayşe **sevinçten** uçuyordu.	Neden uçuyordu?	sevinçten
Zavallı **veremden** ölmüş.	Niçin ölmüş?	veremden
Çalışmaktan çok yorulmuş.	Niçin çok yorulmuş?	çalışmaktan
Berna'dan hiç haber yok.	Kimden haber yok?	Berna'dan

A -dan (-den) esetraggal nemcsak helyhatározókat lehet szerkeszteni, hanem mértékhatározókat, valamint számhatározókat is.

– Domatesi **kaçtan** aldın?

– **Üç yüz binden** aldım.

A -dan (-den) esetraggal alakult indirekt bővítmények általában igei állítmányi mondatokban fordulnak elő. Azonban olyan névszói mondatokban, ahol például var, yok, değil szavak vannak mint állítmány, azokban a mondatokban is lehet találkozni a -dan (-den) esetragos szerkezetekkel.

AZ ESZKÖZ- ÉS A TÁRSHATÁROZÓK *(tör. ilgi tümleçleri; ang. prepostional complement; ném. Präpositionsgruppe; fr. compléments prépositionnels)*

A névutókkal együtt alakult eszköz- és társhatározói mondattani részeket nevezünk a társ- vagy eszközhatározói mondatnak. Ezek a szerkezetek ile, için, gibi, göre, kadar szavakkal együtt alkotnak ezt a határozói bővítményt. Néha előfordul az is, hogy egy mondaton belül több névutó szeperel.

İle

Az ile névutó a törökben, ha a határozókkal együtt szerepel egy mondatban, akkor ez a szerkezet különböző jelentéseket ad az állítmánynak.

Okula bisiklet ile gittim.

Uçak ile seyahati çok severim.

Deveci ile konuşan kapısını büyük açar. (Türk Atasözü)

Az ile névutó, ha stilisztikailag ki van emelve a mondatban, akkor külön kell írni. Ezenkívül általában együtt kell írni a másik szóval. Amikor az ile összetapad a főnévhez, akkor több helyesirási változat lehetséges:

• **A mássalhangzóra végződő szavak után : -la (-le)**

Ağaçlar**la** denizin buluştuğu yerde küçük bir ev vardı.

Köpek**le** kedi aynı odada oynuyordu.

• **A magánhangzóval végződő szavak után: -yla (-yle)**

Masa**yla** sandalyeleri buraya bırakın.

Ağaç yaprağı**yla** gürler. (Türk Atasözü)

Hile**yle** iş gören mihnet ile can verir. (Türk Atasözü)

İçin

Az için névutó, ha a helyhatározókkal együtt van, akkor általában az ok- vagy célt határozói szerepet tölti be.

Denizde yüzmek, **ormanda** gezmek, kafamı rahatça dinlemek **için** uzun bir tatile çıkıyorum.

İstediğiniz **yere** gidebilmeniz **için** yüce **dağlardan**, engin **denizlerden** geçmeniz gerek.

Az için névutó néha ugyan abban az értelemben is használható, mint a göre szó.

Bu konuda bizim **için** sorun yok.	→	Bu konuda bize **göre** sorun yok.
Benim **için** sen bu dünyadaki en güzel kadınsın.	→	Bana **göre** sen bu dünyadaki en güzel kadınsın.

gibi

Ezzel a névutóval alakult határozói összetétel általában valamilyen hasonulást, ill. összevetést is jelenti. A hasonlító határozókkal együtt fordul elő:

Küçük çocuk denizde bir balık **gibi** yüzüyordu.

Senin **gibi** iyi niyetli bir insanla karşılaşmak çok zor.

Kendi ülkemde bir yabancı **gibi** dolaşıyordum.

A gibi névutó olykor hasonló jelentéssel bír, mint a kadar szó.

Bu dünyada senin **gibi** güzel birini görmedim.

Bu dünyada senin **kadar** güzel birini görmedim.

Bu okulda senin **kadar** çalışkan öğrenci yok.

Ezeken a névutókon kívül a többi névutókkal is lehet névutós határozói összetételeket szerkeszteni.

Çalışkanlığından dolayı sınıf birincisi oldu.

Fakirliğinizden ötürü sizi ayıplayamam.

Sizlere bildirildiği üzere yarın başkanımız **buraya** gelecektir.

Sabaha karşı hava biraz ısındı.

Sağa doğru yürüyün, **karşınıza** beyaz bir ev çıkacaktır.

Az esetragok és a névutók használatáról

Az egyes névutók, az esetragokkal együtt használatuk során különbözó alaktani szerkezeteket alkotnak.

Általában az irány jelölõ esetraggal az -a(-e) -vel használatos névutók a következõk: göre, kadar, karşı, doğru.

Bana **göre** burası dünyanın en güzel yeri.

Ölünceye **kadar** seni seveceğim.

Sana **karşı** kötü bir şey yapamam.

Şu karşıki dağlara **doğru** gidelim.

A távolító esetrag -dan (-den) a következõ névutókkal együtt határozói összetételeket hoz létre: önce, sonra, başka, beri, yana, dolayı, ötürü.

Trene binme**den önce** biletini al.

Gazeteyi okudu**ktan sonra** bana ver.

Sen**den başka** dostum yokmuş.

Sabah**tan beri** bir şey yemedim.

Sen**den önce** kimseyi sevmedim.

Biz**den yana** bir sorun yok.

Geciktiğim**den dolayı** özür dilerim.

Kötü hava şartların**dan ötürü** yollar kapalıydı.

A HATÁTORÓZÓI BŐVITMÉNYEK *(tör. belirteç tümleçleri; ang. adverbials phrase; ném. adverbiales Objekt; fr. complements adverbiaux)*

A határozó, olyan bővítménye a mondatnak, amely meghatározza az állítmány jelentését idő, hely, irány, mód, állapot szempontjából. A határozói bővítmények néha esetrag nélkül, néha esetragokkal együtt használhatók.

Alanyi eset : Biz **dışarı** çıktık.
Tárgyas eset : Biz **dışarıyı** seviyoruz.
Az irány eset : Biz **dışarıya** çıkıyoruz.
Az ottlevés eset : Biz **dışarıda** oturuyoruz.
A távolító eset : Biz **dışarıdan** geliyoruz.

A helyhatározókat tárggyal együtt kell használni, és azért az indirekt bővítményekkel együtt fordulnak elő.

a tárgy és a helyhatározó : **Seni yukarıya** ben çıkardım.
az indirekt bővítménnyel együtt : **Senden uzaklara** gideceğim.
Senden uzaklarda yaşayacağım.

a tárgy, az indirekt bővítmény
és a helyhatározó: Seni senden daha iyi tanıyorum.
(tárgy) (indirekt bővitmény) (határozó) (állítmány)

Azt, hogy egy mondatban könnyebben találjuk a határozót, amely az állitmány idejét jelöli meg , azért a *ne zaman* kérdőszót kell használni.

Ne zaman?

a modat	A kérdés	A határozói bővítmény
Ankara'dan **dün** geldim.	Ne zaman?	dün
Bugün sınava girdik.	Ne zaman?	bugün
Sabahları kahvaltı yaparım.	Ne zaman?	sabahları
Dün akşam erken uyudum.	Ne zaman?	dün akşam
Yazın tatile çıkacağız.	Ne zaman?	yazın
Hemen buraya geliniz.	Ne zaman?	hemen

A nereye kérdéssel könnyebben lehet megállapítani az idő-, ill. a helyhatározókat.

Nereye?

a mondat	a kérdés	a határozó
Öğrenciler **içeriye** girdiler.	Nereye girdiler?	içeriye
Babam **yukarıya** çıktı.	Nereye çıktı?	yukarıya
Araba **ileri geri** gidiyordu.	Nereye gidiyordu?	ileri geri
Paketi **aşağı** atınız!	Nereye atınız?	aşağı
Beyaz evden sonra **sağa** dönünüz?	Nereye dönünüz?	sağa
Kamyon **geriye doğru** gidiyordu.	Nereye gidiyordu?	geriye doğru

A módhatározó, valamint az állapothatározó megállapitására a törökben nasıl kérdéssel kell rákérdezni.

Nasıl?

a mondat	a kérdés	a mód, -állapothatározó
Başbakan **güzel** konuştu.	Nasıl konuştu?	güzel
Adam **hızlı** koşuyor.	Nasıl koşuyor?	hızlı
Hırsız **gizlice** kaçtı.	Nasıl kaçtı?	gizlice
Evi **iyice** temizledik.	Nasıl temizledik?	iyice
Kapıyı **yavaşça** açtı.	Nasıl açtı?	yavaşça
Askerler **korkusuzca** savaştılar.	Nasıl savaştılar?	korkusuzca

A minőség, valamint a mennyiség kilejelelősére az állítmánya rá kell kérdezni a *ne kadar* kérdést. Ez arra is használható, hogy megtaláljuk a számhatározót, ill. a hasonlító határozót is.

Ne kadar?

a mondat	a kérdés	a határozó
Siz benden **çok** konuşuyorsunuz.	Ne kadar?	çok
Bu gece otelde **az** uyudum.	Ne kadar?	az
Çocuk **aşırı derecede** yorulmuştu.	Ne kadar?	aşırı derecede
Hiç kimse bu konuda **bizim kadar** çalışmadı.	Ne kadar?	bizim kadar
Manavdan aldığımız elma **bir kilo eksik** tartılmış.	Ne kadar?	bir kilo eksik
Çocuğun ateşi **otuz sekiz derece** olmuştu.	Ne kadar?	otuz sekiz derece

TESSÉK MEGJEGYEZNI!

A MONDAT ÉS A MONDAT RÉSZEI

A gondolatainkat és az érzelmeinket kifejezõ, és emellett valamilyen meghatározott cselekvésrõl szóló szó egyeséget nevezünk **mondatnak.**

A mondatban négy rész található: állítmány, alany, tárgy és a bõvítmény. A mondatnak az alap egységeit az alany és az állítmány alkotnak. A bõvítmények, valamint a tárgy nélkül is lehet egyszerû mondatokat létrehozni. Azonban az állítmány vagy alanynélkül nem lehet mondatot alkotni.

Az állítmány

Az állítmány egy mondatban valamilyen cselekvést, történést fejezi ki, ill. a cselekvés valamennyi módját és idejét is. Egy mondatban egynél több állítmány található.

Az alany

A mondatban **az alany** az állímány által elvégzett cselekvést jelelõ, azt meghatározó személy, állat, növény vagy egyébb más dolog is lehet. Több szóból álló alanyokat **összetett alanynak** nevezünk.

Az alanyt egy mondatban úgy találjuk meg, hogy az állítmányra kim, ne kérdésekkel rákérdezünk.

Engin, bütün yarışlarda birinci oldu. → Yarışlarda kim birinci oldu? → Engin (alany)

Uçak, tam 09:30'da havalandı. → Ne havalandı? → uçak (alany)

• Ha egy mondat állítmánya szenvedõ igébõl áll, akkor annak a mondatnak az alanyát **általános alanynak** nevezünk.

Pencere açıldı. → Ne açıldı? → Pencere (általános alany)

Az alany és az állítmány egyeztetése

• Olyan mondatokban ahol tiszteletet, dicsekedést, szerénykedést kifejezõdik, ott annak ellenére, hogy az alany egyes számban van, akkor is az alanyra a többesjelet teszünk. Ebben az esetben az állítmányt is többes számban kell ragozni.

Sayın Cumhurbaşkanımız yarın buraya teşrif **edecekler.**
Şunu unutmayınız ki **biz** her şeyin en iyisini **yaparız.**

• Olyan mondatokban, ahol az alany nem személy, hanem más tárgyakból áll, azokban a mondatokban az állítmány általában egyes számban fordul elõ.

Savaşta ormandaki bütün **ağaçlar yandı.**

• A többes számú számnevek és a határozatlan melléknevek állítmánya egyes számban található.

Üç çocuk bahçede **oynuyor.**
Bütün halk meydanda **bağırıyor.**

A tárgy

A tárgy azt a személyt vagy dolgot jelöli meg, akire vagy amire a mondatban kifejezett cselekvés irányul, és az állítmány egy tárgyas ige. Két fajtája van a tárgynak: a határozott tárgy és a határozatlan tárgy.

• A határozott tárgy a tárgyas esetraggal használható: -ı, -i,-u,-ü.

Biz **doğayı** çok severiz.
Dün **seni** aradım.
Okulu özlüyorum.
Artık **dünü** değil, **yarını** düşün.

• **A határozott tárgyat** a mondatban neyi, kimi kérdéssel lehet találni.

Ali elmayı yedi. → Neyi yedi? → elmayı (határozott tárgy)
Polis hırsızı arıyor? → Kimi arıyor? → hırsızı (határozott tárgy)

A határozatlan tárgy a mondatban az alanyi esetben fordul elõ, ill. a tárgyat jelelõ szón nincs akuzatívuszi esetrag.

Ayşen **kitap** okuyor. (a határozotlan tárgy)

Ayşen **kitabı** okuyor. (a határozotlan tárgy)

Bõvítmény (a határozó és a jelzõ)

Azokat a szavakat, amelyek meghatároznak az ige jelentését, és különbözõ esetragokkal, ill. névutókkal együtt használhatók, azokat nevezünk a mondat bõvítményeinek. Három fajtája van:

Az indirekt bõvítmények	: -a (-e), -da(-de), -dan (-den) esetragokkal együtt használhatók.
A névutós bõvítmények	: ile, için, gibi, göre, kadar névutókkal együtt alkotnak a bõvítményeket, ill. a határozókat és a jelzõket.
A határozószói bõvítmények	: az állítmány jelentéséhez hozzájárul az idõ, a hely, az irány, a mennyiség, ill. a minõség jelelõ ragokkal, valamint jelekkel.

A MONDATRÉSZEK, A SZÓREND A MONDATBAN

(tör. cümlede ögelerin dizilişi; ang. syntax; ném. syntax; fr. syntaxe)

A szabályos mondatokban az alany a mondat elején, az állítmány pedig végén található.

alany + állítmány

A beszédnyelvben, ill. az alárendelt mondatokban és egyebb más mondatszerkezetekben ez a szórend megváltozhat. A mondat legfontosabb alkotórésze az állítmány. A mondatban a többi szavak fontosság szerint követnek egymást az állítmány mellett. Ezt így is lehet megmutatni a következő példákkal:

Serpil dün trenle **İstanbul'dan** geldi.	→	Nereden geldi?	→	**İstanbul'dan**
Serpil dün İstanbul'dan **trenle** geldi.	→	Ne ile geldi?	→	**trenle**
Serpil İstanbul'dan trenle **dün** geldi.	→	Ne zaman geldi?	→	**dün**
Dün trenle İstanbul'dan **Serpil** geldi.	→	Kim geldi?	→	**Serpil**

Ahogy a példamondatokban is láttunk, a többi mondattani részek a fontosság szerint követnek egymást az ige előtt. A legfontossab mondattani rész az ige előtt áll. Ezeket a mondattani részeket a következő táblázattal így is lehet mutatni:

Serpil	dün	trenle	İstanbul'dan	geldi.
(alany)	(határozó)	(névutó)	(határozói bővítmény)	(állítmány)

A szabályos mondatokban az alany általában a mondat elején, az állítmány pedig végén található. A többi mondattani részek egymást a mondattani szerepük szerint követnek. Mindig a legfontosabb mondattani rész megelőzi a többieket, és az mindig közelebb áll vagy az alanyhoz, vagy pedig az állítmányhoz. Azonban ritkán előforduló alárendelt mondatokban, a beszédnyelvben, valamint az egyes különös esetekben ez a szórend megváltozhat.

A MONDATANI RÉSZEK SZÓRENDJE

Egy mondaton belül általában kétféle szócsoport található. Ezek a szócsoportok egyik része az alanyra, a másik része pedig az állítmányra vonatkoznak. Az alanyra vonatkozó szócsoportokat alanyi mondatrészeknek, az állímányra vonatkozó mondattani szócsoportokat pedig az állímányi mondatrészeknek nevezünk. Emiatt is a mondatban található többi mondattani részek, pl. a tárgy, a határozó vagy a jelző, ezek csak kiegészítik az alany, vagy az állítmány jelentését.

AZ ALANYI SZÓCSOPORT *(tör. özne öbeği; ang. subject group; ném. Subjektgruppe; fr. groupe nominal)*

Az alanyi szócsoport olyan szavakból áll, amelyek kiegészítenek az alany jelentését. Ezek a kiegészítõ szavak mindig az alany elõtt állnak a mondatban. Ebben a szócsoportban a fõnevek, a névszói eredetû szavak, valamint az ige és ige jellegû szavak is szerepelnek. Néha elõfordul az is, hogy több szó egyetlen montarészet alkot, ill. alanyi összetételt alkotnak. Erre a következõ mondatok a példamondatok:

Ankara'dan gelen uçak,	az önce	hava alanına	indi.
(alany)	(határozó)	(bõvítmény)	(állítmány)

Az alanyi szóösszetételt alkotó mondattani részek a következõk:

az alanyi összetétel →	Ankara'dan	gelen	uçak
	(indirekt bõvítmény)	(határozó igenév)	(alany)

Ebben az alanyi összetételben a valódi alany tulajdonképpen az uçak szó. A másik két szó viszont az uçak szó elõtt áll és csak kiegészíti az alany jelentését. Nézzük tehát néhány példamondatot, ahol ilyen összetételek vannak:

Erol'un kardeşi	yarın	İngiltere'ye	gidecek.
(alanyi összetétel)	(határozó)	(határozói bõvítmény)	(állítmány)

Erol'un kardeşi → a fõnévi birtokos jelzõs szerkezet

Bir çift göz	ilk bakışta	beni	hemen	büyülemişti.
(alanyi összetétel)	(bővítmény)	(tárgy)	(határozó)	(állítmány)

Bir çift yeşil göz → melléknévi jelzői összetétel

Seni bu yaşta Afrika'ya yollamamız,	çok büyük bir	hatadır.
(alanyi összetétel)	(határozó)	(állítmány)

az alanyi összetétel →	Seni	bu yaşta	Afrika'ya	yollamamız
	(tárgy)	(indirekt bővítmény)	(indirekt bővítmény)	(állítmány)

Boş gezmekten bedava çalışmak	yeğdir.
(alanyi összetétel)	(állítmány)

alanyi összetétel →	Boş	gezmekten	bedava	çalışmak
	(határozó)	(bővítmény)	(határozó)	(alany)

AZ ALANYI ÖSSZETÉTEL *(tör. yüklem öbeği; ang. predicate group; ném. Prädikatgruppe; fr. groupe verbal)*

Azokat a szavakat, amelyek jelentéstanilag ráhatnak az állítmányra, és általában az állítmány előtt állnak a mondatban, azokat az állítmányi összetételnek nevezünk. Ebben az állítmányi összetételben a főnevek, a névszói és az igei eredetű szavak szerepelnek.

Annemi uzaklara götüren gemi,	ufukta yavaş yavaş kayboldu.
(alanyi összetétel)	(állítmányi összetétel)

az állítmányi összetétel →	ufukta	yavaş yavaş	kayboldu
	(indirekt bővítmény)	(határozó)	(állítmányi)

Babam yarın İngiltere'ye uçakla gidecek.

(alany) (állítmányi összetétel)

az állítmányi összetétel → yarın İngiltere'ye uçakla gidecek

(határozó) (indirekt bővitmény) (névutós) (szerkezet)

AZ EGYEZŐ, ill. AZONOS MONDATRÉSZEK

Néha a mondatokon belül egynél több alany, állímány, tárgy, bővítmény, és állítmány található. Ebben az esetben hasonló, ill. egyező szerkezetekből álló minden mondatrészt egy mondattani egységnek kell tekinteni. Tulajdonképpen halmozó mondatrészeket tárgyalunk ebben a fejezetben:

Az egyező alanyok

Baharda **kuşlar, çiçekler, ağaçlar, güneş, ay** ve **yıldızlar** insana bambaşka bir huzur verirler.

Az egyező tárgyak

Kitapları, kalemleri, defterleri, eski mektupları boş bir bavula yerleştirdim.

Egyező bővítmények

İnsanlar baharda, yazda, kışta, gençlikte ve **yaşlılıkta** sağlıklarına dikkat etmelidirler.

Egyező állítmányok

İnsanlar **doğar, büyür, evlenir,** çoluk çocuk sahibi **olur** ve bir gün bu dünyadan göçüp giderler.

AZ ÁLLITMÁNY ÉS A MONDAT KAPCSOLATA

A mondatokat az állítmányi tulajdonságai szerint két csoportban vizsgálunk meg.

A NÉVSZÓI MONDATOK *(tör. ad cümleleri; ang. nominal sentences; ném. Nominalsätze, Nominalphrase; fr. phrases nominales)*

A névszói mondatnak azt a mondatot nevezünk, amelynek az állítmánya fõnévvel együtt használt segéd igéből, ill.névszói eredetû szó és segéd igéből áll. A névszói állítmányos mondatokban a segéd igéhez éppúgy járulnak az összes idõ- és módjelek, valamint személyragok, mint a rendes igék esetében szokott lenni. A névszói állítmányos mondatban a tagadást a *değil* szóval lehet kifejezni. A névszói mondatok használati köre igen széles.

Bugün çok **sevinçliyim**.
Ayşe'nin babası lisede **öğretmenmiş**.
Tutumlu olmakta yarar **vardır**.
Kanaatkârlıktan daha büyük bir zenginlik **yoktur**.
Erkek aslan aslan da, dişi aslan aslan **değil mi**? (török közmondás)
Doğrunun yardımcısı **Allah'tır**. (török közmondás)

Az egyes névszói mondatokban a segéd igét lehek kihagyni a mondatból.

Bu adamın hiçbir suçu **yok**.
Ne paramız **var**, ne de başımızı sokacak bir evimiz!
Bu elbise size göre **değil**.
Bizim köyde güzel meyve bahçeleri **var**.

Az igei mondatok *(tör. eylem cümleleri; ang. verbal sentences; ném. verbalsätze; fr. proposition verbale)*

Az igei állítmányos mondatnak azt a mondatot nevezünk, amelynek az állítmánya egy ragozott igéből áll. Az igei állítmányos mondatokban nincs segéd ige. Az igei mondatokban az állítmány lehet egyszerû idejû, meg összetett idejû is.

Her gerçek, hayal ile **başlar**.
Salonda bütün konuklara büyük bir ziyafet **verildi**.

Babam, ben yokken annemle her şeyi **görüşmüş**.

Bütün çabalara rağmen, doktorlar bu hastalığa bir çare **bulamadılar**.

Gençliğin kıymeti ihtiyarlıkta **bilinir**. (török közmondás)

Az igei állitmányos mondatokban egynél több állítmány lehetséges.

Sabahleyin erkenden **kalktım**, elimi yüzümü **yıkadım**, traş **oldum**.

Annem önce doktordan randevu **aldı,** sonra muayene **oldu** daha sonra da ilaçlarını **aldı**.

Maymunu fırına **atmışlar**, yavrusunu ayağının altına **almış**. (török közmondás)

Eski dost düşman **olmaz**, yenisinden vefa **gelmez**. (török közmondás)

Geldim, gördüm, yendim. (J.Sezar)

A MONDAT FAJAI

A mondatok a tartalmuk szerint lehetnek rövid, hosszú vagy éppen szabálytalan szervetlen mondatok is. Ezért a különböző mondattípusoknak különböző szerkesztési módjuk léteznek. A törökben alaktani tulajdonságai szerint általában következő mondattípusok vannak:

A SZABÁLYOS MONDAT *(tör. kurallı cümle; ang. regular sentence; ném. grammatischer Satz; fr. phrase réguliere)*

Azt a mondatot nevezzük szabályos mondatnak, amelynek az állítmánya a mondat végén található. A szabályos mondatokban a mondatrészek sorolása következőképpen történik meg: alany+ bővítmény+ állítmány.

Ayşe dün akşam İstanbul'a gitti.

Güneş'e ve ölüme dik bakılmaz.

Bu koca evrende yalnız değiliz.

Güneş, dünyadan yüz elli milyon kilometre uzaklıktadır.

Işığın hızı saneyide üç yüz bin kilometredir.

Işık, güneşten dünyamıza sekiz buçuk saniyede gelir.

Güneşin kütlesi dünyadan üç yüz otuz bin defa daha ağırdır.

A SZABÁLYTALAN MONDAT~ AZ ALÁRENDELT MONDAT *(tör. devrik cümle; ang. inverted sentence; ném. Anakoluth; fr. phrase inversée)*

Olyan mondatokban, ahol az állítmány nem a mondat végén, hanem a mondaton belül valahol fordul elő, azokat a mondatokat a szabálytalan mondatoknak nevezzük. Közismert dolog az, hogy a törökben a mondat szerkezete következőképpen alakul: alany+ bővítmény+ állítmány. Azonban egy szabálytalan mondatban az állítmány a mondat elején vagy éppen középén is fordulhat elő. A határozók, jelzők is megváltozhatjak a helyüket egy szabálytalan mondatban. A szabálytalan mondatok, ill. az alárendelt mondatok inkább a beszédnyelvben, valamint a versírásban fordulnak elő, és stilisztikailag fontos ennek a mondattípusnak alkalmazása. A szabálytalan mondatokat inkább akkor használunk, amikor azt akarjuk, hogy az írásnak vagy a beszédnek hatása erős legyen. Ezenkívül szépen is hangzik olykor a szabálytalan mondat különösen a szólásokban, a közmondásokban.

A szabályos és a szabálytalan mondatokra a következő példákat adunk:

Az alárendelt mondat	A szabályos mondat
Gel bana artık!	Artık bana **gel**!
Dinleyin büyüklerin sözünü!	Büyüklerin sözünü **dinleyin**!
Var mı inecek?	İnecek **var mı**?
Yaşasın ordumuz!	Ordumuz **yaşasın**!
Gülme komşuna, **gelir** başına.	Komşuna **gülme**, başına **gelir**.
Besle kargayı, **oysun** gözünü.	Kargayı besle, gözünü **oysun**.

A közmondásokban igen gyakran lehet találkozni a szabálytalan mondatszerkezetekkel.

Al malın iyisini, **çekme** kaygısını.
Erken **kalktım** işime, şeker **kattım** aşıma.
Ne **dilersen** eşine, o **gelir** başına.
Güvenme varlığa, **düşersin** darlığa.
Ne **doğrarsan** aşına, **o çıkar** kaşığına.
Yaza **çıkardık** danayı, **beğenmez** oldu anayı.

Çalma elin kapısını, **çalarlar** kapını.
Deli ile **çıkma** yola, başına **gelir** belâ.

A szólásokban, a kifejezésékben is használhatók a szabálytalan mondatszerkezetek.

Adı **çıkmış** dokuza, **inmez** sekize
Vur abalıya
Ver yiyim, **ört** yatayım, **bekle** canım çıkmasın
Var mı bana yan bakan
Değme gitsin
Değme keyfine

A török irodalomban Ataç Nurullah különösen igyekezet a szabálytalan, ill. az alárendelt mondatokat használni, és ennek hatására nagyon sok török író később átvette tőle ezt a hagyományt, amelynek következménye az lett, hogy a szabálytalan mondatszerkezet használata a mai nyelvben igen elterjedt.

BİLİM DİLİ

. . .

"Bilim dili, o başka!" dediler mi, -akar sular duruverecek!- Büyük bir söz ettiklerini sanıyorlar. Hikâye, roman, eh! Biraz da deneme, konuşur gibi yazılabilirmiş, devrik tümceyi kaldırırmış onlar. Sanat alanı bu. Gelgelelim bilimde olmazmış öyle şey. Bir bilim yazısı mı yazıyorsunuz, örneğin bir toplum bilim, ya bir tin-bilim konusu üzerine -bağışlayın, *sosyoloji, psikoloji* diyecektim, 'niydeyim ki dilim dönmez benim o türlü yüksek sözlere, haaa!' Öyle bir konu üzerine mi yazıyorsunuz, bırakacaksınız oyunu, ağırbaşlı olacaksınız, uzun uzun tümceler kuracaksınız, hepsi de fiille bitecek, iç içe girecek, yakası açılmadık tilciklerle de dolduracaksınız, konuşma dilini hiç andırmayacak. Yalnız yazarken değil, konuşurken de bir bilim konusu üzerine konuşurken de öyle. Unutmayın sakın bir bilgin olduğunuzu! Ama yazılarınızı okuyanlar da sözlerinizi dinleyenler de sökemezmiş o karma karışık tümceleri, anlamazmış sizin ne demek istediğinizi. Daha iyi ya! Sökemesin, anlamasın, bilginliğinizi de ele aldığınız konunun önemini de bir kat daha belirtmiş olursunuz. Okuyanın da dinleyenin de ağzı açık kalır, "neler de biliyor bu adam! Derin mi derin!" der. Bir bilim konusunu ele aldınız mı, derinlemesine konuşacaksınız. Uzun uzun tümcelerle koyu koyu Arapça, ya da Frenkçe tilciklerle bir kuyu kuracaksınınz demek isterim ama dibinde bir şey yokmuş! Olmasın, var gibi görünür...

TESSÉK MEGJEGYEZNI!

A mondat és a szórend

A szabályos mondatokban az alany a mondat eléjén, az állítmány a mondat végén áll.

alany + állítmány

Azok a szavak, amelyek fontos szerepet vállalnak egy mondatban, azok közelebb állnak az állítmányhoz, vagy közvetlenül az állítmány mellett állnak.

Azok a mondattani részek, amelyek valamilyen módon kapcsolatban állnak az alanyal, azokat az alanyi összetételnek nevezzük.

İstanbul'dan gelen konuklar	biraz önce	otele	gittiler.
(alanyi összetétel)	(határozó)	(bővítmény)	(állítmány)

Azok a szavak, amelyek jelentéstanilag ráhatnak az állítmányra, azokat az állítmányi összetételnek nevezzük.

Baharda bu göle gelen kuşlar,	son yıllarda buralara uğramaz oldu.
(alanyi összetétel)	(állítmányi összetétel)

AZ ÁLLİTMÁNY ÉS A MONDAT KAPCSOLATA

*** A névszói mondat:** a mondat állítmánya főnévből vagy névszói eredetű szavakból áll.

Bugün kelebekler kadar **özgürüm.**

Esen iyi bir **insandır.**

***Az igei mondat:** a mondat állítmánya egy ragozott ige.

Okuldan biraz önce **geldik.**

Yarın İzmir'e **gideceğiz.**

SZERKEZETÜK SZERINT A MONDATOK

A szerkezetük szerint a mondatokat öt csoportban tárgyaljuk meg:

• **A szabályos mondatok:** az állítmány a mondat végén fordul elõ.

Dünya'nın çevresi kırk bin **kilometredir.**
Ay, Dünya'dan dört yüz otuz yedi bin kilometre **uzaktadır.**

• **A szabálytalan, ill. az alárendelt mondatok:** az állítmány nem a mondat végén, hanem a mondaton belûl máshol található.

Bırak artık şu sigarayı!
Yaşasın, bizim takım şampiyon oldu!

NYELVTANI TERMINUSOK

TÖRÖK-MAGYAR NYELVTANI TERMINUSOK

A török nyelvben egy bizonyos nyelvtani szabaly kifejezéséhez több terminus használható. Ennek óka az, hogy a mai török nyelvben még nem alakult ki teljesen a nyelvtani rendszer, és emiatt is ebben a könyvben a török-magyar, ill. a magyar-török mellett ma már eltörökösödött nyelvtani szabályok kifejezésére használható terminusokat is egy külön fejezetben közöltünk.

TÖRÖK-MAGYAR

A

açık hece: a nyílt szótag
açık ünlü: a nyílt magánhangzó
ad: a főnév
ad cümlesi: a névszói mondat
ad çekimi: a főnévi ragozás
ad çekim eki: az esetrag, a személy rag, a birtokos jel
ad durumu: a főnévi eset
ad durum ekleri: a főnévi esetragok
ad gövdesi: a névszói szó
ad kökü: az abszolút tő, névszói tő
adsoylu sözcük: a névszói eredetű szó
ad tamlaması: a főnévi jelzős szerkezet; birtokos szerkezet
addan ad yapan ekler: a névszóból névszót képező képzők
addan eylem yapan ekler: a névszóból igét képező képzők
addan türeme ad: a névszóból képzett névszók
addan türeme eylem: a névszóból képzett igék
adıl: a névmás
adıl "n"si: a névmási -n- képző
adıl tamlaması: a birtokos jelző; birtokos szerkezet
alfabe: az abécé
ana dil: az alapnyelv~ a forrás nyelv
anadili: az anyanyelv
anlam: a jelentés
anlambilim: a jelentéstan
anlatım: a kifejezés
ara cümle: a közmondat
asıl sayı: a tőszámnév
asıl sayı sıfatı: a számnév(számmelléknév)
atasözü: a közmondás

B

bağımlı sıralı cümle: az alárendelt összetett mondat
bağımsız sıralı cümle: a mellérendelt összetett mondat
bağlaç: a kötőszó
bağlaçlı yan cümle: a mellérendelt összetett mondat
belgisiz adıl: a határozatlan névmás; az általános névmás
belgisiz sıfat: az altalános ~ a határozatlan melléknév
belirli geçmiş zaman kipi: a határozott múld idő
belirli geçmiş zaman eki: a határozott múlt idő jele
belirsiz geçmiş zaman kipi: a határozatlan múlt idő
belirsiz geçmiş zaman eki: a határozatlan múlt idő jele
belirsiz özne: az általános alany; a hiányos alany
belirteç: a határozó; a határozószó
belirteç tümleçleri: a határozói bővítmények
belirtili ad tamlaması: a határozott névszói szerkezet
belirtili nesne: a határozott tárgy
belirtili tamlama: a határozott tárgyi szerkezet
belirtisiz ad tamlaması: az általános névszói szerkezet
belirtisiz nesne: a határozatlan targy
belirtisiz tamlama: a határozatlan bővítmény
belirtme durumu: a tárgyeset, az akuzatívusz
belirtme durumu eki: az akuzativuszi esetrag
belirtme sıfatı: a határozott melléknév
benzeşme: a hasonulás; az összeolvadás
benzeşmezlik: az inkongruencia; az ellentétek

biçimbirim(morfem): a morféma
bildirme kipi: a kijelentő mód
bildirme cümlesi: a kijelentő mondat
birleşik zamanlı eylemler: az összetett idejû igék
birinci tekil kişi: egyes szám első személy
birinci tekil kişi eki: az egyes szás első személy rag
birinci çoğul kişi eki: a többes szám első személy rag
birleşik ad: a névszói összetétel
birleşik cümle: az összetett mondat
birleşik eylem: az összetett ige; az igei összetétel
birleşik ses: a kettős hang
birleşik sıfat: az összetett melléknév; a melléknévi összetétel
birleşik sözcük: az összetett szó
birleşik zaman: az összetett idő
bitişkenlik: az egybeírás
bulunma durumu: helyhatározó eset: inessivus, adessivus, superessivus
büyük ünlü uyumu: a mély magánhangzók illeszkedése; a palatális hangilleszkedés

C

cins adı: a köznév
cümle: a mondat
cümle çeşitleri: a mondat fajai
cümlemsi: a mellékmondat
cümlenin ögeleri: a mondat tagjai

Ç

çatı: az igefaj
çekim eki: a személyrag, az időjel , a módjel
çekimli eylem: a ragozott ige
çıkma durumu: a távolító eset: elativus, delativus, ablativus
çoğul: a többes szám
çoğul adlar: a többes számú névszók
çoğul eki: a többes jel
çokanlamlı sözcük: többjelentésû szó
çözümleme: az analizis, az elemzés

D

dar ünlü: félig zárt hangok
daralma: a hangszükülés
devrik cümle: az alárendelt mondat
deyim: a szólás, a kifejezés
dil: a nyelv
dilbilgisi: a nyelvtan
dilek kipi: az óhajtó mód
dilek koşul kipi: az óhajtó mód, feltételes mód
dolaylı tümleç: az indirekt bővitmény
dönüşlü adıl: a visszaható névmás
dönüşlü çatı: a visszaható igefaj
dönüşlü eylem: a visszaható ige
duralama: a szünet, a köz
durum ortacı: beálló történést kifejező melléknévi igenév~minőségjelző
durum ulacı: az állapothatározó
düz tümleç: az egyszerû bővitmény
düz ünlü: a labiális hangok

E

edat: a viszonyszó; a névutó
edilgen çatı: a szenvedő igefaj
edilgen eylem: a szenvedő ige
edilgen adıl: a szenvedő névmás
ek eylem: a mondatbeli segéd ige
ekeylem: a módbeli segédige
ek: a toldalék
emir cümlesi: a felszólító mondat
emir kipi: a felszólító mód
eşsesli sözcük: azonos alakú szó, a homonim szó
eşitlik: az egyeztetés
eşitlik derecesi: az egyeztetési fok
eşitlik eki: az egyeztető toldalék
etken çatı: a cselekvő igefaj
etken eylem: a cselekvő ige
ettirgen çatı: a mûveltető igefaj
ettirgen eylem: a mûveltető ige
eylem cümlesi: az állitmányi mondat
eylem çekimi: az igeragozás
eylem çekim eki: az igeragozási ragok, jelek
eylem gövdesi: az igei alapszó
eylem kökü: az igető
eylem: az ige; a cselekvés
eylemde çatı: az igefaj

eylemde kip: az igemód
eylemde zaman: az igeidő
eylemden türeme ad: az igéből képzett névszó
eylemden türeme eylem: az igéből képzett ige
eylemlik: a főnévi igenév
eylemlik eki: a főnévi igenévi képzők
eylemsi: az igenevek; a névszói állitmány

F

fiil: az ige
fiilimsi: az igenév
fonem: fonéma
fonoloji: a fonológia
fonetik: fonetika

G

geçişli eylem: a tranzitiv ige
geçişsiz eylem: az intranzitív ige
geçmiş zaman: a múlt idő
geçmiş zaman eki: a múlt időjel
geçmiş zaman ortacı: a múlt idejű határozói igenév
gelecek zaman: a jövő idő
gelecek zaman eki: a jövő időjel
gelecek zamanın hikayesi: az elbeszélő jövő idő
geniş ünlü: a labiális magánhnagzó
geniş zaman: a folyamatos idő
geniş zaman eki: a folyamatos időjel
gereklilik cümlesi: a feltételes mondat
gereklilik kipi: a feltételes mód
girişik cümle: a közmondat
gösterme adılı: a mutató névmás
gösterme sıfatı: a mutató melleknév
gövde: az alapszó, a szó töve

H

harf: a betű
hece: a szótag
hikaye birleşik zamanı: az összetett elbeszélő idő

İ

iç ek: a belső toldalék-affixum
iç ses: a belsőhang
iç ses düşmesi: a belsőhang kiesés; a hangolvadás
iç seste ünlü türemesi: a magánhangzóbetoldás
iç seste ünsüz türemesi: a mássalhangzóbetoldás
iç türeme: a hangbetoldás
iki nokta: a kettős pont
ikileme: kettőztetés; az ikerszavak; a szóikerités
ikili çatı: a halmozott igefaj
ikiz ünsüz: az iker mássalhangzók
ilgeç: a névutó
ilgeç tümleçleri: a névutói mondatok
ilgi adılı: a vonatkozó névmások
ilgi eki: a vonatkozó névmási toldalék
ince ünlü: magas magánhangzó illeszkedés
istek cümlesi: az óhajtó mondat
istek kipi: az óhajtó mód
işaret adılları: a mutató névmások
işaret sıfatları: a mutató melléknevek
işteş çatı:a kölcsönös igefaj
işteş eylem: a kölcsönös ige
iyelik: a birtoklás
iyelik eki: a birtokos jel

K

kalın ünlü: a mély magánhangzó
kalma durumu: a helyhatározó eset: inesivus, superessivus, adessivus
kapalı hece: a zárt szótag
kapalı ünlü: a zárt maganhangzó
karşılaştırma sıfatı: a hasonlító melléknév
karşıt anlam: az ellentétes értelem, az antonimia
kavram: a fogalom
kaynaştırma: a hangolvadás; a hangösszeolvadás
kaynaştırma ünsüzleri: az összeolvadó mássalhangzók
kısa ünlü: rövid magánhangzó
kıyaslama ulaçları: a hasonlító határozók
ki bağlacı: a ki névutó
-ki eki: a -ki képző
kip: az igemód
kip ekleri: az igemód jelei
kişi adılı: a személyi névmás
kişi eki: a személyrag
koruma ünsüzü: a védőmássalhangzó

koşul bileşik cümlesi: a feltételes össszetett mondat
koşul bileşik zamanı: a feltételes mód összetett idő
koşul cümlesi: a feltételes mondat
koşullu yan cümle: a feltételes mellékmondat
kök: a tő
kök sözcük: a tőszó
kural dışı: a szabálytalanság; a kivételek
kural dışı eylem: a szabálytalan ige
kurallı bileşik sıfatlar: a szabályos melléknévi össszetételek
kurallı cümle: a szabályos mondat
küçük ünlü uyumu: a labiális magánhangzó harmonia
küçültme eki: a kicsinyítő képző
küçültme sıfatları: a kicsinyítő melléknevek

M

mastar: a főnévi igenév
meçhul eylem: a hiányos állitmány
mi soru eki: a -mi kérdő partikula

N

nesne: a tárgy
nispet eki: az -i képző
niteleme belirteci: a módhatározó
niteleme sıfatı: a minőségjelző
nokta: a pont
noktalı virgül: a pontosvessző

O

oldurgan çatı: a kauzatív igefaj
oldurgan eylem: a kauzatíf ige
olumlu cümle: az állító mondat
olumlu eylem: az ige állító alakja
olumsuz cümle: a tagadó mondat
olumsuz eylem: az ige tagadó alakja
olumsuzluk eki: a tagadás jele
ortaç: a melléknévi igenév
ortaç ekleri: a melléknévi igenévi képzők
ortaçlı cümle: a melléknévi mellérendelt mondat
ortak dil: a közös nyelv
ortak özne: a közös alany
ortak tümleç: a közös bővítmény
ortak yüklem: a közös állitmány

Ö

öbekleşmiş bağlaçlar: a mellérendelt kötőszavak
önek: a prefixum; az igekötő
önses: az előhang
önses düşmesi: az előhang kiesés
ön türeme: a szóképzés az előtagban
ötümlü ünsüzler: a tisztazöngésű hangok
ötümsüz ünsüzler: a zöngétlen hangok
özel ad: a tulajdonnév
özne: az alany
özne öbeği: az alanyi csoport; az alanyi összetétel
özne-yüklem uygunluğu:az alanyi-állitmányi számbeli, személybeli egyeztetés

P

pekiştirme: a fokozás
pekiştirme eki: a fokozási képzők
pekiştirmeli sıfat: a melléknevek fokozása

R

rivayet birleşik zamanı: az összetett elbeszélő idő
rivayet birleşik zaman eki: az összetett elbeszélő időjel

S

san adları: a tulajdonnevek
san sıfatı: a tulajdonnévi melléknév
saygı çoğulu: a magazás
sayı sıfatları: a melléknévi számok: a számnevek
sebep ulaçları:az okhatározók
sert ünsüzler: a kemény magánhangzók
sert ünsüzlerin yumuşaması: a kemény magánhangzók lágyulása
ses: a hang
ses benzeşmesi: a hangilleszkedés; a hanghasonulás
sesbilgisi: a hangtan; a fonetika
sesbilim: a hangtan; a fonológia
sesçil: hangtani; a fonetikai, fonetikus
ses birleşmesi: a hangösszeolvadás
ses düşmesi:a hangkiesés
ses ikilemesi: a hangbetoldás
ses titrmesi: a hangzöngésedés

sıfat: a melléknév
sıfat tamlaması: a melléknévi bővítmény
sıra sayı sıfatları: a sorszámnevek
sıralı cümle: a mellérendelt mondat
somut ad: a konkrét főnév
sonek:a sufixum; a rag, a képző
son seste benzerlik: az utolsóhang hasonulása
soru adılı: a kérdő névmás
soru cümlesi: a kérdő mondat
soru eki: a kérdő partikula
soru işareti: a kérdő jel
soru kipi: a kérdő mód
soru sıfatı: a kérdő melléknév
soyut ad: az elvont főnév
söz: a szó
sözbilim: a szótan
sözcük: a szó
sözcükbilim: a szófajtan
sözcük başında çift ünsüz: két mássalhangzó a szó elején
sözcük hazinesi: a szókincs
sözcük türü: a szófaj
söz dizimi: a szórend; a szintakszis
sözlük: a szótár
sözlükbilim: a szótártan: a lexikológia
sürerlilik eylemi: a be nem fejezett ige; a tartós-huzamos ige

Ş

şart kipi: a feltételes mód
şart kipi eki: a feltételes módjel
şimdiki zaman: a jelen idő
şimdiki zamanın hikayesi: a jelen idő elbeszélő módja

T

takı: a partikula
tamlama: a jelzős szerkezet
tamlanan: a jelzett szó
tamlayan: a jelző
tamlayan durumu; -in hali:genitivus, a részehatározó
tekil: az egyes szám
tekil adlar: az egyes számú névszók
tekillik: az egyes szám
temel anlam: az alap jelentés
temel cümle: a fő mondat; a tő mondat
tezlik eylemi: a pillanatnyi ideig tartó cselekvést kifejező ige
topluluk adı: a gyűjtőnév
tümleç: a bővítmény
türeme ünlü: a betoldott magánhangzó
türemiş ad: a képzett névszó, főnév
türemiş bağlaç: a képzett kötőszó, névutó
türemiş belirteç: a képzett határozószó
türemiş sıfat: a képzett melléknév
türemiş eylem: a képzett ige
türemiş sözcük: a képzett szó
türetme: a szóképzés

U

ulaç: a határozói igenév
ulaç ekleri: a határozói igenévi képzők
ulaçlı birleşik eylem: a gerindiumi összetett ige
ulama: a hangolvadás
uzun hece: a hosszú szótag
uzun ünlü: a hosszú magánhangzó

Ü

üçüncü tekil kişi: az egyes szám harmadik személy
üçüncü çoğul kişi: a többes szám harmadik személy
üleştirme sıfatı: a törtszámnevek
ünlem: a kialtójel
ünlem cümlesi: a felkiáltó mondat
ünlü düşmesi: a magánhangzó kiesése
ünlü uyumu: a magánhangzó illeszkedés
ünsüz düşmesi: a mássalhangzó kiesés
ünsüz benzeşmesi: a mássalhangzó hasonulás
ünvan sıfatları: a rangot jelelő melléknevek
üstünlük derecesi: a felsőfok a melléknevek

V

virgül: a vessző
vurgu: a hangsúly
vurgalama: a hangsúlyozás

Y

yabancı sözcük: az idegen szó
yabancı sözcüklerde ünlü düşmesi: a magánhangzó kiesés az idegen eredetű

szavakban
yabancı sözcüklere gelen ekler: az idegen eredetû szavakhoz járuló képzők
yakınlık eylemi: a verbum approximativum
yaklaşma hali: az irányeset: illativus, sublativus, allativus
yalın ad: az egyszerû főnév
yalın ad durumu: az alanyeset
yalın bağlaç: az egyszerû kötőszó
yalın belirteç: az egyszerû határozószó
yalın cümle: az egyszerû mondat
yalın sıfat: az egyszerû melléknév
yalın sözcük: az egyszerû szó
yalın zaman: az egyszerû idő
yalın zamanlı eylemler: az egyszerû idejû igék
yan cümle: a mellékmondat
yapıbilgisi: a szószerkezettan; a szóalaktan
yapım eki: a képző
yardımcı eylem: a segédige
yazım: a helyesírás
yer belirteci: a helyhatározó
yeterlik eylemi: a ható ige
yineleme:az ismétlődés
yinelenen bağlaçlar:az ismétlődő kötőszavak
yönelme durumu: az irányeset: illativus, sublativus, allativus
yumuşak ünsüzler: a lágy mássalhangzók
yumuşama: a lágyulás
yuvarlak ünlü: a zárt magánhangzók
yüklem öbeği: az állitmányi csoport
yüklem: az állitmány

Z

zaman: az idő
zaman belirteci: az időhatározó
zaman eki: az időjel
zaman ulacı: az időhatározó
zincirleme ad tamlaması: a mellérendelt határozói szerkezet
zincirleme sıfat tamlaması: a melléreldelt jelzős szerkezet

MAGYAR - TÖRÖK

A-Á

abécé: alfabe
ablativusz: çıkma durumu
ablativuszi esetrag: çıkma durum eki
abszolút tő: yalın kök
adeszivusz: bulunma durumu, kalma durumu
adeszivuszi esetrag: bulunma durum eki
akuzatívusz: akuzatif; belirtme durumu
akuzatívuszi esetrag: belirtme durum eki
alany: özne
alany- állítmány egyeztetés: özne-yüklem uygunluğu
alanyeset: yalın ad durumu
alanyi csoport: özne öbeği
alanyi összetétel: özne öbeği
alapjelentés: temel anlam
alapnyelv: ana dil
alárendelt mondat: bağımlı ilgi cümlesi; devrik cümle
aláredelt összetett mondat: kuralsız bağımlı birleşik cümle
állapothatározó: durum zarfı: durum ulacı
allatívusz: yaklaşma durumu, yönelme hali
allatívuszi esetrag: yaklaşma durum ~yönelme durum eki
állítmány: yüklem
állítmányi csoport: yüklem öbeği
állítmányi összetétel: yüklem öbeği
állító mondat: olumlu cümle
általános alany: belirsiz özne
általános melléknév: belgisiz sıfat
általános névmás: belgisiz adıl
általános névszói szerkezet: belirtili ad tamlaması
alternáns tövű ige: çok çatılı eylem
analizis: analiz, çözümleme
antonimia: karşıt anlamlılık
anyanyelv: anadili

B

beálló történést kifejező melléknévi igenév: durum belirteci
beálló melléknévi igenév: gelecek zaman ortacı
befejezett ige: bitmiş eylem
befejezett melléknévi igenév: geçmiş zaman ortacı
be nem fejezett ige: sürerlilik eylemi
belsőhang: iç ses
belsőtoldalék: araek, içek, affixum
betoldás: türeme
betoldott magánhnagzó: türemiş ünlü
betű: harf
birtokos: iyelik
birtokos jel: iyelik eki
birtokos jelző: ad tamlaması
birtokos szerkezet: ad tamlaması, zincirleme ad tamlaması
bővítmény: tümleç

CS

cselekvés: eylem
cselekvő ige: etken eylem
cselekvő igeképző: etken eylem eki
cselekvő igenem: etken çatı

E-É

egybeírás: bitişkenlik
egyes szám: tekil kişi; tekillilik
egyes szám harmadik személy: tekil üçüncü kişi
egyes számú névszók: tekil adlar
egyeztetés: eşitlik dereci; uygunluk derecesi
egyeztető todalék: eşitlik eki
egyszerű főnév: yalın ad, basit ad
egyszerű határózószó: yalın belirteç, zarf
egyszerű idő: yalın zaman
egyszerű idejű igék: yalın zamanlı eylemler
egyszerű kötőszó: yalın bağlaç
egyszerű melléknév: yalın sıfat
egyszerű mondat: basit cümle, yalın cümle
egyszerű szó: yalın sözcük, basit sözcük
elatívusz: çıkma durumu
elatívuszi esetrag: çıkma durum eki
elemzés: çözümleme
ellentét: benzeşmezlik
előhang: önses
előhangkiesés: önses düşmesi
első személy: birinci kişi
első személyrag: birinci kişi eki
elvont főnév: soyut ad
elvont tulajdonnév: soyut özel ad

eset: durum; hal
esetrag: durum eki
eszközhatározó: ilgi tümleci

F
faktitív ige: ettirgen eylem
félig zárt hang: dar ünlü
felkiáltó mondat: ünlem cümlesi
felsőfok a melléknevek: sıfatlarda üstünlük derecesi
felszólító mód: emir kipi
feltételes mód: şart kipi
feltételes mód elbeszélő múlt ideje: şart kipinin belirsiz geçmiş zamanı
feltételes mód jel: şart kipi eki
feltételes összetett idő: koşullu birleşik zaman
fogalom: kavram
fogalomkör: kavram alanı
fokozás: pekiştirme
fokozási képzők: pekiştirme ekleri
folyamatos ige: sürerlilik eylemi
folyamatos idő: geniş zaman
folyamatos idő feltételes mód: geniş zamanın şart kipi
folyamatos idő régmúltja: geniş zamanın hikayesi
folyamatos melléknévi igenév: geçmiş zaman ortacı
fonetika: fonetik; sesbilgisi
fonológia: fonoloji; sesbilim
forrás nyelv: ana dil
fő mondat: ana cümle, temel cümle
főnév: ad
főnévi birtokos jelzős szerkezet: iyelik ad tamlaması
főnévi eset: ad durumu
főnévi esetrag: ad durum eki
főnévi igenév: eylemlik, eylemsi, mastar
főnévi igenévi képző: eylemlik eki
főnévi jelzős szerkezet: ad tamlaması

G
genitívusz: ad tamlama durumu
genitívuszi esetrag: tamlayan durum eki
gerundiumi összetett ige: ulaçlı birleşik eylem
gyűjtő főnév: topluluk adı
gyűjtőnév: topluluk adı

H
halmozás: yığılma
halmozott ige: katmerli fiil; ikili çatı
hang: ses
hangbetoldás: ses türemesi
hangkiesés: ses düşmesi
hangolvadás: ulama; korum sesi; ses kaynaşması
hangszűkülés: ses daralması
hangsúly: vurgu
hangsulyozás: vurgulama
hangtan: sesbilim
hangzöngésedés: ses titremesi
hasonlítás: karşılaştırma; kıyaslama
hasonlító határozó: kıyaslama ulacı
hasonlító melléknév: karşılaştırma sıfatı
határozatlan genitívuszi szerkezet: belirtisiz ad tamlaması
határozatlan melléknév: belirsiz sıfat
határozatlan múlt idő: belirsiz geçmiş zaman
határozatlan múlt idő feltételes mód: belirsiz geçmiş zamanın şart kipi
határozatlan múlt időjel: belirsiz geçmiş zaman eki
határozatlan múlt idő régmúltja: belirsiz geçmiş zamanın hikayesi
határozatlan tárgy: belirtisiz nesne
határozó: belirteç, tümleç
határozói igenév: ulaç; zarffiil
határozói igenévi összetételek: ulaçlı birleşik zamanlı eylemler
határozói bővítmény: tümleç
határozói melléknév: belirtisiz sıfat
határozószó: belirteç, zarf
határozott genitívuszi szerkezet: belirtili ad tamlaması
határozott múlt idő: belirli geçmiş zaman
határozott múlt idő feltételes mód: belirli geçmiş zamanın şart kipi
határozott múlt időjel: belirli geçmiş zaman eki
határozott múlt idő régmúltja: belirli geçmiş zamanın hikayesi
határozott tárgy: belirli nesne
ható ige: yeterlilik eylemi
helyhatározó: yer belirteci
hiányos alany: belirsiz özne
homonim képző: eşanlamlı ek; anlamdaş ek
hosszú magánhangzó: uzun ünlü
hosszú szótag: uzun hece

J

jelen idő: şimdiki zaman
jelen idő elbeszélő múlt idő: şimdiki zamanın rivayeti
jelen időjel: şimdiki zaman eki
jelen idő feltételes módja: şimdiki zamanın şart kipi
jelen idő régmúltja: şimdiki zamanın hikayesi
jelentés: anlam
jelentéstan: anlambilim
jelzett szó: tamlanan sözcük
jelző: tamlayan
jelzői melléknév: belirtisiz sıfat tamlaması
jelzős szerkezet: tamlama öbeği
jövő idő: gelecek zaman
jövő idő elbeszélő múltja: gelecek zamanın hikayesi
jövő idő feltételes mód: gelecek zamanın şart kipi
jövő idő régmúltja: gelecek zamanın hikayesi

I-İ

idegen szó: yabancı sözcük
idő: zaman
időhatározó: zaman belirteci
időjel: zaman eki
ige: eylem; fiil
igealak: eylem gövdesi
igéből képzett ige: fiilden türetilmiş fiil
igéből képzett főnév: fiilden türetilmiş ad
igéből képzett melléknév: fiilden türetilmiş sıfat
igefaj: eylemde çatı
igeidő: eylemde zaman
igemód: eylemde kip
igei mondat: eylem cümlesi
igenév: eylemsiler
igeragozás: eylem çekimi
ikerszavak: ikilemeler; ikiz sözcükler
indirekt bővítmény: dolaylı tümleç
indirekt határozó: dolaylı tümleç
indulatszó: ünlem
inkongruencia: benzeşmezlik
instrumentalis-comitativus: ilgi hali
intranzitív ige: geçişsiz fiil
irányeset: yönelme durumu
irányeset rag: yönelme durum eki
irányhatározó: yön belirteci
ismétlődés: yinelenme
ismétlődő kötőszavak: yineleme bağlaçları

K

kauzatív ige: oldurgan eylem
kemény mássalhangzók: sert ünsüzler
kemény mássalhangzók lágyulása: sert ünsüzlerin yumuşaması
képzett főnév: türemiş ad
képzett határozószó: türemiş belirteç
képzett ige: türemiş fiil
képzett melléknév: türetilmiş sıfat
képzett szó: türemiş süzcük
képző: yapım eki
képző halmozás: ek yığılması
kérdő toldalék: soru takısı
kérdő alak: soru şekli
kérdő határozó: soru belirteci
kérdő melléknév: soru sıfatı
kérdő névmás: soru adılı
kérdő mód: soru kipi
kérdő partikula: soru takısı
kettős pont: iki nokta üst üste
kettőztetés: ikileme
kiáltójel: ünlem işareti
kiáltó mondat: ünlem cümlesi
kicsinyítő képző: küçültme eki
kicsinyítő melléknév: küçültme sıfatı
kifejezés: deyim
kijelentő mód: bildirme kipi, bildirim kipi
kijelentő módjel: bildirme kipi eki
kijelentő mondat: bildiri cümlesi
konkrét főnév: somut ad
kölcsönös ige: işteş eylem
kötőszó: bağlaç
közmondás: atasözü
közmondat: ara cümle; girişik cümle
köznév: cins adı
közös alany: ortak özne
közös állítmány: ortak yüklem
közös bővítmény: ortak tümleç

L

labiális hang: küçük ünlü; düz ünlü
labiális hangilleszkedés: küçük ünlü uyumu
lágy mássalhangzók: yumuşak ünsüzler
lágyulás: yumuşama

M

magánhangzó: ünlü ses
magánhangzó betoldás: ünlü türemesi
magánhangzó harmonia: ünlü uyumu

magánhangzó illeszkedés: ünlü uyumu
magánhangzó kiesés: ünlü düşmesi
magashangok: ince ünlüler
magashang illeszkedés: ince ünlü uyumu
magazás: saygı çoğulu
mássalhangzó: ünsüz
mássalhangzó betoldás: ünsüz türemesi
mássalhangzó hasonulás: ünsüz benzeşmesi
mássalhangzó illeszkedés: ünsüz uyumu
mássalhangzó kiesés: ünsüz ses düşmesi
mellékmondat: yan cümle
melléknév: sıfat
melléknévi fokozás: sıfatlarda pekiştirme
melléknévi igenév: ortaç
mellérendelt birtokos jelzői főnévi összetétel: zincirleme ad tamlaması
mellérendelt kötőszó: öbekleşmiş bağlaç
mellérendelt mondat: bağımsız cümle
mellérendelt összetett mondat: bağımsız sıralı cümle
mélyhangok: kalın, kapalı ünlüler
mélymagánhangzó: kalın ünlü
mértékhatározó: ölçü belirteci
minőségjelző: sıfat tamlaması; niteleme sıfatı
mód: kip
módhatározó: durum belirteci
módnatározói igenév: durum ulacı
módjel: kip eki
mondat: cümle
mondatrész: cümlenin ögeleri
mondattan: cümlebilgisi; sözdizimi
momentan ige: anlık fiil, tezlik fiili
múlt idő: geçmiş zaman
múlt időjel: geçmiş zaman eki
múlt idő melléknévi igenév: geçmiş zaman ortacı
mutató melléknév: işaret sıfatı
mutató névmás: işaret zamiri
műveltető ige: ettirgen eylem

N

névmás: adıl
névszó: adsoylu sözcük
névszói állítmány: adsoylu yüklem
névszói mondat: ad cümlesi
névutó: ilgeç; edat

Ny

nyelv: dil
nyelvtan: dilbilgisi
nyelvtani: dilbilgisel
nyílt hang: açık ünlü

O-Ó

óhajtó mód: istek kipi; dilek kipi
óhajtó-feltételes mód: dilek istek kipi
óhajtó-feltételes mód elbeszélő múlt ideje: dilek şart kipinin hikayesi
óhajtó-feltételes mód régmúltja: dilek şart kipinin hikayesi
óhajtó mód elbeszélő múlt ideje: istek kipinin belirsiz geçmiş zamanı
okhatározó: neden belirteci
okhatározói igenév: sebep ulacı

Ő-Ő

összeolvadás: benzeşme
összeolvadó mássalhangzó: kaynaştırma ünsüzü
összetett főnév: birleşik ad
összetett ige: birleşik eylem
összetett idő: birleşik zamanlı eylem
összetett melléknév: birleşik sıfatlar
összetett régmúlt idő: rivayet birleşik zamanı
összetett szó: birleşik sözcük
összetétel: söz öbeği; tamlama

P

palatális hang: büyük ünlü
palatális hangilleszkedés: büyük ünlü uyumu
páros kötőszó: yinelenen bağlaç
partikula: takı
pillanatnyi ige: anlık eylemi; tezlik eylemi
pont: nokta
pontos vessző: noktalı virgül
prefixum: önek

R

rag: çekim eki; kişi eki
rangot jelelő melléknevek: ünvan sıfatları
ragozás: çekim
ragozott ige: çekimli fiil
régmúlt idő: belirsiz geçmiş zaman, geçmiş zamanın hikayesi
régmúlt összetett idő: hikaye birleşik zamanı
részeshatározó: tamlayan durumu
rövid magánhangzó: kısa ünlü

SZ

szabályos melléknévi összetétel: kurallı birleşik sıfat öbeği
szabályos mondat: kurallı cümle
szabálytalan ige: kural dışı fiil
szabálytalan mondat: kuralsız cümle; devrik cümle
szabálytalanság: kural dışılık
számhatározó: sayı belirteci
számnév: sayı sıfatı (sayı adı)
származékszó: gövde
személy: kişi
személyes névmás: kişi adılı, kişi zamiri
személyrag: kişi eki
szenvedő ige: edilgen eylem
szenvedő igefaj: edilgen çatı
szenvedő névmás: dönüşlülük adılı
szintakszis: sentaks; söz dizimi
szó: sözcük
szóalaktan: yapıbilgisi
szófaj: sözcük türü
szófajtan: sözcük türleri bilgisi
szókincs: sözcük hazinesi
szólás: deyim
szórend: sözcük dizimi
szószerkezet: sözcük yapısı
szószerkezettan: yapı bilgisi; morfoloji
szótag: hece
szótár: sözlük
szótártan: sözlük bilgisi: lexikológia
szótő: sözcük kökü

S

segédige: ekeylem; ek eylem
segédige ragozása: ek eylem çekimi
segéd ige: yardımcı eylem
sorszámnév: sıra sayı sıfatları

T

tagadás: olumsuzluk
tagadás jele: olumsuzluk eki
tagadó mondat: olumsuz cümle
tárgy: nesne
tárgyeset: belirtme durumu
tárgyas ige: belirtili nesneli eylem; geçişli eylem
tárgyatlan ige: belirtisiz nesneli eylem: geçişsiz eylem
társhatározó: ilgi tümleci
tartós-huzamos ige: sürerlilik fiili
tisztazöngésû hangok: ötümlü ünsüzler
toldalék: ek, takı
többesjel: çoğul eki
többes szám: çoğul
többes számú névszók: çoğul ekleri
többjelentésû szó: çokanlamlı sözcük
többszörösen képzett ige: katmerli eylem
többszörös birtokos szerkezet: zinzirleme ad tamlaması
tő: kök; gövde
tőige: eylem kökü
törtszámnév: kesirli sayılar; üleştirme sayı sıfatları
tőszámnév: asıl sayılar
tőszó: gövde sözcük
tranzitív ige: geçişli fiil
tulajdonnév: özel ad

V

vessző: virgül
verbum approximativum: yakınlık fiili
visszaható ige: dönüşlü fiil
visszaható névmás: dönüşlülük adılı
viszonyszó: edat; ilgeç
vonatkozó kötőszó: ilgi bağlacı
vonatkozó névmás: ilgi adılı, ilgi zamiri

Z

zárthangok: kapalı sesler
zárt magánhangzó: kapalı ünlü
zárt szótag: kapalı hece
zöngétlen hangok: ötümsüz ünsüzler

INDEX

A-Á
ablatívusz: 102, 103
ablativuszi esetrag: 102, 103, 284
abszolút tő: 16, 17
adeszivusz: 105
adeszivuszi esetrag: 105,106
alaktan: 44
alany:17, 284, 285, 305
alanyeset: 105
alanyi csoport: 305, 306, 307
alanyi összetétel: 306, 307
alárendelt mondat: 311
állapothatározó: 92
allatívusz: 95, 296, 297, 306
allatívuszi esetrag: 106
állítmány: 17, 283, 284, 305
állítmányi összetétel: 306
általános névmás: 79, 80
általános melléknév: 56
alternans tövű igék: 150, 151

B
beálló történést kifejező melléknévi igenév: 198
beálló melléknévi igenév: 19, 198, 200
befejezett melléknévi igenév: 192, 199, 201
belső hang: 31, 32
betoldás: 31, 32
betoldott magánhangzó: 32, 33
birtokos: 96, 230
birtokos jel: 230, 231
birtokos jelző: 44, 46, 48, 49
birtokos névmás: 81, 82
birtokos szerkezet: 46, 96, 99
bővítmény: 18, 299, 300, 301

Cs
cselekvés: 141
cselekvő: 141
cselekvő ige: 141

E
egybeírás: 33, 52
egyes szám: 17, 26
egyeztetés: 285, 286, 306, 307
egyszerű főnév: 45
egyszerű idő: 164
egyszerű melléknév: 65
egyszerű mondat: 305
elatívusz: 103, 104
elatívuszi esetrag: 103, 104
előhang: 22, 23
előhang kiesés: 23
elvont főnév: 45, 46
elvont tulajdonnév: 45, 46
eset: 36, 231
esetrag: 36, 101, 231, 298
eszközhatározó: 96, 296, 297, 298

F
faktitív ige: 148
félig zárt hang: 16, 17
felszólító mód: 164
feltételes mód: 163, 173, 174, 182
feltételes összetett idő: 163, 164, 171, 179
folyamatos ige: 160
folyamatos idő: 160, 187, 190
folyamatos idő feltételes módja: 181, 182
folyamatos idő régmúltja: 170, 171, 172, 174
folyamatos melléknévi igenév: 198, 199
fonetika: 18
fonológia: 18
főnév: 45, 49
főnévi esetragok: 45
főnévi igenév: 196, 197

G
genitívusz: 46, 47
genitívuszi esetrag: 47
gyűjtő főnév: 49

H
halmozás: 144, 145, 146
halmozott ige: 144, 145, 146, 147
hangtan: 19, 27, 31, 35, 40
hangkiesés: 27, 29
hangszükülés: 28
hangsúly: 17, 19
hangzöngesedés: 28, 29
hasonlító határozó: 51, 211, 212
hasonlító melléknév: 54, 55
határozatlan melléknév: 61, 62
határozatlan múlt idő: 158, 159, 170, 175, 180, 187, 191
határozatlan tárgy: 289, 290
határozó: 98, 292, 293
határozói igenév: 202, 203, 210
határozószó: 87, 88, 89
határozott melléknév: 59
határozott múlt idő: 157, 158, 169, 170, 179, 186, 191

határozott tárgy: 289, 290
ható ige: 220, 221, 222
helyhatározó: 89, 90, 294, 295
hiányos alany: 285
homonim képző: 150
hosszú magánhangzó: 31, 32, 33, 34

J
jelen idő: 156
jelen idő elbeszélő múlt idő: 177
jelen idő feltételes módja: 179, 180
jelen idő régmúltja: 167, 168, 174
jelzett szó: 286, 287, 289, 290
jelző: 284, 285
jelzői melléknéknév: 285, 286, 287
jelzős szerkezet: 285, 286, 287, 290
jövő idő: 159, 171, 176, 216, 217

I-Í
idő: 140, 157, 172
időhatározó: 87, 88, 89, 207, 208, 209
időjel: 156
ige: 135, 136, 137
igéből képzett ige: 246, 242, 243, 273, 275, 278, 279, 280
igéből képzett főnév: 156, 247, 248, 249, 250, 262, 263
igéből képzett melléknév: 155, 246, 248, 260, 262
igefaj: 138, 139, 141, 142
igeidő: 155
igemód: 155
igei mondat: 309, 310
igenév: 195
igeragozás: 155, 221
ikerszavak: 198
indirekt határozó: 292, 293, 294, 295, 296
indulatszó: 133, 134
intranzitív ige: 139, 140
irányeset: 94, 105
ismétlődő kötőszavak: 105, 106

K
kauzatív ige: 148
kemény mássalhangzók: 39
képzett főnév: 49
képzett ige: 146, 147, 148, 149, 171, 178
képzett melléknév: 65, 66
képzők: 243, 244, 245, 246, 247, 248, 249, 250
képző halmozás: 144, 145
kérdő toldalék: 237, 238, 239
kérdő határozó: 93
kérdő melléknév: 61
kérdő névmás: 75, 76, 82
kérdő mód: 75, 176, 233, 236
kettőztetés: 128, 129, 130, 132
kicsinyítő képző: 50, 51, 53, 57
kicsinyítő melléknév: 57
kijelentő mód: 156, 157
konkrét főnév: 47, 48
kölcsönös ige: 145, 146
kötőszó: 104, 106, 107, 108, 112, 113, 114, 115, 116, 137
köznév: 42
közös alany: 286
közös állítmány: 286
közös bővítmény: 287

L
labiális hang: 21
labiális hangilleszkedés: 29
lágy mássalhangzók: 36, 37
lágyulás: 36, 38

M
magánhangzó: 21, 22
magánhangzó betoldás: 31
magánhangzó harmonia: 28, 185, 230
magánhangzó kiesés: 29, 30, 31
magashangok: 21, 22
mássalhangzó betoldás: 22, 38, 42
mássalhangzó hasonulás: 34, 185
mássalahangzó kiesés: 30, 31, 38
melléknév: 54, 55, 65
melléknévi igenév: 198, 216
mellérendelt mondat: 46
mélyhangok: 21
mennyiségjelző: 69
mértékhatározó: 91, 92
minőségjelző: 69
módhatározó: 92, 203, 204, 205, 206
módjel: 196, 197
mondat: 282
mondatrész: 282, 305
mondattan: 282, 305, 310
momentu ige: 223, 224
múlt idő: 217
múlt időjel: 217
mutató melléknév: 60, 61
mutató névmás: 73, 74
műveltető ige: 146, 147, 148, 149, 150

N
névmás: 71
névszó: 156, 244, 260
névszói állítmány: 306

névszói mondat: 305, 306, 309
névutó: 96, 97, 98, 99, 100, 101, 103, 298

O-Ó
óhajtó mód: 161
óhajtó feltételes mód: 162, 163, 164, 172, 173, 188, 192
okhatározó: 210, 211
okhatározói igenév: 210, 211

Ö
összeolvadó mássalhangzók: 33, 34
összetett főnév: 49, 50
összetett ige: 167, 168
összetett idő: 167, 174, 190, 191
összetett melléknév: 66, 67
összetett régmúlt idő: 172, 173, 182
összetett szó: 120, 121
összetétel: 120, 121, 122, 123, 176, 177

P
palatális hang: 28, 29
palatális hangilleszkedés: 28, 29
páros kötőszó: 104, 125, 126, 127, 128, 129, 134
partikula: 226, 227, 228
pillanatnyi ige: 222, 223, 224

R
rag: 35, 229
rangot jelelő melléknév: 56, 78
ragozott ige: 163
régmúlt idő: 167
régmúlt összetett idő: 167, 168
rövid magánhangzó: 32, 43, 45

Sz
szabályos mondat: 310
szabalytalan ige: 135, 146
szabálytalan mondat: 311, 312
számhatározó: 91, 92
számnév: 62, 63
személyes névmás: 68, 71, 72, 73, 79
szenvedő ige: 143, 276
szenvedő névmás: 71, 72
szó: 15, 16, 17, 42
szófajok: 42
szórend: 17, 305, 306

S
segédige: 55, 185, 186, 189
segéd ige: 185, 216, 226
sorszámnév: 63

T
tagadás: 20, 126
tagadó mondat: 126
tárgy: 18, 139, 288, 289
tárgyeset: 104, 105
tárgyas ige: 139, 140, 142, 218
tárgyatlan ige: 140, 141, 142 , 218
társhatározó: 296, 297
tartos-huzamos ige: 224, 225
toldalék: 16, 229
többes szám: 235, 236, 237, 286
többszörösen képzett ige: 146, 150
tő: 16
tőige: 139, 140, 141, 142, 144, 196, 202
törtszámnév: 62, 63
tranzitív ige: 140, 141, 148
tulajdonnév: 42, 43

V
verbum approximativum: 177
visszaható ige: 143, 144, 145, 276
visszaható névmás: 76, 77, 78, 79
viszonyszó: 91, 127, 128
vonatkozó kötőszó: 101, 102, 126, 127, 128, 232
vonatkozó névmás: 80, 81

Z
zárt magánhangzók: 22
zárt szótag: 22, 23
zöngésedés: 22, 23, 24
zöngétlen hangok: 24, 25

KAYNAKÇA

Acaroğlu, M. Türker.
Dünya Atasözleri, Kaya Yayınları, İstanbul.

Adalı, Oya
(1969). Türkçede Bağlaçlar, Türk Dili 209 s:697-705.

Aksan, Doğan
1987). Anlambilimi ve Türk Anlambilimi, A. Ü. DTCF Yayınları, Ankara.
(1990). Her Yönüyle Dil : Ana Çizgileriyle Dilbilim 1, 2, 3, TDK, Ankara.
(1990). Türk Anlambiliminin Ana Çizgileri Üzerine, Dilbilim Yazıları, s: 5-12.
(1993). Türkçenin Gücü, Bilgi Yayınevi, Adalet Matbaacılık, Ankara.

Aksoy, Ömer Asım
(1995). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü: 1 Atasözleri Sözlüğü, İnkılâp Yayınevi, İstanbul.
(1995). Atasözleri ve Deyimler Sözlüğü: 2 Deyimler Sözlüğü, İnkılâp Yayınevi, İstanbul

Arat, Reşit Rahmeti
(1965). Eski Türk Şiiri, Ankara.

Ataba, N. - Özel, S. - Çam, A. - Pirali N.
(Aksan, D. Başkanlığında) (1978). Türkiye Türkçesi Gelişmeli Sesbilimi, TDK, ANKARA

Ataç, Nurullah
(1989). Günlerin Getirdiği, Can Yayınları, İstanbul.

Başkan, Özcan
(1967). Linguistik Metodu, Çağlayan Yayınevi, İstanbul.

Banguoğlu, Tahsin
(1940). Ana Hatları ile Türk Grameri, Maarif Matbaası, İstanbul
(1974). Türkçenin Grameri, Baha Matbaası, İstanbul.

Bayrav, Süheyla
(1969). Yapısal Dilbilim, İ. Ü. Edebiyat Fakültesi, İstanbul.

Canpolat, Mustafa
(1980). Dilin Yapısı ve Yapıbilgisi, Türk Dili 342, s:133-137.

Chomsky, Noam
((1968). Aspects de la thérature turque, Paris.

Çotuksöken, Yusuf
(1991). Türkçede Ekler ve Kökler, Gövdeler, Cem Yayınevi, İstanbul.

Demircan, Ömer
(1975). Türk Dilinde Vurgu : Sözcük Vurgusu, Türk Dili XXXI/284.
(1976) Türkiye Yer Adlarında Vurgu, Türk Dili XXXIV/300.
(1979). Türkiye Türkçesinin Ses Düzeni : Türkiye Türkçesinde Sesler, TDK, Ankara.

Deny, Jean
(1941). Türk Dili Grameri, İstanbul, Maarif Vekaleti.

Dilâçar, Agop
(1962). Devlet Dili Olarak Türkçe, TDK, A.Ü. Basımevi.
(1964). Türk Diline Genel Bir Bakış, TDK, Ankara.
(1971). Gramer Tanımı, Adı, Kapsamı, Türleri, Eğitimdeki Yeri ve Tarihçesi, TDAY-Belleten.
(1973-74). Türk Dilinde "Kılınış", TDAY - Belleten.
(1982). Dil, Diller ve Dilcilik, TDK, Ankara.

Dizdaroğlu, H.
(1962). Türkçede Sözcük Yapma Yolları, TDK, Ankara.
(1963). Türkçede Fiiller, TDK, Ankara.
(1976). Tümcebilgisi, TDK, Ankara.

Ediskun, Haydar
(1993). Türk Dilbilgisi, İstanbul.

Emre, Ahmet Cevat
(1946). Türkçede Uzun Vokaller, TDAY - Belleten.

Ergenç, İclâl
(1989). Türkiye Türkçesinin Görevsel Sesbilimi, Ankara.

Ergin, Muharrem
(1993). Türk Dilbilgisi, Bayrak Basın/Yayın/Tanıtım, İstanbul.

Gencan, Tahir Nejat
(1979). Dilbilgisi, 4. bs. Ankara.

Göknel, Yüksel
(1976). Üretimci Dönüşümsel Dilbilgisi ve Türkçe Sözdizimi, Türk Dili XXXIII/295.

Gökşen, Enver Naci
(1974). Çıkma Durumu (-den) ve Kapsamı, Türk Dili XXX/279.

Göğüş, Beşir
(1968-69). Türkçede Cümlemsilerin Kuruluşu ve Temel Cümleciğe Bağlanma Şekilleri, TDAY - Belleten.

Hacıeminoğlu, M. Necmettin
(1971). Türk Dilinde Edatlar, M. E. B., İstanbul.

Hatiboğlu, Vecihe
(1961). Türk Kelimelerinin Önsesleri, A. Ü. DTCF, Ankara.
(1972). Türkçenin Sözdizimi, Ankara.
(1973). Pekiştirme Kuralları, TDK, Ankara.
(1974). Türkçedeki Eklerin Kökeni, Türk Dili XXIX/268, s: 331-340.
(1974). Türkçenin Ekleri, TDK, Ankara.
(1978). Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü, A.Ü. Basımevi, Ankara.
(1979). Türk Dilinde İkileme, Ankara.

Hengirmen, Mehmet
(1999). Dilbilgisi ve Dilbilim Terimleri Sözlüğü, Engin Yay., Ankara.

İmer, Kâmile
(1976). Türkiye Türkçesinde Kökler, TDK, Ankara.
(1990). Dil ve Toplum, Gündoğan Yayınları, Ankara.

İmlâ Kılavuzu
(1993). TDK.

Karahan, Leylâ
(1993). Türkçede Söz Dizimi, Akçağ Yayınları, Ankara.

Kıran, Zeynel
(1979). Üretici-Dönüşümlü Dilbilgisi Açısından Türkçede Çekirdek-Tümce, Genel Dilbilim Dergisi, sayı 5-6.
(1979). Türkçede Yan Tümcelerin Sonsuz Sayıda Tekrar Edilme Özelliği, Genel Dilbilim Dergisi I-II/3-4.
(1986). Dilbilim Akımları, Ankara.

Kocaman, Ahmet
(1981), Dil ile Düşünce, Arayış 21, s: 25.

Koç, Nurettin
(1990). Yeni Dilbilgisi, İnkılap Kitabevi, İstanbul.

Kononov, A. N.
(1960). Türkçede Birleşik Cümle Problemi, Bilimsel Bildiriler, TDK Yayını, Ankara.
(1968). İsimlerin ve Sıfatların Küçültme Şekilleri ve Söz Yapımı, TDAY - Belleten

Korkmaz, Zeynep
(1975). İsimden Fiil Türeten '+r, +ar, +er' ekinin Yapısı Üzerine, III. Milletlerarası Türkoloji Kongreleri Bildirileri, no.12.
(1976). Çekimli Fiillerdeki -k Eki Üzerine, II. Milletlerarası Türkoloji Kongreleri Bildirileri, sıra no:1.
(1981). Türkçedeki -n zarf Fiil Eki üzerine, IV. Milli Türkoloji Kongreleri. cilt no:2.

Özdemir, Emin
(1993). Açıklamalı-Örnekli Deyimler Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.
(1993). Açıklamalı Atasözleri Sözlüğü, Remzi Kitabevi, İstanbul.

Saussure, Ferdinand de
(1976-1978). Genel Dilbilim Dersleri I, II, TDK, Ankara.

Selen, Nevin
(1979). Söyleyiş Sesbilimi, Akustik Sesbilim ve Türkiye Türkçesi, TDK, Ankara.

Sezer, Ayhan
(1979). Türkçe Tümcelerde Sözdiziminin İşlevi, Genel Dilbilim Dergisi I-II/5-6, Ankara.

Solok, C.K.
(1939). Türk Dilinde Vurgu Üzerine Bir Taslak I, II, Varlık, Sayı 136-138.

Tansu, Muzaffer
(1941). Türk Dilinin Entonasyonu, Tecrübi Etüd, A. Ü. DTCF Türk Dili Enstitüsü, Ankara.
(1963). Durgun Genel Ses Bilgisi ve Türkçe, TDK, Ankara.

Tuna, Osman Nedim
(1986). Türkçenin Sayıca Eş Heceli İkilemelerinde Sıralama Kuralları ve Tabii Bir Ünsüz Dizisi, TDAY Belleten, Ankara.

Üçok, Necip
(1947). Genel Dilbilim, A.Ü. DTCF, Ankara.
(1951). Genel Fonetik (Ana Çizgileriyle), A.Ü. DTCF, Ankara.

Vandewalle, Johan
(1988). Transformational analysis of the Turkish Copula, Studies on Turkish Linguistics, s:487-506.

Vardar, Berke
(1977). Entretient avec Robert Godel, Dilbilim II, İstanbul.
(1982). Dilbilimin Temel Kavram ve İlkeleri, TDK, Ankara.
(1988). Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü, ABC Tanıtım Basımevi, ABC Yayınevi, İstanbul.

Wendt, H.F. ve Caner, M.
(1977). Langenscheidts Lehrbuch Türkisch, Berlin.

Zülfikar, Hamza
(1991). Terim Sorunları ve Terim Yapma Yolları, TDK, 569.

nemsokára megjelenik!

TANULJUNK TÖRÖKÜL

"Türkçe Öğrenelim" címû sorozat, az eddig elkészült könyvek között egyedülálló sorozat az egész világon, amelyet a TÖMER-ben terveztünk és elkészítettünk. Az eddig megjelent összes hasonló könyvek tanulmányozása után egy olyan könyvet írtunk, amely használatával könyebben lehet megtanulni törökül beszélni, írni, olvasni, de közben arra is törekedtünk, hogy a török nyelvtani szabályok is helyet kapjanak ebben a nyelvtanitási módszerben. A sorozatnak 6 alap és 32 kézikönyve van, emellett hangszalagok, vidéókazetták, sõt CD-ROM is készült el.

Ennek a sorozatnak elkészítéseben arra törekedtünk, hogy azok, akik törökül akarnak tanulni, azok könnyebben, sõt szórakozva tanuljának meg ezt a nyelvet. Ebben a sorozatban lévõ elsõ és második kötetekben Törökország mellett a török kultúrát is megismertettünk.A harmadik, ill. a negyedik kötetekben pedig az alap nyelvtani szabályok elemzése, valamint a szótan kapott helyet. A haladóknak készült ötödik és hatodik kötetekben viszont természettudomány, ill. társadalomtudomány területen elvégzett kutatásokról szóló tanulmányok szövegei találhatók.

Ez a sorozat egyedülálló sorozat, amelynek egyetlen célja az, hogy könnyen tanuljanak a külföldiek a török nyelvet.

megjelenik!

Engin Yayınevi Selanik Ca.28/6 Kızılay-Ankara. Tel. 0 312 419 49 20